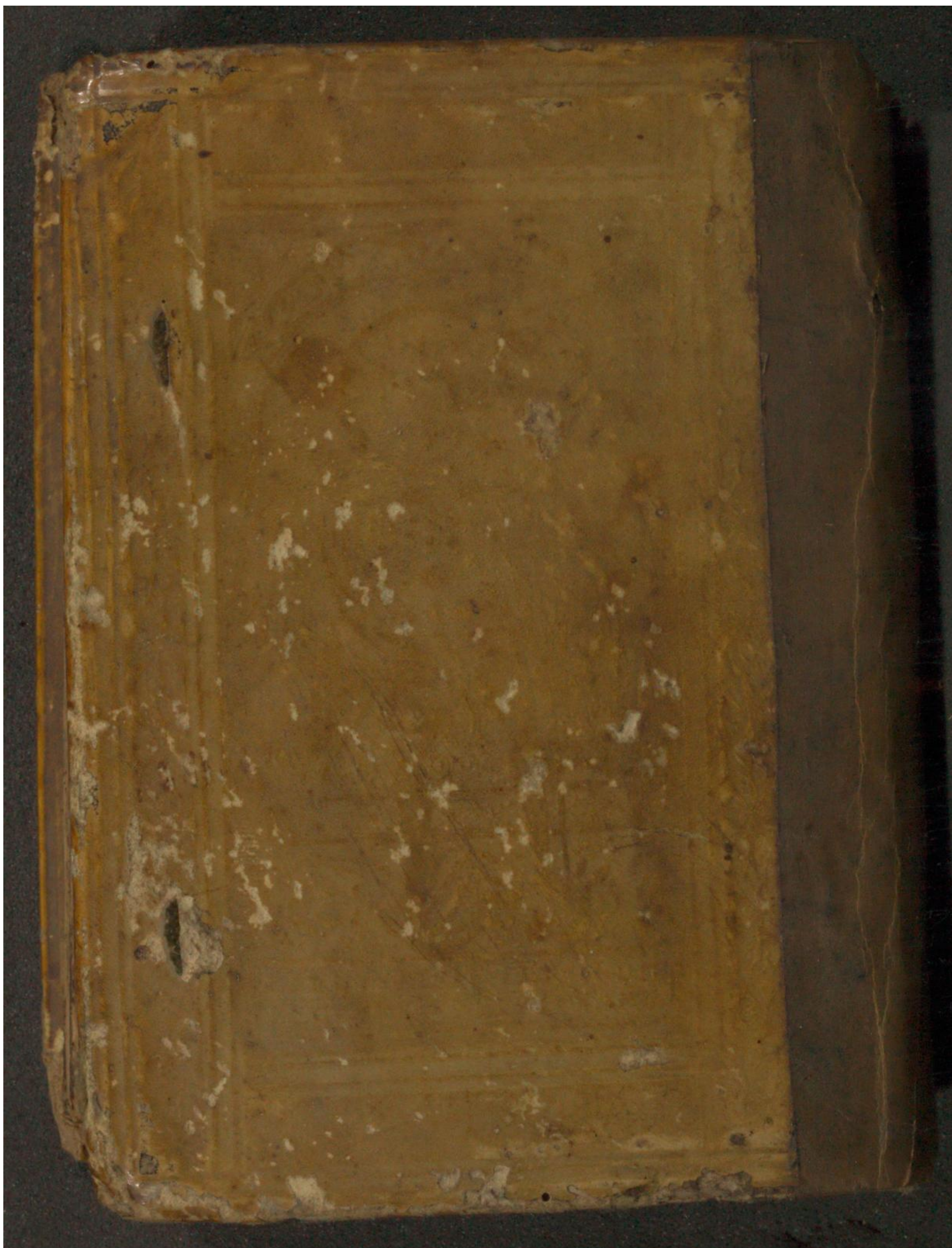
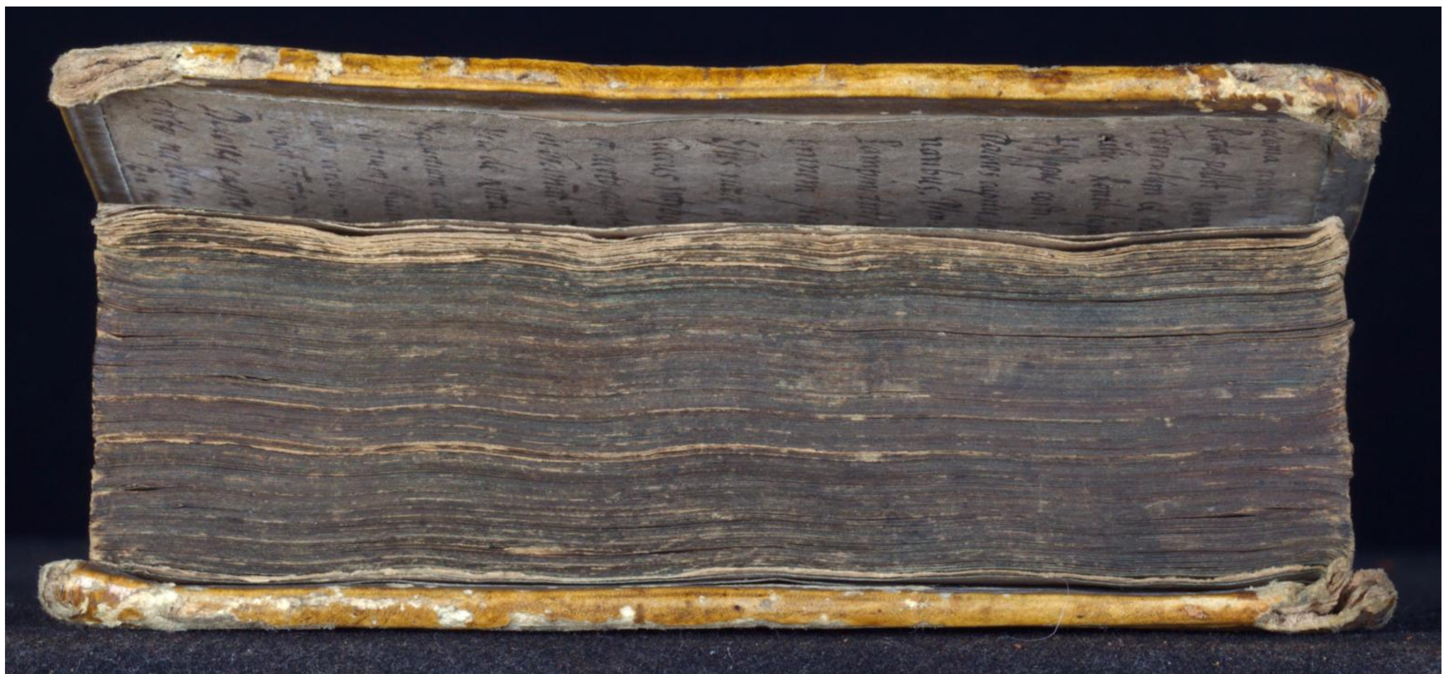

B M G B.
6 1 0

Plin. l. 9. c. 9

Paeonia naturaliter medetur Epilepticis
Ruta pellit Venenum.
Foeniculum & chelidonia, prosunt oculis. Renib. lupuli, Serpillum capiti. Hyssopus cordi.
Dolores capitis levat anisum suffitum naribus. Plin. l. 10. c. 17.
Pampini triti et impositi, tumorem omnem siccat. Plin. lib. 35 in fi[ne]
Esus rutae, acuit visum. Ov. l. 2. de rem. am.
Succus intyborum, cum rosaceo et aceto, capitis dolores lenit. Phil. in Gramat. in Anom. gre. voc. Intub.
Vid. de Ruta Decimator. h. in vocib.
Nasturtium clarificat visum. Plin. l. 20.
Electrum (Succinum) 2. 3.& 4 Aug. cuius odor cerebro mire confort, et oculis. Prodest et Apoplecticis.
Dolores capitis emendatur cum trito nasturtio. Decimat. in emendo.
Bruhm

Remedium ebrietatis.

Græci ante reliquas dapes, sed velut amicitiæ symbolum hospitib. apponebant: ex vino madentes, oleo perungebant et sale, quod adversus ebrietatem remedium esse putabant. Zwinger in th. vit. hum. fol. 430. vol. 2. lib. 6.

Portulaca. Burtzelkraut stupori dentium medetur. Docim. in portulaca.

Nuces avellanæ pinguedini corporis conferunt, plus quam sit verisimile. Plin.

Gravitas aurium emendatur, nasturtio trito, aurib. imposito. Docimata in Emendo.

Rapum fervens impositum sanat perniones. gekochte oder gebratene Rüben, heiss auff die erkalten Füsse gelegt, heilet sie. Decim. in voc. Pernio. Auffbruch ex Plin. l. 20. c. 3.

Corium Upupae, dolenti capiti impositum, dolorem sedat. Oculus pro amuleto suspensus, lepram sanat. Herrenschmidt in postill. F. 36v.

Sw. [illegible]

REGIMEN SANITATIS

4/53

Memo: This little book was stolen
by a Prussian Soldier from the
Château of Count de Ségur, during
the Franco-Prussian "War, and given
to me in January 1872, by Doctor
Kastan, a Prussian Surgeon
attached to the Prussian Army.

[illegible]

MEDICINA SALERNITANA:

Id est,

CONSERVANDÆ BONÆ VALETVDINIS PRÆCEPTA,

CVM LVCVLENTA ET SVCCINCTA ARNOLDI VILlanouani in singula capita Exegesi,

PER IOANNEM CVRIONEM recognita & repurgata.

NOVA EDITIO MELIOR, & aliquot Medicis Opusculis (quæ sequens pagella exhibet) auctior.

Cum Gratia & Priuilegio Imper.

FRANCOFVRTI,
EXCVDEBAT IOANNES SAVrius, Impensis Vincentii Steinmeieri.

ANNO M. D CV.

REVERENDO VIRO, SAPIENTIA, ERVDITIONE & virtute præstantissimo D. Doctori HENNINGO HOPFF, Iuris & æquarum legum consultiss. Ecclesiæ maioris Deiparæ Virgini apud inclytam Erphordiam sacræ Præposito & Seniori, &c. compatri ac Mecœnati suo plurimum obseruando, Ioannes Curio Berckensis,

ὑγιαίνειν.

POSTQVAM *reuerendus in Christo pater ac summa pietate spectabilis D. Ioannes Picus, Regii monasterii Montis S. Petri apud inclytam Erphordiam Abbas longe dignissimus, anno superiore è vita ex-*

 cessit,

cessit, obscurum humanitati tuæ non fuit, quantopere hoc tanto viro, tam syncero amico, tam candido monitore, tamque liberali Mecœnate atque incomparabili patrono amisso, animus meus consternatus fuerit. Erat vir ille in omni disciplinarum genere non infeliciter versatus, sed Theologico studio præ cæteris tanta pertinacia addictus, vt Biblia sacrosancta assidua lectione non solum memoriter ad vnguem pronunciare, sed eadem fratribus quoque suis felicissime interpretari posset: eoque rem deduxerat, vt nisi immatura mors consilium eius præuenisset, Doctoris iam nomine haud dubie censeretur. Hic talis ac tantus vir, quamuis grauioribus interea curis distineretur, nihilominus tamen succisiuis horis in medicorum etiam vireta diuertendum sibi duxit, quo nimirum ea quoque quæ ad sanitatem tuendam necessaria viderentur, thesauro rerum omnium me-

mo-

moriæ in tempus opportunum concrederet, vnde illud etiam consecutus est, vt quotiescunque incideret mentio aliqua de rebus, ad medicinam proprie spectantibus (incidebat autem sæpissime) non secus, ac si in medicorum scholis duntaxat versatus fuisset, de ipsis dissereret. Benignitas vero eius in iuuandis & prouehendis ingenuorum adolescentum studijs non obscura, sed cuiuis obuia & exposita fuit. Ac ne longius quidem abeam, ecquis inuentus est vnquam, qui dum firmo adhuc & vegeto corporis robore frueretur, liberalior ac munificentior in Academiam nostram extiterit? Reliquorum δ᾽ εὐεργετήματα, quotquot huc ab initio dimanarunt, si paucula quædam excipias, à testamentorum executoribus ad id subordinata prius fuerunt. At noster hic Picus mentis incitatione magis, atq; sponte sua, quam aliorum hortatu, munificus esse voluit. Quare iuxta augurum obseruatio-

nes, ἐπὶ δέξι ἔτλη ἡμῖν, οἰωνόν τε πάρεσχεν ἄριστον. Cui, vtinam, reliqui quoq; auium greges consimiles aliquando volatus meditentur. Porro autem qualis idem erga me extiterit, fugere neminem arbitror, quippe cum in oculis fere omnium positum fuerit. Familiaritatem semel mecum initam non ficte simulateq́;, sed pie admodum & sancte coluit, eamq́; dissolui atque rescindi, licet hoc strenue sane à quibusdam ipsi suggereretur, ægerrime passus est. Bone Deus, quam amice ac sedulo, si quæ ad vitæ honestatem, aut ad rei familiaris incrementum facere viderentur, ea mihi inculcabat omnia. Ad postremum vero, quæ in me contulit beneficia, tot ac tanta fuerunt, vt molestum humanitati tuæ fore putem, si ea hic singula recensere pergam. Vnum tamen silentio non facile prætermiserim, nempe sine repulsa me semper obtinuisse, quicquid ab ipso peterem. Merito igitur ac optimo quidem iure, tam

imma-

immaturo atque inexpectato eius obitu animus mihi vsquequaque demissus atque magno adeo mœrore hactenus confectus est. Sed hunc tu mihi, vir humanissime, iam magna ex parte (haud scio, an aliquo etiam meo merito) erexisti, doloremq́ profecto omnem abstersisti: qui me vltro statim simul ac tali patrono orbatum vidisti, in tuam fidem & clientelam singulari quodam modo susceperis. Nam etsi ab eo vsque die, quo Erphordiam primum veni, in amicis me semper habueris, ac maximis interea beneficijs obstrinxeris, adeoq́ primus omnium obnixe χερσίν τε ποσίν τε contenderis, vt summis honorum gradibus onerarer: nunquam tamen propensiorem in me sensi animi tui voluntatem, quam vbi singularis ille Mecœnas præsenti vitæ subductus est. Hic reuerenda humanitas tua aperte demum atque palam indicauit, quo antea in me fuisset animo, vt quæ nullum omnino prætermise-

rit amicitiæ officium, quin cumulatißime in Curionem ſuum detulerit. Nam quæſo te, quod Pici morte ademptum eſt, quod tu vir humanißime non αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον, vt eſt apud Heſiodum, compenſaueris? Nunquam quidem triſtem me à conſpectu tuo, ſiue conſilio, ſiue auxilio opus eſſet, diſcedere memini. In quo ſane animum agnoſco vere liberalem, & primario viro dignum, ac mei amantißimum: Cui, dij faxint, vt officijs mutuo reſpondere quandoq; valeam. Præterea vero, cum hoc mihi fatale quodammodo ſit, vt ex ijs, qui ſeſe amicorum nomine apud me venditant, permultos indies experiar mihi χρηστοὺς μὲν λόγοις, πολεμίους δὲ τοῖς τρόποις, qui coram blandiantur quidem, ſed abſentes mordeant, tu in firma tamen & perpetua amicitia præſens abſenſq; idem ſemper, hoc eſt, ex animo amicus, vereq; beneuolus ac fidelis permanens, innocentiam meam ſtrenue tueris atque defendis.

Cum

Cum igitur ſæpe & multum mecum cogitarem, quo tandem officio pro tot tantiſq́; in me meritis Reuerendam H. T. viciſsim demererer, neq; vllum ſatis idoneum inuenirem, ac triſtis interim eſſem, & conturbatior, timeremq́;, ne contumelioſiſsimum mihi τῆς ἀχαριστίας aliquando obijceretur conuitium: Ecce commodum mihi literæ ab excellentiſsimo D. Adamo Lonicero, Imperialis vrbis Francofortenſis Medico phyſico, amico & fautore meo ſingulari, allatæ ſunt. Is obnixe me honeſtiſsimæ ſocrus ſuæ nomine rogabat, vt libellum Scholæ Salernitanæ, quem ipſa rurſus ob diuendita ac diſtracta proximæ editionis exemplaria, prelo iamiam commiſſura eſſet, denuo quam diligentiſsime perlegere, atque à mendis vindicare non grauarer. Cui, quod honeſta ac vtilia eſſent, quæ peteret, refragari equidem nec volui, nec debui. Libello itaq; ἐκ κεφαλῆς ἐς πόδας, καὶ πάλιν ἐκ τῶν ποδῶν ἐς τὴν κεφαλὴν, vt di-

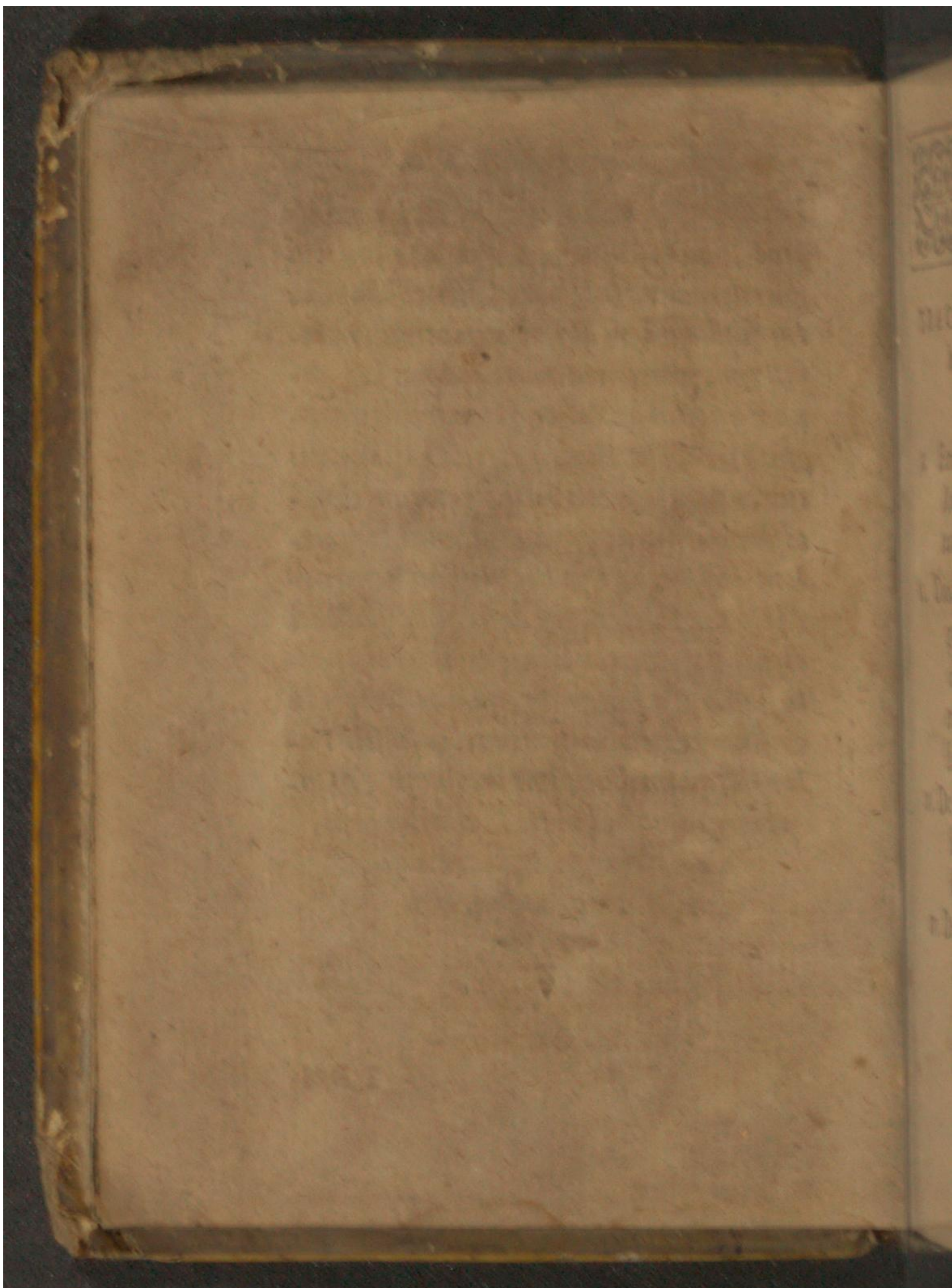
ti ſolet, reuiſo ac perlecto, dij boni, quot paßim occurrerunt mendæ, partim quidem operarum incuria, partim vero mea ipſius etiam (vt apparet) ἀπεριεργίᾳ commiſſa. Quæ ſane, quanta potui diligentia, correxi: nonnulla quoque vt ſuperflua & ἀπροσδιόνυσα exempla reieci: quædam ex Græcis minus commode reddita dilucidius explicui: inſuper & alia quædam lectu non indigna ad finem adiunxi. Ea igitur omnia, cum ſuo iam deſtituta ſint Mecœnate, adeoq; ſine patrono in manus ſtudioſorum redire vereantur: ſub reuerendi nominis tui patrocinio, vir humanißime ac vnice mihi in perpetuum obſeruande compater, in publicum emittere placuit. Ac primo quidem, vt, cui in collocandis beneficijs par ſemper fueris, eidem remunerationis quoque honore exæquareris. Deinde vero, vt pro ingentibus beneficijs, quibus me hactenus deuinxiſti, vicißim gratitudinis meæ aliquod ha-

beres

beres μνημόσυνον. Hoc ergo, vir humanissime, munusculum, si non nominis tui splendori ac virtuti par, saltem ab homine tui studiosissimo atq; obseruantissimo profectum, porrectiore fronte accipias, & donantis potius animum, quam muneris magnitudinem ponderes, patrocinioq; demum tuo, atque fauore à vitilitigatorum & sycophantarum calumnijs tutum reddas, etiam atq; rogo. Ego hoc vicissim Reuerendæ H. T. polliceor, me, quæcunq; sanitati dignitatiq; tuæ conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quanto semper tu & studio & officio in meis rebus fuisti. Vale nobis quam diutissime incolumis, & Curionem tuum, qui H. T. plurimi facit, amare perge. Erphordiæ 3. Non. August.

TRA-

TRACTATVS, QVI IN *hoc opuſculo continen- tur.*

v. Vi-

ANTO-

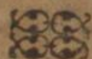

ANTONII MVSÆ BRAsauoli de præsenti libello iudicium.

VVlgatus Salernitarum de tuenda valetudine libellus, his qui legunt non parum vtilitatis præstat, illisque multo maiorem, qui libelli præcepta obseruant.

GALENVS Lib. 6. cap. 10. de Sanitate tuenda.

ARs quæ sanitati tuendæ præsidet, iis qui sibi paruerint, constantem sanitatem promittit. Qui vero parere recusant, iis perinde est ac si omnino non esset. Recusant autem alii ab ipsa in præsens voluptate victi, quos incontinentes intemperantesque nominant: alii ab ambitione, quam Græci hodie κενοδοξίαν, id est, vanam gloriam vocant.

M. MARCVS FRYTSCHIVS LAVBANVS,

Candido Lectori

S.

Quisquis es, & medicam non plane respuis artem,
Hunc studiose librum (sic quia dignus) ama,
Qui nouus egrediens, vitio purgatus ab omni,
Liberius Clarias gestit adire domos.
Curio fatidici decus insuperabile Phœbi
Edidit hoc plenum frugis & artis opus.
Vlnis ipsum igitur complectere vtrisque iuuentus,
Ac bene de merito dic bona vota viro.
Nam quibus instructus sine morbis membra tueri
Possit homo, liber hic dogmata certa tenet.
Magnanimo Anglorum regi quæ dedita quondam,
Iam renouata tibi Teutonis ora vides.
Tuque cohors iuuenum, teneris quæ protinus annis
Sedula das operam verba Latina loqui,
Incolumem, moneo, si gestis ducere vitam,
Membrorumque cupis prosperitate frui:
Curio mane tibi, tibi Curio nocte legatur,
Non imitabilis est absque labore labor.
Exiguum certe, quo pagina venditur, æs est,
Quæ disces, magna commoditatis erunt.
Nam decet, affectus qua sint ratione regendi,
Omnis ab excessu semina morbus habet.
Vini, epulique modum præscribit, Cypridis vsum
Temperat, & quæ sint sana lauacra monet:
Cum corpus nimio repletum sanguine turget,
Incisis venis euacuare iubet.
Vesper ait somnum capiendum, namque diurno
Tempore qui dormit, multa pericla ciet,

Inscius

Inscius in febrim dilabitur, atque catharrum
Colligit, & toto corpore languet iners.
Hic quoque certa leges anni discrimina: namq;
Diuersos radios ardor & algor habent.
Non eadem Veri, Messi, Autummoq;, Hyemiq;
Conueniunt, tribui vult sibi quodq; suum.
Quid sibi quodq; velit, quid qualibet exigat ætas,
Curio monstrabit, si tibi lectus erit.
Si sapis ergo, moras tollens studiosa iuuentus,
Hunc tibi emes (paruo venditur ære) librum.
Insuper Autori, grato pro pignore, fata
Optabis Pylio non citiora sene.
Sic tibi non deerunt qui scripta salubria condant,
Materia ingeniis conueniente suis.
Hisce vale, atque bono feliciter vtere seclo,
Castalium ad fontem iam via trita patet.
Tempora quæ forsan subito ventura sequentur,
Non ita fœcundæ conditionis erunt.
Si sapis ergo, tibi hæc quos porrigit, arripe crines.
An bona vel mala sint secla futura latet,

EIDEM HENRICVS SPInæus Bercizensis, S.

QVod male curarent homines languentia membra,
Viderat ex alto pulcher Apollo loco.
Tertius exclamat quæ morbis quæritis ægri
Pharmaca mortales? quæ medicina datur?
Tenditis in mortem tali ratione medendi,
Corruit, & labens non reparatur opus.
Restitui in melius si vultis corpora læsa,
Viuendiq; frui commodiore via:
Huic operi vigiles oculos imponite claro,
Voluite tam doctum tempus in omne librum.

AD LECTOREM.

Discitis hinc certas medicandi saucta leges,
Integraquove modo sit retinenda salus.
Præstitit hoc artis medicæ tibi Curio Doctor,
Curio Apollinei gloria magna chori.
Extendi vitam qui longum vultis in æuum,
Curio Tithoni, dicite, viue dies.

ODEM. LVDOVICI HELMBOLDI MVLhusini.

Nulla vis virtusq; manet perennis
Rebus his, quæ viribus extruuntur
Corporis: quæ mens operatur omni
Tempore durant.

Nunc ager, vel sylua, vel est rubetum,
Quod fuit quondam Phrygii aula Regis,
Arx fit econtra modo Carolea,
Quod seges olim.

Firma sunt, fidemq; sibi tuentur
Nomen & famam documenta, quorum
Autor est Phœbus sine honore nunquam
Commemorandus.

Vtilis res est medicina, totum
Sustinet mundum: nisi salua namque
Membra sint, præceps domui vniuersæ
Turbo minatur,

Claret idcirco Podaliriana

AD LECTOREM.

Fama, nec laus Hippocratis remittit,
Æmulus fertur volucrum per alta
Astra Galenus.
Hos duces, hoc signiferos secutus
Curio excellit simul, & referri
Inter heroas medicos profunda
Mente meretur.
Mentis hic index liber est, amomum
Plantat, extirpat tribulos, venena
Enecat, morbos fugat atque sanos
Protegit artus.
Sanitas curæ sua sit cuiuis,
Huic viam monstrans igitur tuendæ,
Gratiis omnem comitatus ibit
Curio in orbem.

EPIGRAMMA DOCTISSIMI VIRI, DOMINI MAGIſtri Hieronymi Oſii.

PRæſidium humanæ ſunt artes vtile vitæ,
Hoc rerum dubius languor aſylon habet,
Quo ſine tempeſtatum exercita mole laborat,
Et vexata gemit publica clade, ſalus.
Atque togata quies violata tyrannidis auſu,
Exutum patriæ luget honore decus.
Barbaries magnum imperio tunc occupat orbẽ,
Et regnum populat viribus omne feris.
Tunc calcata iacet Pietas cum iure ſub armis,
Iuſtitiæque decor debile robur habet.
Tunc furor arma mouet, dominatu fulta ꝑter-(uo,
Viſque aliena mali ſceptra timore gerit.
Et feritas animos patiente Cyclopica fato,
Cædis in aduerſum raptat amore ſcelus.
Mentibus inſidunt cum cæca obliuio legum,
Atque redit ſtudiis gratia nulla piis.
Pieriæ cœtus cum deditus exulat arti,
Ingenii precium vileque cultor habet.
Ceu neruos rerum Deus edidit vſibus artes,
Ordo quibus læto duret in orbe ſtatu.
Corporaq; innumeris cũ ſint obnoxia morbis,
Quæ labor admiſſa labe caduca facit.
Ne ſubitis morti ſuccumbat vita periclis,
Pharmaca munificus prodidit arte Deus.

Quam

EPIGRAMMA.

Quam fauor humanæ diuinus amore ſalutis
   Edocet, ingenio qui valuere viros.
Morborum vt trepidos valeant ſanare dolores,
   Artifici cauſas & remouere manu. (chri
Ratzſchius hac expers vir nomen ab arte ſepul-
   Et dignum meruit nobilitate decus.
Laurea Doctoris cui tempora læta coronat,
   Quam naſcens titulo plurimus ambit honos,
Edidit hic vitæ regimen de ſoſpitis vſu,
   Et bene viuendi de ratione librum.
Qui, quo cuique ſalus maiori propria cura eſt,
   Auſpicio debet carior eſſe ſuo.
Concinno ſiquidem præcepta volumine vitæ
   Tradat, alenda quibus ſana diæta fuit.
Ergo qui doctos hoc donat munere cœtus,
   Gratia erat tali digna labore viro.
Cui quo plura queat cura illius edere, votis,
   Aſpirante Deo, fata ſecunda precor.

INDEX SVMMATIM COMPREHENDENS EA QVÆ HOC Libello tractantur.

A

B

Cal-

C

G

H

I

L

M

Me-

Per-

Pyra

Serum

T

Truta

Vippa

FINIS INDICIS.

DE

CONSERVANDA BONA VALETVDINE, Liber Scholæ Salernitanæ.

DE ANIMI PATHEMATIS, & remediis quibusdam generalibus.

CAPVT I.

Anglorum Regi scribit Schola tota Salerni.
Si vis incolumem, si vis te reddere sanum,
Curas tolle graueis, irasci crede profanum,
Parce mero, cœnato parum, non sit tibi vanum
Surgere post epulas, somnum fuge meridianum.
Ne mictum retine, nec comprime fortiter anum.
Hæc bene si serues, tu longo tempore viues.

PRÆSENS hic liber, à Doctoribus Scholæ Salernitanæ in gratiam Regis Angliæ conscriptus, multa & varia conseruandæ bonæ valetudinis præcepta complectitur.

In hoc autem capite octo inprimis generatim referuntur, quæ nos singulatim deinde, ac suo

quodque ordine explicabimus. *Primum* ergo est,
vt tuendæ sanitatis suæ studiosus anxiferas, gra-
ueis & pertinaces curas relaxans, ex animo pe-
nitus exterminet. *Curæ* enim corpus vehemen- *Curæ.*
ter extenuant & exsiccant, somnum impediunt,
perpetuisq; vigiliis conficiunt, vires destruunt,
febres etiam accendunt, ac grauissimis valetudi-
nibus initia præbent: ipsæ quoque Melancho-
liam generant, pariterque calorem innatum re-
soluunt & extinguunt, & magis, si diutius dura-
rint: Autor Galenus cum multis aliis locis, tum
præcipue Aphor. libro 2. comment. 28. & lib. 3.
commen. 31. & de tuenda sanitate lib. 1. cap. 11.

Sub eodem præcepto comprehendi debent &
Tristitiæ, quæ & ipsæ corporis naturam frigidita- *Tristitiæ.*
te & siccitate corrumpunt: id quod Salomon *Galenus de*
quoq; capite 17. Prouerbiorum suorum attesta- *parua pilæ*
tur: Spiritus tristis, inquit, exsiccat ossa. Sed cum *exercitio, ca-*
omnis mœstitia generãdæ melancholiæ vim ha- *pite 1.*
beat, quo tamen vehementior ac diuturnior hęc
affectio fuerit, eo plus adfert periculi. Nam præ-
terquam quod corpus macie paulatim extabe-
facit, cor etiam ipsum immodice constringit, spi-
ritum obtenebrat, ingenium hebetat, rationem
impedit, iudicium obscurat, & memoriam ob-
tundit. In mœroribus item fortibus, vti à Ne-
mesio capite vicesimo, de natura hominis, ex ter-
tio libro Demonstrationum Galeni refertur: bi-
liosa quædam superfluitas consueuit in ventri-
culum defluere, & multo magis, quum per se ipse
male affectus fuerit: quæ sane molestiam exhi-
bet, vt non prius à mœstitia & cruciatu cesset,
quam superfluitas illa vomitu eiecta fuerit, id q̃
Galenus etiã Aphoris. lib. 6. cõment. 50. testatur.

Idem

Idem de timore quoque intelligendum: nam & ipse intro & ad principium tum spiritum, tum sanguinem vna cum refrigeratione eorum quæ in summo corpore sunt, abducit ac contrahit: itaque etiam pulsus tum arteriarum, tum cordis, iis qui timent, minimi ac maxime imbecilli sunt: partes in superficie positæ algent, corpusque pallescit, tremor incidit, vox interrumpitur, & vires denique conuelluntur omnes. Quod autem in tristitia paulatim patiuntur homines, id in timore confertim accidit, dissidentibus scilicet inter se passionibus iis, non toto genere, sed magnitudine & vehementia. Itaq; etiam ob timorem & immensum mœrorem nonnulli repentina morte interierunt, quod scilicet imbecilla suapte natura animula eorum sub valido affectu oppressa confertim extincta & suffocata fit, quemadmodum luculenter & perspicue docet Galenus, libro 2. capite 5. de causis sympt. Quippe extingui eam accidit propter affectus ipsius naturam, vt cuius generatio in refrigerando consistat: Suffocari autem, eo quod totus sanguis vna commeet, atq; ad principiũ deferatur. Cuius sane rei insignia exempla extant apud Plinium, libr. 7. cap. 36. naturalis historiæ. Quocirca eum qui sanitatis suæ tuendæ curam susceperit, cane peius & angue omnia illa, quæ non aspectu & auditu modo, verum & mentis agitatione tristia existunt, fugere oportebit. Quod Aristoteles quoq; innuisse videtur, quum problemate 5. sect. 7. scribit, in λειποθυμίαν incidisse quandoque, qui homines suffocari laqueo vidissent solum. Lege plura apud Stephanum Atheniensem in librum 1. ad Glauconem comment. *Timor.*

Tristari quibus vtile. 12. *Hoc tamen* ignorandum non est, quod obesis nonnullis quibus corpus immodice plenum est, ac iis etiam qui spiritus admodum mobiles & calidos habent, interdum vtile sit, si curis, timore, & tristitiis conficiantur: quo nimirum spiritus calor hebetetur, & nimia moles, quæ corpus onerat, extenuetur aliqua ex parte atq; auferatur: id quod vno ore confirmant Paulus Ægineta libro 1. cap. 57. Aetius libro 4. capite 32. & Rhazes lib. 4. cap. 9. ad Almansorem.

Ira. *Secundum* vt ab ira temperet. Nam cum ira sit feruor quidam ac vehemens motus caloris in ipso cordis corpore, qui in extimas tandem partes cum impetu diffunditur, vt eam plane diluc cideq; Galenus libro 1. cap. 4. de different. feb. & in libro de causis morborum cap. 2. definit, necessario corpus ipsũ immodice calefacit & exiccat, quo fit, vt febrim nonnunquam accendat, in iis præsertim corporibus, quæ in se admissam caliditatem longo tempore retinere apta nata sunt. Etsi enim motus cordis sedetur, in hisce tamen remanet calor præter naturam, atque inde hominem febricitare contingit. Quidã etiam ira commoti, quasi attoniti ac extra se positi videntur. Sunt præterea qui impotenti ira impetuosius cõcitatos in ἀποπληξίαν incurrisse multos, repenteq; animam expirasse, nonnullos vero furore comitialis morbi accessione, παραλύσει, conuulsione, podagra, & articulorum maxime ac totius corporis tremore comprehensos concidisse tradant. Obstat etiam animi iudicio, & rationis opera perturbat, & vt Cicero ait, ira presente nihil recte fieri potest. Offenduntur autem

tem ab ira potissimum, qui temperaturam corporis totius calidiorem quam par sit, aut morbo, aut natura consequuti sunt: præcipue quando cor & caput naturali intemperie immoderate feruent, aut aliquo aduentitio calido affectu laborant. Animalibus tamen vitiis, morbis frigidis, & natura frigidiori cordi & capiti, Galeno lib. 6. Epidem. partic. 5. comment. 9. autore, ira non leue præsidium adfert. Innatum enim calorem in ipsis iam torpescentem excitat adaugetq;. Quod Hippocrates etiam libro 2. Epidem. partic. 4. in eum scribens modum confirmat: Diligentia, inquit, adhibenda est, vt excandescentia inducatur, & coloris reparandi, & sanguinis in vasa subter cuticulam colligendi gratia. Quocirca ipsa à perfrigeratis, pallido colore præditis & καχεξία laborantibus ex quibusdam interuallis & temporibus opportunis assumenda est: non sane ita continenter, vt facultas offendatur: sed perinde vt exercitationes innatum calorem corroborantes non immoderatas facere oportet, sed tum opportune, tum moderate assumere, ita & excandescentiam, si clarissimis Medicinæ scriptoribus Galen. lib. 3. cap. 10. de difficul. respir. Paulo lib. 1. cap. 58. & Aetio lib. 4. capite 33. credendum est. *Quibus irasci vtile.*

Tertium, vt moderate vino vtatur. Vinum enim modice haustum natiuum calorem adauget, teste Galeno cap. 4. de causis morborum. Vbi vero immoderatius bibitur, quam vt vinci possit, tãtum abest vt animal calefaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat, quemadmodũ copiose Galenus libro 3. capite 5. de temperamentis ostendit: quippe apoplexia, paraplegia, & quæ Græci *Vinum.*

caron & comata vocant, neruorum resolutio, comitiales morbi, conuulsiones, tetani, & debilitas ventriculi ac reliquorum membrorum omnium immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodq; frigidum est vitium. Sed de his plura infra capite decimoquinto.

Cœna. *Quartum*, vt in cœna modico cibo vtatur: exiguus namque cibus à facultate vinci perfecte & facile potest. Qui vero noctu multum ingerunt, ventriculumque nimio cibo onerant, dolorem primum & angustiam perpetiuntur, deinde nec probe dormire, nec recte concoquere possunt, quod nimia copia facultas aggrauetur, ceu nimio pondere pressa, subindeque superare ingestum cibum nequeat, id quod & infra cap. 5. vberius ac fusius declarabimus.

Quintum, vt statim à sumpto cibo surgat: hoc enim ad cōcoctionem facit, quia cibus sumptus ita facilius descendit in imum ventriculi, in quo Gal. lib. 5. cap. 5. de locis affect. teste, coctionis opus perficitur. Infra cap. 2. & 76.

Somnus meridianus. *Sextum*, ne à prādio somno indulgeat. Is namque somnus, qui cibum statim excipit, fumosis exhalationibus caput replet, destillationesque parit. Sed de hoc vberius infra cap. 3.

Lotii retentio. *Septimum*, ne lotium diutius, quam natura fert, remoretur: hinc enim interdum oriuntur δυσουρία καὶ ἰσχουρία hoc est, vitia in quibus vrina aut ægre & difficulter excernitur, aut in totū supprimitur ac cohibetur. Eodem modo calculus aliquando & aqua inter cutem gigni perhibentur, neq; aliud quidquam æque vesicam lædit, atque longior vltra mingendi voluntatem lotii retentio, id quod testantur cumprimis Galenus

lenus lib. 6. cap. 4. de loc. affect. Rhazes lib. 4. ca. 6. ad Alman. & Auicen. Fen 19.3. tract. 2. cap. 6.

Octauum, ne compressis natibus ventris onus supprimere & retinere tentet: ita namq; indurantur fæces in intestinis ob continuam suctionem venarum mesaraicarum, quæ cum intestinis continuatæ omnem humiditatem è fæcibus exugunt: quo fit, vt illæ exsiccatæ difficilioris exitus intestina obstruant oppilentque: oppilationem vero ob flatuum eductionis præclusionem & aliarum consequentium fæcum coaceruationem, nocumenta sequantur, cum illa quæ cap. 4. enumerantur, tum etiam quæ referuntur à Cornelio Celso lib. 1. cap. 3. Ex ventre, inquit, suppresso inflãmationes, caligines, capitis dolores, aliaq; superioris partis mala increscunt. Quibus accedunt etiam, vt Rhazes testatur, τεινεσμὸς & cibi fastidium, quod malum Græci ἀνορεξίαν. Latini vero appetentiæ amissionem vocant.

Excrementorum retentio.

Summopere præterea cauendum, ne in exoneranda aluo nimio conatu vtatur: nam & hinc nõ raro sequi solet τεινεσμὸς, hoc est, crebra & inanis egerendi voluntas, aut exitus intestini, quod ab osse sacro ad anum vsque pertinet, Græcis, ἀπευθυμένον ἔντερον καὶ ἀρχὸς dicitur, Latinis longa, non rectum, & princeps, teste Andrea Væsalio lib. 5. fabricæ humani corporis.

Vltimo tandem loco subiungitur, longissimo tempore victurum, quicunque hæc præcepta studiose & diligenter obseruauerit.

Si tibi deficiant Medici, medici tibi fiant
Hæc tria: mens hilaris, requies, moderata diæta.

Hoc loco fit mentio trium remediorum, quæ

in defectu Medici vicem eius cum apud alios, tum nobiles maxime & excellentes viros supplere possint.

Mens hilaris.

Galenus de parua pilæ exercitio capite 1.

Primum, Animus hilaris ac lætus: lætitia enim calorem excitat naturalem, spiritus temperat & puriores reddit, virtutem corroborat, ætatem floridam facit, iuuenile corpus diu conseruat, vitam prorogat, ingenium acuit, & hominem negotiis quibuslibet obeundis aptiorem reddit. Conuenit autem vt hæc ipsa lætitia siue gaudiũ bonæ valetudini commodum, sit temperatum, non excedens modum, neque repentinum. Nimio enim & repentino gaudio, quemadmodum Galenus lib. 2. cap. 5. de Symptomaton causis, & Alexander Aphrodisæus problemate 21. memoriæ prodiderunt, tanta fit cordis relaxatio, vt virtus vitalis vna cum innato calore tota egeratur ac dissipetur, adeoque syncope nonnunquam & repentina mors consequatur. Atque huius quidem rei extant horribilia ac pertimescenda exempla apud T. Liuium Deca. 3. libr. 2. Val. Maximum libro 9. cap. 12. Plinium lib. 7. cap. 32. & 53. & A. Gellium lib. 3. cap. 15. At enim cum iuxta tritissimum scholis medicorum dictum, contraria contrariis curentur ac depellantur, illis potissimum gaudium adsciscendum est, qui tristioribus animi pathematis immodice cõficiuntur. Quod sane per illa cumprimis consequentur, quæ principes facultatum partes corroborant, sanguinem bonum generant, & spiritus instaurant: eadem quippe & menti, Auicenna 4. 1. capite 1. & 11. 3. tract. 2. cap. 10. teste, gaudium & lætitiam conciliant adiunguntq;. Huiusmodi porro sunt cibi suaues & boni succi, vinum subtile

Gal. comment. 5. in 6. de morbis vulg. aphor. 9.

ac delectabile, boni & fragrantes odores, delectabilium rerum commemoratio, & cum amicis & familiaribus frequentior & iucunda conuersatio. Quare, vt Eobanus noster diserte canens admonet:

Vtere conuiuis non tristibus, vtere amicis,
Quos nugæ, & risus, & ioca salsa iuuant.
Quem non blanda iuuent varii modulamina cantus
Huic iecur & renes, ægraq; corda stupent.
Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes
Afficit, ac melicæ nobile vocis opus:
Tange lyram digitis, animi dolor omnis abibit.
Dulcisonum reficit tristia corda melos.

Atque hinc inde adeo est, quod grauissimus autor Plutarchus in libro de virtute morum tradit, Pythagoram animo pacando sedandoq; ab affectibus & perturbationibus vehementioribus Musicam adhibere solitum. Sic Saul quoq; *Samuelis I.* per Dauid psallentem à spiritu maligno libera- *cap.18. &* tum legimus. His similia & scitu non indigna *19.* libro I. & 14. Dipnosophiston Athenæus refert. Atque hactenus quidem dicta magna ex parte hisce etiam versibus ex Hieronymo Fracastorio complexi sumus:

Tu tamen interea effugito quæ tristia mentem
Sollicitant, procul esse iube curasq; metumq;
Pallentem, vltrices iras: sint omnia læta.
Alma Ceres te in hoc, Bacchi quoq; læta iuuabunt
Munera, sic dulces epulæ, sic copia rerum,
Sic vrbis, sic ruris opes, & summa voluptas,
Visere sæpe amnes nitidos iucundaq; Tempe,
Et placidas summis sectari in montibus auras,
Accedant iuuenumq; chori mistæq; puellæ. *Tranquillitas animi,*

Secundum, Animi tranquillitas: Nobiles enim

& excellentes viri, ob maximas & diuersas curas, quas sustinent, (si ipsis cætera omnia ante pariter adfuerint,) mentis inquietudine magis quã mediocris conditionis homines læduntur. Nam si quid aliud, hæc maxime somnum impedit, qui nobilibus, cum biliosæ fere & siccioris naturæ sint, inprimis conueniebat. Vigiliæ vero, vt Galenus lib. 7. cap. 6. Therapeu. metho. autor est, magis adhuc totum corporis habitum siccant, adeoq; iis qui alioquin ex siccitate laborant, infestissimæ sunt. Vel *requies* hic ad corporis quietem, quæ motui opponitur, referenda est. Nam & hæc quoque ad valetudinem necessario adhibetur. Calorem enim naturalem assiduis laboribus fractum ac dissipatum reuocat, vires exhaustas ac pene perditas recuperat, adeoq; præstat vt animal se colligat, ac durare possit. Quod diserte admodum apud Ouidium lib. 1. epist. 4.

Quod caret alterna requie, durabile non est,
Hæc reparat vires, fessaq́; membra leuat.

Eleganter autem alternam requiem vocat: sicut enim non semper laborare, ita nec semper quiescere expedit.

Diæta moderata. *Tertium*, Moderata diæta, id est, modus seu ratio viuendi, Græcis communiter δίαιτα dicitur, Latini victus rationem reddunt. Quidam Græcam dictionem retinere, ac Latinis characteribus diætam scribere maluerunt, vulgus Regimẽ sanitatis, siue regulam victus appellat. Complectitur autem in se non modo quæ ad cibi & potus rationem attinent, sed reliquas etiam res omnes, quas non naturales Medici vno ore vocare solent: Harum enim commodus & moderatus vsus saluberrimus est, & corporis cõstitutionem

nem conseruat: intempestiuus vero & immodicus sanitatem, adeoque naturam hominis corrumpit. Vt igitur vita morbis omnium minime obnoxia sit, harum legitimus vsus solicite ac diligenter seruandus est. Plura infra cap. 55.

DE CONFORTATIONE Cerebri.

CAPVT II.

LVmina mane, manus surgens gelida lauet vnda,
Hac illac modicum pergat, modicum sua membra
Extendat, crines pectat, dentes fricet: ista
Confortant cerebrum, confortant cætera membra,
Lote cale, sta pranse, vel i frigesce, minute.

Hic traduntur sex præcepta de confortatione tum cerebri, tum reliquorũ membrorũ omniũ.

Primum, vt singulis diebus mane oculi ieiuno lauentur, à sordibus enim & lemis, quæ in ipsis noctu coaceruantur & palpebris adhærescunt, ne inde læsionem percipiant aut corrodantur, diligenter repurgari debent, idq; aqua clara, viridi, & frigida inspersa potius quam per manus admota faciendum est, vel certe in eadem aperti ambo quoad poterunt immergendi, ac longiore deinde temporis spacio supprimendi sunt. Hoc enim non abstergit modo ac claros nitidosq; reddit, sed sanos etiam conseruat, visumq; acuit & confortat, & maxime in iuuentute, quẽadmodum Paulus Æginet. libro 1. cap. 31. Rhazes libro 4. capite 22. ad Almanſ. & Auic. 33. Tract. 1. capite 5. & 3. 3. Tract. 4. cap. 3. fidelissime tradunt. Cur autem frigida magis quam calida lauari debeant, ratio hæc est, quod vt Galenus cum alibi sæpe, tum maxime aph. libro 1. commen-

Visum conseruantia.

mentario 16. & libro tertio, capite 41. de aliment. facul. & capite 86. artis medicinalis testatur, conseruatio in temperatis semper per similia fiat. Oculi vero, vt lib. 5. cap. 1. de genera. animal. & lib. 2. cap. 10. de partibus eorundem, & in lib. de sensu & sensibili ca. 2. Aristot. scribit, sunt de natura aquæ, hoc est, frigidi, quare etiam frigida potius, quam calida lauari debent. De recreatione & confortatione visus paulo post, & infra capite 79.

Manuum lotio.

Secundum, vt manus quoq; lauētur: cum enim instrumenta sint, quibus emundantur organa superfluitatum cerebri, aures nimirū, oculi, nares, & os, conueniet sane & ipsas cumprimis esse mundas. Lauandæ igitur sunt, sed frigida magis, quam calida: & hoc quidem cum alias ob causas, tum maxime quod lotio manuum in aqua calida, & præcipue post cibi sumptionem, Auicenna 16. 3. Tract. 5. cap. 1. teste, vermes in ventre generet. Quia innatus calor, qui in ventriculo ac reliquis nutritionis membris concoctionem operatur, per eiusmodi lotionem ad exteriora retrahitur, itaque imperfecta fit concoctio, quæ potissima generationis vermium causa existit. Plura de lotione manuum infra cap. 23.

Calida manuum lotio vermes generat.

Motio.

Tertium, vt postquam e somno experrectus surrexerit, paulatim inambulando se moueat, vt primæ & secundæ concoctionis excrementorum redundantiæ, quæ sunt fæces & vrina, descendant, & ad faciliorem excretionem præparentur adiuuenturque.

Pandiculari.

Quartum, vt sub idem tempus pandiculetur, hoc est, manus, pedes, & simul totum corpus extendat: quo videlicet spiritus vitales vna cum

san-

ſanguine, qui per ſomnum intro magis fugiunt, vt libro 6. part. 5. Epid. aph. 29. doctiſſime & breuiſſime Hippocrates dixit, ad exteriora membra reuocentur, eoq; modo ſpiritus cerebri puriores ac temperatiores reddantur.

Pectere crines,

Quintum, vt crines pectat & ornet. Per hoc enim pori capitis aperiuntur, cerebri vapores in ſomno collecti ab oculis ad ſuperiora alliciuntur ac diſſipantur, & ſpiritus temperantur, ſubtilioresque fiunt. Pectinis igitur ſupra caput adminiſtratio ſenſuum inſtrumenta & corpus reliquum corroborat, viſum acuit, & cogitationem reddit meliorem, adeoque ob id ipſum interdiu ſæpius reuocanda eſt, veluti Auicenna 3.3. Tract. 4. cap. 3. copioſe ſcribit. Atque huic ſane inſtituto pecten eburneus probe politus & læuigatus tutiſſimum præſtabit vſum, moderate à fronte ceruicem verſus quadragies ductus, Marſilio Ficino lib. 1. de vita cap. 8. teſte.

Dentium immunditiès.

Sextum, vt dentes fricet ac mundet: immunditiès enim dentium pręterquam quod oris graueolentiam parit, ſpiritus etiam fœtidos, impuros, & turbulentos exhalat, qui ad cerebrum eleuati, ipſi non paruam noxam inferunt. Sordes item dentium cum cibo permixtæ & in ventriculum delatæ, cibum ipſum ſæpe corrumpunt. Idem de lingua iudicium eſt: nam & huic adhærentes ſordes, ne in ventriculum deferantur, diligenter abſtergendæ ſunt. Quare os mane experrecto gargarizandum, &, niſi hyems ſit, multa aqua frigida, cui aceti nonnihil admiſtum ſit, fouendum eſt, vt eleganter admodum lib. 1. cap. 2. Cornelius Celſus præcipit. Nihil autem dentibus æque nocet, ac frequentior lactis eſus, veluti,

ti Galenus lib. 3. cap.14. de alim. facult. diſerte & copioſe ſcribens admonet. Nocet, inquit, lactis eſus aſſiduus dentibus, & circumdatis carnibus, quas gingiuas nominant. Has enim humidas, dentes vero putrefactioni & eroſioni admodum obnoxios reddit. Sumpto igitur lacte, os vino diluto colluere conuenit. Satius autem fuerit, ſi mellis etiam quidpiam ipſi inieceris. Ita namque omne caſeoſum, quod ex lacte dentibus ac gingiuis circumfixum fuerit abſtergetur. Quod ſi etiam cuipiam tam robuſtum ſit caput, vt vini meri collutione non offendatur, melius is dentibus & gingiuis conſuluerit: verumtamē & mel vino permiſtum miſturam ex vtroq; reddit meliorem. Illud vero dentium incolumitati tutiſſimum aduerſus lactis iniurias fuerit pręſidium, ſi quis poſt ſumptum ipſum primo mellicrato, deinde vino adſtringente os colluat. Hæc ille: Porro modus quo dentes à putredine, eroſione, dolore, & graueolentia vindicari poſſint, optimus nobis à Dioſcoride libro 4. capite 144. Plinio lib. 26. capite 8. Galeno lib. 8. capite 36. de ſimp. medic. fac. & libro 3. de compoſ. phar. ſec. loc. capite 18. & Auicenna 7. 3. cap. 2. præſtituitur: vt os ſingulis menſibus vino, vel aceto, in quo Tithymali radix ad dimidias decocta ſit, bis colluatur. Hoc enim non ſolum dentium ac oris commendat odorem, ſed eorundem etiam dolori auxiliatur, & ſanitatem conſeruat. Plura infra capite 80. Aures quoq; bene à ſuis redundantiis exonerandæ ſunt, neq; ſolum eorum excrementorum quæ manifeſte per certos meatus, ſed omnium etiam, quæ occulte exeunt, vacuatio laceſſenda & molienda eſt.

Lotio præſeruans à dolore dentium.

Vlti-

Vltimus versus tria præcepta saluberrima complectitur. *Primum*, vt balneo lotus atque æstuans omni cura & diligentia aduersus ambientis cœli frigidiorem intemperiem sese muniat & defendat: ne illa scilicet per poros à balneo apertos in omne corpus permanans, ibidem mali quidpiam ingeneret. A contrario siquidem ad contrarium repentina & inordinata transgressio, Galeno aph. lib. 3. com. 22. teste, periculosa admodum existit, præsertim cum facta ad frigiditatem subita commutatio eos, qui antea difflabantur & per sudores euacuabantur, humores iam in profundum corporis repellat, adeoq; partes etiam ad ventriculum atque intestina attinentes offendat. *Balneorum regimen.*

Obseruandum etiam ne à recens accepto cibo balneo statim vtatur, neque protinus post lotionem comedat aut bibat: qui enim paulo ante bibit, huic caput repletur: qui vero cibum sumpsit, huic non caput modo, verum & corpus totum alimoniam ad se, priusquam cōcocta fuerit, trahit, adeoq; crudis & inconcoctis humoribus impletur. Statim vero post lotionem cibum vel potum sumere, caput replet, deuoratumque interdum superfluitate facit, quemadmodum copiose in 3. libr. de vict. rat. in morbis acutis, comment. 55. & 56. & in lib. de Marasino cap. 14. Galenus ostendit. De potu idem confirmat etiam Cornel. Cels. qui lib. 1. cap. 3. in eum scribit modum: Illud nosse oportet, quod ex labore sudanti frigida potio perniciosissima est, atque etiam (cum sudor se remisit) itinere fatigatis inutilis. A balneo quoque venientibus Asclepiades inutilem eam iudicauit. Atq; ex hac quidem causa,

quo-

quomodocunque ſudanti adhuc, frigidum bibendum non eſt. Cauendum etiam, ne in ipſo balneo comedat, bibat, aut dormiat: inde enim bona ventriculi concoctio obląditur, & naturæ pugna cietur, dum ſanguis, ſpiritus, & calor naturalis adſcititio balnei calore ad exteriora allecti & protenſi ad interiora retrahuntur, & in profundum ſecedunt. Inter dormiendum etiam humores aliqui in ventrem confluunt, qui non, vt in aliis ſomnis concoquuntur, ſed longe plures fiunt, inconcocti permanentes. Somnus vero à balneo vtiliſſime conceditur. Nihil enim eſt, vt Galenus lib. 4. cap. 9. de Sanitate tuenda ſcribit, quod æque concoquat ea quæ concoqui poſſunt, & malos ſuccos per halitum digerat, vt ſomnus à balneo.

Stare à cibo, aut leuiter inambulare.

Secundum, vt pauliſper à cibi ſumptione erecto corpore conſiſtat: quo cibus ingeſtus in ventriculi fundum, vbi concoctionis officina eſt, æquabiliter deſcendens, promptius concoquatur: ac raro deinde, nec ita longo inceſſu inambulet, ne ob vehementiorem corporis motum calor è profundo ad partes exteriores attractus diſſipetur, adeoque cibi præpediatur concoctio. Plura infra capite 76.

Statim à ſecta vena frigus captare.

Tertium, vt poſt venæ ſectionem frigeſcat, quod eſt, in paulo frigidiore ambiẽtis nos aeris conſtitutione tantiſper immoretur, ſiue decumbat, dum ſanguis & ſpiritus per phlebotomiam exagitati ſedentur & conquieſcant. Atque huic quidem interpretationi aſtipulatur etiam Ioannes Fernelius, qui in libello de vacuandi ratione cap. 19. in hunc modum ſcribit: Neque igitur ad conſueta munia properet, neque celerius in-

am-

ambulet, neque vllo exercitationis genere se fatiget, neque vtatur Venere, neque protinus loca calidiora ingrediatur, neque in balneum descẽdat: quandoquidem sanguis & spiritus vehementius incitati, ne dissipentur aut incalescant, sedandi comprimendique sunt. Hactenus ille. Vel *Minute*, aduerbialiter hic accipiendum, pro eo, quod est parum siue paulisper, vt referatur scilicet ad ea quæ immediate præcedunt, & sit hic sensus: Sumpto cibo cœlo frigidiori, te paulisper exponito: quo calor innatus, propter circumstantem extrinsecus frigiditatem ad interiora refugiens & secedens, meliorem tum concoctionem & sanguificationem, tum etiam nutritionem, operetur. Experientia siquidem constat, calorem per seipsum ac sponte quidem post cibi sumptionem, vt eum mutet facilius ac concoquat, in profundum refugere: atq; hinc adeo fit, vt exteriora corporis membra, quæ ante vtcumq; calida sentiebantur, à prandio atq; cœna frigore & tremore concutiantur. Quare naturæ in eo quod recte operatur, opitulandum est.

DE RECREATIONE VISVS.

Additio.

FOns, Speculum, Gramen, hæc dant oculis releuamen.
Mane igitur montes, sub serum inquirito fontes.

Tria hoc loco recensentur, quæ insita naturæ vi & substantiæ quadam similitudine oculos recreant, & visum maxime consolantur.

Primum, Fons: per quem quælibet pura & perspicua aqua, siue ea sit fontium, siue fluuiorum, siue etiam puteorum intelligenda est. Hæc enim ob cognationem & similitudinem, quam cum

oculis habet, viſum citra violentiam congregans, ad naturam reducit & recreat. Τὸ γὰρ κατὰ φύσιν ἀεὶ χρήζει τῶν ὁμοίων, inquit Galenus aphor. lib 1. comment. 16. Oculi autem frigidi & humidi, perſpicui atque omnium partium nitidiſſimi, & pulchre politi ſunt, perinde atque aqua, quocirca ab eiuſdem aſpectu eos corroborari ſimul ac refici conſentaneum eſt. Atque hoc ſane cōſilio Ariſtoteles Alexandrum illum cognomento Magnum inſtituens, ei præcepiſſe videtur, vti frequenter ac diutius aquam viridem, claram & perſpicuam intueretur, oculoſq; in ipſam ſubmergeret: eiuſq; rei teſtem habemus non contemnendum Ioannem Meſuen in opere practico de ægritudinibus oculorum. Cæterum ſi nulla fontium aut fluuiorū inſpiciendorum facultas fuerit, oculis profecto ex aquæ frigidæ, claræ & perſpicuæ in peluim viridem infuſæ contuitu eadem accedet commoditas.

Speculum.

Secundum, Speculum, quod & ipſum vtique oculorum aciem eadem ratione excitare putandum eſt. Oculus namque læuis eſt & lucidus, ac ſplendens inſtar ſpeculi: quod tum experientia inter omnes conſtat, tum à Plin. quoque libr. 11. cap. 37. oſtenditur. Oculis, inquit, abſoluta vis ſpeculi, adeoq; vt tam parua illa pupilla totam imaginem reddat hominis. Ea cauſa eſt, vt pleræq; alitum è manibus hominum oculos potiſſimum appetant, quod effigiem ſuam in ijs cernentes, velut ad cognata deſideria ſua tendunt. Cauſa etiam cur ſpeculi inſpectione oculorum acies excitetur, adeoq; viſus ſubſtantia conſeruetur, hæc adſignari poteſt, quod radij in ſuperficie ſpeculi collecti, cum ob denſitatem & duri-

tiem eius vlterius procedere non possint, minime dissoluantur ac dissipentur, ob æqualitatem læuitatemque seruentur infracti, ob nitorem vero augeantur, & multo quam prius erant reddātur fortiores: quod nec ipsum sane Aristoteles, Mesue referente, ignorauit, cum eundem illum Alexandrum adhortaretur, vti se subinde ad tersum & directum speculum contueretur, & longiori deinde temporis spatio oculorum aciem in ipsum defigeret.

Vitrea quoque vocata conspicilia visus substantiam conseruant, adeoque præstant ne oculi minutioribus rebus contuendis victi fatiscant, neue spiritus resoluantur. Atque hinc certe gemmarum sculptores & aurifices subtiliter quidpiam ac ingeniose sculpturi eiusmodi vtuntur conspicilijs, aut sane per phialam ex tenui, puro, atq; albo vitro conflatam eamque clara & perspicua aqua plenam, oculorum aciem rei sculpendæ intendunt. Cur vero ita visus non defatigetur, in causa est, quod species de medio clariori ad densius permeantes maiores simul & crassiores appareant, adeoq; visum conseruent. *Conspicilia vitrea.*

Tertium, Gramen, per quod quarum libet herbarum frondiumq; ac aliarum etiam rerum virentium contuitus accipiendus est. Oculis enim iucundissimum spectrum viriditas est. Atq; hinc sane Aristoteles problemate 20. Sect. 31. quærit: Quamobrem cum cæteras intuemur res, conspectus noster peius afficiatur atq; fatiscat, cum ad virides herbaceiq; coloris inspicimus, vt olera, cæteraq; his similia, recreetur, meliorq; euadat. An inquit, conspectum in alba nigraue intendere minime possumus, propterea quod vtrunque *Viridias.*

id genus coloris videndi viribus officit: colores autem illi, quibus oculi acquiescunt, medium albi nigriq; obtinent, itaque aspectus cum mediocri lenique obuio afficiatur, nihil debilitatur: imo vero corroboratur atq; reficitur. Hæc ille. Quanquam autem viridia omnia, vtpote temperatissima, visum maxime colligant, atq; oculos reficiant: inter ipsa tamē alia aliis efficaciora inueniuntur. Sic certe nullius aspectus Smaragdo iucundior est. Quod Plin. lib. 37. cap. 5. diserte iis significauit verbis: Herbas virentes, inquiens, frondesq; auide spectamus: Smaragdos vero tanto libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent, nec satiant, cum & ab intentione alia obscurata aspectu Smaragdi recreatur acies, scalpentibus gemmas non alia gratior oculis refectio est: ita viridi lenitate lassitudinem mulcent. Idem fere lib. 29. cap. 6. de scarabeo viridi scriptum reliquit. Scarabei, inquit, viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum aequiescunt. Neq; obstat quod Galenus cap. 2. & 6. lib. 1. de Symptomaton causis, vbi ex professo de iis agit, quæ oculos aut molestant aut offendunt, & lib. 10. cap. 3. de vsu part. cœruleo & fusco recreandi & reficiendi visus quam maximam vim inesse scribit. Sunt enim & hi colores medii atq; temperati, adeoq; ob id oculis gratum & iucundum spectaculum præbent, visumq; morbo affectum aut fatigatum corrigunt ac recreant: quod omnibus sane coloribus ad medium inclinantibus commune est. Hoc igitur prouidentes pictores, quando in albis coriis & con-

consimilibus rebus, quibus facile visus offenditur, pingunt, colores cœruleos ac fuscos apponunt, in quos subinde intuentes recreant oculos ac reficiunt. Atque etiam ophthalmia laborantes lux quidem offendit, eosq; arguit: fusca vero ac cœrulea sine dolore intuentur. Quæ hactenus dicta sunt, ea omnia Marsil. Ficin. libr. 2. cap. 14. de producẽda vita, planius & dilucidius ijs verbis expressit: Causam, inquiens, perquiremus, ob quam color viridis visum prę cæteris foueat, salubriterq; delectet. Inueniemus tandem naturam visus esse lucidam, ac lucis amicam, volatilem tamen ac facile dissipabilem. Idcirco dum per lucem se dilatat velut amicam, interdum nimio lucis excessu rapitur prorsus, & vehementi dilatatione dissoluitur: tenebras autem naturaliter velut inimicas fugit, ideoq; radios in angustum inde retrahit. Optat vero visus ita perfrui lumine, vt per amicum hoc suum amplificetur quidem, nec tamen interim dissipetur. Iam vero in quocunq; colore plus admodum tenebrarum siue nigredinis est, quam lucis, non dilatatur radius visus ad votum, nec illo proinde oculus delectatur. Vbi vicissim plus admodum splendidi coloris est, quam nigri, spargitur latius, noxia quadam voluptate distractus: Quamobrem color viridis maxime omnium nigrum cum candido temperans, præstat vtrumque, delectans pariter atq; conseruans, & molli insuper & adhuc tenera qualitate, sicut & aqua radiis oculorum absq; offensione resistit, ne abeuntes longius disperdantur. Quæ enim dura sunt simul & aspera, frangunt quodammodo radios. Quæ vero rarissima sunt, dissolutioni adi-

tum patefaciunt. Sed quæ soliditatẽ aliquam habent, læuemq; simul æqualitatem, sicut specularia corpora, nec ipsa quidem frangunt, neq; longius disperdi permittunt. Quæ deniq; præter hæc beneficia tenera quoq; sunt & mollia, sicut aqua, resq; virides, liquidis oculorũ radijs mollitia blandiuntur. Deniq; visus radius quidam est in quadam oculorum aqua naturaliter nobis accensus, ac temparatum lumen in aqua quoadammodo resistente requirit. Itaque gaudet aqua, delectatur speculis similibus, viridibus oblectatur. Hactenus ille. Addit Mesues, Exercitationem quoq; legendi scripta maiusculis literis exarata visum coroborare, adeoq; non parũ ad tuendam oculorum sanitatem conducere.

Posteriore versu innuitur, Oculos matutino quidem tempore montium, vespertino vero fontium collustratione recreandos & reficiendos: quorum ratio ex prædictis facile elici potest. Per montes porro viridaria, hoc est, loca herbis & plantis virentibus consita intelligenda sunt. De conferentibus visui plura infra, cap. 79. De nocentibus vero, cap. 78.

DE DIVRNO, SIVE MERIdiano somno.

CAPVT III.

Sit breuis, aut nullus tibi somnus meridianus,
Febres, pigrities, capitis dolor, atq; catarrhus,
Hæc tibi prouenitutn ex somno meridiano.

Quatuor diurni siue meridiani somni incommoda hic referuntur,

Primum, febris, quæ dupliciter per somnum diurnum accendi potest: vno quidem modo in spiri-

Febris causa.

ſpiritibus, altero vero in humoribus. In ſpiritibus quidem, quia acres & fumoſæ exhalationes, quæ vigiliis diſpergi ſolent, ſomno diurno non modo retinentur, ſed etiam augentur: ijs itaque retentis, ac vna cum ſpiritibus permiſtis, cõtingit, vt calor inde præter naturam collectus febrilis fiat: atq; hæc ſane febris, cum nihil ſtabile, nihil firmum habeat, ſed vti celeriter generatur, ita ſoluatur etiam, ἐφήμερος Græcis, hoc eſt, diaria vocata eſt, quod fere diem nõ excedat. In humoribus autẽ tum hæc iam dicta febris, ratione nimirum flatuum, qui ex cruditate proueniunt, tum etiam putrida per ſomnũ diurnum accenditur: quod calore & ſpiritibus interdiu ad exteriora protenſis, virtus concoctrix debilitetur. Perfecta enim & abſoluta cõcoctio fit, quando calor & ſpiritus cohibentur, & in profundum corporis ſecedunt. Ob eum namq; motum calor naturalis incenſus auctiorq; redditus, optime cibos, non ſolum in ventriculo, verum etiam per vniuerſi corporis habitum conficit: quod noctu potiſſimum fieri rationi conſonum videtur. Etenim tunc calor propter circumſtantem extrinſecus aeris frigiditatem ad interiora refugiens, cibum facilime mutat, concoquit, & in membra diſtribuit. Interdiu vero contra ad exteriora eductus & expaſſus perfectam elaborationem non attingit: quare humorum cruditatem progignit, ex cruditate deinde oppilatio, ex oppilatione putredo naſcitur, ex putredine tandem humorum ad cor effumantiũ febris putrida accenditur, quemadmodum Auicenna 1.4. tract. 2, cap. 1. copioſe docet.

Secundum, pigrities, quæ & ipſa eodem ex fon- Tigrities.

te manat ac funditur. Ex crassa namq; & inconcocta materia in ventre vaporosi ac crassi exhalantur spiritus, qui ad caput elati plus æquo cerebrum humectant, eo autem humectato, nerui quoq; qui à cerebro propagati per corporis partes prorepunt, plurima humiditate opplentur: exuperantia præterea humiditatum, quę ad musculos, tendines & articulos cōfluere solent, tantum abest, vt somno diurno dissipetur, vt multo pertinacius etiam hærens augeatur. Necesse igitur est ex eiusmodi subinde somno iu omnibus motibus voluntariis pigritiam sequi, & veluti in seipso dissolutum hominē apparere, quemadmodum diserte Galenus aphor. libro 3. comment. 5 ostendit. Contra vero vigiliæ diurnæ, hoc præcipue nomine cōmendantur, quod non modo exuperantem cerebri humiditatem exiccent, adeoq; spiritus extenuent ac temperēt, sed certe corpori simul atq; animo promptitudinem quandam & robur ad solitos motus addant.

Dolor capitis.

Tertium, Dolor capitis, qui & ipse ab ijsdem initiis proficiscitur. Ex cibo namque inconcocto iu ventre vapores crassi excitati in caput feruntur, qui ibidem ob dictas causas retenti, nimia humiditate, quam potius vigilijs exsiccantibus absumere conueniebat, cerebrum opplent, & ob eam rem caput perturbant, eiusq; dolorem grauedinem & frigidos morbos pariunt: paululum vero inde moti, si ad cutim peruenerint, faciem vitiato colore inficiunt. Materia enim praua existente, necesse est, quicquid inde defluit, esse prauum. Quod Galenus aphor. lib. 1. cōment 14. ita scribens innuere voluit: Oportet similem esse defluxum subiectæ substantiæ, vt quando humi-

de

da atq; aerea ſubſtantia exiſtit, tunc quod ab ea defluit, vaporoſum eſt atq; ſuaue, &c.

Quartum, catarrhus: qua quidem voce generatim hoc loco; tametſi minus proprie, omne ῥεῦμα hoc eſt, quælibet excrementitij humoris ex capite ad ſubiectas partes prolapſio ſignificatur, quæ iuxta partium, ad quas defluit, diuerſitatem diuerſa quoq; nomina ſortitur, quemadmodum Galenus lib.3. cap,4. de Symptom. cauſis Paulus lib.3. cap.28. & Aetius lib.8. capit.53. diſerte ſcribunt. Vbi enim ad os ac fauces & mox ad ſtomachum ſiue gulam, atq; inde in ventriculum defluxus cõtingit ſimplici vocabulo Grecis κατάῤῥοος & contracte κατάῤῥους, Latinis deſtillatio dicitur. Dum ad nares irruit, κόρυζα Græcis, Latinis grauedo vocatur, vbi vero ad palatum & aſperam arteriam delabitur, vt etiam membranã, quæ hanc intrinſecus ambit, exaſperet, rauca vox efficitur, vocaturq; hoc malũ Græce βράγχος, Latinis raucitas, ſiue raucedo, id quod ex hiſce etiam verſiculis, qui infra cap. 82. habentur, manifeſto apparet. *Catarrhus.*

Si fluat ad pectus, dicatur Rheuma Catarrhus:
Si ad fauces, Branchus: ſi ad nares, eſt o Coryza.

Habet autem hoc incommodum eandem omnino cum præcedentibus originem. Vapores enim & fumi, qui vigiliarum tempore per cutem reſolui ac diſſipari ſolent, ſomno diurno retenti, dum in caput impetum faciunt, cerebrum nimia humiditate replent. Caput igitur repletum humores in ſubiecta refundens, ῥεῦμα progignit. *Somnus diurnus.*

Præter hæc & alia nonnulla ſomni diurni ma-

la Auicenna.3.1. doc.2 cap.9. enumerat. Nam & frigidas atq; humidas ægritudines παραλύσεις nimirum & defluxus ad articulos, ob retentionem humiditatum, quas vigilię resoluere ac dissipare solent, nonnunquam procreat. Genuinũ faciei colorem, velut paulo ante etiam dictum est, corrumpit. In sanguine enim excrementitias atq; aqueas humiditates lotio similes multiplicat: quæ cum suo tempore per vigilias non dissipentur, vna cum sanguine ad cutem expulsa ipsam deprauant, adeoq; subtumidam & decoloratam reddunt. Induratam adhæc splenis affectionem gignit in corporibus in eiusmodi affectionem propensis. Crassus namq; & melancholicus humor, somno diurno in splene retentus, huic malo initium præbet. Quemadmodum enim vigilantia motum ac liberum crassi humoris transitum per angustos meatus, siue canales, Solis calore vias aperiente, promouere: sic contra eundem somnus & præcipue diurnus, transitu prohibere solet. Melancholia enim interdiu nullo negocio per canales suos transit, & illac cumprimis, qua excitandæ appetentiæ causa à splene ad orificium ventriculi meatus protenditur. Etenim splen recrementa & redundantias suas per eum expellit atq; eijcit, adeoq; ad cibos auiditatem reuocat. Quod interdiu potius, quam nocturno tempore fieri par est. Quin etiam, vt idem autor tradit, ciborum appetentia diurno somno plurimum debilitatur & restinguitur, idq; partim ob prohibitionem resolutionis, quæ est prima causa famis, partim vero ob repletionem ventriculi ex fumis, vaporibus & humiditatibus orificium eius relaxantibus ac

saturam-

santurantib. His accedit nõnunquã ἀποστημάτων siue abscessuum generatio: superfluitates namq; ex somno diurno multiplicatæ sæpius in membro aliquo coaceruantur, ipsumq; tumidum reddunt. Plane igitur ex his omnibus constat, somnum diurnum siue meridianum à sanitatis tutela procul abesse debere. Duas porro causas, cur potissimum lædat, Paulus lib. 1 cap. 97. & Auicenna 3. 1. doct. 2. cap. 9. assignant. Quarum prima quidem est, quod cito & ante horam suam interrumpatur. Calor enim natiuus per somnũ ad partes interiores recedit, cõtra vero calor Solis eundem, tanquam sibi affinem ad membra exteriora educit atq; expandit: vnde sanguinis & spirituum exagitationem, quæ somnum interrumpat, cieri necesse est. Cõsulitur ergo, si quando necessitas per id tempus dormire coegerit, vt in vmbra & tenebroso loco, & ante potius, quam post cibum, hoc fiat. Secunda vero, quod naturam stupidam quasiq; perterritam reddat, adeo vt retrahatur ab eo in quo erat, nimirum à ciborum concoctione. Tempus itaq; quo obdormiscunt ad absolutam ciborum concoctionem non sufficit: quo fit vt à meridie resurgẽtes subinde acidos ructus edant, & flatibus repleantur: nonnulli vero fluctuatione ventris infestentur. Cæterum optimus somnus est nocturnus, quoniam nox naturali humiditate silentioque animum in somnum deducens, absolutam molitur concoctionem. Post somnum item nocturnum plurima parte ad excretionem recrementorum instigamur. ILLVD tamen ignorandum non est, quod licet somnus diurnus in vniuersum improbetur, nocturnus vero, vt præstãtissimus com-

Somnus nocturnus.

mendetur: ex diurno tamen minus offendat, qui capitur à prima luce ad tertiam diei partem. Id quod Hippocrates libro secundo prognostic. aphorismo 11. clarissime ostendit. De somno inquit, quemadmodum secundum naturam nobis in consuetudine est, interdiu vigilare, noctu dormire conuenit: si tamen hoc transgressum fuerit, deterius est. Minime vero nocebit, si dormiatur prima luce ad tertiam diei partem. Quam sententiam Galenus explicans ita scriptum reliquit: Quod consuetum est, bonum est, insuetum vero malum est. At vero temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura, aliud in consuetudine. Nunc vero diuites è contrario agunt, tum in quibusdam alis, tum etiam in somno, interdiu dormientes, noctu vigilantes.

In his igitur, vt somnus minus lædere possit, quinq; conditiones, Bertrutio autore, obseruandæ sunt. *Prima,* vt sit in consuetudine. Ex multo enim tempore consueta, etiamsi deteriora fuerint, insuetis minus molestare solent, Aphor. 50. lib. 2. *Secunda,* ne statim à sumpto cibo ineatur. *Tertia,* ne depresso, sed erecto nonnihil & bene alto capite fiat. *Quarta,* ne modum excedat. *Quinta,* ne tumultuosa & subita ab ipso, sed lenis & modesta fiat expergefactio. Porro quod ab Hippocrate dictum est, à prima luce ad tertiam diei partem cōuenire somnum, id spacium est ab ortu Solis quatuor aut quinq; horarum. Nam dies significat spatium temporis, quo Sol transit nostrum hemisphærium, vt etiam distinguitur contra noctem. Quemadmodum Christophorus à Vega fusius in comment. declarat.

Ad-

Additio.

Tempus itaq; somni conuenientissimum est vespertinum, aut nocturnum: semperque cauendum, ne statim à cœna ineatur, sed vnius minimum, aut duarum horarum interuallo discludatur. Ingestus enim cibus, quem statim somnus excipit, in suprema ventriculi parte supernatans, probe concoqui non potest, Galeno libro 5. capite 5. de loc. affect. teste. Neq; enim ventriculus tum potest cibum arcte cōplecti, quod idem lib. 3. cap. 4. de fac. nat. ad bonam concoctionem cumprimis necessarium esse scribit: quare multos vapores, qui multitudine sua caput repleant, gigni necesse est, vt rectissime idem Galenus cōment. 67. aphor. libr. 4. dixerit: A cibo ad somnum conuersis, hoc est, qui sumpto cibo statim dormiunt, impletur caput. Vt igitur huiusmodi periculum excludatur, lenta deambulatione, aut aliqua simili, leuissima tamen exercitatione corpus dimoueri opus est, priusquam somno indulgeatur, vt cibus in imum ventriculi paulatim descendat. Ibi enim, vt supra ex Galeno dictum est, concoctionis opus potissimum perficitur. Quo tempore etiam cōuenit audire instrumenta musica, cantus, facetias, & historias iucundas, ac conferre sermones cum amicis de rebus lætioribus, donec cibus subsedisse videatur. Ceruicali vtendum est satis elato & eminenti, vt quoad eius fieri potest erecto & bene alto capite dormiatur, ne cibus ad os ventriculi regurgitans concoctionem impediat. Hoc etiam modo cibus qui plane nondum subsedit, facilius ad inferiores ventriculi partes descendet, probiusq; concoquetur. Inter dormiendum corpus pro

ambientis aeris conſtitutione decenter tegendum eſt; ne calore & ſpiritibus circa interiora detentis, externæ corporis partes à frigore oblædantur. Caput quoq; noctu conuenienti tegumento (quod καπνοδόχην habeat, hoc eſt, foramen inſtar infumibuli eliciendis vaporibus aptum) operiendum eſt. Calceatis vero ſiue veſtitis pedibus dormiendum non eſt: Hoc enim ſi quid Magnino excellentiſſimo medico credimus, viſum debilitat, memoriam lædit & totum corpus extraneo calore æſtuare facit, ob vaporũ reflexum. Supra dextrum latus ſomnus inchoandus. Hoc enim modo cibus promptius per ſtomachum gulamue in ventriculum deſcendit. Nam etſi gula exacte ſupra mediam ceruicis vertebrarum & quatuor primarum thoracis ſedem in neutram partem inclinet, ad principiũ tamen quintæ thoracis vertebræ, vt ampliori magnę arteriæ trunco ſecundum dorſi vertebras inferiora corpora petenti cedat, nonnihil in dextrum latus à media vertebrarum regione abſcedit. Deinde primo ſomno finito reuoluendũ eſt corpus, ſupraq; ſiniſtrum latus redormiendum, quo ſcilicet à iecore ventriculo incumbente, ventriculi calor augeatur, eiusq; concoctio adiuuetur. Hinc rurſus poſt breue temporis interuallum in dextro latere ad conſuetum ſurgendi tempus continuandus eſt. Pronus decubitus temperatis corporibus non conuenit, ventriculi enim contorſionem & repreſſionem facit, adeoq; oculos oblædit: Sed & ita cubantibus ſuperfluitates in oculos declinant, maxime ſi fuerint natura debiliores. Iis tamen quibus ingeſtus cibus tardius in ventriculo conficitur interdum conceden-

cedendus eſt, quod calorem naturalem arctius comprehendens retinere atq; augere poſſit. Supinus vero grauiſſimis ægritudinibus, lepræ nimirum, maniæ, incubo, epilepſiæ, apoplexiæ, ſtupori, neruorumq; reſolutioni, & ſimilibus initia præbet. Nam ob ſuperfluitatum ad poſteriora fluorem, non poteſt iuſta per nares & palatum earundem fieri expulſio. Plinius lib. 28. cap. 4. pronos decubitus tuſſibus conducere, at ſupinos oculis tradit. Idem ex Theophraſto refert, celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à ſupinis. Duratio autē ſomni ex alimentorum perfecta concoctione æſtimanda eſt, ita quidem vt ſeptem horarum ſpacio non ſit minor, neq; octo, vel ad ſummum nouem excedat, vt colligitur ex Galeni de ſanitate tuenda lib. 6. cap. 6. Plura habentur apud Auicennā 3. 1. doct. 2. cap. 9. Magninum parte 3. cap. 7. & noſtræ ætatis doctiſſimum Medicæ artis ſcriptorem Leonhardum Fuchſium, lib. 2. Sect. 4. cap. 3. Inſtitutionum medicinæ. Ex ijs itaque, quæ conueniunt in hunc locum ſtudioſi transferent.

DE FLATV IN ALVO detento.

CAPVT IIII.

Quattuor ex vento veniunt in ventre retento:
Spaſmus hydrops, colica, & vertigo: hoc reprobat ipſa.

Hic agitur de quatuor nocumentis, quæ ex flatuum retentione proueniunt.

Primum eſt σπασμὸς Grecè, Latinis conuulſio dicta. Flatus enim retenti influxu ſuo ſæpe neruos plus iuſto referciunt, illos vero ità repletos,

Gale-

Galeno lib. 2. cap. 2. de sympt. causis teste, tendi primum ac deinde in conuulsionem incidere contingit. Ea porro ibidem à Galeno in hunc modum definitur: Conuulsio malum est, quod neruos musculosq; ad eundem cogit affectum, in quem ab animali facultate, quum naturalem habitum seruarent, ducebantur. Vel aliter, velut idem aphor. libro 6. comment. 39. definit. Conuulsio est passio inuoluntaria, in qua nerui atq; musculi præter voluntatem conuelluntur, in eumq; affectum veniunt, quem etiam in motibus secundum arbitrium factis assumebant. In hoc enim malo nerui atq; musculi in eas partes attrahuntur, quibus innascūtur. Attractio namque fieri non potest, nisi musculus ad suam originem retrahatur.

Quod ad causas eius conuulsionis, quæ primigenia affectio est, attinet, animaduertēdum est, Hippocratem aphor. 39. lib. 6. duas duntaxat statuisse, πλήρωσιν & κένωσιν hoc est, plenitudinem & inanitionem neruosorum corporum. In conuulsione siquidem à plenitudine membrū crassis & glutinosis humoribus impletum extenditur, & extensione conuellitur, quemadmodum lora & chordæ extenduntur, vbi multa madent humiditate, & hæc subito contingit. In ea vero quæ ab inanitione proficiscitur, membrum exsiccatur & ad seipsum conuellitur, adeoq; secundum longitudinem ac latitudinem contractum diminuitur, quemadmodum membranis accidit, cum igni apponuntur: & hæc sane paulatim & ex longiori temporis interuallo accidere solet. Plura Galen locis iam citatis & libro 2. capite 2. & libro 3. capite 5. & libro 6. capite 5. de loc.

loc.affect.&c.lib.8. cap.3. de compoſ.medic.loca. & alibi ſæpius.

Secundum. ὕδρωψ: quod malum Latini aquam intercutē nominăt, & definitur à Bertrutio, Sect. 3. tract.2.cap.4. in hunc modum: Hydrops eſt morbus materialis, ex re frigida, extranea, plurima ingrediente & membra omnia manifeſte, aut loca vacua partium in quibus cibi & humorum concoctio perficitur, inflante procreatus. Eadem fere habet Auicenna 14.3. Tract.4.cap. 4. vel aliter, ſicuti ab Alexandro Tralliano lib. 9 cap.1. definitur Aqua inter cutem & ipſa longus quidam affectus eſt, iecore adeo refrigerato proueniens, vt ipſum non amplius deinceps cibos in ſanguinem, ſed in aliam qualitatem, aut in aquam, aut pituitam, aut flatum tranſmutare poſſit. Quod certe & Galenus aphoriſ lib.6.comment.12. iis verbis confirmat: Aqua inter cutem fit, cum ſanguinis generatio fruſtratur: Et huius quidem cum tres ſint ſpecies: (vna enim Græcis ἀσκύτης, alia τυμπανίτης, & tertia ἀνασάρκα, ὑποσάρκα, σαρκίτης & λευκοφλεγματίας dicitur, non de omnibus promiſcue hoc ſecundum nocumentum, ſed de tympanite tantum intelligendum eſt. Quæ quidem accidit, quum flatus ac ſpiritus ſuperuacuus plurimus cum humidi momento intra membranam, quæ περιτόναιον Grece, Arabibus vero communi membranarum nomine ziphac appellatur, & abdomen, quod ijdem Mirach nominant, colligitur. Stomacho namque & iecore frigida intemperie laborantibus, fieri non poteſt vt cibus ingeſtus in χυλὸν benignum, aut ſanguinem mutetur: conuertitur

Hydrops.

C ergo

ergo in materiam flatulentam, quæ cum neque per superiora ructu, neq; per inferiora crepitu, nec aliunde, obstante viarum obstructione, vel secretrice & expultrice supfluitatũ vi debili existente, aut inepto aliquo pudore prohiente expellatur, in prædictis ventris locis colligitur, & aquam intercutem contrahit, in qua abdomen percussum tympani modo crepitum elidit, qua ratione etiam Tympanites nuncupatur.

Colica passio.

Tertium, Colica passio: quæ grauis quidem ac vehementissimi doloris morbus est. Perinde enim ac si terebra partes perforentur, aut palus infixus sit, molestare solet, Galeno libr. 2. capite 1. de locis affect. teste. Contingit autem in pleniore & laxiore intestino, quod κῶλον Græce vocatur: cuius etiam merito vehementes cruciatus inducit. Densum enim, crassum, & neruosum est, ac nihil quod in illud confluit facile discuti potest. Et quemadmodum in hoc κωλικὴ ὀδύνη, ita in gracili ac superiore intestino, quod Galeno, Iulio Polluci, & aliis Græcis λεπτὸν vocatur, similis morbus existit, grauissimos & lethales dolores inferens. Hippocrates in aphorismis, & passim alijs in locis εἴλεον appellat, quemadmodum etiam Galenus vbique, & potissimũ lib. 6. capit. 2. de locis affe. à cirumactione nimirũ doloris. Quippe εἰλεῖσθαι circumagi & conuolui significat. Ideo cõuoluulus etiam Latinis hoc malum nominatur. Rationi porro consentaneum est, flatuosum & frigidum spiritum in dictis intestinis retentum & egredi nequeuntem hæc mala plurimum prodignere, id quod Galenus etiam loco paulo ante citato monstrat.

Quar-

Quintum, Vertigo: Flatuosus enim spiritus inclusus ad cerebrũ fertur, & in eius partib. inordinate mouetur: quo fit, vt obteneberationes hebetudinesque oculis obseruentur, & omnia circumagi & rotari videantur. His Auicenna 16. 3. tract. 4. capite 29. Epilepsiam quoq; adiungit, cuius eadem omnino cum præcedenti ratio est: Porro quonam modo hæc retentio in singulis iam dictis locis malum ingeneret, pulcherrime ex Galeni lib. 3. de Sympt. causis. ca. 1. demõstrari potest. Crepitus enim qui ad sedem defertur, ac vel in foro, vel alio quopiam loco existentibus, aut negotio aliquo, quod deserere non liceat, distentis violenter retinetur, rursus sursum reducitur, ventremq; mordet, ac caput vaporando implet, principio quidem ab animali organo sphinctere, id est, musculo ad imum intestinum accepto: hinc vero vno quoque intestino retro illum à se ad supra se positum trudente, simili modo ac prius in præceps trudebat: atque ita quidem hæc retentio, præsertim frequentior, longo temporis tractu prædicta mala excitat. Proinde rectissime ab Hippocrate libro 2. prognost. aphor. 24. in hunc modum scribitur: Flatum sine sonitu aut crepitu exire optimum est, Melius autem est cum sonitu exire, quam reuolui. Hac etiam ratione inductus Claudius Cæsar dicitur meditatus edictum, quo veniam daret efflatum crepitumque ventris in conuiuio emittendi, cum periclitatum quendam præ pudore ex continentia reperisset. Autor Suetonius in eius vita, cap. 32. Veteres enim, vt Plinius lib. 28. ca. 2. confirmat, per mensas mundiciarum causa, deflare vetabant. Extat etiam lepidissimũ Ni-

Vertigo.

Epilepsia.

carchi ἐπορδὴν Epigramma, quo pestiferam recenti flatus vim describit. Id est huiusmodi:

Πορδὴ ἀποκλείνει πολλοὺς ἀδιέξοδος οὖσα,
 Πορδὴ καὶ σώζει τραυλονίεισα μέλος.
Οὐκοῦν εἰ σώζει καὶ ἀποκλείνει πάλι πορδὴ,
 Τοῖς βασιλεῦσιν ἴσην πορδὴ ἔχει δύναμιν.

Quos versus quoniam eleganter admodum Ioannes Lascaris Latinos fecit, placuit hic adscribere.

Interimit crepitus ventris detentus in aluo,
 Et seruat, blæsum dum canit ille melos.
Ergo si perimit crepitus, seruatq; canendo,
 Regibus imperium par habet hic crepitus.

Atq; hæc sane cum ita se habeant, satius fuerit iuxta D. Erasmi Roterodami præscriptum, narura incitante aut secedere, si liceat, aut deuorato pudore iuxta vetustissimum prouerbium tussi potius crepitū dissimulare, quam comprimendo morbum accersere. Recteq; Stoici, quemadmodum Cicero lib. 9. epist. famil. 22. scribit, crepitus aiunt æque liberos ac ructus esse oportere.

DE COENA. CAPVT V.

EX *magna cœna stomacho fit maxima pœna.*
 Vt sis nocte leuis, sit tibi cœna breuis.

Præcipitur hoc loco sanitatis suæ studiosis, vt instante somni tempore frugali cœna contenti ventriculum vario ciborum genere non distendant, sed ea copia ingerant, quæ vires haud grauet. Nam qui noctu multum ingerunt, primum quidem somno destituti corporis inquietudine agitantur: deinde vero pustulas faciei, grauedinem capitis, graueolentiam oris, coli calculiq; dolo-

Cœna parca.

dolores & podagram ſibi accerſunt: Neque ſolum immodica hæc ſub noctem ingurgitatio bonæ valetudini officit, ſed alias etiam quælibet, vtquæ cruditatem in coctionemque, obſtructiones, putredines, febres, apoſtemata, & lepram haud raro generet. Atque eius ſane rei grauiſſimus teſtis eſt Auicena, qui 13.3. Tract.1. capite 36.ſcribit: Ex rebus ventriculnm maxime lædentibus eſſe immoderatam cibi ac potus ingeſtionem, & ob id fieri non poſſe, vt intemperantium vinoſorumq;, ac ventri gulæq; deditorum corpora alantur atque augeſcant. Concoctio enim per vitæ intemperantiam impedita neceſſario humorum cruditatem efficit. Cruda vero, tantum abeſt vt incrementum corpori ſufficiãt, vt omnino ne alere quidem poſſint: quo fit, vt per vitam varijs etiam ægritudinibus conflictentur. Qui vero temperantes in victus ratione frugalitatem ſectantur, ij inculpatam vſquequaq; ciborum appetentiam conſeruant, optimeque non in ventriculo modo, verumetiam per vniuerſi corporis molem cibos conficiunt. Cauendum igitur vnice erit, ne venter torqueatur, adeoq; ingeſtis diſtendatur, vt pulſus velocior fiat, & vix ſpirare liceat. Cui enim ad iſtum modum vorare in delitijs eſt, variis ſeſe periculis exponit. Simili modo & nauſeoſa ſatietas, non ex craſſis & prauis ſolum, ſed etiam ſubtilibus & boni ſucci alimentis vitanda eſt. Hæc enim tum febres acutas & malignas, tum etiam maximi cruciatus apoſtemata : illa vero articulorum & renum dolores, podagram, aſthma, hepatis atq; lienis obſtructionem ac σκίῤῥον & ægritudines phlegmaticas & melancholicas inducere ſolet.

Proinde optimo quidem iure non nocturna solum, sed quælibet etiam ad nauseam vsque progrediens satietas à sanitatis tutela excludenda est. Summopere igitur hoc semper curandum, ne desiderium edendi penitus repleatur, sed locus aliquis vacuus, & edendi voluptas ventriculo relinquatur. Quod Auicenna quoq; 3.1. doct. secunda capit.7.præcipiens in hanc fere sententiam scribit: Cibo nemo ita replendus est, vt nihil loci sit reliquum, sed à mensa semper cum fame recedendum est. Huic simile etiam vulgo dicitur: Nunquam adeo ventrem cibis expleo, quin apud amicos edendi cella mihi supersit vacua. Et hoc præceptum eos cumprimis tangit, qui natura vehemētiorem ad cibos auiditatem consecuti sunt. Quibus vero hæc debilior existit, iis fortasse concedi potest, vt largius paulo ingerant, quam appetunt. Apparandi autem, ex sententia Cornelii Celsi libro 3. capite 6. & Aëtii libro 9.cap.20.cibi plures & varii, ac optimo apparatu, & vltra dulcedinem etiam illicientes, & appetitum irritantes. De cœnæ frugalitate nonnulla etiam supra cap.1.

Vsitata hoc loco & à multis agitata oboritur quæstio: Vtrum videlicet vberius quidem prandendum, parcius vero cœnandum sit. Quæ sane cum ad hanc materiam proprie pertineat, prætereunda non est. Breuiter igitur hic subiungemus, primo quidem argumenta, quibus Conciliator plus cibi in prandio assumendū esse probat: deinde vero Leonharti Fuchsij, quibus è diuerso colligit, cœnam vt plurimum prandio pleniorem esse debere. Conciliator igitur differentia 121. in hunc fere modum scribit: Iuxta corporum

porum diuersitatem maior minore cibi copia exhibenda est. Illa etenim aut iam in morbum lapsa sunt, aut sub latitudine sanitatis adhuc existunt: in morbum vero lapsa, aut iunctum habent humoris vitium, aut non. Si sine humoris vitio fuerint, tum liberius est cœnandum. Natura enim in eis ciborum cōcoctioni solummodo, non etiam superfluitatum, quibus carēt, maturationi intenta est: Sin vero humoris vitium adiunctum habuerint, largius prandium concedendum est. Quod Auicenna 1.3. Tract.5. capite 11. ijs verbis significare voluit: ille, inquiens, cuius consuetudo non sustinet, vt solum semel in die reficiatur, diuidat cibum suum in tres partes, & sumat duas tertias in prandio & reliquam tertiam, scilicet partem, in cœna post leue exercitium. Eo namq; tempore, quo calor solaris viuificus naturæ in concoquendo debili opitulatur & maior superfluitatum fit resolutio, vberior cibus sumendus est. Hoc autem circa horam prandij magis, quam cœnæ contingere solet. Ergo, &c. Ad hæc interdiu, ob præsentiam caloris vitalis Solis & lucis melior fit cōcoctio. Sol enim, Aristotele lib.2.cap.2. physicon, & libro2. capite 10. de genera. & corrupt. teste, est vitæ principium. Concoctio itaq; diurna duplex habet calidum, nocturna vero non; in eiusmodi etiam natura noctu circa superfluorum concoctionem magis occupata est, quare multi cibi exhibitione impedienda non est: Et quamuis calor noctu spirituum ad interiora retractione & somni reductione in quibusdam cōfortetur, duo tamen simul, alimentum videlicet & superfluitates, conficere non potest: in his itaq; cœ-

Gal. de puero epileptico ca.4. oppositum tenet.

næ nonnihil subtrahendum est. Corporibus vero, quæ sub latitudine sanitatis adhuc robusta & sufficienter sana cõsistunt, ac sensibilibus superfluitatibus carent, cum eas proprijs meatib. omnes expellant, vberiore cœna vti expedit: vel quod eorem natura ciborum concoctioni tantum, non etiam superfluitatum quibus carent, maturationi intenta sit, vel quod soli corporis robori studeant. Hoc autem noctu magis acquiritur: tum enim amplior fit & sanguificatio & distributio, atq; hinc deinde spirituum generatio. Corpora vero si à prædicto temperamento ac robore nonnihil recesserint, sicuti plurima in ægritudinem vsque nunc prolapsa, eiusmodi aut fatigantur exercitio laborioso, vehemẽti & continuo, aut non, Siquidem fatigantur, vt sunt eorum qui victum manibus quærunt, ipsis largius prandere, quam cœnare conuenit. Expetitur enim alimentum, non tantum vt nutriat, sed etiam humectet & irriget membra, ne arefiant ex forti motu, & vt resolutioni ex caloris incendio prouenienti resistat. In prandio igitur vberior cibus assumendus est, eiusmodi enim corpora, propterea quod ita consueuerint, ob exercitia à concoctionis opere non cessant. Consuetudo namq; in eis addit magnam partem, inquit Galenus in libr. de dissolutione continua. capite 1. Calor enim ex motu auctior redditus, concoctionem in ipsis accelerat. Quare ter in die illiciente appetentia cibum ingerunt, & ingestum probe conficiunt. Sin vero laborioso, vehementi & continuo exercitio, quemadmodum prædicti, non agitentur: hoc in præsentiarum dupliciter contingit. Aut enim eo interdum solum

modo

modo & nõ continuo fatigantur, aut debili tantum vtuntur, quod vtiq; superfluitatum copiam parit. Si exercitio plurimo, vehementi ac laborioso vtantur, sicuti viri complures ciuiles & plebeij circa fortunæ bona negotiantes, haud sanitatis conseruationi intenti, vehementi nõnunquam & laborioso exercitio, diu nimirum equitando, iter pedibus faciendo, vel aliud quiddã à consueto fortius agendo, fatigantur, his largiori vtiq; cœnæ, quã prandio indulgendum est. Nam si prandium augerẽt, cum sicuti priores illi consueti nõ sint exercitio adeo vehementi ac laborioso agitari, concoctio ipsorum impedita prauos humores generaret: horum etiam calor superfluo motu dissipatus debilitatur, cuius quidem circa interiora aggregatio potissima fortitudinis & concoctionis causa existit. Hæc autem noctu magis quam interdiu contigit: quare cœna instante nocte copiosius alimentum expetit. Eorundem etiam corpora propterea quod tam vehementi motu ante agitari minime soleant, humiditatib. referta sunt, ipsis itaq; ad resistendum resolutioni & exsiccationi, quæ per motum interdiu occurrentem fiunt, paruus cibus sufficit. Sin vero exercitijs & occupationibus paucis & leuibus in vita vtantur, præcipiendum est eis, vt vberius prandeant, quam cœnent. Et ratio eius eadem est cum illa, quæ in corporibus nunc ægrotantibus adducta est. Hi namque cum debilem habeant virtutem concoctricem, à calore viuifico & luce Solis plurimum adiumenti percipiunt. Inde enim spiritus propter suum simile confortatur. Ipse enim, vt testis est Auicenna in libro de viribus cordis tract. 1. cap. 2. & lib. 6. na-

turalium par. 4. est lux, aut effigiem habet lucis, Adiumentum etiam ex eo percipiunt, quod superfluitates interdiu poris apertis melius quam noctu expellantur. Non oportet præterea eos noctu, vel ob id multo cibo distendi, quod tum natura magis occupetur circa concoctionem crudorum humorum, quos somnus maxime conficit & benignos reddit. Licet enim virtus concoctrix noctu confortetur, tanta tamen esse non potest, vt simul & cibum & superfluitates superare queat. Insuper quoque animaduertendum est, in exhibitione copiosioris aut minoris cibi in prandio, quam cœna, nonnihil etiam dandum esse consuetudini, Hæc enim cum in tuenda sanitate, tum etiam in profligandis ægritudinibus, plurimum valet, Hippocrate lib. 2. de vict. rat. in morbis acut. aphor. 20. & sequentibus, & ibidem Galeno, testibus. Quod vel ex eo ostenditur, quod omnis subita mutatio, si modũ excesserit, non paruam læsionem afferat. Hinc non temere Damasc. apho. 57. ita scriptum reliquit: Mutare consuetudinem, præsertim veterem, & noxium & pestilentissimum habetur. Quare malas & prauas consuetudines corrigere oportet, sed paulatim ac sensim ad meliora transferre. Neque enim natura patitur eas quę subito fiunt alterationes. Gal. cap. 16. artis medicinalis. Plura Razes lib. 4. 10. ad Alman. & infra ca. 55. Et sic in vniuersum patet largius prandendum, quam cœnandũ, cum plurimæ ægritudines sint materiales & corpora plurima lapsa. Attamen si semel tantum in die comedatur, melius est cœnare, nisi oculi aut cerebrum afficiantur: tunc enim, Halyabbate 1. pract. 13. teste, melius est pran-

Consuetudini quid tribuendum

prandere: alias non parum ægrotantis oculi & cerebrum læderentur. Exigua namq; cœna capiti confert & oculis, Manardo lib. 6. epist. 4. teste. Hactenus ex Conciliatore adducta Medici excellentissimi Odos de Odis Patauinus duobus libris de cœna & prandij portione. Hieronymus Cardanus lib. 1. Contradicentium tract. 5. contradic 1. 8. & Leonhartus Fuchsius libr. 2. paradox. cap. 21. magna ex parte falsa esse firmissimis rationibus conuincunt. Ex quibus Leonharti Fuchsij rationes hic in oppositum subiungere placuit, vt sanitatis suæ studiosis plane constaret, quid in re tam perplexa aut fugere, aut sequi debeant. Nemo est, inquit ille, qui hodie medendi methodum præscribentium libros vel à limine salutauit, qui nesciat vulgatum atque tritum hoc illis esse decretum, vt nunquam non prandio cœna minor sit. Quantum vero aberrent, facile deprehendet qui rem altius expendet. Cænam enim in omnibus, demptis ijs qui morbis nocturnis & catarrhis seu distillationibus affliguntur, prandio pleniorem esse, conuenit. Qui enim iam nominatis corripiuntur morbis, horum cœna omnino modica sit, tenuis, sicca ac præter aliorum morem, noctemq; præueniens oportet, vt ingruentibus scilicet morbis natura ab omnib. alijs munijs libera vnius morbi cōcoctioni operam nauare queat. Sunt & qui consueuerunt minus in cœna ciborum assumere, quam in prandio: horum certe consuetudo non temere etiam immutanda erit. Quæ enim ex longo tempore consueta sunt, vt ait Hippocrates 2. Aphor. 50. etsi deteriora sint, insuetis minus molestare solent. Cur autem in alijs omnibus,

nibus plenior cœna salubrior sit, multa in causa sunt. Primum autem omnium, noctis mox accedens frigiditas, quæ extrinsecus circumstans calorem natiuũ in profundum secedere, & hoc nomine fortiorem fieri cogit, ita vt necessario ciborum tum melior fiat concoctio. Et certe idem potest noctis frigiditas, quod alias anni tempus hybernũ, aut regio frigida potest. Horum enim vnumquodque calorem natiuum adaugere potis est. Testis Hippocrates, qui libro 6. epidem. tom. 6. aphoris. 6. sic inquit: Perfrigidior in tempore & regione frigidis, percalidior erit. Sed & in 1. aphor. 15. ventres hyeme & vere natura calidissimos esse asserit. Deinceps est somnus, qui cœnam subsequitur: hic enim mirũ in modum concoctionem adiuuat. Sanguis enim in somno ad interiora magis refugit, vt testatur Hippocrates 6 epidem. tom. 5. aphor. 29. Cum itaq; sanguis cumq; eo calor natiuus per somnum ad interiora secedat, quid mirum si calor auctus fortiorem tum ciborum coctionem efficiat? Hinc rectissime Hippoc. lib. 6. epidem. tom. 5. aphor. 10. dixit: Labor articulis & carnibus, cibus vero ac somnus visceribus prodest. Somnum quoque optime cibum concoquere testatur Galenus lib. 1. de sympto. causis cap. 8. ita scribens: Itaque toto hoc tempore, quo quis dormit, animalis facultas quiescere, naturalis vero validius agere videtur. Cuius rei coniecturam ex eo facies, tum quod ipsa, si quando laborauerit, post somnum robustior euadit, idq; maxime, cum à modico cibo somnum admittimus, tum etiam quod per somnum cibus optime concoquitur, non solum in ventriculo, verum etiam per vni-

uersi corporis habitum. Cui subscribit quoque Paulus Æginet. lib.1.ca.97. dicens: Somnus est animalium facultatum quies, ab vtili humore cerebrum madefaciente prouueniens: hunc qui rite capessit, multa consequitur cõmoda: cibos enim conficit, humores digerit. Quod autem hac ratione plenior cœna esse debeat, testatur Galenus, vel quisquis tandem eius libri autor fuit, in libro de dissolutione continua, in hanc sententiã scribens: Antiqui cœnã prandio præferebant, præcipientes plus ciborum in cœna sumendum esse, ob caloris circa interiora aggregationem noctis frigiditate & per somnũ factam: calor namq; in somno ad interiora corporis reuocatur, eademq; calefacit, perinde, vt in vigilia contrarium plane accidit. Id quod Hippocrates etiam epidem.6.Tom.4. aphor.12. ijs verbis indicauit. Plane vigilans calidior circa exteriora, frigidior vero circa interiora: dormiens contra. Sed hic reclamabũt quidam, plenioremq; cœnã ideo damnabunt, quod pleno ventre ingrata sit quies, atq; adeo somnus minus conueniens: His ita responsum volo. Nemo est tam sine sensu cõmuni, qui nesciat inter cœnam & somnũ aliquid tẽporis interuenire debere, neq; quemadmodũ in brutis nullam aliam nisi vorandi ac mox dormiendi vicissitudinem esse, quum omnium Medicorum consensu consultum sit, quo aut hora aut amplius intersit. Neq; etiam est vt pleniorẽ cœnam quis eam esse putet, qua multa ingeruntur tanta voracitate, vt vix spirare liceat, & periculum sit, ne vel crepent qui ita sese replent, sed frugalem potius, talem tamẽ in qua plus, quam in prandio absumitur ciborum. Quod si tamen

hic

hic peccatū fuerit, melius certe in cœna, quam in prandio fertur, quod somnus post cœnam nō diu subsequens, facilius delictum quam vigilia, quæ prandium concomitatur, corrigat. In somno enim, vt diximus, calor interiora petit, & qui illic sunt cibis conco quendis solis vacat. Interdiu vero ad exteriora protrahitur, neque iis quæ intus sunt prospicere potest, adeo, vt verissime dixerit Hippocrates 2. victus acutorum 59. Vigilia vehemens cruditatem, incoctionemq; ciborum, tum potionis efficit: Porro cur cœnam prandio pleniorem esse oporteat, & hæc ratio est: quod rara admodū existat corporis facultas, quæ paulo liberalius prandium, spatio vel quinq; vel sex horarū, quod fere inter prandiū & cœnā interest, conficere possit. Quantum autem incommodi adfert, si quis nondū plane concocto eo quod prius ingestum fuit, aliud ingerit, morbum nimirum facit. Vbi enim cibus præter naturam plus ingestus est, vt ait Hippocrates lib. 2. aphor. 17. hic morbum facit. Et si quis denuo obiecerit: vt cunq; somnum à cœna differamus, tamen fieri non posse, quin ad somnum cōuersis, quod materia tum ad interiora tendat, caput impleatur: huic Galen. quidem respondebit, qui libro 4. aphoris. 67. ita scribit. Et quidem sicuti à cibo ad somnū cōuersis impletur caput, sic in plethoricis dispositionib. somni ipsum replentes aggrauant cerebrū. Et somni videlicet semp nocerēt, quatenus ad profundum & viscera materia cōfluit, nisi coctionis ratione plus afferrent vtilitatis, quam sit damnū, quod ex motu ad interiora consequitur. Et hæc ad vulgarem multisq; communem errorem explodendum sufficiant.

DE DISPOSITIONE ANTE cibi ſumptionem, edendi item atq; ciborum ratione.

CAPVT VI.

TV nunquam comedas, ſtomachum ni noueris eſſe
Purgatum vacuumq; cibo, quem ſumpſeris ante.
Ex deſiderio id poteris cognoſcere certo:
Hac ſint ſigna tibi, ſubtilis in ore diæta.

Hic traduntur præcepta quędam ante cibi ſumptionem ſeruanda.

Primum: ne ſumatur cîbus, cum ventriculus quibuſdam humorib. vitioſis adhuc plenus extiterit. Corrumpitur enim ſimul alimentum quod inſuper ingeritur vna cum prauis humoribus qui prius ſunt in corpore, ita vt ipſorū quidem quantitas augeatur, qualitas vero ſeruetur. Eos igitur, vt libro 6. capite 9. de ſanitate tuenda Galenus autor eſt, vomitione, in iis qui ſuapte natura facile vomere poſsūt, expellere prius quam cibus ingeratur oportet. Impura namque corpora & vitioſis humoribus referta, vacuatione potius, quam ea quæ per cibos fit refectione egere teſtatur cumprimis Hippocrates aphor. 8. & 10. lib. 2. & ibidem Galenus in comment. Ventriculum vero vitioſis humoribus eſſe plenum è nidoribus & ructibus deprehendi poteſt, quemadmodum copioſe admodum Galenus libro 1. capite 4. de loc. affect. docet, ad quem ſane lectorem nunc ablegamus.

Secundum, ne priore cibo nondum concoctione, dum in aluum demiſſo alius ſumatur: qui enim eo modo ſuperedditur. naturā à prius ingeſti concoctione deturbat, quo fit vt quicquid eius

confe-

confectum ex ventre à venis mesaraicis in hepar deducitur, reliqua statim omnia etiam incõcocta secum in corruptionem trahat, adeoque tum vasa ipsa, tum totum corporis habitum cruditatibus & vitiosorum humorum multitudine repleat, ac ob id ipsum morbis non raro tentet. Proinde rectissime Galenus lib.7. cap.6. meth. meden. præcipit, vt vacuus purusque ventriculus secundum cibum excipiat. Quin etiam Auicen.3.1.doct.2. c.7. idem præscribens, ita fere inquit: nemo sanitatis suę studiosus aliquid comedat, nisi ad hoc certo prius inuitante desiderio, & ventriculo vna cum reliquis superioribus intestinis, à præsumpto cibo vacuatis. Priore enim cibo nondum concocto alium insuper ingerere corpori perniciosum est. Porro ex ructu nullam alimenti prioris qualitatem referente, ventriculi tumore iam submisso, recrementorum deiectione, & vrinarum coloratione licebit conijcere, num prior cibus ad vnguem confectus ac in aluum demissus sit, quemadmodum Galenus libro 7.cap.6. meth.meden. & post eum Paulus libro.1.cap.97 luculenter & perspicue docuerũt. Vrina enim quæ aquæ speciem præ se fert, crudũ adhuc in venis succũ esse indicat eum qui à ventre submittitur, quæ vero fulua biliosa que est iamdudum concoctum esse huiusmodi succum portendit, quæ modice pallet, peractæ modo secundæ concoctionis est signum, quemadmodum eleganter Galenus lib.2.de sanitat.tuenda cap.4. Cornelius Celsus lib.1.cap.2. & Plin. lib. 28.cap.6.docuerunt. Imperfectæ aũt concoctio, vt testis est 6. sectio. apho.commen.1. Galenis, nus acidus ructus certũ indicium est. Signa etiã qui-

Galen. in lib. de dissolut. continui. ca. 1.

quibus certo comprehendi poſſit, vtrum à vitioſis illis humoribus ac prius ingeſto cibo vacuus ſit venter nec ne, & hic ſubiunguntur.

Primum, deſiderium certum, hoc eſt, vehementior & vera noui alimenti appetentia, ſiue fames. Nam de Medicorum fere omnium ſentẽtia duplex fames eſt, vna quidem vera & naturalis, altera vero mendoſa. Veram deſcribit Galenus apho. lib. 2. cõment. 16. ſic inquiens: Fameſcere illos dicimus, qui ob ciborum inopiam ad extremam eſuritionem perueniunt. Idem libro 1. cap. 7. de cauſis ſympto. diſerte admodũ & copioſe harum appetentiarum rationem & diuerſitatem deſcribit, quem locum, vtpote ſcitu digniſſimum, hic integrum ſubiicere placuit. Nam quoniam, inquit, cutetenus vnumquodque animal in ambientem aerem digeritur, accidit vt membra quæ ſub ea ſunt, prima vacuentur: quorum ingenita vis ex proximis ſibi alimentũ trahit, id ſcilicet quod vacuatur reficiens: deinde rurſus illa, ex iis quæ ſibi ſunt proxima: ſicut quæ tertio loco ſunt poſita, ab iis quæ ſibi. Atque ita ſemper per continuum, veluti in choro quopiam trãslatione celerrime facta, ad venas quę ad ventriculum pertinent, vacuatio peruenit. Hæc vero & ſolent pariter, & natæ ſunt ex ventriculo nutrimentum trahere, perinde vt ſtirpium radices, quæ in terrã ſunt demiſſæ, ab ea. Cum enim hoc opus vniuerſum naturale ſit, non animale, ſimiliter in ſtirpibus & animalibus perficitur. Ac ſtirpibus quidem terra ventriculi vicẽ præſtat, perpetuo promptum copioſumq; ſuppeditans alimentum, quamdiu cœlitus temporũ ſtatus pro natura ſe habet. Quando ſi ex terra ſqualoris ex-

Fames duplex.

cessu siccatus est humor, stirpes nutrimenti penuria marcescunt. Animalibus autem vtpote terræ non affixis, præter vtiq; pauca quædam, natura ventrem pro nutrimenti veluti penu fabricauisti, quemadmodũ stirpibus terrã. Dedit autem animalibus & penuriæ sensum: quo scilicet ad cibum potionemq; proritata in tempore expleantur, vocaturq; eiusmodi implendi desiderium, appetentia. Fit autem ex penuriæ sensu, cum scilicet venę ex ipso ventriculo veluti emulgentes sugentesq; aliquid trahunt. Non ferens autẽ eum suctum ventriculus, sed veluti diuulsus, offensæ eius medelam cibum comparat. Quippe venæ hoc pacto ad obiectos cibos conuertuntur, atq; ex iis nutrimentum trahunt, nequaquam ex ventriculo. Fitq; post cibi sumptionem, vt & venæ simul ad cibos se conuertant, & ventriculus ex iis quantum prius per venas est exhaustum, in seipsum trahat. Ac suctus quidem ipsius sensus, fames est. Hæc Galenus. Cum igitur ventriculus non appetit, signum est membra nondum refectione indigere, sed satis adhuc alimentorum in promptu habere. Quod certe & ipsum Galenus libro 3. capite 13. de facult. natural. innuere voluit, inquiens: venter si melius paratiusq; nutrimentum habet, externum non postulat. Cibi igitur exhibitio diutius adhuc differenda est: nam quicquid tum ingeritur, grauat naturam, non iuuat. Porro mendosa fames, est cibi appetentia corpore non indigente. Quæ quidem, vt idem Galenus libro 1. cap. 7. de causis sympto. docet, tum maxime fieri solet cum acidus quispiam vitiosus succus ventriculũ mordet. Vitiosus namque succus, qui frigidus est, si-

milem

milem ſuctui morſum infert: appetentiam vero proritat, naturalis affectus ſimilitudine. Alimenti autem, non potus deſiderium excitat, propter frigus. At vitioſo ſucco qui ſalſus & bilioſus ſit, ventrem mordente, potio magis, quam cibus expetitur. Præterquam enim quod calefiat ſiceturq; ab eo ventriculus, quæ vtique ſitis cauſã ſunt, etiam liquari fundiq; tum in eo, tum venis ſuccos contingit. Fundendorum autem ſuccorum ſymptoma ea quibus continentur implet, quemadmodum frigiditas vacuat. Itaque etiam non parum ad eſuriem frigiditas eorum quæ in ventre habentur, confert: Cum & corpora eorum tunicasq; vacuet, & cogendo conſtringendoque ad appetentiam irritet. Atque ita quidem vitioſus ſuccus acidus, ſtypticus & frigidus mendoſæ famis exiſtit cauſa.

Secundum, veræ famis ſignum eſt ſubtilis diæta, videlicet præcedens, hoc eſt, parua cibi exhibitio: quando enim & hanc fames ſequitur, tunc illam & veram & naturalem eſſe ſignificatur. Vnice igitur ſemper cauendum, vt nunquam neque prandeatur, neque cœnetur, niſi conſueta hora, ac illiciente prius appetitu, nec eo cibum exigente differatur. Omnis enim mora illi nociua eſt, niſi ſuſpectus ſit eſſe mendoſus, qualis ebriorum & faſtidio laborantium eſſe ſolet. Nam ſi ventriculus alimentum poſtulat, vt Galenus libr. 3. capite 13. de facul. natural. autor eſt, nec eius copia eſt, excrementis impletur. Ea ſunt ſanies quædam bilioſæ pituitoſæque, atque feroſæ, quas ſolas trahenti illi, tum ſcilicet cum nutrimento indiget, iecur remittit. Hinc non temere hactenus hoc vſurpatum eſt. Diutius to-

lerare famem, ventriculum malis ac putridis replet humoribus, quos attrahit ad ſe loco cibi. Et hoc quidem experientia conſtat. Quando enim ieiunamus, tunc per noctem auiditate quadam ad cibos inuitari ſolemus, ſed illis denegatis nullam omnino appetentiam poſtero die percipimus. Vnde ſatis liquet, ventriculum, & maxime officium eius, iamdudum vitioſis humoribus eſſe plenum, quæ tamen non vera, ſed mendoſa repletio eſt, & ob id pauco aſſumpto cibo regreditur ſtatim appetentia. Cauendum etiam ne cibus aſſumatur non præeunte corporis exercitio. Neque enim temere ab Hippocrate 6. epid. part. 4. aphoriſ. 28. dictum eſt, πόνοι σιτίων ἡγείσθωσαν i. Labores cibos præcedant. Nam qui cibus mane, antequam prior deſcenderit, vel paulo ante exercitationem ingeritur, is, Galeno libro 3. cap. 1. de cauſis ſympto. teſte, & intempeſtiue ſumitur, & cruditatis etiam cauſa exiſtit. In ciborum prǽterea ratione, quemadmodum Inſtitut. medicinæ libr. 2. Sec. 2. cap. 7. Leonhardus Fuchſius diligenter admonet, id quoque vnice obſeruandum, ne illi præpoſtero ordine ingerantur, id quod fiet, ſi concoctu facilia iis quæ difficulter concoquuntur, præmittantur. & ſi liquida ſolidis & aridis, & lubricantia aſtringentibus antecedant. Ordo, verbi gratia, prępoſterus erit, ſi cotonea aut punica mala primum ingerantur, poſtremum autem olera ex garo. Debent etiam ea præmitti quæ facile & nullo ferme labore ſubſidunt, vt ſunt liquida: quæ vero tenacius hærent & difficulter labuntur, vt ſolida & acida, poſtremo: idq; ſi ventriculus naturaliter ſe habeat. Nam ſi cui ventriculus ſit natura laxior,

xior, huic præstiterit adstringentia magis laxantibus præposuisse, quo ab illis roboratus ventriculus reliqua mellus conficere possit. Hæc eadem fere docent Cornelius Celsus libro 1. capite 2. & Galenus libro 2. capite 11. de alimentorum facultatibus. Iam vero cautio etiam sit, ne in vna eademque refectione multi simul & varii assumantur cibi, ac tempus deinde comedendo vltra quam satis est producatur, præsertim si ex diuersis illi constent facultatibus. Ex eo autem genere cumprimis fuerint cibi variæ substantiæ, vt exempli causa ab Auicenna proponuntur, carnes & pisces, vel pulli & suilla, &c. Nam quæ ad istum ingeruntur modum, varie corpus pro succorum diuersitate afficiunt, & concoctionem nō vt par est, sortiuntur. Postremo enim accedente cibo, iam primi incepta concoctio est, atque ita partes quidem in coquendo redduntur dissimiles adeo, vt primo loco ingestæ confectæ fere sint prius, quam ad extremum sumptæ medium cōcoctionis suæ attingant, vnde sæpenumero posterius coquendorum sequitur corruptio. Id quidem Auicenna quoq; innuere voluit, 3.1.doc.2. capite 7. in hanc ferme sententiam scribens: Nil quidem deterius est, quam si multa ac varia ciborum genera coniungantur, atque iusto longius deinde in comedendo tempus protrahatur: Cum enim postremum accedit nutrimentū, primum iam aliquo modo confectum est, partes ergo in coquendo non adsimilantur. Atque inde sane morborum scaturigo, qui ex repugnātium sibi humorum discordia nascuntur. Iam ipsius quoque varius coquendi modus bonæ corporis temperaturæ non parum officit: vt si in ea-

Hippocr. in lib. de flatib. Galen. comment. 18 lib. 1. & com. 35. libr. 3. de morb. ac. Aetius lib. 2. capit. 139. Paulus lib. 1. cap. 73.

dem refectione multi elixi, frixi, & assi cibi sæpius inuicem modo liquidi, modo solidi & aridi ministrentur. Atque hinc est quod Horatius libro 2. Serm. Sat. 2. vbi victum frugalem ac simplicem pro dignitate laudauit, hanc saporum condimentorumq; aceruationem, vt perniciosam, his versibus detestatus est:

Accipe nunc Victus tenuis quæ, quantaq; secum
Adferat inprimis valeas bene: nam variæ res
Vt noceant homini, credas, memor illius escæ,
Quæ simplex olim tibi sederit, ac simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis,
Dulcia se in bilem vertent stomachoq; tumultum
Lenta feret pituita. Vides vt pallidus omnis
Cœna de surgat dubia? quin corpus onustum
Hesternis vitiis animum quoq; prægrauat vna,
Atque affigit humo diuinæ particulam auræ.

Pari modo & Plinius libro 11. capite 52. hanc saporum aceruationem damnauit: Homini, inquiens cibus vtilissimus simplex. Aceruatio saporum pestifera, & condimenta perniciosiora. Atqui hic nobis fortasse obtrudet quispiam, plerosq; ventri & gulæ mirifice deditos, qui sese à primo statim diluculo ad summam vsque noctem multo varioq; cibo & potu non impleant solum, sed etiam distendant, adeoque cibum cibo excipiant, & toti sint in compotationibus, cum nihil tamen inde mali percipiant, imo vero multis incommodis difficultatibusque afficiantur, si vel minimum ab ista consuetudine deflexerint. Huic Galenus quidem respondebit, qui in libro de cibis boni & mali succi cap. 2. ita scriptum reliquit. Hæc enim quamuis protinus nullam iuuenũ corporibus sensibilem læsionem

Oribasius lib. 1. cap. 5. ad Eunapiũ.

infe-

inferat, sensim tamen occulteq; crescente vitio, cum iam ætas progressu temporis inclinarit, articulos neruosq; & viscera ijs morbis vexāt, qui vel difficulter admodum, vel omnino tolli non possunt, neq; id quidem temere: namq; ea pars corporis quæ natura imbecillissima est, à lædente quolibet patitur. Quod autem vitiosi humores morbique gignantur, cruditas assidua in causa maxime est, siue ea ex boni, siue ex mali succi oriatur cibis. Quin Auicenna quoq; 3. 1. doc. 2. cap. 7. idem confirmans sic ferme inquit: Ille cui mala nutrimenta concoquuntur, nō gaudeat ex hoc. Noxa enim etsi ad tempus fortasse delitescit, temporis tamen successu sese exerit, & grauissimā certissimamq; neglectæ artis medicę pœnam adfert. Atq; hinc adeo pauci eorum qui istum viuendi modum sectantur, destinatā senectutis metam contingunt, sed crudis ex intemperantia aceruatis succis podagra, calculo, lepra, carcinomate, febribus, alijsque id genus malis prius torti vitam cum morte cōmutant. Præstat igitur, vt diserte à Fuchsio nostro scribitur, temperantia & parcitate animū corpusq; vegetum ac sanum seruare, quam crapula crebrisq; compotationibus & immoderatione infirmum, morbosum, Deoq; & hominibus odiosum reddere. Ac ne illud quidem silentio prætereundum hoc loco, quod protracta ad vnam fere horam mora, ac iuste commanducationis & deglutitionis gratia comestioni interposita, nō laudabilis modo, sed ad tuendam etiam valetudinē vtilissima censeatur. Cibus enim qui exacte dentibus manditur: extenuatur, & molitur, ac sensim, deinde atq; tarde deglutitur, & si imperfectam ac

Gal. li 2. cap. 6. de aliment. fac. & in li. de dissolut. con. capite 6.

Auic. 3. 1. doc. 2. cap. 8.

modicam omnino, aliquam tamen, vt in ſuo genere æſtimandum, alterationem in ore conſequitur, quemadmodum lib. 3. cap. 7. de natural. facult. Galeno, & Auicennæ 1. 1. doct. 4. c. 2. viſum eſt. Cæterum imperfecta commanducatio vt cõcoctioni contumax eſt, ita etiam horrorem quẽdam & inſuauitatem adferens ciborum appetentiam auertit. Mora vero quæ inter edendum multis vltro citroque ſermonibus collocutionibusque interpoſitis ad duas vel tres horas protrahitur, admodum noxia eſt, eamq; nocumenta hactenus enumerata ſequuntur.

Vltimus verſus in quibuſdam exemplaribus hoc etiam modo legitur:

Hæc ſint ſigna tibi ſubtilis in ore ſaliua.

Nec male quidem. Nam ſaliua quæ ſubtilis & nulla qualitate infecta, ſed perinde quaſi aquoſa guſtui offertur, tum concoctionis, tum abſolutæ ſanitatis etiam indicia oſtendit, Galeno libro 3. cap. 6. de locis affectis, teſte.

DE VITANDIS CIBIS.
CAPVT VII.

PErſica, poma, pyra, & lac, caſeus, & caro ſalſa:
Et caro ceruina, & leporina, bouina, caprina:
Atra hæc bile nocent, ſuntq; infirmis inimica.

Hic recenſentur decem ciborum genera, quæ ſanguinem ſeroſum & melancholicum efficiũt, eoque infirmis nocent.

Perſica. *Primum*, perſica: de quibus lib. 2. cap. 19. de aliment. facult. diſerte ita Galenus ſcribit: Ipſorum ſuccus & veluti caro facile corrũpitur, prauaq; omnino eſt. Quocirca (quod quidam facere ſolent) non ſunt poſt alios cibos mandenda:

corrumpuntur enim in superficie natantia: sed in omnib. quæ praui quidem sunt succi, verum humida sunt ac lubrica, & quæ subduci facile queant, id communiter tenendum, ea ob hoc ipsum ante alios cibos esse sumenda. Ita enim fiet, vt & citius subducantur, & aliis cibis viam muniant, quæ si sumpta postrema fuerint, vna secum alia quoque corrumpent. Atque inde sane patet, hoc dictum de iis intelligendum persicis, quæ matura post alios cibos vltima eduntur. Præsumpta enim stomacho conferunt, ventrem leniunt, & ciborum appetentiam præstant. Dioscorides etiam libr.1. cap.128. idem testatur, in eum modũ scribens: Persica matura tam stomacho, quam ventri vtilia sunt: acerba aluũ cohibent, sed sicca vehementius: decoctum è siccis alui stomachiq; fluxiones sistit. Simeon quoque Sethi de persicis hæc refert: Persica, inquit, quidam in tertio ordine refrigerantium humectantiumq; posuerunt, alii in primo, alii vero in secundo, quod etiam certius est. Phlegma generant, non facile concoquuntur, celerrime in ventriculo corrumpuntur: propterea qui crebrius ad satietatem his vtuntur, in febres incidunt: lædunt & neruos proprietate quadam. Oportet vero hæc ante cætera cibaria assumere, & super his meracum bibere. Quæ ex his matura sunt, ventrem ducunt, immatura contra sistunt, eoq; efficacius sicca. Foliorum succus in potu sumptus, lumbricos ventris perimit: idem perficit, si cum foliis vmbilico apponatur. Suscitant quoque ciborum appetentiam persica, prosunt & inflãmato ventriculo, & genitali semini adiiciunt, serosum tamen sanguinẽ parant sæpiusq;

post vnum vel alterum mensem ob putredinem febres tum longiores tum etiam difficulter solubiles gignunt.

Illud etiam obseruare oportet, ne super hæc aqua bibatur. His amplius addit Plinius Valerianus libr.43.cap. de re medica, persicorum folijs siccis & in puluerem redactis, plagas cruentorum vulnerum claudi: quam facultatem Serapion ipsis etiam persicis siccis atribuit. Quanquam autem persica iam dictis viribus prædita sunt, quia tamen humor inde genitus facile corrumpitur & putrescit, noxia sunt infirmis & maxime si præpostero ordine ac intempestiue sumantur. infra cap.42.

Pom.s.

Secundum, poma siue mala: In quibus, autore Simeone Sethi multa differentia est: quæcumque enim adstringunt, frigidum habent & terreum succū. Quæ acida sunt, frigidum quidem, verum tenuem illum habent. Medij autem temperamenti sunt dulcia, quæ ad caliditatem magis vergunt. Omnia certe quadam peculiari proprietate neruis nocent: nocent & quæ matura non sunt. Dicuntur & lapidem seu calculum gignere ijs, qui ad satietatem ipsis vtuntur. Verum vtilia sunt ad λειποθυμίας, id est, animi deliquia & cordis debilitatem. Spiritum quoque flatulentum in secunda concoctione generant, eoq; infirmis nocent, sicuti de pyris mox dicetur. Et hoc de crudis maxime intelligendum est. Neq; vero ab his solum fructibus, sed ab omnibus etiam quæ sanguinem seroso ac ebulliente succo replent, ægrotos abstinere conuenit. Eiusmodi plane sunt recentes, & qui ante perfectam maturitatem eduntur: cum enim humidius ali-

men-

mentum, ob idque excrementoſius præbeant, non ſecus in corpore humano feruent, & ebulliunt, atque vinum, quod nuper ex fructibus vel vuis expreſſum eſt, in doliis: & hoc quidem ob caliditatem ipſis à Sole, cum matureſcerent, ingenitam, quemadmodum libr 4. capite 3. de vſu partium Galenus atteſtatur: Et hoc certe Auicenna 3. 1. doct. 2 cap. 7. teſte, commune eſt omnibus cibariis, quæ ſanguinem ſeroſo ſucco implent. Porro etſi vero hoc interim ſpacio, quo manduntur, humectent, ob ſucci tamen ebullitionem prompte in ventriculo corrumpuntur, & ſanguini putrido gignendo accommodatiſſimi ſunt: qua de cauſa non temere Auicenna 1. 4. tract. 2 cap 7. fructus recentes omnes febricitantibus interdixit. Plura Galenus libr. 12 cap. 21. de alimen. facul. & infra cap. 39.

Tertium, Pyra: quæ ſane, perinde vt alii fructus recentes ac crudi, communiter hoc poſſident, vt ſeroſo ebullienteque ſucco ſanguinem expleant, eumq; putrefactioni obnoxium reddant: quo fit vt eorum cibus, Plinio libro 23. capite 7. teſte, non ægrotis ſolum, ſed valentibus etiam oneroſus ſit. Inflationes quoq; excitant, & ob id crebrius eſitata colicos affectus ſuſcitant: Sed innoxia fiunt, ſi vna cum carminatiuis vulgo dictis, hoc eſt, calefacientibus, tenuantibus, & flatum expellentibus comedantur, vel ſuper his vinum vetus & odoratum bibatur. Quod Galen. lib. 1. cap. 26. de alim. fac. palam etiam ita ſcribẽs confirmat: Quicquid omnibus cibariis ineſt flatulentum, id per calfacientia & tenuantia corrigitur. Pyris præterea ea facultas ineſt, vt inter cæteros fructus quam maxime *Pyra.*

impinguent

impingent: quare ſues ipſorum eſu magis quam quorundam aliorum fructuũ pingueſcunt. Laudatiora ſunt odorata & dulcia, & ex ipſis cocta quam cruda meliora. Coquẽda vero cum fœniculo, aniſo & ſaccharo. Infra cap. 13. & 39.

Lac. *Quartum*, lac: hoc enim facile corrumpitur, inque nidorem aciditatemue in impuro ventriculo tranſit. Quapropter putrida febre correptis exhibendum non eſt, quia plurimo calori conuerſatum in nidorem ſtatim abit. Huc accedit, quod in ventriculo febricitantium haud cõcoquitur, ſed potius corrumpitur, adeoq; febres auget. Caput quoque dolentibus malum eſt, quod confirmat Galenus, qui libro 3. de alimen. fac. cap. 14. lac capiti, niſi quis ipſum habeat admodum firmum, non eſſe accommodum tradit. Cuius rei cauſa alia non eſt, quam quod lac ſit nidoroſum, ac facile euaporet, caputq; petat, adeoq; dolorem augeat. Nocet præterea ſitibundis & aliis nonnullis, de quibus Hippocrates aphor. 64. lib. 5. & ibidem Galenus. In phthiſi tamen, hectica, & aliis quibuſdam paſſionibus, vt Hippocrates loco iam citato autor eſt, vtiliſſime conceditur. Qua de re copioſius infra cap. 34. Quanquam autem lac infirmis ex vſu non ſit, in ſanis tamen ad bonos humores gignendos, ex iis præſertim animalibus quæ bono corporis habitu ſunt, probatiſſimum habetur. Et hoc quidem ſi in ventriculo & hepate perfecte concoquatur. Tunc enim mordaces ſuccos quoſcunque inuenerit expurgat, qua de cauſa in vrinæ difficultate & acri egeſtione alui non ſolum bibere conducit, ſed etiam inferne per clyſterem infundere. Ad acres enim & mordaces fluxio-

nes

nes commodissimum est, non solum abluens ipsas de partibus infestatis, atque hoc per extersoriam humiditatem, quam in serosa sui parte complectitur, sed etiam crassitie ac pinguitudine sua corporibus oblitum ac inductum, non sinit influxum acrem nudis ipsis allabi. Ad pulmonis itaque ac intestinorum vlcera, item renum, vesicæ, ac vteri, & ad papularum eruptiones, & furunculos, & alias cutis asperitates conuenientissimum est in potu, adeoque cutem ipsam pulchram ac nitidam reddit. Ad hæc lancinamenta ex veneni potione, & quæ in vrinæ meatu fiunt, compescit. Item ad eos qui cantharidas hauserunt, aut buprestin, & in summa ad medicamenta erodentia ac exulcerantia, & ad hyoscyamũ velut peculiare remedium est. Nam statim resipiscere affectos facit. Cæterum in gutturis exulcerationibus, quæ cum alias ob causas multas, tum ex anginis fiunt, & his qui ephemerum sumpserunt, lac gargarizare conducit. Corporibus præterea temperatis, quorum ventriculis nihil biliosi & phlegmatici humoris insidet, vtilissimum habetur. His enim bene concoctum multum nutrimenti summittit, probum succum generat, bonam carnem longe meliorem reddit, & corpus conuenienter humectat. Hoc tamen inprimis cauere debet qui lac bibere voluerit, vt interim à reliquis cibis ac potibus abstineat, donec concoctum sit ac secesserit. Si enim ante eius cõcoctionem alium cibum quis sumat, necesse est & ipsum lac corrumpi, & cibum qui superingestus est. Præstat autem mane bibere recens mulctum, & tunc plures labores detrahere, quiete ac sensim ambulare, & interim

terim cessare, citra somni admissionem. Qui enim hoc modo se gesserit, potum lac excernet, idque inutilia secum educet. Opus est enim, si quid aliud, primum acceptum secedere, quo facto aliud bibere. Principio igitur secedit aluo commode purgans, non totam corporis molem, sed quæ in aluo & intestinis sunt partibusq; vicinis. Post hæc in venas defertur, optimeque nutrit, & non amplius secedit, sed ventrem sistit. Corporibus vero distemperatis infestum inimicumq; est. In calidioribus enim cito in nidorem atque bilem, in frigidioribus vero in aciditatem & putredinem commutatur. Circa electionem denique lactis sciendum, pro ipsorum animalium specie, haud paruam esse differentiam. Boum namq; lac crassissimum ac pinguissimum, & concoctu difficile est, & ob id in ventriculo in flatus vertitur, venarumq; obstructionem parit. Liquidissimum autem ac minime pingue est camelorum, mox equarum, deinde asinarum, mediæ autem consistentiæ est caprarum, hoc crassius ouium. Lac igitur caprarum, cum inter cætera lactis genera moderate se habeat, neq; pingue admodum, neque crassum sit, merito in victus salubris ratione præfertur. Quin & caprarũ inter se inuicemq; collatarum, & secundum anni tempora non parua differentia est. Earum enim quæ modo pepererunt, lac liquidissimum, sed temporis progressu magis semper ac magis incrassescit. Æstate vero media ipsum etiam in medio suæ naturæ consistit, post id tempus sensim iam incrassescit, quoad penitus deficiat. Vere autem vt liquidissimum, ita etiam copiosissimũ est. Quo fit, vt eligendum sit lac caprarum, non

qui-

quidem prægnantium, sed enixarum, quæ tamē, quod ad partum ipsum attinet, mediocriter se habeant, hoc est, quæ neque nuper enixæ sint, neque multum à partu recesserint: hoc interim non neglecto, vt ipsis etiam alimenta propria affatim suppetant. Ac ne illud quidem silentio prætereundum hoc loco, quod etiam lac caprinum sine melle sumptum haud citra periculum sit. Plerisque enim qui purum illud hauserunt, coactum est in ventriculo in speciem casei: quod quidem cum accidit, mirum est quam aggrauet hominem ac strangulet. Ob eam causam lac vbi sumunt nonnulli, ne in ventriculo coaguletur, mellis, aquæ & salis nonnihil admiscent. Atque hæc quidem hoc loco de lacte sufficiant. Plura Galenus lib. 3. cap. 14. de alim. fac. & lib. 10. cap. 7. de medic. simpl. fac. & in lib. de cibis boni & mali succi cap. 6. Oribasius lib. 4. Synopseos ad Eustathium cap. 12. 18. & 40. Paulus lib. 1. cap. 86. & 87. Aetius lib. 2. cap. 92. & 93.

Quintum, Caseus, quod quidem, cum de omni caseorum genere, tum de inueterato cumprimis intelligendum est. Hic enim ob coaguli & salis, dum prepareretur, iniectionem temporis progressu acrimoniam assumpsit, humiditatemque omnem deposuit: quare se ipso etiam acrior & manifeste calidior atq; ardentior euasit, & ob id ipsum peioris quoq; & crassioris succi, & ægre concoctilis effectus est: præsumptorum quidem concoctionem adiuuat certe, sed ipse difficilius concoquitur, vnde vulgo dici solet: *Caseus.*

Caseus est nequam, quia concoquit omnia, se quam.

Nutrimentum habet exile, stomacho nocet, & vbi forte fortuna in corpore supercalefactus

suc-

fuerit, quemadmodum diserte Galenus libro 3. capite 6. de loc. affect. scribit, facile melancholicum humorem parit: recens flatuosus quidem minus est, sed ventrem magis sistit, magisque siticulosus & æstuosus est, nec ad calculorum in renibus procreationem minus existit noxius. Deterrimum preterea edulium est iis, (quemadmodum hoc ipsum Hippocrates lib. 4. de vict. rat. in morbis acu. apho. 92. clarissime ostendit) qui se potu repleuerunt. Grauat quidem os ventris, primumq; corrumpitur, & alia deinceps secum corrumpit. Fugiendus igitur est eiusmodi, vt qui nihil conferat, neque ad coctionem, neque ad distributionem, neque ad mouendam vrinam, neque ad ventris deiectionem, ceu vtiq; nec ad succi probitatem. Porro recens ac mollis caseus frigidi humidiq; temperamenti est, & duro siccoque flatuosior existit, sed eo minus astringit, minusq; crassi succi est: nihilominus tamen ægre conficitur, obstruitque & calculos gignit. At vero qui inter vtrumque recentem nimirum & inueteratum, glutinosum & friabilem, durum ac mollem, rarum, laxumue & valde densum coactumue medius existit, quique dulcedine nonnulla participat, modiceque salsus est, neque lachrymas cum inciditur profundit, neque tardius aluo secedit, sed odore & sapore iucundus, moderateq; pinguis est, atque ex bono lacte pulcherrime elaboratus, is vtique reliquis omnibus longe multumque præstat. Verum post alios cibos vltimo loco & exigua plane copia ingerendus est, alioquin & ipse, nihilo secius ac reliqui casei, ventriculum grauat, coctionem impedit, aluum cohibet, crassos humores, atq; flatus

Recens

Non Heraclitus, non Argus, sit neq Nestor
Sic bonus est gratq Caseus esse solet.

tus in corpore lapidemque in renibus parit. Solus igitur

Caseus ille bonus, quem dat auara manus.

Plura de hoc apud Galen. lib. 3. cap. 16. de alim. facul. & lib. 10. cap. 9. de simpl. medic. fac. & in lib. de cibis boni & mali succi, cap. 6. Paulum lib. 1. cap. 89. & Aetium lib. 2. cap. 101.

Sextum Caro salsa. Caro enim sale condita, atque Sole deinde aut vento, siue fumo exarefacta, cuiuscunque ea generis vel animalis fuerit, substantia cum duriore, cum ad coquendum etiam difficiliore constat, & tardius permeat. Alimentum quoq; corpori præbet exiguum & mali succi, ideoque sanguis inde generatus crassus existit atque melancholicus, ac proinde, si frequens eius vsus fuerit, non solum infirmis, verumetiam sanis officit, quemadmodum id ipsum ex Galeni libro 3. capite 6. de loc. affect. & comment. 18. lib. 2. aphor. & post eum ex Auicennæ 2. 1. doct. 2. sum. 1, in fine capitis 15. aperte colligitur. *Caro salsa.*

Septimum, Caro ceruina, cui & ipsi sane cum omnibus duris & siccioribus carnibus hoc commune est, vt succum vitiosum, concoctu difficilem ac melancholicum generet. Id quod Galenus in lib. de renum affect. digno. & medic. cap. 26. clarissime ostendit. Ceruinam, inquit, carnem vitabis, quippe quæ dura sit, concoctu difficilis, & melancholica. De ea hoc amplius Simeon Sethi scribit: vnice cauendum, ne quis carne vescatur ceruorum qui per æstatem capiuntur, quod eo nimirum tempore viperas sæpe & serpentes deuorent, atq; ideo sitibundi admodũ fiant: attamen cum naturæ instinctu edo- *Caro ceruina.*

cti nouerint sibi futurum exitio, si ante illorum
concoctionem aquam hauserint, fortiter sitim
tolerant, eaq; incenduntur. Ceruorum igitur
carnes eo anni tempore venenosæ ac valde no-
xiæ sunt: & idcirco obseruandum, ne quis eis
per æstatem vescatur. At vero hyeme tutius su-
muntur, meliusq; ab innato calore superantur.
Nisi enim probe concoquantur, crassum humo-
rem generant, iecurq; & splenem obsepiunt ob-
struuntque. Quin etiam corpus tremulum atq;
infirmum euadere ex frequenti & immoderato
eius vsu traditur.

Caro leporina.

Octauum, Caro leporina. Hanc Paulus, Psellus,
& Rhazes inter cibaria atram bilem gignentia
connumerant: Simeon Sethi quasi colligẽs quæ-
cunque à veteribus dicta erant, in hunc modum
de ea scribit: Leporum carnes his qui exsiccare
corpus volunt, sunt valde vtiles: qui vero tem-
peratura sunt sicciore, minus conferunt: sangui-
nem enim crassarum partium & melancholicum
gignunt, aluum cohibent, & vrinam proritant.
Quod si tamen probe concoctæ fuerint, non o-
mnino male nutriunt. Contra vero obstructio-
nem hepati ac spleni efficiunt, pulmonique no-
cent, & immodicis torquent vigiliis. Isaacus in
diætis vniuersalibus leporinam pro pharmaco
potius quam alimento habendam censet. At ne
hoc quidem ignorandum, quod tum hæc caro,
tum ceruina quoq;, si fuerint animalium ætate
declinantium, simpliciter sint euitandæ. Si quis
tamen comedere omnino expetat, ei sane partui
propinquiores, nempe iuniores sunt eligendæ,
quo nimirum naturalis earum siccitas ab ætate
temperetur. Eadem ratione & pinguiores longe
cæte-

cæteris antecellunt. Siccitas namq; pinguedine correcta ad mediocritatem in eiusmodi animalibus inflectitur. Verum de hac ipsa Ioanne Manar. lib. 13. epist. 4. diligentius nemo disseruit.

Nonum, caro bouina circa quam notandum inprimis, & fœminam ipsam, quæ vacca dicitur, & vtrumque marem, tam eum qui castratus est, quam eum etiam qui integer ad speciei propagationem reseruatus taurus nominatur, communi hac boum appellatione significari. Atque hi sane non parum inter se ætatis ratione differunt. Extremæ namq; ætates, vt in aliis non paucis, ita in his quoque vitiosæ sunt: mediæ vero optimæ & saluberrimæ. Vitulorum igitur recens editorum caro nimis mucosa & excrementitia est. Bimestres autem, quiq; paulo vltra citraue eam ætatem consistunt, temperamento viciniores sunt, & carnes habent ad concoquendum perfectis bobus præstantiores, & multum alimenti corporibus exhibent, bonique succi habentur. Prouectiores vero, qui tamen florentem ætatem nondum attigerunt, temperamēto sunt quam senes minus sicco, magisq; iis iuuenibus conueniunt, qui bono sunt corporis habitu. His perfectæ ætatis boues valentius quidem alunt, sed ægrius tum concoquuntur, tum in membra distrahuntur. Porro ad senium vergentium atque ipsorum etiam senum carnes duræ, siccæ, neruosæ concoctioniq; rebelles sunt, & melancholicum humorem efficiunt, solisq; ventriculos habentibus calidiores, atq; illis insuper qui vehementer sese atque immoderatius exercent concedi possunt. Quod libro 4. de vict. rat. in morb. acut. aphorism. 99. Hippocrates etiam ita

Caro bouina.

ita ſcribens atteſtatur:Bubulę carnes melancho-
lica proritant πεθήματα. Nempe harum natura
inſuperabilis eſt, nec quiuis ventriculus eas cō-
coquere poteſt. Galenus quoque lib. 3. cap. 1. de
alim. facult. idem iis fere confirmat verbis: Car-
nes bubulæ alimentum quidem & ipſæ corpo-
ri ſuggerunt non mediocre, neq; diſſipatu faci-
le: ſanguinem tamen generant quam conue-
niat craſſiorem. Quod ſi quis temperamento
naturali melancholicus magis fuerit, affectu a-
liquo melancholico præhendetur, ſi largius his
veſcatur. Affectus autem melācholici ſunt, can-
cer, elephas, ſcabies, lepra, febris quartana, &
quę peculiari nomine melancholia nominatur:
Lien item quibuſdam à tali ſucco intumeſcit,
quam rem καχεξία id eſt, prauus habitus & hy-
dropes ſæpenumero conſequuntur. Cęterum
qua ratione incommodis, quæ frequentiorē ea-
rum vſum excipere ſolent, prouidendum ſit, lu-
culenter & perſpicue Simeon Sethi in hunc mo-
dum ſcribens edocuit: Si quis eas edere velit,
ſummaq; cupiditate appetat, vel cogatur etiam,
is medeatur nocumento quod inde futurum
ſperatur, aceto & alliis cum ruta intingēs. Idem
quoque autor eſt, earundem iure ſiue brodio
ζωμῷ Græcis appellato fluxus ventris ex flaua
biie cohiberi.

Vaccina. Vaccinæ cum præter ſucci prauitatem etiam
ſexus ratione fiigidiores ſint, merito à ſanitatis
tutela eximuntur. Non tamē ab eis, quemadmo-
dum nec ab alijs quæ hactenus dicta ſunt, ex to-
to abſtinendum eſt: ſed omnibus interdum o-
ptimis vero quantū fieri poteſt, ſæpius vtendū.

Caro caprina. *Decimum*, caro caprina: de qua idem ferme
quod

quod de bouina dicendum. Hœdi enim perinde ac vituli carnes ad conficiendum perfectis capris meliores, & tuendæ valetudini accommodatiores habent. Moderate nutriunt, sanguinemq; tenuem & humidum gignunt. Præstantiores & probioris succi sunt lactentes adhuc, & maxime si neque tenelli admodum, neque natu grandiores fuerint. Simeon Sethi rufos & glaucos, Rhazes vero rubros in nigrum inclinantes ac pingues præfert. Baldacho fœmellæ quam masculi carnem temperatiorem & à siccitate remotiorem esse placet. Mirifice calidis & siccis temperaturis, atque insuper delicatis & ociosæ vitæ deditis conferunt. Hirci carnem quidem habent minimum humidam, pituitosam ac lentam, ob fœtorem tamen ingratam & stomacho inimicam, ægre concoquitur & ad succum bonum generandum parum idonea est. Hanc sequitur arietum post taurorum. Porro in iis omnibus carnes castratorum sunt præstantiores: senum autem pessimæ. Caprina in tota valetudinis cura obseruationeq; vitanda est. Nam Hippocrate libro 4. de vict. ratione in morbis acut. teste, habet mala quæ in bubulis sunt omnia, & cruditatem, estq; flatuosior, & ructus magis generat, acris est, malumq; succum efficit. Ineunte tamen æstate, & circa eius medium capræ melius agunt, longeq; seipsis in cibo præstantiores euadunt. Tunc enim arborum & fruticum surculi & germina, quæ iis maxime idoneam præbent alimoniam, frequentissima sunt. Ac proinde habitiores etiam ac pinguiores, nobisque alendis accommodatiores fiunt. Quod autem alimonia ad carnis bonitatem plurimum possit,

argumento sunt euidentissimo vulpes, quæ autumno probatissimam ob vuas habent carnem. Sic passer & ficedula per idem tempus maxime laudabilem carnem obtinent. De caprina plura Galenus lib.3. cap.1.de aliment.facult. & de attenuante diæta cap. 6. & comment.101.&102.in lib. 4. Hippoc. de vict. ratione in morb. acut.& Paulus lib.1. cap.84.& Aetius lib.2.cap.121.Atq; hactenus quidem de cibis & carnibus vitandis.

Exigit nunc ordo, vt de electione alimenti, quod partim à iam dictis, partim vero ab aliis quibusdam animalibus sumitur, nonnihil etiam dicatur. Siquidem de eo haud parua inter ipsos artis medicæ Scriptores controuersia est. Galenus enim, vt alii nonnulli, porcinæ palmam detulit: Rhazes vero, Auicenna & Auerrhoes hœdinam prætulerunt. Sunt etiam quibus vitulina præstantior videatur. Porro electio hæc & præstantia multipliciter attendi potest. Et primo quidem ratione tum similitudinis, quam cum humanis obtinent carnibus, tum maioris quoque & discussu difficilioris alimenti. Quo sane modo porcina cęteris omnibus longe antecellit. Maxima enim illi cum humano corpore similitudo est, quemadmodum Galenus libr.3.de alim.facult.cap.1. diserte iis verbis ostendit: Suillæ carnis similitudinem cum humana ex eo poteris intelligere, quod quidam carnes humanas pro suillis sine vlla in gustu vel olfactu suspicione comederunt: id enim ab improbis hospitibus & aliis quibusdam factum fuisse iam compertum est. Idem lib. 10. de simpl.med.fac.cap.2. Sanguis, inquit, suillus humano maxime temperie similis est. Siquidem & carnes suum huma-

nis

nis sunt similes. Comperti enim sunt hospites & coqui complures, qui humanas carnes pro suillis venderent: tametsi qui eas edissent, nullum omnino discrimen percipere potuerint. Quin & ipse narrantes audiui viros fide dignos, sese in diuersorio publico ius esitasse delicatum cum carnibus suauissimis: cæterum cum iam pene saturi essent, inuenisse digiti partem anteriorem, quæ videlicet ad vnguem est, quo perculsi ac metuentes eos qui agebant in diuersorio, ne scilicet se quoque vorarent, ceu ei rei assueti, protinus quidem illinc exiere, ac vomitu redditis quæ ederant, ita iter denuo ingressi sunt. Sed & in ipso facinore homines mactantes deprehensos, non ita multo post referebant. Itaque iure quispiam existimet suillam carnem humanæ esse simillimam. Quod deinde suillam carnem validissime nutrire diximus, hoc Galenus lib. 1. ca. 1. de alim. facult. in eum modum scribens confirmat: Omnium ciborum suum caro potentissime nutrit. Cuius rei athletæ certissimum tibi præbent indicium. Si enim paribus exercitationibus parem molem alterius cibi pridie totum diem comederint, postero die statim sentient sese redditos imbecilliores. Quod si pluribus deinceps diebus id fecerint, non imbecilliores modo, verumetiam alimenti penuria macilentiores palam conspiciuntur. Idem lib. 7. method. medend. cap. 6. iis etiam testatur verbis: Omnium quos nouimus ciborum maxime nutriens suilla caro est. Quin & ipse Hippocrates lib. 6. epidem. part. 3. aphor. 4. quum iam corpus ex multis exercitiis conciderit, suillas carnes assatas exhibere præcipit. Porro alimentum quod inde sumitur

firmum esse, neque dissipatu facile, satis confirmat Galenus in libro de attenuante diæta, ca. 6. vbi sic scriptum reliquit: Suum domesticorum caro omnium aliorum ciborum firmissime nutrit. Multum enim in seipsa habet lentorem, tum propter vitam desidiosam, tum propter cibi humidioris affluentiam. Et similiter in libro de renum affect. digno. & medic. cap. 26. E pedestribus optimi succi est caro suilla, & hominibus maximopere familiaris, maximeq; tum nutribilis, tum corroborans: sed glutinosum quiddam habet & crassum. Ob id qui diutius ea victitant, iecoris & renum obstructione corripiuntur, quibus hæc à natura adstrictos meatus habent, eoque longiori ab ea interuallo abstinendum. Quia vero glutinosum, vt dictum est, & crassum succum generat, ideo Hippocrates assatam exhibere iussit: quo nimirum viscositate ac crassitie ab ignis caliditate nonnihil consumpta, minus humida ac glutinosa edatur. Idem lib. 4. de vict. ratione in morbis acut. aph 103. eiusmodi carnem absque pelle, hoc est, cute, mandendam esse docuit. Cutis enim animalis, vtpote frigidior, carni similiter concoqui nata non est. Quæ autem ob assationem ambusta est, tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem inhabilis existit, choleramque parit, propter eam quæ huic accedit acrimoniam. Ibidem pinguissimam quoque suum carnem, ea quam medii & bene carnosi habent, deteriorem existimat, suspicionem humiditatis habens: ob quam pinguedo omnis carne sui generis deterior, tum ad concoctionem, tum nutritionem existit. De suilla hoc amplius Galenus in libro de cibis bo-

ni

ni & mali ſucci cap. 4. Suilla caro, ſi exacte in ventriculo concoquatur, tum in ſanguinem à iecinore conuertatur, probatiſſimos humores gignit. Quod intelligendum vtique, non de carne ſuum vetuſtiſſimorum: (ea enim ob ſiccitatem & duritiem ægre concoquitur, ac ſuccum vitioſum generat) neque porculorum lactentium: (ſiquidem hi terreſtrium fere omnium quę vorant homines animalium, maxime humidam & excrementitiam obtinent carnem: atq; eam ob rem plurima inde generatur pituita:) Sed ætate mediocrium, anniculorum videlicet, vel bimorum. Idem Galenus etiam libro paulo ante citato, capite duodecimo atteſtatur: Ex animantibus, inquiens, quorum natura ad bonos humores gignendos aptiſſima eſt, ſues mediocris ætatis habentur: qui enim ad ſummum creuerint, hominibus vigentis ætatis ſeque exercentibus: qui vero adhuc increſcunt, iis quorum ætas inclinat, idonei ſunt. Caro ex porcellis paruulis excrementis ſcatet. Quare ex pedeſtribus animantibus ſuilla caro probatiſſimus cibus eſt. Et hoc quidem tametſi in vtroque genere tam domeſticorum quam agreſtium vere dicatur, agreſtes tamen à Galeno longe cæteris anteferuntur. Atque hinc adeo in lib. de attenu. diæta, cap. 6 ſic inquit: Apri ſuibus domeſticis in cibo ſunt anteponendi. Et lib. 8. method. meden. cap. 2. Ex ipſis ſuillis carnibus optima eſt montana. Cuius cauſam Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 13. hanc eſſe tradit: Domeſtici, inquit, ſues temperie humidiores ſunt, quam agreſtes, tum ob aeris in quo degunt humiditatem, tum vero etiam ob vitæ ignauiam. Qui vero in montibus

degunt, multum exercentur ac fatigantur: præterea in aere ſicciore viuunt: quapropter eorum caro eſt durior, nulliusque prorſus pinguedinis aut pauciſſimæ particeps: & alimentum quod inde prouenit minus habet excrementi: contra excrementitium eſt, quod à domeſticis ſumitur. Neceſſe igitur eſt alimentum eiuſmodi nutrire valentius, quam alterum, ſuccumque gignere multo meliorem. Addit præterea Auicenna libro 2. cano. cap. 145. eoſdem hyeme meliorem ſanguinis habitum conſequi, longeque ſeipſis in cibo euadere præſtantiores. Ex omnibus hactenus adductis ſatis iam liquet, hominibus ætate florentibus, fortibus, ſanis, & quamlibet fortem ac vehementem actionem obeuntibus, vtpote foſſoribus, agricolis, meſſoribus, cæterisque id genus operariis, modo ab oppilationibus puri atque vacui ſint, ac denique iis etiam qui impinguari cupiunt, ſuillam potiſſimum exhibendam. Ad eiuſmodi enim corporum conſeruationem alimento plurimo, firmo atque ægre diſſipabili opus eſt. Recte itaque Rhazes lib. 3. ad Alman. cap. 9. craſſa, inquit, caro multum ſeſe exercentibus conuenit: iis vero qui vitam in maiori ocio ac quiete degunt, ſubtilis & extenuans. Quod Auicenna quoque 3. 1. doc. 2. cap. 7. ita ferme ſcribens confirmat: Vehementer ſeſe exercentes multoq; labore fatigati firma magis & craſſa alimenta requirunt.

Secunda vero carnium electio à temperamento, concoctione, & ſucci inde geniti probitate ſumitur: atq; ea quidem ratione hœdinæ longe cæteris præferuntur. Nam vt Rhazes loco paulo ante citato autor eſt, temperatura ſunt medio-

cri, nullius prauitatis participes, facile conco-
quuntur, nec non & sanguinem inter subtilem
& crassum, calidum ac frigidum temperatum ef-
ficiunt. Illis tamen qui multum exercentur, in
cibo minus idonea sunt: siquidem alimentum
quod corpori summittunt, forti exercitio siue
labore celeriter discutitur, iuuenibus tempera-
tis mediocri exercitio vtentibus, quemadmo-
dum & illis quoque de quibus supra dictum est
magis conueniunt. Porro quemadmodum hac
ratione inter animalia domestica caro hœdina
præstantior est, sic inter agrestia quoque capreo-
li facile primas obtinent: post hœdinam au-
tem secundum locum arietina sibi vendicat, si
quid Rhazæ atque Auerrhoi credimus. Quorum
ille quidem libro 3. ad Alman. cap. 9. ita scriptum
reliquit: Caro arietina quam hœdina crassior
est, viresque magis auget, sed plures efficit super-
fluitates, in bonitate tamen hœdinam sequitur
carnem. Hic vero lib. 5. suorum collecta. cap. 32.
de eadem hæc fere prodidit. Post carnem, in-
quit, hœdinam est arietina, atq; ita omnes pro-
pe medici sentiunt, præter Galenum, qui arie-
tum carnes abominatur: persuasum enim habet,
vitulinam arietina longe melioris esse nutri-
menti. Sed Galenus forsan hanc præstantiam
ex eo attendit, quod vitulina plurimum nutriat,
& nutrimentum eius ægrius dissipetur: arietina
vero insigni humiditate prædita sit. Nam humi-
dius alimentum vt distribuitur, ita etiam discu-
titur celerius. Locus Galeni quem Auerrhoes
citat est (ni fallor) in libro de cibis boni & ma-
li succi cap. 12. Verba Galeni sic habent: Ex pede-
stribus animantibus caro suilla probatissimus
cibus

cibus eſt, deinde hœdina, mox vitulina. Agnina vero humida, lentoremque ac mucorem in ſe habere cenſetur. Quod idem in libro de attenuante diæta cap. 7. velut repetens inquit: Ex terreſtribus animalibus hirci & arietes, & genus omne ouium ac caprarum non vndequaque laudabilis ſunt alimenti. Solis autem hœdis innoxie vtare. Agnorum eſus propter inſignem humiditatem eſt fugiendus. Ex quibus vtiq; locis fit hoc etiam perſpicuum, apud Rhazen atque Auerrhoen agnos maſculos, qui aliquantulum increuerint, per arietes eſſe intelligendos. Id quod ipſemet Auerrhoes his verbis confirmare videtur: Magna pars Medicorum laudat carnes arietum iuuenum, &c.

Tertia, demum carnium electio ſiue præſtantia in eo ſita eſt, vt neq; inſuaue, neque mali odoris, neq; glutinoſum quicquam guſtu repræſentent. Tales autem inprimis vitulinæ ſunt, quemadmodum Auerrhoes loco citato his fere verbis oſtendit: Carnes, inquit, vitulinæ bonæ ſunt, minus enim quam boum ætate declinantium carnes habent tum viſcoſitatis, tum frigiditatis ac ſiccitatis, ac odore quoque cæteris carnibus ſuauiores & iucundiores ſunt. Qua certe conſideratione ipſis etiam hœdinis præferuntur. Siquidem in coctura hœdinarum muccago, hoc eſt, lentor ſiue viſcoſitas quædam deprehenditur, quæ in vitulinis non apparet. Hœdinæ tamen vitulinis ſucci probitate præſtant. Ex omnibus quę hactenus adducta ſunt, liquido iam conſtat, non eſſe tantam inter Medicos de carnium electione controuerſiam, quanta prima facie apparet. Hoc quoque ſcire in vniuerſum oportet,

portet, quod ſiccorum animalium carnes in prima ætate, quæ humidior eſt, præſtantiores ſunt, & minori momento conficiuntur: cum vero adoleuerint, ob ſiccitatem ægre concoquuntur. Contra humidioribus animalibus carnes, progreſſu temporis conſumpta humiditate ſuperflua, aptiores & ad cõcoquendum & ad nutriendum fiunt. Quod Galenus etiã lib. 3. de aliment. facult. cap. 1. in hunc ſcribens modum innuere voluit: Iis, inquit, animalibus quæ natura temperamento ſunt ſicciore, adoleſcens ætas ad mediocritatem ipſam confert: humidiorũ vero natura quod ſibi ad probam ac conuenientẽ temperiem deeſt, id ab ætate florenti adſumit. Non modo itaq; vituli carnes habent ad conficiendum perfectis bobus præſtantiores, ſed etiam hœdi capris: velut contra vervecés anniculi agnis lactentibus, & porci anniculi vel bimi porculis paruis. Hinc non temere ab Auicenna 3.1. doct. 2. cap. 7. dictum eſt: Oportet vt cibus nimirum ſanitati conueniens, ſit, qualis caro eſt, præcipue hœdorum, vitulorum lactentiũ, & agnorum anniculorum, &c.

Ex quibus omnibus ſequitur tandem, carnes hircorum, caprarum, arietum, ouium, boum atque verrium antiquorum non vndequaque laudabilis eſſe alimenti. Carnes vero vitulorum iuuenum, agnorum anniculorum, & maialium anniculorum vel bimorum, valetudini tuendæ eſſe accommodatiſſimas. Hoc quoq; ignorandum non eſt, quod carnes naturali temperamẽto ſicciores ſint elixandæ, quo nimirum ab aquæ humiditate contemperentur: (elixatio enim ſiccitatem temperat) humidiores vero aſ-

ſandæ,

ſandæ, nempe vt earum humiditate ab ignis calore attenuata nonnihil atque imminuta, mediocritatem conſequantur. Aſſatio enim ex Galeni ſententia humiditatem moderatur. Quo fi vt carnes leporum, cuniculorum, ceruorum, boum, & capreolorum elixæ, porcellorum vero ac veruecum aſſæ ſint præferendæ. Eadem etiam ratione in ætatibus, temperaturis, atque anni conſtitutionibus humidis, ſicciores & aſſæ carnes magis conueniunt: in ſiccioribus vero humidæ atque elixæ.

DE CIBIS BENE NVtrientibus.

CAPVT VIII.

Oua recentia, vina rubentia, pinguia iura,
Cum ſimila pura, natura ſunt valitura.

Tria alimentorum genera exigua mole plurimũ nutrientia his verſibus comprehenduntur.
Oua. *Primum*, oua recentia: de quibus Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 21. in hunc ſcribit modum: Oua recentia veteribus plurimum præſtant, quippe optima ſunt recentiſſima, vetuſtiſſima autem peſſima. Quæ vero in horum medio ſunt, proportione receſſus ab extremis, bonitate
8. Meth. med. c. 2. aut prauitate inter ſe differunt. Idem, lib. 1. aphoriſm. comment. 4 oua inter alimenta pleni victus numerauit. Quam ſententiam Auicenna quoq; cum aliis pleriſq; locis, tum maxime 4. 1. cap. 1. his fere verbis confirmat: Quandoque eſt nutriens paruæ quantitatis, plurimo reficiens alimento: eius generis ſunt potiſſimum oua, & teſtes gallinacei, quorum fere nutrimentũ cum ipſorum penſatur pondere. Porro ouorum mul-

tæ inter se sunt differentiæ. Et prima quidem penes propriam substantiam. Gallinarum enim, perdicum & phasianorum iuuenum ac pinguiū omnibus præstant, & ad victus salubris rationem accommodatissima sunt: anatum vero, anserum, pauonum, struthiocamelorum, & similium, deteriora habentur. In figura quoq; ouorum aliquod bonitatis discrimen est: paruula enim, oblonga & candida reliquis succi probitate excellere creduntur, id quod vulgatis etiam hisce versiculis comprobatur: *Ouorum differentiæ.*

Regula presbyteri iubet hoc pro lege teneri:
Quod bona sunt oua hæc, candida, longa, noua.

Quin ab Horatio quoq; hoc obseruatum esse, etiam Plinius meminit, qui lib. 10. natur. histor. cap. 52. ita scriptum reliquit: Quæ oblonga sunt oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Locus est lib. 2. Sermon. Satyr. 4.

Longa quibus facies ouis erit, illa memento,
Vt succi melioris, & vt magis alba rotundis
Ponere.

Candida præstantiora dixit: atque eius rei vel inde certissimum indicium colligas, quod anatum & anserum oua plus aqueæ naturæ possideant, pallidioraque, & ob id cibo minus idonea sint. Quanquam vero oua per se quidem salubria sunt, cocturæ tamen ratione non parum immutantur, adeo vt interdum insalubria fieri possint. Nam quædam diutius coquuntur, alia ad mediocrem vsq; consistentiam: alia in aqua cousque duntaxat dum incaluerint, elixantur. Secundum quas differentias alia quidem ἑφθὰ, id est, cocta vocantur: alia τρομητὰ, id est, tremula. alia vero ῥοφητὰ, id est, sorbilia. Tremula itaque,

que, hoc eſt, quæ eatenus per coctionem inſpiſſantur, vt in manu tenentis in teſta ſiue putamine ſuo tremere videantur, omnium ſunt præſtantiſſima, plurimum alimenti & optimi ſucci corporibus exhibent, facillimeque tum concoquuntur, tum diſtribuuntur, & ſanguinem cordi quam maxime congruentem generant. Quare iis cumprimis qui ex morbo debiles adhuc ſeſe colligunt, ſenibus & imbecillibus conueniunt, præcipue vero eorum vitelli. Quod Auicenna quoque in libro de viribus cordis, Tract. 2. cap. 3. vbi ex profeſſo de ouis agit, ſic ferme ſcribens confirmat. Oua tametſi cordis medicina non ſint, ad refectionem tamen eius adſciſcuntur. Nam ipſum valde corroborant, & potiſſimum eorum vitelli, dummodo ſumantur ex ouis bonæ carnis auium, veluti gallinarum, perdicum ac phaſianorum. Eiuſmodi enim temperatura cõſtant mediocri, cito in ſanguinem conuertuntur, & poſt tranſmutationem parum ſuperfluitatis relinquunt: ſanguis autem inde genitus eſt ſubtilis ac clarus, cor maxime corroborans: quo fit vt ouorum vitelli in diſſolutione ſubſtantiæ ſpiritus, & imminutione ipſius ſanguinis vitalis, cæteris alimentis iure præferantur. Sorbilia autem oua tremulis minus quidem nutriunt, ſed facilius ſubducuntur, & faucium aſperitates ex vociferatione, aut ex humorum acrimonia læuigant: Oua vero immoderatiore coctura penitus denſata, quæ Græcis ἑφθὰ vocari diximus, & ad coquendum ſunt difficilia, & tardi tranſitus, craſſiusque alimentum corpori tribuunt. Porro iiſdem ex vario præparationis modo maior adiungitur aut bonitatis aut grauitatis occaſio,

nam

nam hæc quidem aſſantur, alia elixantur, nonnulla friguntur, quædam deinq; in iure coquuntur. Aſſa igitur elixis craſſioris ſunt ſucci, ac difficilioris concoctionis: eorum enim genuina humiditas à foci caliditate depaſcitur: atq; hinc ſane eousq; aſſata donec adurantur, ac tetrum odorem reddant, venenoſam qualitatē induunt, quemadmodū Marſilius Ficinus in libro de vita cœlitus comparanda capite 22 diligenter admonuit. Solent autē bifariam aſſari: aut enim cum putamine feruētibus cineribus integra obruuntur, aut in teſtis ſuis franguntur: quorum hæc quidem deteriora ſunt. Illa vero rurſus duobus modis parantur: aut enim tota cinere cooperiuntur, aut ex parte nuda ad prunas collocantur. Quæ cinere tota obruūtur, peiora euadunt, quia denſata vndique à circumfuſo igne extima parte fumorum exhalatio intercipitur. Nuda vero prunis impoſita, fumos exhalant depuranturq; elixa aſſis præſtantiora ſunt: nam aquæ humiditas, ne foci caliditate exſiccentur, obſiſtit. Parantur & hæc quoque dupliciter: Vel enim integra caldarijs ſuperne infuſa elixantur, vel ex teſtis fractis in aquam ferme feruidam coniecta coquuntur. Quorum illa quidem, vbi penitus denſata fuerint, deteriora habentur: teſtæ enim quo minus craſſities eorum attenuetur, ac fumi diſſipentur, obſtant & impediunt: ſed ſi ab igne, cum liquidum adhuc coactum denſatumq; non ſit, auferantur, meliora fiunt. Hæc vero calor penetrat, craſſitiemq; attenuat, & odoris inſuauitatem auertit, vnde ceteris omnibus laudabiliora cenſentur. Longe vero ſe ipſis ſuauiora adhuc redderentur, ſi ad mediocrem conſiſtentiam co-

ctis confestimque à foco summotis aceti nonnihil cum butyro & croci momento commistum inspergeretur. Quæ vero ἐπὶ τῶν ταγήνων, id est, in sartagine spissantur, atque ob id ipsum ταγηνιςὰ id est, frixa nũcupantur, pessimum habent omnibus modis alimentum, tardeq; transeunt. Nam interim dum in ventriculo concoquũtur, in nidorem ac fumum abeunt, secumq; admistos cibos corrumpunt, & succus inde prognatus non solum crassus, verumetiam prauus atq; excrementitius est. Quapropter inter deterrimas earum rerum habentur, quæ concoqui nequeunt. Iis vero nocentiora adhuc fiunt, quæ in vetere & ferrea sartagine friguntur. In iure deniq; cocta, Isaaco in diætis vniuersalibus teste, locum inter assa ac ea quæ in aquam feruidam coniecta coquũtur, medium obtinent. Porro quæ πνικτὰ, id est, suffocata appellãtur, elixis & assis sunt meliora. Ea Galenus ad hunc modum parare docet. Vbi ipsa oleo ac garo & pauco vini conspersa fuerint, vas quo continentur cacabo aquam calidam habenti inditur: deinde vbi ipsum totum superne obturatum fuerit, ignis substruitur, quoad oua mediocrem habeãt consistentiam. Quæ enim supra modum fiunt crassa, elixis & assis sunt similia. Quæ vero ad mediocrem crassitiem peruenerunt, & melius quam dura concoquuntur, & alimentum corpori dant præstantius. In ipsis quoq; ouorum partibus discrimen est. Vitellus nanque, sicuti à Rhaze lib. 3. ad Almans. cap. 14. scribitur, in caliditate temperatus existens, optime nutrit. Albumen vero frigidum & glutinosum est, ægre cõcoquitur, & sanguinem prauum generat, eaq;
ratio-

ratione adducti nonnulli albumen debilioribus exhibendum negant. Vitellus quoq; proprietate quadam substantiæ facile inflammatur, & in fumos abit, quo fit vt in febribus & ægritudinibus calidioribus non nisi probe alteratus exhiberi debeat. Alteratur autē, ex Ioannis Michaelis Sauonarolæ sententia, ad horas plus minus sex in aqua frigida infusus. Simeon Sethi hoc quoq; addit, oua proprietate quadam peculiari εὐφυΐαν, id est, ingenij felicitatem & bonam habitudinem tribuere ijs, qui μετὰ νάματος θυγατέρων ταύρου. τοῦ πεσιμέλιτος, καὶ βουτύρου, hoc est, cum textura filiarum. Tauri, est, melle & butyro assidue esitauerint. Sed Galenus lib. 5. de sanit. tuenda cap. 8. de cibis ex quibus obstructio incidit mentionem faciens, senes horatur, vt à multo ouorum esu abstineant, quod nimirum crassum lentumq; succum creent. Qui vtiq; locus non simpliciter de omnibus ouis intelligendus venit, sed de ijs. quæ vel elixa, vel tosta penitus densata sunt, itē de frixis & veteribus. Leonhartus Fuchsius hunc Galani locum in Græcis exemplarib. corruptum putat, & pro ὠῶν legendum esse ὄων id est, sorborū, ὄα enim καὶ οὖα Græcis, Galeno libro 8. de simplic. medicam. facult. cap. 13. teste, sorba sunt: quæ certe vt idem tradit, adstringentem atq; adeo obstruētem facultatem obtinent. Leontius apud Constantinum Cæsarem lib. 14. de argicultura, cap. 27. etiā modum tradit, quo oua diu à corruptela seruari possint. Oua ipsa, inquiens, seruabis, hyeme quidem in palis, ęstate in furfuribus. Alii aqua abluta oua sale tenui intingunt, & sic conseruant.

Alexād. Trall. lib. 8. cap. 1.

F 2 Qui-

Quidam ad tres aut quatuor horas in muriam tepidam mergunt, deinde extracta in furfures aut paleas deponunt. Attamen ei quod in muriam aut salem impositum est, pars aliqua decedet. Cæterum plenum ouum, aut non plenum, cognosces ex immissu in aquam: defectuosum enim innatabit, plenum deorsum demergetur, Eadem etiam à Columella de re Rustica libro 8. capite 6. & à Plinio libro 10. capit. 54 & 60. prodita sunt. De ouis plura Galenus libro 3. de alimen. facult. cap. 21. & in lib de cibis boni & mali succi, cap. 7. Paulus lib. 1. cap. 83. & Aetius libr. 2. capite 132.

Vini differentia.

Secundum, Vina rubentia: vbi ante omnia sciẽdum, vinum quidem ex eorum esse numero quæ nostrum corpus alunt. Nam si modo quicquid alit, alimentum est, vinum etiam in genere alimentorum est ponendum. Verum permagna eius secundum colorem differentia est. Nam hæc quidem alba sunt, alia rubra & clara, nonnulla rufa siue, vt vulgo dicuntur citrina: quædam vero nigra: alia rursus medium inter hæc obtinent. Ex quibus omnibus alba cæteris tum imbecilliora ac minus calida habentur, tum minoris etiam alimenti: non ergo ab re capiti neruisque innoxia sunt, vrinam cient, & meatus aperiunt. Quod debilora sint, manifestissimum omnibus fit ex iis, quæ Galenus com. 1. in tertium librum Hippocratis de victus ratione iu morbis acutis scribit, in quiens: Vinum potens vehemẽter celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit: imbecillum contrario agit modo. Cum igitur minus & dalefaciat, & caput tẽtet, necessario etiam imbecillius erit. Quod deinde minus calefaciãt, idem

com.

com. in 6. citatum Hipp. lib. clariſſime oſtendit. Nempe, inquit, ex vinis albis nullum valenter calefacere poteſt. Quod enim ſumme calidum eſt, id continuo & flauum exiſtit, veluti & quod ab ipſo eſt fuluum: mox ab his rubrum & deinde dulce. Album autem minus quidem his omnibus calefacit. Quod verum vtiq; experientia comprobabit, ſi vina eiuſdem inter ſe territorii comparentur. Nam inter vina rubra & rufa Gallica, nonnulla albis quibuſdam alibi natis longe & potentia & caliditate inferiora reperias. Quare eiuſdem territorii vina inter ſe conferenda ſunt. Quod vero vna alba minus quam reliqua alant, declarat ipſorum natura: præterea Galenus comment. 11. libro 2. aphoriſ. id ipſum in eum ſcribens modum, confirmat: Vina aquoſa (ſic autem nominant alba & tenuia) ſicut aquæ ſimilem formam habent, ita etiam vim: quare vrinam cient, & minimum nutriunt. Idem commentar. 18. eiuſdem libri. Vina, inquit, aquoſa exiguum præbent corpori alimentum. Sunt autem hæc colore quidem alba, tenuia vero ſubſtantia. Item in libro de cibis boni & mali ſucci, cap. 1. de iiſdem ita ſcriptum reliqui: Vina quæ aquoſa tenuique ſubſtantia ſunt, vrinam mouent, & pauciſſimi ſunt nutrimenti. Quod minus etiam caput feriant, Galenus libro 5. de loc. affect. cap. 5. iis oſtendit verbis: Vinum album atque modice aſtringens vt ventriculum robuſtum efficit, ita haudquaquam tentat caput, id quod facere ſolent ea quę vehementes vires obtinent. Auicenna quoque 3. 1. doct. 2. cap. 8 in hunc prope modum ſcribens idem confirmat: Vinum album & tenue calori-

ficis præstat, non enim capitis dolorem efficit, sed eundem potius, vbi forte ex stomachi ardore initium duxerit, hnmectando leuat. Cur autem cæteris caput minus feriant, eius rei causa alia non est, quam quod minus fument, euaporentque. Quod denique meatus aperiant, vrinamque moueant, Hippocrates libro 3. de victus ratione in morb. acut. aphoris. 6. his verbis diserte significauit: Ad vesicam alio vino magis penetrat, vrinasque prouocat, & perpetuo perrumpit: adque multa ad opem his morbis ferendum facit. Rationem eius rei tradit Galenus libro septimo Methodi medendi, cap. 6. in eum scribens modum: Vina aquosa vires organorum adaugent, & expellendis excrementis viam faciunt. Eoq; fit, vt etiam talia vina præter cætera vrinas moueant, quando & ipsa totum corpus celeriter transeunt, & impetu cursus sui excrementa secum expellunt. Celeriter certe transeunt, tum quia tenuia & tepida sunt, tum quia adstringunt. Tenuitate enim & tepiditate promptemobilia fiunt, adstrictio autē ipsa magis impellit. Ex quibus iam illud quoq; elicitur, nempe alba & tenuia vina tuto exhiberi corporibus intemperie vel naturali, vel quoquomodo aduētitia biliosis: Æque vero & studiosis, & quibuscunq; caput vel naturæ ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrinsecus obrepente causa, imbecillius existit: pari modo & ijs qui calidam & humidam crebri temperaturam obtinent: quippe vina potentia ita adfectis aduersissima sunt. Cumulatim enim, quemadmodum loco iam citato Auicenna ostendit, caput humoribus vaporibusq; & caliditate replent, valideq; cere-

brum

brum perturbant, & maturius ebrietatem inducunt. Quod si tamē res cogat aliquando eis vti, copiosiore prius aqua diluenda sunt. Iam vero & calidiorem ventriculi atq; hepatis temperaturam habentibus, nimioq; æstu & ardore fameq; aut mœrore vexatis, atq; itē in anni tempore, regione, tempestateque calida, vina debiliora magis conferunt, vt in quibus calida vina eos qui refrigerandi sunt, impensius calefaciant, capitisq; dolores & febres facile inferant, neruosq; lædant.

Vina vero rubra & clara, cuiusmodi Bellouacēsia cumprimis habētur, cæteris calidiora sunt. Quod breuissime Galenus commen. 6. in 3. Hippocrat. lib. de vict. rat. in morb. acut. ijs verbis significauit: Vinum quod summe calidum est, id continuo & flauum existit. Eadem cæteris quoque valentius alere, idem cōment. 11. lib. 2. aph. ita scribens attestatur: Quæ crassa sunt & colore rubea, plus alimenti habent, quam reliqua vina: inest autem eis & citissime implere corpora euacuata, & ob hoc indigentia adiectione. Quod ita sane intelligendum venit, vt vina rubea ea de causa firmius alere dicantur, quod ex ipsis plus in membrorum substantiam conuertatur. Hac ratione & nigra cæteris præferri possunt, quod & ipsa nimirum non mediocre, neq; dissipatu facile alimentum corpori tribuant. Atq; hinc certe non temere à Galeno comment. 18. lib. 2. aphor. ita scriptum est: Crassa & fulua multo quidem magis corpus alunt, sed tantum vincuntur à nigris in nutriendo plurimum, quantum superant in præstando aceruatum & velox alimentum. Eodem plane modo & illa intelli-

genda, quæ ab Isaaco in diætis particularibus scribuntur, vbi vinum nigrum plenioris alimenti quam rubrum esse contendit. Cæterum vina quidem hæc colore rubea, vt vrinā leuius quam alba cient, ita maiorem capiti noxam adferunt. Animalis enim facultas promptius quam naturalis aut vitalis calido offenditur: quia calidum caput prompte ferit, ac spiritum animalē dissiicit: Spiritus enim hic subtilis ac vt ab omni excellente calido discutiatur idoneus est: quo fit vt eiusmodi vina debile cerebrum habentibus exhibenda non sint, nisi diluta & exigua plane copia. Ab ijs vero quibus bona cerebri habitudine ac firma sanitate frui datum est, tutius ebibuntur: Firma namque cerebri constitutio: vt eleuatis ad sese vaporibus strenue obsistit, ita ab iisdem etiam minus offenditur. Vbi hoc quoque ignorandū non est, nempe acui ingenia in eiusmodi hominibus: Nam si vino bono ac potente moderate vtantur, longe seipsis & ad excogitandum acutiores, & ad explicandum ornandumque vberiores, & ad memoriam denique firmiores atque diuturniores euadunt. Spiritus enim tenues, clari & puri ex bono vino potius, quam quouis alio potu generantur. Hinc est quod Theologi in contemplatione circa sacrosanctæ Dominicæ passionis mysteria, optima cumprimis vina deligunt, quæ ob id ipsum iam passim etiam Theologica nominantur. Hæc vtiliter ijs quoq; dantur, qui calefaciendi sunt, vtpote tum pituitosis frigidisque temperamentis crudiq; humoris copia refertis, tum ijs qui frigidis in locis ociosius viuunt. Dantur quoque in hyeme, frigidaque & humida tempestate. His

Vina Theologica.

enim

enim omnibus, ideo quod frigiditatē corrigant, & obstructiones tollant, accōmodatissima sunt, genuinum calorem refocillant, vnde concoctio melior & sanguis probus euadit, cibum per omnia corporis membra, vt quæ facile penetrent, deducūt. Quamobrem ex morbo emaciatos reficiunt, corporaq; ipsorum augent. Etenim cibi cupiditatem faciunt, pituitam extenuant, & in sanguinem commutant, bonum colorem conciliant, animo lætitiam voluptatemq; pariunt, & robur adijciunt. Harum itaq; cōmoditatum moderata vini potio, immoderata vero contrariorum occasionem præbet.

Vina vero rufa siue citrina minus quidē quam rubea & clara, excellentius tamen quam alba, tum calefaciunt, tum nutriunt: quo fit vt caput etiam quam alba magis offendant, quemadmodum fusius comment. 1. & 6. in 3. Hippocrat. lib. de vict. ratio. in morb. acut. Galenus monstrauit. Hæc etiam alba à quibusdam vocari solent, hinc est quod quidam dicunt, vina alba cito plurimum calefacere.

Vina vero nigra minus quam rufa calefaciunt. vnde minus etiam caput feriunt, sed cum tardius per aluum quam alba transeant, vrinamq; leuius moueant, vehementius etiam quam alba caput tentāt. Et hæc ipsa plenius quidem quam alba & rufa, minus vero quam rubea nutriunt, vt copiosius locis paulo ante citatis Galenus ostendit.

Tertium, pinguia iura, hoc est, sorbilia ex iusculis carnium, & præcipue pullorum confecta, ζωμοὶ καὶ ζωμίδια Græcis, Brodia vero vulgo appellantur. Quæ sane cum naturæ amica sint, ci- *Iura è carnib. Gal. lib. 2. de alim. facult. c. 17.*

tius tum concoquuntur, tum per ventrẽ ſubeũt: nam quæcunq; cum voluptate aſſumuntur, iſta ventriculus auidius amplectitur, faciliusq; concoquit, plurimũ corporibus exhibent alimentũ, & bonum ſanguinem producunt, idq;excellentius adhuc, ſi cum ſimilaceo pane præparentur. Simila enim vel ſimilago, id eſt, ſubtiliſſima ac puriſſima delicatiſſimi tritici farina, σεμίδαλις à Græcis dicta, copioſum & laudabile corporib. alimentum præſtat, vt teſtis eſt Rhazes lib. 3. ad Almanſ.cap.3. Tria hæc alimentorũ genera, quæ exigua mole plurimum nutrire oſtendimus, Auicenna quoque 2.1.doct.2.Sum.1.cap.15.breuiter,his fere verbis complexus eſt. Cibus ſubtilis,boni ſucci, & plurimi alimenti eſt, exempli gratia,vt ius carnium,vinum,& oua, eaque tum ſorbilia, tum tremula. Talia enim exigua mole plurimum nutriunt, quia maxima ſubſtantiæ ipſorum portio in alimentum tranſit, vnde ſequitur tandem & robur inſigne conciliare ijs, qui ipſis ſępius vſi fuerint. Additio iocoſa de Vino Theologico ex Chiliad.3.Centur.2. Prouerb. 37.Eraſ.Roterod.Hac tempeſtate, inquit, apud Pariſios vulgari ioco vinum Theologicum vocant, quod ſit validiſſimum,minimeque dilutum. Nec infeſtiuiter quidam huiuſce Prouerbij cauſam rogatus, reſpondit; A Iureconſultis occupari quas vocant Præbendas, Decanatus, & Archidiaconatus, Theologis nihil reliquum fieri,præter curata, quæ vocant, ſacerdotia. Cæterum quoniam de paſtoribus ſcriptum eſt: Peccata populi comedetis,nimirum ad cibi tam duri concoctionem opus eſſe vino efficaciſſimo: Atque hinc eſſe natum vulgi dictum.

Hoſea 4.

DE CIBIS BENE NVTRIENtibus & impinguantibus.

CAPVT IX.

NVtrit triticum & impinguat, lac, caseus infans,
Testiculi, porcina caro, cerebella, medulla,
Dulcia vina, cibus gustu iucundior, oua
Sorbilia, & ficus matura vuaq́ recentes.

Duodecim alimentorũ genera plurimum nutrientia & impinguantia hoc loco referuntur.

Triticũ

Pimum, Triticum, vt panem videlicet triticeum per triticum intelligas. Hic enim Auicennæ 2. Cano. cap. 572. celeriter impinguat, præsertim si ex nouo tritico præparatus fuerit. Porro quod ad tritici temperamentum attinet, ipsum est primi ordinis excalefacientum: non tamen nec resiccare, nec humectare manifesto potest, quemadmodum Galenus lib 8. ca. 72. de simpl. medic. facult. & post eum Paulus lib. 7. luculenter & perspicue docuerunt. Hinc etiam Rhazes lib. 3. ad Alman. cap. 2. ita fere scriptum reliquit: Triticum moderato proximum, aut paulo calidius est. Præstantia eius sumitur, partim quidem à propria substantia, partim vero à præparationis modo. Quod quidem ad substantiam attinet, est & in tritico non parua speciatim differentia: quippe quod graue est ac densum, & in profundo flauum, copiosissimi id alimenti est, crassique succi ac lenti: contra quod leue est & rarum & album, minus nutrit, succumque gignit crassum minus ac lentum. Atque eius rei locupletissimus idemque grauissimus testis est Galenus, qui lib. 1. de alim. facult. cap. 9. ita scribit. Inter tritica plurimum habent alimenti quæ

densa

densa sunt, totamque substantiam habent adeo compactam, vt dentibus vix diuidi queāt. Talea enim exigua mole corpora plurimum nutriunt: quæ vero iis sunt contraria, quæque dentibus quidem facile franguntur, fractaq; rara ac laxa apparent, magna mole exiguum reddunt alimentum. Quod si vtrorumque parem modum pendere libuerit, quæ densa sunt, multo grauiora esse comperies. Hæc autem sunt colore etiam laxis flauiora. Explorare autem horum naturam non simpliciter oportet, superficiem externam duntaxat contemplando, sed diuidendo quoque, vt diximus, ac frangendo: multa enim quæ extrinsecus flaua ac densa fuerunt visa, rara intus ac laxa albaque apparuerunt. Hęc ille. E quibus sane verbis illud etiam sequitur, nempe panem ex denso, graui ac flauo tritico confectum, omnium esse tum præstantissimum tum maximi alimenti, adeoq; magis etiam victus salubris ratione cōuenire, quam qui ex quibuslibet aliis granis confectus sit. Panem autem, qui ex nigro atque inueterato tritico præparatur, nemo affatim citra sanitatis dispendiū mandet. Quod si quis ei non assueuerit, etiamsi minimum sumpserit, ægrotabit. Est enim iniucundus, grauis, cōcoctu difficilis & mali succi. Contra vero qui ex electo tritico conficitur, non modo ad concoquendum est facilis, sed hominum etiam corporibus est saluberrimus, vt qui sanguinem medium consistentia generet. Medium autem Galenus lib.3. de alim. facul. cap. 27. vocat, qui neq; admodum tenuis est, neq; aquosus, neq; vehementer crassus. Verum hactenus de tritici secundum substantiam electionē hæc dixisse huic sermoni,

moni, in quo prestantiam inquirere instituimus, satis sit: nunc reliquum est, vt de præparatione nonnihil etiã dicatur. *Sciendum* igitur quod omnia quæ ex farina tritici friguntur, crassi sunt succi, & tarde transeunt, iecorisq; meatus, per quos fertur alimentum, obstruunt, lienis imbecillitatem augent, calculos deniq; in renibus gignunt. Quod si tamen cocta belle fuerint, atq; in sanguinem mutata, admodum nutrient. Triticum vero elixum, graue & concoctu difficile est edulium, & inflationes creat. Vires tamen habet magnas, si sic sumptum concoquatur nutritq; valide corpus, ac robur insigne ijs qui ipso vsi fuerint, conciliat. vt lib. 1. cap. 14. de alim. facul, & in libro de attenuante diæta capit. 5. testatur Galenus. Concoctu autem inter panes sunt facillimi, qui plurimum sunt fermentati & pulcherrime subacti, quiq; in clibano igne moderato fuerũt assati. Nam ignis ardentior primo statim occursu superficiem externam circumurens in testæ modum indurat, acciditque dublici nomine prauum panem fieri: priore quidem, quod partem internam habeat crudam atque illaboratam: posteriore vero, quod externam siccam habeat præassatam ac testaceam. Poro ignis moderato remissior panem minus belle elaborat, sed ipsum crudiorem relinquit, & maxime partem omnem eius internam. Qui autem in igne moderato largiore spacio per totos seipsos æquabiliter assati fuerint, ij tũ bellissime in ventriculo concoquentur, tum ad cæteras actiones quæ coctionem consequuntur, erunt accommodatissimi. Pessimi autem panes ij sunt habendi, quibus nihil memoratorum ante adest. Plura
Ga-

Galenus lib.1. de alim.facult.cap. 9. & infra cap. 24. huius opusculi.

Lac. *Secundum*, Lac: quod de eo lactis genere cumprimis intelligendum videtur, quod ὀξύγαλα Græci, Arabes Adoc, vel Adhoc vel Adech, Barbrari vero Balbucam nominant, id est, lac acidum ebutyratum. Hoc enim cum pane calido siue recenti, sumptitatum corpora maxime impinguat. Verum cum frigidum sit ac crassi succi, non simpliciter omnibus, sed ijs solis qui id probe concoquant exhibendum est. A ventriculo enim qui quauis de causa frigidior est, minus belle conficitur: à temperato vero, quamuis ægre, conficitur tamen aliquantum. Contra ventriculi iusto calidiores, siue ab initio tales fuerint, siue à quapiam causa postea in eam temperiem sint adducti, pręterquam quod nihil ab huiuscemodi edulijs, lędu ntur, commodo etiam aliquo fruuntur. Sed de hoc copiosius Galenus libro 3. de aliment. facultat. capit. 15. Intelligi etiam de lacte caprino potest, de quo cap. 7. abunde diximus.

Caseus recens. *Tertium*, Caseus infans, siue recens: de quo Dioscorides lib. 2. cap. 61. ita scriptum reliquit: caseus recens sine sale sumptus alit, stomacho vtilis est, & facle in membra diuiditur, corpus auget, aluum modice emollit: alius tamen alio præstantior, pro natura lactis è quo conficitur. Eadem fere tradit & Auicenna 2. Cano. cap. 126. Etsi vero caseus iam dictus abundanter alit, & corpus iupinguat, nihilominns tamen & ipsius esum consequuntur nocumenta illa, quæ cap. 7. recensuimus. Quare ad secūdæ valetudinis vsus inutilis habetur.

Quartum

Quartum, Testiculi: quod primo quidem de gallorum saginatorum testiculis intelligendum est. De illis enim Galenus libro 3. de alim. facul. capite 5. in eum scribit modum: Gallorum gallinaceorum altilium testes & suauissimi sunt, & laudabile corpori præbent alimentum. Et iterum vbi supra cap. 6. Soli gallorum gallinaceorum testes vndiquaq; sunt præstantissimi, & potissimum eorum qui saginati fuerint. Et multo clarius adhuc cap. 20. eiusdem libri: Gallorum, inquit, gallinaceorum testes sunt prętantissimi, præcipue altilium, & multo magis, si cibus quo sunt nutriti, seroso lacte fuerit imbutus: nam & boni sunt succi, & valide nutriunt, & ad coquendum sunt facilimi. Quinetiam Auicennæ testimonio 2. Cano. capite 719. eadem confirmantur. Exigua præterea mole, eodem Auicenna 4. 1. capite 1. teste, plurimum nutriunt. Deinde vero intelligendum etiam de testibus suum iuuenum mediocriter pinguium, qui nondum coierunt. Nam quanto suum caro alijs est præstantior, tanto horum quoque testes aliorum animantium testibus sunt meliores, quemadmodum diserte admodum Galenus lib. 3. cap. 6. de alim. facult. demonstrauit. Illud quoque hoc loco ignorandum non est, nempe adultiorum animalium testiculos, in quibus semē iam fermentatum est, ad coquendum esse difficiles, ac virosi malique succi: iuniorum vero quæ nondum coierunt, & in quibus semen nondum fermentatum est, præstantiores esse, & laudabile corpori tribuere alimentum, si belle conficiantur, alios tamen magis, alios minus, pro ea proportione, quam in carne inesse diximus.

Testiculi.

Quin-

Caro porcina.

Quintum, procina caro: de cuius præſtantia & effectu ſatis ſuperq; diximus cap. 7

Cerebrũ.

Sextum, Cerebrum: de quo copiose admodum Galenus lib. 3. de alim. facult. cap. 7. in eam ſcribit modum: Cerebrum omne cibus eſt pituitoſior, craſſiq; ſucci, & tarde permeans, ac ad coquendum difficilis. Non minimum etiam cerebrum omne ſtomacho nocet. Quidam autem ipſius mollitie decepti ipſum ægrotis exhibent, cum præter alia nauſeam etiam concitet. Quinimo cum cuipiam à cibo vomitum mouere vis, huius partem pinguiter conditam poſtremis epulis edendam exhibe. Illis vero caue exhibeas, qui cibum non appetunt, quos veteres ἀποσίτους appellabant. Merito igitur nemo cerebrum ab alijs epulis mandit, cum omnes ipſa experientia edocti, ſciant ipſum nauſeam excitare. Iure etiã plerique cum origano mandunt, vti nonnulli cum ſale varijs modis apparato: quippe cum craſſi ſit ſucci & excrementitium, omnino fit accommodatius, quando cum incidentibus & calfacientibus fuerit paratum. Si tamen recte conficiatur, alimentum corpori præſtabit non contemnendum. Hæc ille. Sunt etiam qui cerebrum, prius quam mandatur, ſuper craticulam probe inaſſandum eſſe moneant, quod ſcilicet eius immoderatio per ignis caliditatem magna ex parte corigatur ac temperetur. Rhazes lib. 3. ad Almanſo: cap. 11: hoc etiam adiungit, nempe cerebrum calidæ quidem temperaturæ hominibus in cibo eſſe vtile, frigidioribus vero, quique vitam frigidis paſſionibus obnoxiam degant, aduerſiſſimum. Neque id quidem temere. Quippe ſimilibus (vt teſtis eſt Galenus, cum alibi ſæpius,

pius, tum præcipue libro. 1. de sanitate tuenda, capite 10.) quilibet excessus au‿escit, contrarijs emendatur ac minuitur. Vt autem summatim de cerebro perstringam, ad victus salubris rationem parum accommodum est: quare ex interuallo potius ac parce, quam assidue atque affluenter eo vescentur qui sanitatis tuendæ curam susceperint. Quorundam tamen animalium cerebrum ceu medicamentum valet. Sic cerebrum capreoli aduersus venena & virulentarum bestiarum morsus remedio est. Terrestris leporis inassatum cerebrum manditur iuuandis tremoribus, qui valetudine contracti sunt, affrictu aut cibo facilem infantibus dentitionem præstat. Quidam etiam aduersus metum vtiliter edi prodiderunt. Cerebrum pulli & caponis in vino bibendum datur contra serpentum morsus, sanguinem à cerebri membrana profluentem sistit, & in cibo cerebri substantiam auget, vnde & his qui tardiori leuiorique ingenio ac mente sunt, prodesse dicitur. Quod ad electionem attinet, animalia volucria exiguum quidem habent cerebrum, sed ipsum tamen tanto pedestrium cerebro, est præstantius, quanto & siccius: volucrium autem ipsorum, montana cerebrum habent quam palustria præstantius, pro aliarum omnium partium proportione. Porro ex pedestribus animalibus, Auicenna agninum præfert, post hoc vero vitulinum præcipue commendat. 2. Cano. cap. 128.

Diosc. libri. 2. c. 40.

Septimum, Medulla: de qua Galenus libro. 3. de alimen. facult. cap. 8. hæc prodidit: Medulla inquit, quæ in ossibus inuenitur, cerebro est dulcior, iucundior ac pinguior, adeo vt si ea inter

Medulla ossium.

se comparando gustes, putaturus sis cerebrum austerum etiam aliquid in se habere. Porro medulla nauseam prouocat, si liberalius sumatur quemadmodum & cerebrum: nutrit tamen & ipsa si probe conficiatur. Auicenna cum seminibus & pipere condit. 2. Cano. cap. 492. Quod delicati quidam lurcones & artis obsonatricis periti faciunt cydonijs & passulis. Laudatissima est ceruina, mox vitulina, post hanc taurina, deinde caprina & ouilla. Dioscor. lib. 2. cap. 66.

Octauum. Dulcia vina: de quibus infra capite vndecimo.

Nonum, Cibus gustu iucundior: talis enim nõ exiguum corpori tribuit alimentum, quemadmodum Hippocrates etiam libro 2. aphoris. 38. monet, vbi sic scriptum reliquit: Paulo deterior & potus & cibus, verum iucundior, melioribus quidem, sed in iucundioribus præferendus est, Quam sententiam ipse exponens Galenus: Quęcunque, inquit, cum voluptate assumuntur, ista ventriculus arctius amplexatur, & facilius concoquit. Refugere autem consueuit ea quæ iniucunda & insuauia sunt, vtpote quæ vel nauseas, vel inflationes, vel fluctuationes pariant: quod quidem in plurimis etiam ijs qui boni sunt succi, cibis accidit. Quando vero paulo fuerit deterior, tunc in ijs qui libenter hunc assumunt, non modo non etiam deterior, sed quandoque melior redditur.

Oua sorbilia. *Decimum*, Oua sorbilia: quæ sane præcedenti capite parua mole plurimum alere ostendimus.

Ficus. *Vndecimum*, Maturæ Ficus, de quibus Simeon Sethi hæc tradit: Ficus admodum nutriunt, carnem tamen non compactam, neq; firmam generant,

rant, ceu panis & suilla, sed sublaxam ac subinanem, vt fabæ: ventrem flatibus implent, nisi probe concoquantur: minus vero cæteris odoris sunt mali succi, & ventrem proritant, & facile exeunt: Effatu vero dignam abstergendi facultatem obtinent, quo fit vt post ipsarum esum nephritici multas arenas excernant. Maturæ ficus nihil propemodum omnino lædunt, proximeq; ad caricas accedunt, multaq; cum illis vtilia habent. Si quis tamen largius esitauerit, in vita re ab eis offendetur: quandoquidem sanguinem non admodum probum gignunt: quo fit vt ex ipsarum vsu pediculorum multitudo proueniat. Oportet autem post vsum ficuum alimentum quod incidat & extenuet, ingerere. Ad hæc fici pulmonem & thoracem iuuant. Aiunt insuper contra venenosa facultatem habere, si quis singulis diebus ieiunus ijs vtatur. Caricæ pectus iuuant, & ad tusses faciunt, vrinam cient satisq; nutriunt, corporis etiam bonam habitudinem efficiunt. Ante cibum sumptæ ventrem irritant, sed nisi celerius ventrem pertranseant, non bonum sanguinem gignunt. Quapropter si ad satietatem vsque crebro edantur, scabiem & pruritum excitant. Cibus autem bonus est, & aduersus venena remedium, si cum nucibus aut amygdalis comedantur. Renes expurgant, & iecoris lienisq; obstructiones auferunt: verum calefaciunt, & sitim inferunt, & flauam in calidioribus temperamentis bilem procreant. Addit Galenus, iecori lieniq; inflammatione obsessis esse noxias, quemadmodum & ficus, non peculiari quadam & eximia facultate, sed communi ratione dulcium omnium ciborum ac po-

tuum: obstructis autem illis, aut σκίῤῥῳ adfectis ipsas ex sese nil commodare, nec officere, sed medicamẽtis incidentibus ac extenuantibus & abstergentibus mistas non mediocriter iuuare. Proinde nõnulli Medicorum in dictis lienis ac hepatis affectibus exhibent ipsas longe ante cibum cum thymo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, aut satureia, aut calamintha, aut origano aut hyssopo. Ad eundem autem modum si caricæ cum alio quopiam eorum quæ facultatem habeant acrem, aut omnino incidẽdi ac extenuandi assumantur, iuuabunt non solum sic affectos, sed etiam sanos. Siquidem iecoris meatus per quos fertur alimentum, apertos esse non ægrotis modo, sed sanis etiam est tutissimum. Ad eum igitur modum vulgo ficubus cum attenuantibus, sale, aceto & garo præparatis vescuntur, quod ipsas vtiles esse experientia didicerint. Plura Dioscorides libro 1. capite 142. Galenus libro 2. de aliment. facult. cap. 8. Paulus lib. 1. cap. 81. & Aetius lib. 1.

Duodecimum, Vuæ recentes, id est, dulces & Vua. maturæ. Nam ficus & vuæ, quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimumq; praui succi habent, præsertim cum exactam maturitatem fuerint adepæ. Porro quod ipsæ nutriant, maximo argumẽto sunt ij qui vinerarum fructũ custodiunt, qui cum duos menses solis vuis ac ficubus, quarum custodiæ præsunt, vescantur, (nisi forte panis quippiam cum illis addant) corpulenti tamen admodum fiunt. At caro quæ ex ipsis gignitur, haudquaquam est firma ac densa quemadmodum ea, quæ ex carnibus

nibus fit, ſed laxa eſt ac præhumida: ob id celeriter etiam cum veſci ipſis deſierint, conſtringitur ac conſidit. Verum vuæ minus alunt quam ficus, maximumq; id ipſis ineſt commodum, quod velociter ſubeant. Quo circa ſi quando hęſerint, grauiter lædunt: neq; enim retentæ, belle concoquuntur, & dum in iecur ac venas diſtribuuntur, ſuccum crudum generant, qui non facile in probum ſanguinem mutetur. Vinaceorum ſiue nucleorum ſubſtantia ſicca eſt, & quodammodo adſtringens, omniaq; inteſtina peruadit, nihil quod ſenſu deprehendi queat à ſeſe mutata. Vuæ vero tantiſper à collectione, dum membrana extrinſecus ambiens detumuerit, penſiles aëri expoſitæ neq; ſiſtunt ventrem, neque proritant, minusq; flatibus implent: cæteris autem facilius concoquuntur, & melius nutriunt. Non parua autem eſt inter vuas differentia, quod aliæ ſint dulces, aliæ acidæ, aliæ auſteræ, aliæ denique nullam vehementem habeant qualitatem: vocant autem ipſas vinoſas. Cæterum quæ dulces ſunt, ſuccum habent calidiorem, & ob id ſunt ſitibundæ: auſterę vero & acidæ frigidiorem: vinoſæ autem locum inter calidum ac frigidum medium obtinent. Aluum ſubducunt dulces, & maxime ſi ſint humidæ. Omnium quidem certe vſus (ſi quis moderate ſumat) eſt tutiſſimus, cum natura fuerint carnoſæ ac maturæ, ſiue in vite ſummam maturitatem obtinuerint, ſiue quod maturitati deerat, ex cōſequenti ſuſpenſione ſint adeptæ. Vuæ quę albæ ſunt, vehementius aluum turbant & ſubducūt, magisq; ſtomachum inflant, quam nigræ. Omnes vero ciborum appetentiam excitant, & Ve-

nerem. Conuenit cum eduntur membranam & nucleos expuere, quod difficulter conficiantur, quemadmodum luculenter & perspicue docuit Galenus libro 2. de aliment. facult. capite 9. & libro 1. de locis affect. capite 4. & post eum Simeon Sethi in Syntagmate de ciborum facult. Cæterum vuæ recentes è quibus vinacei exempti sunt, celerrime pertranseunt, cibisque alijs præeunt, si in ventriculum purum inciderint, & sumptæ primis epulis fuerint. Quod si sumptæ post alios cibos fuerint, aut etiam prauum succum in ventriculo offenderint, celerrime vna cum alijs cibis corrumpuntur. Idem de alijs quoq; fructibus aluum subducentibus intelligendum. Si cui viridibus ac recentibus vuis vesci placuerit, ad horam fere in aqua feruida vt maceret, ac frigida deinde abluat oportet, prius quam mandere ipsas aggrediatur: quæ enim ita præparantur, innoxiæ fiunt. Vuas quæ subtilem ac tenuem habeant corticem, citius deorsum concedere, minusq; ventrem flatibus implere: his vero contrarias contraria operari, Rhazes libro tertio ad Almanso. cap. 20. autor est. Vuæ acerbæ atq; immaturæ frigidæ & humidæ sunt, ventrem constipant, stomachum corroborant, & caliditatem à flaua bile ortam sedant, sed parum nutriunt. Succus inde expressus, qui Græcis vocatur ὀμφάκιον, vulgo Italorum & officinis Agresta, bibitur ad recentem sanguinis excreationem, etiamsi rupta parte aliqua contingat: sed pauco & aquatiore est vtendum. Plurimis vero ante diebus inueteratur, cumq; stillatitio rosarum liquore decoctus atque exhibitus nauseantibus, & his qui cibaria in ventriculo non reti-

retinẽt succurrit. In cibo adstringit, bilioso alui profluuio & dysenteriæ proficit. Sunt præter has etiam vuæ siccæ, quæ quod in siccando Solem patiantur & ignem, passæ siue passulæ vocantur: hæ sunt alijs vuis calidiores, stomacho gratiores, valentius alunt: sed minus subducũt aluum, eandemq; ferme cum aliis vuis habent rationem, quam caricæ cum ficubus. Multæ enim fiunt dulces: acerbę autem omnino paucæ, plurimæ vero ex dulci & austera qualitate sunt mistæ: quanquam dulces nonnihil quoq; austeræ qualitatis habeant, & austeræ dulcedinis. Cæterum vt dulces temperamento sunt calidiore, ita austeræ frigidiores. Ad hoc austeræ stomachum roborant, & ventrem constipant, & his multo magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipsas constitutionem dulces obtinent, vt quæ nec stomachum dissoluant, nec aluum subducant. Dulcibus tamen vt vis quædam semper inest contemperandi, ita & mediocriter detergẽdi: quibus duabus facultatibus exiguas mordicationes, quæ os ventriculi infestant, obtundunt. Belle nutriunt exacinatæ, pectus & pulmonem iuuant: stomachum, iecur, & lienem corroborant. Cum nucleis manducatæ conducunt intestinis. Est tamen præstabilius nucleos expuere, propter duritiem & ferream ipsorum essentiam. Vuæ passæ pingues septem drachmarum pondere per sex dies sumptæ ab ieiuno purgans phlegma, & sanguinem abundare faciunt. Tota substantia familiares sunt hepati, & vsu crebro consuetæ: nutriunt enim ipsum & impinguant, sanguini bonum colorem præstant, & humores percoquunt; ob id felicissime exem-

Vua passa.

ptis vinaccis miſcentur medicamentis hepaticis. Sed ſi paulo largius ſumantur, incendunt & exurunt ſanguinem. Præſtantiores autem ſunt quæ tum pingues ſunt, tum corticem habent tenuem, dulcioresq;. Paſſulę minus quidem quàm caricæ ventrem mouent abſterguntque, ſtomacho tamen magis accommodantur. Plura Galenus libro 2. de alim. facult. cap. 9. & 10. Paulus libro 1. capite 81. Aëtius libro 1. Simeon Sethi in Syntagmate, Rhazes libro 3. ad Almanſ. cap. 20. Auicenna 2. Cano. cap. 737. Auerrhoes 5. Collectan. capite 37. Rabbi Moſes Tract. 3. ad Sultanum Babyloniæ, & Iacobus Syluius lib. 1. de medic. ſimpl. nat. Ex quibus ſane omnibus ſatis liquet, quæ de recentibus hoc loco dicuntur vuis, ea etiam de paſſulis eſſe intelligenda.

DE BONI VINI PROprietatibus.

CAPVT X.

Vina probantur odore, ſapore, nitore, colore.
Si bona vina cupis, quinq; hæc laudantur in illis:
Fortia, formoſa, & fragrantia, frigida, friſca.

Quatuor generales boni Vini differentias primus verſus complectitur: cuique eæ omnes inſunt, id ipſum vulgari ioco, nimirũ ob colorem, odorem & ſaporem, Cos appellari ſolet.

Vini odor. *Oribaſ. lib. 1. cap. 22. ad Eunapium.*

Prima quidem Odor eſt. Vinum enim inſtar aromatis vnguentiq; ſuaueolens, Conſtantino Africano libro 5. Theorices. cap. 28. teſte, alimẽtum corpori ſuppeditat non mediocre, ſuccum gignit laudabilem, partes principes facultatum ceu fontes corroborat, facultates animamque exhilarat, ſpiritus quoq; tenues adauget, eosq;

lan-

languidos, tantumq; non exsolutos reficit & recreat: quo fit vt sola etiam olfactu λειποθυμίᾳ languentibus sæpe animum reuocet. Iucundo enim odore, quemadmodum in libro de Alimẽtis Hippocrates testatur, vires celerrime reficiuntur. Contra quod fœtidum est, natura abominatur. Spiritus namq; crassos & melancholicos, & malum succum generat, prauamq; fumorum qualitatem sursum transmittẽs capiti dolorem infert. Humain vero siue Ioannitius de Vini differentia quæ ab odore sumitur, in supplemento commenta. 1. Galeni in lib. 3. Hippoc. de vict. rat. in morbis acut in hunc ferme modum scriptum reliquit: Vinum boni odoris succum quidem gignit laudabilem, sed quum calidiore sit temperamento, subtilioreque substãtia, corpus celeriter calefacit, & caput vaporum copia infestat. Quod vero non boni odoris existit, sed ferientem quandam & insuauem nactum est qualitatem, etsi prauum procreat sucum, capiti tamen ob frigiditatem & crassitiem suam minorem noxam suggerit. Quod nullo deniq; pacto odorem habet, sed est aquæ instar inodorum, hoc ipsum cum insigni crassitudine præditum sit, tantum abest vt caput offendat, vt ei ne vapores quidem aut fumos communicare possit.

Secunda. Sapor. Quod præcedenti capite de iucundiore cibo diximus, si ad iucundiorẽ etiam vini saporem transtuleris, nihil erit quod nos de ipso nouũ dicere oporteat. Etenim & hoc quoq; cum voluptate assumitur, auidius à ventriculo attrahitur, & melius nutrit. Non ignorandum tamen hoc loco, quod & vini secundum gustandi qualitatem permagna sit diuersitas. Dulcia enim, *Vini sapor.*

nim, eodem Constantino teste, plus alijs nutriunt, sanguinem crassiorem generant, ventrem humectant, concoctioni renituntur, & sitim excitant. Pontica siue στυπτικὰ stomachum quidem corroborant, ventrem constipant, & intestinis conueniunt, sed in thoracis pulmonisq; ægritudinibus, in quibus sputum detinetur, inhabilia sunt neq; facile concoquuntur. Acerba quæ etiam διουρητικὰ sunt, hoc est, quemadmodum infra cap. 44. ostendetur, vrinam prouocant, crassos humores incidunt atque dissoluunt, amara minore caliditate participiant.

Vini nitor. *Tertia*, Nitor, siue splendor, qui sane non ipsius modo vini, sed etiam spirituum, qui inde ortum habebunt, subtilitatem arguit.

Vini color. *Quarta*, Color: quod enim ad vini nutrimentum attinet, non parua eius secundum colorem differentia est. Rubicundiora nanque (si ipsis cætera omnia ante pariter adfuerint) potentius quam alba nutriunt: atque ea de causa macris etiam quam alba conuenientiora sunt. Contra vero obesis ac pinguibus alba magis conferunt. Verum de hac vini differentia capite octauo abunde diximus.

Duo sequentes versus quinq; speciales boni vini notas continent. Quarum prima quidem

Forte. est, vt sit forte: fortitudo vero ex effectu deprehenditur. Vinum enim potens, Galeno cōment. 1. in lib. 3. Hippoc. de vict. rat. in morbis acut. teste, vehementer celeriterq; corpus calefacit, caputq; ferit. Idem etiam comment. 2. in citatum Hippocratis librum, ijs confirmat verbis: Fortia vina vehementer calefaciētia caput humoribus vaporibusque & caliditate replent. Eiusmodi

namq;

namq; vina præterquam quod non mediocriter corpus alant, ſpirituum etiam non exiguam copiam generant. Abſtinendum tamẽ ab ipſis, niſi diluta ſint, ijs potiſſimum qui debile cerebrũ habent. Cum.n. vaporoſa admodum ſint, facile caput grauãt, eaq; occaſione cerebrum offendunt.

Secunda, vt ſit formoſum: Vinum enim formoſum ſiue pulchrum maiore cum voluptate aſſumitur, probius cõcoquitur, & facilius in corpus diſtribuitur, promptiusq; nutrit. *Vinum formoſum.*

Tertia, vt ſit fragrans. Vinum enim fragrans ſiue ſuaueolens & aromaticum, vires maxime roborat, &, vt paulo ante dictum eſt, ſpiritus tenues generat. *Vinum fragrans.*

Quarta, vt ſit frigidum. Nam vinum actu ſiue φαντασίᾳ frigidum eſſe debet, nõ autem facultate aut potẽtia. Quod enim ab externo aliquo calido caleſcit, hoc rarius ſtatim & tenuius penetrantiusq; vt omnia ſubeat, redditur: qua ratione niſi quis ipſum parciſſime ſumpſerit, citius inebriat: neruos debilitat, & caput lædit. *Vinum frigidum.*

Quinta, vt ſit friſcum, ſiue leue. Tale autem cumprimis cenſendum, quod effundendo ſonũ efficit, ſpumamq; agit in medio tenuem ac facile labilem, ſeu euaneſcentem: vel per cuius fuſuram modo ſurſum, modo deorſum diſcurrentes conſpiciũtur ἄτομοι id eſt, minutiſſima quędam corpuſcula, qualia in Sole videntur, quum per feneſtram radios ac lumen immittit. Niſi enim ita affectũ fuerit, pendulum dicitur, ac multo etiam magis, ſi penitus ſono atq; atomis deſtituatur. Quod vero ſpumã habet cum magnis ampullis ad ſcyphi latus diu hęrentibus, debile, ſiue dilutum eſſe dignoſcitur. *Vinum friſcum.*

DE VINO DVLCI ET Albo.

CAPVT. XI.

Corpora plus augent tibi dulcia, candida vina,
Alij sic:
Sunt nutritiua plus dulcia candida vina.

Vinum candidum & dulce.

Docetur hoc versu candida & dulcia vina, si ipsis cætera quoq; adfuerint, quam reliqua maioris esse nutrimenti. Cuius quidem rei causa dulcedini attribuenda est. Nutrimentum enim hominis, vt copiose admodum lib. 4. de simpl. medic. fac. capite 14. Galenus monstrat, dulce aut dulci permistũ esse oportet. Quippe dulcia cum naturæ sanguinis nostri & carnis proxime congruant, non solum ori & palato, verum & alijs plerisq; visceribus accepta sunt, adeo vt ab illis auidissime excipiantur. Vngunt enim, implent & restituunt erosas particulas. Atq; ita sane fit, vt vina quoq; quæ cap. 8. in numero corpus nostrum alentium posuimus, quo dulciora sunt, eo magis nutriant. Quod etiam Auic. testimonio confirmatur, qui 3.1. doct. 2. cap. 8 ita fere scriptum reliquit: Vinum quod crassum simul est & dulce, ijs potissimum conuenit, qui corporis robur atq; molem sibi parare student. Idem tract. 1. 2. Cano. cap. 3. causam, cur dulcia plurimum alant, hanc esse tradit: Nempe quod dulcibus natura delectetur, & quæ visceribus inest trahendi vis, eadem auidissime rapiat. Quanquã vero hic versus de omni vino dulci recte intelligitur, mediocre tamen, quod summum dulcedinis gradum non attingit, præferendum est. Nam quæ excellenter dulcia sunt, quale Appianũ est,

quod

quod Muſcatellum, ſiue Muſcatellinum vulgo dicitur, ſanguinem corrũpunt. Naturalis enim vis hepatis ea ex ventriculo, priuſquam cõcocta & à ſuperfluitatibus ſecreta ſint, exugit atq; attrahit: quare ſanguis ſeroſis & crudis expletur humoribus, adeoq; vt ebulliat atq; putreſcat idoneus efficitur. Neq; id ſolum de vino, ſed & de omnibus extreme dulcibus æſtimandum eſt, Adhæc dulcia omnia, quæ ſumuntur immodice, corporibus ad patiendum paratis, triplex noxæ genus important. Quorum primum quidem eſt. faſtidium: Dulcia enim caliditate atq; humiditate ſua os ventriculi leniunt ac læuigant, illique affectionem inanitioni ac accurugationi, famis cauſæ, contrariam inducunt.. Secundum. Velox inflammatio atq; in flauam bilem conuerſio: ad cuius generationẽ dulces humores omnes idonei ſunt. Quo fit omniũ horum maxime mel bileſcat, quod dulciſſimum ſit: deinde & dulcia vina. Hæc eadem & ſitim faciunt propter tum caliditatem, tum craſſitiem, nec conferunt febricitantibus, neq; bilioſis, quemadmodũ Galenus comment. 2. in lib. 3. de vict. rat. in morb. acut. luculenter & perſpicue docuit. Tertium hepatis atque lienis obſtructio. Hæc enim viſcera dulcia vehementer appetunt, eaq; ante perfectam concoctionem ad ſe vna cum fæcibus trahunt, & maxime hepar, vnde facilius etiam in obſtructionis periculum adducuntur, craſſa nimirum ſubſtantia, in qua dulcis ſapor fixus ac fundatus eſt, ad hoc cooperante, vt teſtis eſt tract. 1. ſecundi Can. capit. 3. Auicen. Eadem ratione reliquis etiam lotiũ minus citant ac profundunt. Cæterum aduerſus iam dicta tria incommo-

commoda acida cumprimis remedio ſunt. Appetentiam cum aciditate reuocant, inflammationem frigiditate reſtringunt, & obſtructiones ſubſtantiæ ſubtilitate recludunt. Et licet vina aliaque nutrimenta dulcia hepar atque lienem obſtruant, in pulmone tamen contrarium operantur: hunc enim ab obſtructione liberant. Nã in deſcenſu per οἰσοφάγον qui Arabibus Meri appellatur, nihil ad ipſum à dulcib. reſudat, niſi ſubtile: neque ſanguis ex rebus dulcibus genitus ad pulmonem penetrat, niſi prius in hepate depuratus atq; in corde tenuatus fuerit, quemadmodum id ipſum Galenus comment. 2. lib. 3. de vict. rat. in morbis acut. clariſſime oſtendit. Vina itẽ dulcia minus inebriant. Cuius rei grauiſſimum habemus teſtem Hippocratẽ, qui lib. 2. de vict. rat. in morb. acut. aphor. 2. in eum ſcribit modum: Vinum dulce vinoſo minus caput grauat, minusq; mentem ferit. Rationem reddit Macrobius libro. 7. capite 7. Saturnal. Ex dictis iam omnibus colligitur, corpori quod vel naturæ ipſus habitu, vel ab alia quapiam extrinſecus obrepente cauſa extenuatum eſt vinum dulce cumprimis & craſſum ac ſufficienter coloratum exhibendum eſſe. Hoc enim euidenter nutrit, ſubſtantiamq; corporis deperditam reſtituit, & impinguat. Sed corpori obeſo ac pingui vina tenuia, odore & ſapore iucunda ſubalbida & moderate fortia, magis ex vſu ſunt. Sitis reſtinctioni adhibendum eſt vinum album tenue, ac debile. Hoc enim non refrigerat ſolum, ſed valide etiam humectat, quo fit vt ſitim etiam facilius depellat: & quanto ſitis vrgentior fuerit, tanto illud conuenientius ſumitur. Ad

ſpiri-

spirituũ vero & virtutum tum instaurationem, tum roborationem, vinum subtile, odoratum, sapore gratum, colore moderatum & sufficientis fortitudinis vtilius bibitur, idq; cum pauco cibo. Porro affectus thoracis ac pulmonis, qui diuturni sunt & sine febre, à vinis mediocris substantiæ & sapore dulci multum iuuantur, & potissimum qui humoris per sputa expectoratione purgantur, quemadmodum copiosius in libro de attenuante diæta capite vltimo Galenus docet. Eadem ad alui subductionem perquam vtilia habentur.

DE VINO RVBRO. CAPVT XII.

SI vinum rubrum nimium quandoq; bibatur,
Venter stipatur, vox limpida turbificatur.

Hic recensentur duo incommoda ex immoderata vini rubri potatione.

Vinum rubrum nocinum.

Primum, Ventris constipatio: Quod sane de immoderatiore vini rubri styptici, siue pontici assumptione intelligendum est. Hoc enim cum constipandi, densandi, & astringendi vim habeat, non solum ægre in corpus distribuitur, sed aluum quoque supprimit.

Faucium exasperatio.

Secundum, Gutturis & faucium exasperatio, siue raucitas. Eam enim vina quædam impense rubra siccitate & terrena essentia sua efficiunt. In horum numerum vina quoque rubra Brabantiæ reponenda sunt. Nam & ipsa sane ob siccitatem & terrenam essentiam fauces exasperant, idque potissimnm cum adhuc musta sunt, aluum tamen non cohibent. Musta enim admodum rubentia ventris soluendi vim habent, & hoc

hoc quidem ex multa terrenæ fęcis admistione. Hæc enim propterea quod nitrosa ac salsa qualitate prædita sit, intestina mordicans & abstergens, alui subductionem molitur. Ab eiusmodi igitur, dum musta, id est, turbida sunt ac feruent, abstinendum est. Ex quo enim mordicant, mordax etiam fumus ab ipsis resoluitur, qui ad cerebrum sublatus oculos acrimonia sua corrodit atque rubefacit. Idem de mustis quoque Brabantiæ, siue ea rubra, siue alba fuerint, æstimandum est. Causa autem cur fumus iste mordicet, ex eo est, quod vinum vnde dissoluitur, sit mordicatiuum. Oportet enim similem esse defluxum subiectæ substantiæ, vt comment. 14. libro .1. aphoris. & comment. 2. libro 3. de vict. rat. in morb. acut. Galen. clarissime ostendit. In vniuersum vina crassa, pontica, siue στυπτικὰ rubra vel nigra opportune ad retentoriæ facultatis ventriculi aliorumq; viscerum corroborationem bibuntur: quando nimirum recrementa vel plura iusto, vel ramentosa descendunt, velut in alui profluuio atque dysenteria contingit, sicuti & vina alba austera, & quæcunque alia adstringentia medicamenta. In eum vsum & fulua vina prosunt, non tamen simpliciter fulua, sed fulua austera, quemadmodum Hippocrates libro. 3. de vict. rat. in morb. acut. aphoris. 7. & post eum in suis commentarijs Galenus manifeste docuerunt. Quibus autem venter non facile coucoquit, ijs vina subtilia, vel substantia & colore mediocria odorata, sapore iucunda, sufficientet fortia, ac stypticitate quadam participantia conferunt.

DE LETHALIVM VENENOrum Remediis.

CAPVT XIII.

ALlia, ruta, pyra, & raphanus, cum Theriaca nux,
Præstant antidotum contra lethale venenum.

Hic ſex referuntur ἀντιφάρμακα & remedia contra lethalia venena ac venenatorum morſus.

Primum, Allium: quod cum aduerſus omne venenorum genus, tum imprimis aduerſus vitioſæ ac corruptæ aquæ noxas remedio eſt. Præſumptum enim, quemadmodum id ipſum Dioſcorides lib. 2. cap. 138. Plinius libro 20. cap. 6. & Conſtantinus Cæſar lib. 12. cap. 30. de agricultura, clariſſime oſtendunt, vires eius quæ per imprudentiam bibitur, inefficaces atq; irritas reddit. Auicenna 2. Can. cap. 122. parem facultatem & Cæpę attribuit: quo fit vt ſub Allio hoc quoque comprehendi debeat. Idem 3. 1. doct. 5. ca. 7. ceu Theriacen vitioſarum aquarum cæpæ commendat, & maxime quidem, ſi cum aceto ſumatur. Nam cæpe cum extenuandi, incidendi cumque ſtypticitate quadā abſtergendi & non ignauiter aperiendi vires obtineat, caloreque quartum ordinem accedat, malas aquas, ne frigiditate ventriculum offendant, temperat, craſſasq; vt promptius deſcendant, extenuat. Acetum vero cum ipſo permiſtum non modo virtutem eius in aquarum, tum extenuatione, tum penetratione auget, ſed à ſiti quoque, quam cæpe mouere ſolet, præſeruat. Eadem & in allio ratio eſt: quare poſt craſſarum & turbidarum aquarum potum præcipue cōmendatur. Eas enim vt cito deſcendant, extenuat, & ne ventriculo ac inteſtinis of-

ficiant, venasue obstruant, iuuamentum præstat. Allium præterea Auicenna 3. 1. doc. 5. cap. 4. teste, iter facientibus contra occurrentis aeris frigiditatem mirifice prodest: qua ex causa per diuersas mundi plagas oberrantibus varioq; potu vtentibus vtilissime præsumitur: id quod Macer lib. 1. c. 5. hisce etiam versibus innuere voluit:

Allia qui mane ieiuno sumpserit ore,
Hunc ignotarum non lædet potus aquarum,
Nec diuersorum mutatio facta locorum.

Allium quoq; contra virulentarum bestiarum, serpentium & viperarum ictus, & priuatim hæmorrhoi, prodest, ita vt non aliud magis, si cum vino ingiter adsumatur, aut tritum in eodem ebibatur. Contra rabiosorum morsus & illitu & cibo valet. Venenatis μυγαλῆ hoc est, muris aranei morsibus efficacissime cum ficulneis frondibus & cymino illinitur. Quin & venenata animalia allij odore fugantur, vt Æmilius Macer loco paulo ante citato his versibus innuit:

Hæc ideo miscere cibis messoribus est mos,
Vt si forte sopor fessos de presserit illos,
Vermibus à nocuis tuti requiescere poßint.

Hanc forte ipse ob causam, aut potius qa sint allia addita apud Virgilium,

Thestylis & rapido feßis messoribus æstu
Allia serpillumq; herbas contundit olentes,

Porro cum fœtor allij ijs qui id non degustarunt, longe grauissimus & molestissimus sit, ei quoque rei, ne qui sumpserunt, alios offendant, remedium aliquod adhibendum est. Menander itaque è Græcis autor est, allium edentibus si radicem betæ in pruna tostam superederint, odorem extingui. Quidam tradunt ipsa grauem hali-

halitum non esse factura, si quis ab ipsorum esu crudam fabā insuper mandat. Hieronymus Tragus eandem facultatem viridibus etiam Rutæ folijs adsignat. Macer lib. 3. cap. 6. Zedoariæ radicem id efficere his verbis tradit:

Allia quem faciunt fœtorem pellit ab ore.

Cæpe quoque ex Dioscoridis Anazarbei sententia rabiosi canis morsibus cum sale ruta & melle illitum auxiliatur. Eadem ad verbum habet Auicenna 2. Cano. Cap. 122. Cæpe præterea flatus venenatorum in cibo discutit atq; expellit. Et succus, qui ex eius esu plurimus in stomacho gignitur, peculiari quadam proprietate venenatorum noxas frangere à quibusdam creditur. Cæterum silentio illud hoc loco minime prætereundum est, quod Allium, Cæpe ac Porrum in cibo non conueniant, neque temperatis, neque calidis corporibus. Nam præterquam quod paucissimum & prauum dant alimentum, acrem etiam atque pungentem sanguinem, maxime si cruda ingerantur, generant: humores tamen crassos tenuant, lentosq; incidunt. Deniq; omnia hæc si cruda edantur, peiores quam cocta succos procreant, ac plus humoris excrementitij continent. *Porrum* Simeon Sethi calidum & siccum in secundo facit ordine. Vrinam ciet, & noxium sucum creat. Assidue comestum visus hebetudinem & capitis dolorem efficit. Stomacho aduersatur. Difficilia inuehit somnia. Neruos, dentes & gingiuas acrimonia sua lædit: & sanguinem nigrum atque melancholicum generat. Biliosis itaque & melancholicis vitandum est, potissimum si crudum fuerit. Cępæ ex quarto sunt ordine excalfacentium,

Cape.

Porrum

earumque essentia crassarum est partium. Si succum exprimas, quod reliqunm est admodum terreæ substantiæ est, eiusq; calidæ: at succus aqueæ aereæq; caliditatis. Si crudæ edantur, humores in stomacho malos, putridos & corruptibiles generant. Difficilia & terribilia inducunt somnia. Largiore cibo capitis dolores cient. In morbis coctæ etiam lethargicos & phreniticos efficiunt, memoriam & rationem, vt aliqui ferunt, lædunt. Si vero cum electæ carnis iusculo coquantur, plurimum malignitatis deponunt, appetentiam inuitant, concoctionem promouent, & frigidos cibos, quibus cum percoquuntur, temperant. Si quis tamen crebrius his vtatur, in lienis vitia incidit. Tutius igitur est, eas raro attingere. *Allium*, vt Galeno placet, excalefacit quarto excessu, humiditate quidem participat aliqua, sed minore quam cæpe, inflationes permutat alteratue. Veterem tussim crudum coctumue comestum lenit. Asperas arterias clarificat, & screatum prouocat. Aciem oculorum esu hebetat. Capitis dolorem facit. De eo hoc amplius Galenus lib. 12. method. medend. cap. 8. Est inquit allium ex eorum ciborum genere, qui & flatum discutiant, & minime sitim inferant. Sunt qui, parum id experti, existimẽt maiorem quam cæpas sitim excitare: sed plane errant: cum non modo non maiorem quam cæpæ, sed nec omnino sitim faciat. Idem omnium plane eduliorum maxime flatum discutit. Itaque ipse certe agrestium theriacen id appello. Abstinendum tamen vt paulo ante dictum est, assiduo horum trium vsu, & potissimum cum is qui ipsis vescitur, natura fuerit biliosus. Solis enim qui vel succũ pituito-

[f]ruitoſum, vel crudum & craſſum ac lentum acer [m]arint, cibi eiuſmodi ſunt accommodati.

Secundum, Ruta: Eius duo ſunt genera: Vnum [ſ]atiuum atque hortenſe: alterum montanum ſylueſtreque. Ruta montana ſylueſtrisq; in cibis damnatur, quod ex quarto ſit ordine excalfacientium & ſiccantium. Satiua vero cum ex tertio ſit, in cibos magis admittitur. Eſt autem non ſolum guſtu acri, ſed & amaro. Ex quo ſane etiam digerere atque incidere craſſos lentosque humores poteſt. Ob eam vim & per vrinas euacuat. Quin & tenuium eſt partium flatusque extinguit. Quare ad inflationes coli, vteri, & recti inteſtini competit, ac Veneris appetitum cohibet, diſcutit atq; exiccat ſtrenue: eſt enim eorum ex numero medicamentorum, quæ valenter deſiccant. Traditur etiam, quod cruda ſaleq; condita ac comeſta viſus aciem mirum in modum exacuat: ob id antiqui ſculptores & pictores hoc cibo aſſidue vtebantur. Nonnulli & ſuccum eius cum ſucco fœniculi & melle cōmiſcentes, medicamentum ad oculorum aciem acuendam conficiunt. Verum cum acrimonia quædam oculis infeſta ſucco eius inſit, ventilando applicari debet, vt vapor eius tantum, & non ſubſtantia oculos pertingat. Quæcunque autem ruta & per ſe pro lethalium medicamentorum antidoto valet, folijs tritis & ex vino ſumptis: contra aconitum maxime & ixiam, item fungos, ſiue in potu detur, ſiue in cibo. Valet & contra ſcorpionū ictus, & araneorum, apum, crabronū, veſparum aculeos, & cantharidas, ac ſalamandras, caniſue rabioſi morſus. Acetabuli menſura ſuccus, ſiue ſemen è vino bibitur, & folia trita vel comman-

Ruta.

//

ducata imponuntur cum melle & sale, vel cum aceto & pice decocta. Succo vero perunctos aut eam habentes negãt feriri ab his maleficijs, serpentesque, si vratur ruta, nidorem fugere. Folia per se præsumpta, aut cũ nuce iuglande aridisq; ficis inefficaces venenorum vires reddunt: contra serpentes simili modo sumere conuenit. Aristoteles libro 9. cap. 6. de historia animalium tradit, Mustelam dimicaturam cum serpente rutam comedere. Odor enim eius infestus est serpentibus: Ruta quoque cum ficubus & amygdalis dulcibus mane sumpta, à veneno præseruat. In sanctuarijs Mithridatis maximi Regis deuicti Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ folijs viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturũ illo die. Autor est Plinius lib. 23. natural. histor. ca. 8. Eadem Galenus quoq; lib. 2. de antidotis cap. 43. & lib. 2 de aliment. facult. cap. 28. & in libro de cibis boni & mali succi, capite 14 confirmat. De Ruta plura leges apud Dioscoridem libro 3. cap. 44. Plinium lib. 20. cap. 13 Galenum lib. 8. cap. 49. de simpl. medicament. facult. Constantinum Cæsarem lib. 12. cap. 25. de agricult. & Simeonem Sethi in Syntag.

Aetius libr. 13. cap. 46.

Pyra.

Tertium, Pyra: Hæc namque veneni & præcipue fungorum malignitatẽ pellunt abiguntq; Quod quidem de pyris syluestribus cumprimis intelligendum videtur. De eis enim Dioscorides libro 1. capite 129. ita scriptum reliquit: Aiunt fungos, si syluestria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Et lib. 2. cap. 28. de lethalibus me-

medicam. Fructus aut folia pyrastri cum fungis decocta stangulantem illam vim auferunt, esi tataq; eisdem auxiliantur. Quod Paulus Aegineta lib.5. cap.54. in hunc scribens modum, innuere etiam voluit: Pyra syluestria, aut folia simul incocta, vim strangulandi, quæ fungis inest, tollunt, eademq; in cibo conferunt. Hanc pyrorum contra fungos efficaciam Plinius lib.23. cap.7. ponderi & pugnanti succo attribuit. Intelligi præterea potest & de pyris aromaticis, quæ sane cum spiritus fragrantia sua corroborēt, veneni etiam noxam pellunt. *Aetius libr.13. cap.73.*

Quartum, Raphanus: Eius Græci duo faciunt genera, satiui & syluestris. Satiuus hodie peculiariter Raphanus minor dicitur Slyuestris Plinio libro 19. capite 5. teste, Latinis Armoracia appellatur. Satiuus excalefacit ordine tertio, desiccat secundo. Syluestris autem in vtroque efficacior est. Quin & semen ipsum planta efficacius est. Satiuus contra viperarum ictus auxiliatur. His qui fungis strangulātur tam cibo, quam potu salutaris est. Si quis ieiunus ipsos accipiat, securus erit, vt ne à medicamentis lædatur. Succus ipsorum ex aqua acceptus boletis & venenis resistit. Si vero raphani succo quis manus suas probe illinat ac confricet intrepide & citra periculum reptilia ac serpentes apprehendet. Scorpijs impositi raphani e vestigio ipsos interficiunt, & succus ad hoc magis valere experimēto comprobatur. Si quis præsumpto raphano à scorpio percutiatur, non solum non morietur, sed etiam celerem sanitatē adipiscetur. Raphanus autem ob eam etiam causam contra venena valere dicitur, quod vomitiones moueat, qui- *Raphanus.*

bus ſtomachus à noxiis humoribus expurgetur. Semen quoque venenis & venenatis vermibus aduerſatur. Contra ceraſtæ morſus potum ex vino auxilio eſt.

Raphanus ipſe cum manifeſta calefactione attenuandi atq; incidendi facultatem habet. Nam qualitas acris in ipſo ſuperat: quibus rebus pituitam incidit & abſumit. Sanguinem acrem atque pungentem efficit, eoque bilioſis nocet. Stomacho aduerſatur, ructus ciet, humorē craſſum ac lentum, & ſi virtus concoctrix debilis fuerit, crudum etiam generat. Vomitum cieri per raphanum ſumptum ante reliquum cibum, dicit Dioſcorides lib. 2. cap. 101. vtpote qui hoc modo cibum eleuet, & ad euomendum protrudat. A reliquo autem cibo ſumptum, ἀνάδοσιν, hoc eſt, diſtributionem ciborum in corpus iuuare perhibet, his verbis: Summo tamen cibo ſumi debet, quo magis eius diſtributionem adiuuet: cum autem præſumitur, cibum ſuſpendit: quare vomituris commodiſſime datur ante cibum. Verum Galenus libr. 2. de alim. facult. cap. 70. ſe mirari ait, tum Medicos, tum idiotas, qui raphanos crudos à cœna εὐπεψίας ἕνεκα, id eſt, bonæ concoctionis gratia edunt. Ipſi quidem, inquit, hanc rem experientia ſatis ſibi exploratam eſſe affirmant: qui tamen ipſos ſunt imitati, omnes læſi fuerunt. Sumpti enim poſt cibum, coctionē non iuuant, ſed impediunt potius. Subinde enim eructant, ventriculum probe claudi non ſinunt, caput vaporibus replent, eiq; grauitatem inducunt. Minus tamen officiunt qui exigua copia à cœna cum ſale & aceto ingeruntur: Inde εὐφυΐαν καὶ τὴν διάνοιαν εὐεπίβολον, id eſt, bonā

inge-

ingenii habitudinem ac industriã homini, mentemque quæ recte & perspicue percipiat atque intelligat efficere tradunt. Dioscoridi sensuum etiam aciem excitant: Lienem extenuant, iecinori & lumborum doloribus prosunt. Nonnulli quoque cum oxymelite vomendi gratia propinant, multamque educunt pituitam, & à febre quotidiana sæpe & quartana liberant. Folia si parua copia sumantur, coctionem adiuuant, & ad appetentiam quæ collapsa fuerit, excitandam accommodata sunt. Plura de raphano Dioscorides atque Galenus locis paulo ante citatis, Plin. lib. 20. cap. 4. Constantinus lib. 12. de agricul. cap. 22. & Simeon Sethi in Syntag.

Quintum, Theriace: Hæc enim tota substantia sua tam brutis, quam ratione præditis animalibus contra omne veneni genus auxilio est, neminemque pollicito frustrari sinit. Siquidem nullum vnquam à feris, quæ hominem solent interimere, commorsum, hoc statim epoto antidoto periisse, memoriæ est proditum. Nullus eadem præsumpta haud multo post morsu impetitus belluæ veneno ceu illam superante, interiit. In pestifera etiam lue solum hoc antidotum malo correptis prodesse adeo hactenus visum est, vt nullum aliud præsidium tanto malo resistere fuerit idoneum. Namque pestis, tanquam & ipsa existat quædam bellua, haud paucos interimit, verum ciuitates quoq; totas depascetis male conficit. Quippe praua quædam aeris ad corruptionem prompta mutatio efficitur, & homines, cum respirationis necessitate periculum euitare nequeant, ipsum aerem veluti venenum quoddam ad se per os attrahunt: Theriacen au- *Theriace.*

tem in eiuſmodi aëris ſtatu præſumentes, neutiquã à malo corripiuntur. Quin & correptis iam eadem medetur, aëris inſpirati malitiam alterans mutansque, vt quæ corporis temperaturã infici magis prohibeat. Breuiter, totum corpus ita ab iniuriis ſecurum facit, vt nec à deleterio quopiam poſſit infici. Conſimilis fere virtutis eſt & aliud quoddam antidotum, quod ab eius, cui in frequenti vſu fuit, nomine Mithridatium appellatur. In qualitate enim atq; efficacia theriacæ proximum eſt, parumque ab ea differt, niſi forte quod Theriace paulo calidior, & contra ſerpentum venena potentior eſt. Proditur magnum illum bellatorem Mithridatem hoc antidotum præſumentem ob firmam corporis conſtitutionem ex illo præparatam, non potuiſſe veneno poto interire. Cum enim bellum aduerſus Romanos gerens à Pompeio victus in extremis medicamẽti veneno ſanus mori cogeretur, medicamento epoto eoque copioſo ipſe quidem non interijt: filiæ autem ob eximium erga patrem amorem, cum eo mortem volentes oppetere, eiuſdem medicamenti potu ſubito conciderunt. Deinde cum mortem ille obire ſtatim non poſſet, veneno propter antidotum præſumptum inefficaci, vocato quodam ipſius amico, nomine Biſtoco iniunxit ipſum vt iugularet. Atque ſic medicamenti opus ferro abſoluens, mori ipſum violenter coëgit. Hæc fere Galenus in libro de Theriaca ad Piſonem, capite 2. & 8. & 28. Lege plura apud eundem in libr. de vſu Theriacæ ad Pamphilianum per totum, & libr. 1. de antidotis, capite 16. & Auicenn. 64. Tract. 3. capite. 1. & 6. 4. Tract. 2. cap. 5.

Sextum, Nuces, nempe iuglandes quas nõnulli etiam regias appellant. Hæ multo ſane in vſu ſunt. Cum ruta & ficis præſumptę, & à ſumpto cibo, lethalibus venenis aduerſantur, nec minus ſi à veneni hauſtu comedantur. Largius eſitatæ latos lumbricos pellunt. Cum cæpa vero, ſale & melle, canis hominisque morſui conferunt. Et hoc de aridis cumprimis intelligendum eſt. Alimentum porro quod corpori præbent, exiguum eſt. Aridæ viridibus ac humidis peiores habentur: vnguinoſiores enim magisq; pingues ſunt, itaque facile etiam in bilem tranſeunt: & quod diutius reconditæ fuerint, magis tales efficiuntur. Quamobrem oleum etiam ex inueteratis exprimere liceat. Tunc ſane concoctu difficiles, & ſtomacho, præſertim bilioſo, inutiles fiunt, atq; bilem augent, faucium & capitis dolorem adferunt, tuſſientibus inimicæ, oculos lædunt, vertiginem faciunt, idque cum à cibo ſumuntur, linguæ παράλυσιν inducunt, & in ore inflammationes & vlcera pariũt. Stomacho meliores fiunt, ſi cum caricis edantur. Ad vomitiones ieiunis in cibo vtiles. Cæterum quæ virides adhuc ſunt atque humidæ, neque adſtringentis qualitatis, neque oleoſæ conſpicue participes, ſed magis quodammodo qualitatis expertes, hæ ſtomacho minus nocent: dulciores enim ſunt, faciliusq; concoquuntur, & multo magis, quando & ipſæ cum caricis manduntur. Humidæ præterea aptæ ad delectionem ſunt, ſiccæ vero minus. Plerique autem ventris ſubducendi gratia cum garo etiam ipſas præſumunt: in quem vſum virides ſunt accommodatiores, vt quæ adſtringẽtis qualitatis minus ſint participes. Quin

&

& ſiccarum quoque, ſi prius (quod nonnulli faciunt) in aqua fuerint maceratæ, facultas viridibus eſt adſimilis. Adhæc viridium nuclei à pellicula mundati atque torrefacti aliquantulum, ſi à reliquo cibo commanducentur, ciborum in corpus diſtributionem adiuuant. Et ſic patet in vniuerſum, corporibus ſanis nuces virides magis quam ſiccas conuenire. Plura Dioſcorides libro 1. cap..138. Plinius libro 23. cap. 8. Galenus libro 2. de aliment. facult. cap. 28. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE AERE.
CAPVT XIV.

Lucidus ac mundus ſit rite habitabilis aer,
Infectus neq; ſit, nec olens fœtore cloaca,

Aeris optimi nota. Hic agitur de prima re non naturali, nempe de Aëre, cuius, vt Galenus libr. 9. cap. 14. metho. medend. & in arte medicinali cap. 85. teſtatur, nulla eſt euitandi ratio. Nam in aëre nos ambiente ſemper verſari, comedereq; ac bibere, & vigilare, & dormire eſt neceſſarium, & ſine eo nec tolli morbus, nec teneri ſanitas poteſt. Hic igitur cauſæ ſine qua non obtinet rationem. Quapropter ſedulo hoc agendum, vt in ambiente, quoad fiere poteſt, quam optimo habitemus. Quod, vt recte conſequamur, quatuor eius notas hiſce verſibus expreſſas diligenter conſideremus oportet. Quarum prima quidem eſt, vt ſit lucidus, clarus minimeque craſſus, aut nebuloſus. Craſſus enim & obſcurus humores confundit, turbidusq; ad cor deſcendit: quo fit vt ſpiritus etiam turbidi ac craſſi, tum corpus pigrum ac languidum reddentes, tum animam quoque

con-

contristantes, ex eo producantur. Nihil autem magis viuidum ac iucundum, minusue circa voluntarios motus pigrum reddit hominem, quam si in lucido ac claro versetur aere, aut mane surgat. Secunda, vt sit mundus, hoc est, exquisite syncerus ac purus, nullisq; vaporibus inquinatus. Impurus namq; iuxta qualitatem & naturam illius quod ipsi admiscetur, cordis temperaturam variat atque immutat, quemadmodum id ipsum Haly Rhoboam comment.16.in lib.3. Artis medicinalis Galeni ostendit. Tertia, ne sit infestus, cuiusmodi esse solet in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, sicut post prælia contingit. Nam hunc pestis fere subsequitur: inspiratus siquidem corporis spiritus inficit. Quarta, ne fœtorem habeat cloacæ: sub qua sane comprehenduntur & particulares aeris infectiones omnes, quibus humana natura offenditur, nempe latrinarum, cœni, sterquiliniorum, fouearum, culinæ, locorum in quæ cadauera & ossa mortuorum comportantur, & stagnorum seu paludum, idq; multo quidem magis, si linum insuper aut cannabis in eis putrescit. Quando enim aer huiusmodi sordibus inquinatus per inspirationem trahitur, spiritus inficit, ac maximam cerebro noxam suggerit, viarum spiritus obstructione, facultatis animalis transitum prohibens, & halitu suo caput grauãs. Huiusmodi ergo aer omnibus ex æquo ætatibus, omniq; temperaturæ noxius est: sicut è diuerso qui purus omnino est, nulli non ætati est vtilis. Hinc non temere Auicenna 2.1.doctr.2. sum.1.cap.2.in hunc prope modum scriptum reliquit: Aer quidem optime temperatus & clarus, cui

cui nihil prorſus admiſtum eſt alienæ materiæ, quæ tota ſubſtantia ſpiritus temperaturæ contraria ſit, ſanitatem non efficit tantum, ſed etiam conſeruat: contrarius vero effectus producit contrarios. Verum quo prædictorum exactior habeatur notitia, ſciendum eſt, Aerem pro tuenda bona valetudine duobus modis eſſe neceſſarium. Primo quidem ob ſpirituum & caloris innati refrigerationem: deinde vero ob humidi excremēti, ſpiritibus ac calori innato moleſtiam exhibētis, expulſionem. Quemadmodum enim externum ignem ſine aeris euentilatione ſuffocari atque extingui videmus: ita etiam de ſpiritibus & calore innato imaginari oportet. Niſi enim per aſſiduam inſpirationem & tranſpirationem calor naturalis refrigeretur & quaſi ventiletur, neceſſe eſt ſpiritum perire: aere enim indiget nutriente, conſeruante, temperante, atque depurante, ſiue ſegregante. Nutritio ergo, conſeruatio & temperatio caloris innati fiunt per aeris attractionem: depuratio per eiuſdem expulſionem. Ac priores quidem fiunt aſperæ arteriæ dilatatione, quam διαστολὴν Græci nominant: ea enim aer frigidus attrahitur, qui vitale robur, vnde ſpiritus quoque animalis gignitur, excitat & recreat. Altera vero eiuſdem arteriæ accidit contractione, συστολὴν Græci vocant, qua certe quod ex humorum deuſtione in toto animante contractum, velut fumidum eſt excremētum, expellitur. Aer itaque qui ſic attrahitur, ſi fœtidus & impurus fuerit, calorem innatum atque ſpiritus corrumpit. Hinc etiam intelligi poteſt, facilime infici corda venenato aere. Quare pro tuenda bona valetudine eligendus eſt aer

opti-

optimæ eſſentiæ, qui nihil vaporis ſeu halitus alieni in ſe admiſtum habeat, neq; turbidus aut nebuloſus appareat. Qui enim talis exiſtit, humores conturbat, &, vt antea etiam dictum eſt, animam contriſtat. Sed ſit exquiſite purus ac liber, qui ex terra plana vel edita ventorum perflatu vndiq; luſtretur: & cui fumi, pulueres & nebulæ admiſtæ non ſint, & qui nec ſtagni, nec paludis halitu ſit infectus, nec ex profundo ſpecu peſtilentem auram ſpiret, qualis circa σάρδεις & Hierapolin, alibiq; in multis terrarum locis viſitur: nec ex cloacis, qui vrbem aut numeroſum exercitum purgent, vitium contraxerit: nec ex animalium, olerum, leguminum, aut prauarum arborum putredine aut fimo coinquinatus ſit: nec ob ſtagnum, vel flumen vicinum nebuloſus ſit: nec editis vndique montibus in cauo loco, ſiue valle concluſus vllum recipiat perflatum. Suffocans enim putriſq; eſt, ſimilis ei qui in domibus quibuſdam eſt incluſus, in quibus ob putredinem & perflatus defectum plurimus aceruatur ſqualor ac ſitus. Proinde omni plane ætati noxius eſt, & vitandus, quemadmodum & quilibet incluſus. Hęc fere Galenus lib. 1. cap. 16. de ſanitate tuenda. In peſtilente tamen ambiētis conſtitutione ob generaliorem putrefactionem, incluſus conuenientior exiſtit: vnde per id tempus domi manere, feneſtraſq; occludere oportet, ne qua peſtilens aër ingrediatur. Quod ſi cui tamen eas aperire placuerit, curandū inprimis, vt ſint verſus Orientem aut Septentrionem conſtitutæ: idq; fiet à Sole iam aliquot horis orto. Calor enim Solis citius irrumpens caliginem atq; putredines aëris diſſipat, omnemq; craſſitudi-

tudinem eius attenuat. Ad poſtremum vero ca- uendum etiam, ne vel minimum quidem aer in qualitatibus ſuis tam actiuis quam paſſiuis, caliditate nimirum, frigiditate, humiditate & ſiccitate, excedat. Si vero talis loco habitationis noſtræ natura defecerit, arte noſtra moliendum erit, vt qualem eſſe expedit, præparetur. Id autem qua ratione fieri poſſit, Galenus lib. 9. Method. meden. cap. 14. & Auicenna 2. 1. doctr. 2. Sum. 1. cap. 6. 7. 8. & 9. copioſe admodum docent.

DE NIMIA VINI POtatione.

CAPVT XV.

SI nocturna tibi noceat potatio vini,
Hoc tu mane bibas iterum, & fuerit medicina.

Præceptum hoc loco de iis traditur, qui mane ob pridianum vini potum ægrotant, nempe vt tum quoq; ipſis paulum vini propinetur. Porro largior vini inuitatio, quæ vltra quam ſatis eſt, ac multam in noctem producitur, ebrietatem nonnunquam, ſæpe ſitim matutinam, aliquando vero immodicam etiam corporis excalefactionem ſuſcitare ſolet. Siquidem excalefactionē, maximus error eſt, id mane repetere: nam perinde hoc eſſet, ac ſi ignem igni adderes, oleoq; incendium reſtingueres. Si ebrietatem cum nauſea quadam, nihil incommodauerit, ſi etiam paulum eius mane propinetur. Quin Hipp. 2. Epid. in crapula & capitis dolore vinum meracum, vel panem quam calidiſſimum cum vino meraco edendum ſuadet: ſcilicet voluit tum Hippoc. meracum exhiberi, vt aſcendentes è crapula vapores ad vias vrinæ deriuarentur, vel vt excitato

ex

ex meri potu naturali calore præ copia grauato ac torpidiore reddito crapula ipsa vel per vomitum, vel per secessum solueretur. Sic enim facile vomitus elicietur, ventriculusq; à bile & pituita cæterisque prauis ac vitiosis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerabitur, adeoq; crapula cum omni eius noxa discutietur. Vomitum enim præstare iuuamentum, vt stomachus à materiebus humoralibus euacuetur, autor est Auic. 4.1. cap. 13. probatque vomitum bis in mense continuis duobus diebus, ex autoritate Hippocrat. in libro de diæta salubri & in libro de insomniis, nimirum vt secundus dies prioris vomitus reliquias extrudat. Idem 3.1. doct. 2. capit. 8. non parum emolumenti ex eo consecuturum adserit, si quis semel in mense inebrietur: quo videlicet per ebrietatem vomitus excitetur, vt qui maxime ab ægritudinibus chronicis, hoc est, longis ac malis tueri queat. Sed Rabbi Moses tract. 4. ad Sultanum Babyloniæ hanc sententiam ceu erroneam, his conuellit verbis: Nocet, inquit, ebrietas omnis, & maxime assidua: errauit ergo qui esse putauit vtilem ebrietatem semel in mense. Quin eadem etiam à Gulielmo Placentino libr. 1. capite 8. de curatione morborum, & à Gordonio particul. 2. Lilii, capite 21. & à Valesco libr. 1. Philonii cap. 8. redarguitur, vt quibus præseruari, quam curari melius esse videatur. De vomitu plura infra cap. 85. Si quis ex nocturna vini potatione, propterea quod bibere illud non consueuerit, oblæditur, huic & mane, quod adsuescat, idem propinandum est: sic enim fiet, vt ex vini sumptione minorem læsionem sentiat. Nam ab assuetis, vt est apud Hippocratem libro 2. a-

Diosc. lib. 5. cap. 7. & Rhazes lib. 4. cap. 5. ad Alman.

phorif. 50. minor fit læfio. Si vero nocturnam vini potationem mane fitis excipiat, ea mendofa eft, & curatur quidem fumptione vini, fed magis tamen aquæ. Cæterum minime ignorandum hoc loco, ab affidua & quotidiana ebrietate fummopere omnibus tam firmum, quam imbecille cerebrum habentibus ex æquo cauendum effe. Frequens fiquidem ebrietas, quemadmodum 3. 1. doctr. 2. capite 8. Auicenna teftatur, fex morborum genera in humanis corporibus excitat.

Plinius lib. 14. cap. 22.

Ebrietatis incommoda.

Primo namque iecoris εὐεξίαν, hoc eft, bonum habitum diffoluit. Vinum enim immoderatius fumptum calorem eius naturalem vel obtundit, vel refoluit atq; debilitat, adeo vt facultatem amittat fanguificam, & aquofas humiditates ὕδρωπα efficientes pro fanguine generet: vel hepar ipfum vna cum humoribus eius adurit: quam fane tam magna ex parte fequi folet ἐλεφαντίασις, quæ eft Arabum lepra, vel mania. Deinde affidua fumorum è vino fublatione bonam etiam cerebri conftitutionem deftruit: calidum quidem phrenitidi aut maniæ, frigidum vero epilepfiæ, lethargo, apoplexiæ aut caro, Arabibus Subeth appellato, obnoxium reddens. Tertio loco neruorum imbecillitas continuatam vini perpotationem fequitur: atque inde fane accidit, vt bibacibus & frequenter inebriati folitis caput, manus, ac reliqua membra prope omnia tremula efficiantur: idq; non tantum in fenio, cuius maxime proprium hoc vitium eft, fed in cruda quoq; viridiq; fenecta, & quandoq; etiam in iuuentute. Quarto, frigida neruis vitia, nempe conuulfionem ac paralyfin adducit. Vbi enim immoderatius fumitur vinum, vt quod

cali-

calidam habeat temperaturam, facillime eos replere solet. Talis siquidem natura prompte omnia subintrat, præsertim quum non admodum crassam substantiam habuerit. Substantiæ igitur copia vinum neruis hæc adfert mala, Galeno comment. 5. lib. 5. aphorism. teste. Vinum etiam frequenter in ventriculo acescit, vnde non minimum læduntur nerui. Ex defectu præterea cõcoctionis vinum sæpe conuertitur, vel in crudas atq; aquosas humiditates, quibus laxati nerui resoluuntur, vel in frigidos, crassos & glutinosos succos, quibus iidem obstructi aut distendũtur aut contrahuntur. Quinto apoplexiam procreat: pituitoso enim, hoc est, frigido, crasso, lentoque humore, quem temporis tractu generat, adeo principalissimos cerebri ventriculos vna vice & cumulatim replet, vt subito omnes corporis particulæ motu simul ac sensu destituantur. Sexto vero repentinam sæpe mortem adfert. Locis enim spirationis vini vel inde generatarũ humiditatum multitudine vehementer coarctatis atq; impeditis, ebrius stertendo & dormiendo suffocatur. Hæc omnia Galenus etiam libro tertio de temperamentis, in hunc scribens modum confirmat: Vinum, inquit, non semper animal calefacit, æque vt nec oleum flammam accendit, tametsi aptissimum est ignis nutrimentum. Imo si imbecillæ & exiguæ flammæ confertim multum oleũ infundas, suffocabis eã, prorsusq; extingues potius, quam augebis. Sic igitur & vinũ, vbi plus bibitur, quam vt vinci possit, tãtum abest, vt animal calefaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat, quippe apoplexia & paraplegia, & quæ Græce Caros & comata vocamus & ner-

norum reſolutio, & comitiales morbi, & conuulſiones, & tetani immodicum vini potum comitantur: quorum vnumquodq; frigidum eſt vitium. Hæc ille. Quanquam vero à nobis hactenus dicta mala vino immoderatius ſumpto accepta ferenda ſunt, non parum tamen conferre exiſtimandum eſt, ſi modice bibatur. Auicenna loco ſupra citato quinq; eius recenſet commoda. Primo namq; calore & ſubtilitate ſubſtantiæ, tum conuenienti quoq; & occulta proprietate facilem efficit ciborum, quibus permiſcetur, in omnia membra diſtributionem. Vnde elegantiſſime ab Hippocrate in libro de alimento, ὄχημα τῆς τροφῆς. hoc eſt, alimenti vehiculum nuncupatur. Idq; merito ſane: neq; enim ex ventriculo in venas, quæ ſunt in hepate multæ & anguſtæ, ſuccus facile tranſmitti poſſet, niſi aliquis ei tenuis & aquoſus humor, tanquam vehiculum permiſceretur. Deinde eadē etiam ratione phlegma incidit atq; reſoluit, meatuum obſtructiones aperit, adeoque naturam ipſam ad excretionem incitat. Tertio flauam bilem per vrinam, ſudorem, excrementa, & tranſpirationem inſenſibilem, ἄδηλον αἰσθήσει διαπνοήν Græci vocant, expellit: idque intelligendum maxime de vino tenui, ſubrubeo, ſiue albo, per naturam debili, vel abunde diluto. Potentia enim flauam bilem augent potius, quam expellunt: quod inſita quadam vi in eam facile commutentur, & hepar vltra quam ſatis eſt calefaciant. Quarto atram bilem, quæ craſſa & tardi motus eſt, per proprios meatus ab hepate ad ſplenem, & à ſplene ad os ventriculi nullo negocio deducit, eandemque è corpore tandem vna cum fæcibus exigit. Quin etiam

tiam melancholiæ noxas ſubſtantia, temperamento, & effectibus ſuis contrariis reprimit ac tollit. Melancholia ſiquidem triſtitiam, timorem, puſillanimitatem & auaritiam: vinum vero lætitiam, audaciam, magnanimitatem & liberalitatem parit. Quinto medetur omnibus modis ſeu ſpeciebus laſſitudinis, niſi multa extranea caliditas ipſis coniuncta fuerit. Spiritus enim languidos tantumq; non exolutos, abunde reficit & recreat, facultates corroborat, & humiditates muſculis, neruis, chordis & iuncturis inſidentes aut eximit, aut certe minuit. Adhæc in arefactiua laſſitudine, re ita poſtulante, velociter humectat, præſertim ſi dilutum fuerit. Præſtat præterea & alia quamplurima commoda: Galeno enim teſte libro 3. de temperament. capite 3. omnium celerrime nutrit: nam vt adſimiletur, mutationem deſiderat minimam. Calorem præterea & ſpiritum naturalem corroborat, totum corpus calefacit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, iram mitigat, triſtitiam remouet, libidinem incitat, præque omnibus aliis potibus concoctionem ſemicrudorum humorum in quauis corporis parte adiuuat, & vt vnico verbo rem totam perſtringam, hominem & anima & corpore reddit viriliorem: vnde abſtemii, ſi cætera æquabiliter ſe habeant, reliquis ſunt effœminatiores.

DE MELIORE VINO.

CAPVT XVI.

Gignit & humores melius vinum meliores,
Si fuerit nigrum, corpus reddit tibi pigrum.
Vinum ſit clarumq; vetus, ſubtile, maturum,

Ac bene dilutum, saliens, moderamine sumptum.

Hic docetur inprimis, ex meliore vino meliores humores procreari: neque id sane immerito. Nam quanto præstantior humorum materia fuerit, tanto ex ea etiam meliores humores gigni rationi consentaneum est. Subiungitur deinde, corpus nigri vini potu turpidum ac pigrum reddi, & ne hoc quidem citra rationem. Nam cum reliquis sit crassius ac terrenæ naturæ magis particeps, spiritus etiam crassiores inde produci necesse est. Similem enim esse oportet defluxum subiectæ substantiæ, vt locis supra aliquoties citatis Galenus autor est. Iam vero spiritus crassiores corpus grauant, & ad voluntarios motus perficiendos pigrum reddunt. Tertio loco septem referuntur pręcepta de electione vini.

Primum, vt sit clarum: hoc enim, vtpote subtile, spiritus etiam claros ac subtiles generat.

Vinum vetus.

Secundum, vt sit vetus. Nouum enim siue mustum (si cætera consentiant) facilius inebriat, aluum subducit, colicos cruciatus generat, & alia quædam adfert incommoda, de quibus infra capite 26. Neque ita tamen hoc intelligendum venit, vt nobis admodum vetus eligendum videatur. Tale enim, iuxta Auicennæ sententiam, 3.1. doct. 2. capite 8. inter medicamenta potius, quam potus reponendum est. Maior siquidem ei corporis ad caliditatem & siccitatem alterandi, quam alendi facultas inest. Alimentum enim quod ex ipso corpori hominum accedit, exiguum est: eo quod à fæcibus & viriditate, quibus permistum & confusum fuit, iam repurgatum, seque ipso calidius quodammodo effectum sit. Vinum namque, sicuti libro 8. capit. 14.

de ſimpl. medicam. facult. à Galen. ſcribitur, ex ſecundo eſt ordine excalefacientium: ſed quod admodum vetus eſt, ex tertio: ſicut muſtum, quod vocant, ex primo. Caliditati eius proportione reſpondet ſiccitas.

Tertium, vt ſit ſubtile: tale enim ſpiritus procreat multos atq; ſubtiles: cum è diuerſo craſſum craſſos generet.

Quartum, vt ſit maturum, non auſterum, ſiue ſtypticum. Auſterum namque vinum, quemadmodum comment. 8. lib. 3. de victus rat. in morbis acut. Galenus atteſtatur, excretiones omnes cohibet. Quare lædit ea corpora, quibus per vrinas expurgari eſt opus: lædit quoque ſuperiora omnia. Sed tamen ipſa adſtrictionis ratione omnino iuuamentum præſtat ægritudinibus inteſtinorum. Verum huiuſmodi adſtrictio remouetur, ſi aqua temperatum fuerit.

Quintum, vt ſit dilutum: Vinum enim cum dilwitur, hoc eſt, aqua temperatur, remittit fumoſitatem ſuam, atque ob eam rem minus cum caput grauat, tum inebriat. Sed hoc ipſum de vino ſubtili potiſſimum intelligendum videtur: nempe craſſum ſi diluas, ſubtilius ac magis fumoſum efficias, vnde citius inebriat. De eo igitur Auicennam intellexiſſe cenſendum eſt, 3. 1. doctr. 2. cap. 8. dum inquit: Mixtum velocius inebriat. *Dilutum.*

Sextum, vt in fundendo quaſi ſubſiliat: & eſt vna de boni vini conditionibus, de quibus ſupra capite 10. dictum eſt.

Septimum, vt modice ſumatur. Vinum enim modice ſumptum acuit ingenium. Excitat enim vini calor inueniendi vim, quæ torpet nonnunquam in ieiunis. Extat hæc ſententia in li-

bro de disciplina Scholarium, qui Seuerino Boethio adscribitur, lib. 2. Vinum, inquit, modice sumptum intellectui videtur conferre acumen: non autem modice sumptum rationem perturbat, intellectum hebetat, memoriam eneruat, obliuionem immittit, errorē infundit, ad ignorantiam perducit. Ex omnibus iam dictis colligitur, pro conseruanda bona valetudine eligendum esse vinum ætate medium, clarum, rubedine nonnulla participans, odoratum, sapore æquale, ita vt non acre sit, nec acutum, neque dulce, nec fumosum, neq; crassum, neq; subtile nimis, sed ad subtilitatem inclinans, neq; excellenter potens, neq; plus æquo imbecillum, sed medium: natum in colle aperto, Meridiem spectante, regione inter caliditatem ac frigiditatem temperata. Hæc fere Auicenna loco citato. Porro circa vini vsum pro ætatis ratione tres notandæ sunt regulæ. Prima, ne pueris detur vinum in potu: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni addas. Quippe quod haustū & humectat nimium & calefacit corpus, tum caput halitu replet ijs, qui humido calidoq; temperamento sunt, quale est eiusmodi puerorum. Atq; nec repleri his caput est vtile, nec supra quam par est humidos calidosq; fieri: quoniam eo iam caloris humorisq; peruenerunt, vt si paululum vtramuis qualitatem auxeris, iam modum excesserint. Cum autem sit omnis excessus fugiendus, maxime hunc fugere expedit: ex quo non corpori modo, verumetiā animo damnum accedit. Galenus lib. 1. cap. 15. de sanitate tuenda. Secunda, vt seni detur, quantum citra dispendium valetudinis ferre queat, hoc est, quantū appetit genui-

Virgilius 2. Georg. Apertos Bacchus amat colles, &c.

// Ratum vtio ap Pressor. Dep[illegible] hum: cap. 7. fo.

na

na ac regularis appetentia. Quemadmodũ enim ocreæ veteres, aridæ, & corrugatæ oleo, ita corpora ſenum vino electo, quale eſt Bellouacenſe, reficiuntur ac renouantur, Senibus enim, cum exangues & frigidi ſint, vnum illud maximum commodum ex vino accedit, quod ætatis frigiditatem ad ſymmetriam & mediocritatem caloris reducat, triſtitiam & melancholiam, quibus abundant, expellat, & ſoporem quo fere deſtituuntur, reuocet, obſtructiones item, quibus ijdem obnoxij ſunt, tollat. Sane vinũ ſicuti pueris alieniſſimum, ita ſenibus aptiſſimum eſt. Galenus libro.5. de ſanitate tuenda, cap.7. Tertia, vt iuuenibus non exhibeatur, niſi temperate. Nam vt Galenus inquit lib.1. de ſanitate tuẽda.cap.15. neq; iam adultis vinum, niſi modice ſumptum, exiſtimandum eſt vtile eſſe: quod videlicet & ad iram & ad libidinem præcipites facit, & partem animi rationalem hebetem turbidamq; reddit. Cæterum his ipſis ad bilis excrementa vel mitiganda vel expellenda eſt ſane non inutile: corpus coroborat, & ingenium ob ſubtilium & tenuium ſpirituum copiam exacuit. Plura Plato libro.2. de Legibus, Senec. libro 2. capite.20. de Ira, & Galenus in libro, Quod animi mores corporis temperaturam ſequantur, capite.10.

Vinũ lac ſenum.

DE CERVISIA.
CAPVT XVII.

Non acidum ſapiat ceruiſia, ſit bene clara
Ex granis ſit cocta bonis ſatis ac veterata.

Hic quinq; traduntur notæ eligendæ ceruiſiæ. *Prima*, vt non ſit acida: hæc enim ventriculo

inimica est. Acetum namque quemadmodum comment. 39. libro 3. de vict. rat. in morbis acu[tis] Galenus docet, suapte natura neruos offendit: idque sane experimentum testatur, & demonstrat ratio: nempe exangues sunt, & ideo frigidi, facileque ab iis, quæ refrigerant simul & tenues habent partes, afficiuntur medicamentis. Læduntur præterea & à reliquis perfrigerantibus omnibus: sed substantia aceti, quod tenuium est partium, in eorum mergitur profundum, atque in omnes ita irrumpit partes, vt ne minimum quidem ex eis illæsum maneat. Sic igitur acetum neruosas offendit partes. Ventriculus autem neruosus est. Ergo, &c.

Secunda, vt sit clara: turbida enim impinguat quidem, sed vrinarum meatus obstruit, atque ob id calculosis plurimum nocet, flatus gignit, difficilem atque breuem spirationem efficit, & pituitam auget.

Tertia, vt sit cocta ex bonis, ac validis, & minime corruptis granis, nempe ex optimo hordeo, tritico, vel auena: quanto enim grana meliora fuerint, tanto & meliorem inde humorem gigni par est.

Quarta, vt sit bene ac perfecte cocta. Hæc enim melius concoquitur, & naturæ conuenientior existit: Male vero cocta ventris inflationes, tormina, & colicos cruciatus generat.

Quinta, vt sit vetus & à fæcibus repurgata. Recens enim præterquam quod iisdem malis, quibus male cocta, obnoxia est, stranguriam etiam facit. Plura infra cap. 46.

DE

DE VSV CERVISIÆ.
CAPVT XIIX.

De qua potetur stomachus non inde grauetur.

Hic vnicum de Ceruisiæ vsu præceptum traditur, nempe vt modice sumatur, neque ea stomachus prægrauetur, vel ebrietas concilietur. Ebrietas enim ex ceruisia, quam vino, detetior est, & diutius perdurat, quod crassior, concoctuq; difficilior fit, quam vinum. Fumi namque crassiores inde ad caput eleuantur, quam ex vino: quare tardius etiam discutiuntur. Ex quo sane loco sequitur etiam, in principio prandii vel cœnæ potum à ceruisia vtilius, quam à vino inchoari. Ventriculus enim ante cibi sumptionem vacuus & nutrimenti indigens è proximis haud dubie visceribus attraxit. Illa vero, vt copiose admodum lib.3. de facul. nat. cap.13. Galen. docet, nihil præter superfluitates & excrementa retribuisse certum est: quo fit, vt superfluitatibus iam atq; excrementis abundet. Quæ certe potissima causa est, cur in maxima fame Medici consulant, vt ante cibi sumptionem vomitus eliciatur: quo nimirum superfluitates illæ à ventriculo attractæ euacuentur prius, minimeq; cum χυλῷ misceantur. Si igitur in principio mēsæ biberetur vinum, quo natura præcipue delectatur, quodq; auidissime ab ea, quæ visceribus inest, trahendi vi rapitur: superfluitates à ventriculo attractæ vna cum vino in omnia statim corporis membra, non sine sanitatis dispendio distraherentur. Atque ob hoc fortassis Ioannes Matthæus de Grad. consilio 90. non in principio solum mensæ, sed in maxima quoque siti, & post

quam-

quamlibet actionem fortem ac vehemente
vino abstinendum censet: quippe quod ita su
ptum inconcoctum adhuc ac crudum ad ner
facile penetret, atq; inibi in acetum commu
tur. Ceruisia vero, vtpote crassior & ad con
ctionem pertinacior, non tam auide rapit
quare ab ea potus in principio prandii vel c
næ vtilius inchoatur. Ceruisia humores etia
orificio stomachi insidentes abluit, & sitim, q
ex nimia vini potatione timetur, preterea qua
libet aliam mendosam, coercet ac reprimit.

QVÆ VICTVS RATIO QVOlibet anni tempore sit vtilis.

CAPVT XIX.

Temporibus veris, modicum prandere iuberis:
Sed calor æstatis dapibus nocet immoderatis,
Autumni fructus caueas, ne sint tibi luctus,
De mensa sume quantum vis, tempore Brumæ.

Hic pro singulis anni temporibus conueniens instituitur victus ratio. Et primo quidem de Vere agitur. Verno siquidem tempore modice prãdendum est, id est, paulum cibo demendum, adiiciendumque potioni, Cornelio Celso libro 1. cap. 3. & Auicenna 2. 1. doctr. 2. capite 6. testibus. Hyeme enim ob temporis gulositatem, exercitii paruitatem & resolutionis prohibitionem, humores crudi, maximeque phlegmatici, ex temporis proportione generati in interioribus corporis, ob ambientis aeris frigiditatem, siue ἀντιπερίστασιν adunantur. Ver autem superueniens illos eliquat, & per totum corpus diffundit. Quare natura per id tempus plurimum circa illorum concoctionem occupata est. Si itaq; in

Vere

re magna daretur cibi copia, natura impedita
dictorum humorum concoctione diuertere-
, vtpote humoribus & magna ciborum co-
plus æquo grauata: vnde relicti in corpore
mores crudi & inconcocti facile in membrum
quod decumbẽtes, ægritudinem inducerent.
are summopere cauendum est, vt id temporis
o nonnihil dematur. Ciborum enim diminu-
ab ægritudinibus Veris maxime præseruat,
icenna ibidem teste. Et hoc quidem de adul-
& extremo Vere intelligendum. Nouum e-
m hyemi adsimulatur, vnde & hyemis ritu
r id tempus cibus administrandus est. Intel-
endum item de corpore crudis & phlegma-
is humoribus referto. Corporum namque in
moribus temperato, cibus iuxta caloris inna-
atque eius quæ à corpore fit resolutionis, pro-
rtionem exhibendus est: ablati enim causa
t diminutionis cibi. Vnde Hippocrates lib. 1. a-
hor. 15. Ventres hyeme & vere natura calidissi-
i sunt, & somni longissimi: quare per ea tem-
ora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Et e-
nim tunc calor innatus plurimus est, vnde &
luribus egent alimentis.

Secundo, de æstate: nempe quod immodera- *Aestatis ci-*
a cibi sumptio æstate noceat. Siquidem virtus *bus.*
oncoctrix tunc debilis existit. Calor enim inna-
us, qui omnium operum naturalium causa est,
ropter extrinsecus circumstantis caloris exces-
um, ad sibi affinem extra protenditur atque
ta contingit dissolui ac dissipari eius substan-
iam: ob hoc igitur debilior redditur quam vt
nultum cibum conficere queat, Galeno com-
nent. 15. lib. 1. aph. teste. Vbi minime tamen si-
len-

lentio prætereundum est, ob maximam humi-
tatum corporis tam substantialium, quam n-
trimentalium, quæ per æstatem fieri solet, diss-
tionem, plurimum quidem ac crassius alime-
tum exhibendum esse, si virtus concoctioni s-
ficeret. Verum cum vno eodemq; tempore m-
tum conficere non sufficiat, parum de eo ac s-
pius exhibendum est. Id quod comment. 17.
bro 1. aphor. Galenus his significauit verbis: *Æ-
stiuo quidem tempore, quantum ad tempe-
rationem attinet, sæpius pauca danda sunt, quo-
niam & pluri egent adiectione, vt qui sunt diss-
luti, & vires habeant imbecilles.* Idem Corne-
lius Celsus lib. 1. cap. 3. sic scribens confirma-
Æstate vt sæpius cibo vtendum, sic exiguo e-
Quanquam vero cibo nonnihil per æstatem d-
mendum est, potioni tamen adiiciendum vide-
tur. Maxima siquidem tum fit difflatio & exsic-
catio corporis & calor humidum longe exupe-
rat, vnde maior etiam sitis exoritur. Elixis itaq;
frigidisq; cibis, ac potione tum multa, tum dilu-
ta vtendum. Vinum vero purum ac vinosum, v-
quod facile inflammetur, & violento æstu vehe-
mentem calorem incendat, vitandum.

Tertio, de Autumno; vt scilicet in eo à pomis
ac cæteris autumnalibus fructibus, nimirum
vuis, persicis, ficubus, & similibus abstineatur,
vel parce saltem de ipsis assumatur: ob ebullitio-
nem enim quam in corpore & humoribus fa-
ciunt, sanguinem nimis fluidum, & putrefactio-
ni accommodum generant, idque maxime in
ventriculo impuro, & corporibus κακοχύμοις,
qualia per Autumnum sæpius occurrunt, quę ob
id etiam malis corripiuntur ægritudinibus, cu-
ius-

iuſmodi habentur inprimis variolæ, morbilli, & peſtilentia. Quod palam etiam Paulus Æginc-ta libro 1. capite 53. ita ſcribens atteſtatur: Poma in Autumno affatim aſſumere noxium eſt, vt quæ non copia tantum obſint, verum etiam vitioſos procreent humores & inflationes. Etenim præſtantiſſima, nempe ficus & vuæ, flatus pariunt, corrumpuntq; cibos, niſi ante alios præſumantur: ita vero neq; inflant, neque corrumpunt. Cæterum quo exactior victus ratio per Autumnum habeatur, vnice hoc omnibus qui ſanitatis tuendæ curam ſuſceperint, cauendum eſt, quemadmodum lib. 4. ad Almanſo. cap. 26. Rhazes præcipit, ne famem vel ſitim patiantur, vel cibo vna hora repleantur, vel aqua. Vinum autẽ bibendum eſt paulo liberius, non tamen immodice, ceu in æſtate, dilutum: nempe vt corpus humectet, & calorem reprimat. Quod enim aqua immodice temperatum eſt, calorem obtundit, inflationes, ac inde colicos cruciatus procreat: Minus etiam eius quam per æſtatem ſumendum eſt. Siquidem natura tunc imbecilior exiſtit, quam vt magnã vini copiam concoquere queat. Sunt apud Galenum in libro de cibis boni & mali ſucci, cap. 3. pulcherrima quædam ac vtiliſſima de horæis fructibus præcepta: quem ſane locum, quia valde eruditus eſt, hic integrum ſubiicere placuit. Pater meus, inquit, geometriæ, architectoriæ, aſtronomiæ, arithmeticæ, logiſtices ſtudiis plurimum valuit: maximeque omnibus, quibus erat notus, ob ipſius iuſtitiam, modeſtiam, bonitatem, vt quibus ex Philoſophis, admirationi fuit. Is cum puer ipſe adhuc eſſem, eam mihi victus rationem inſtituit, vt nullis per

Oribaſ. lib. 1. cap. 10. ad Eunapium.

id tempus obnoxius morbis vixerim. Vbi vero adolescentiam sum ingressus, ille in agrum rei rusticæ studiosus concessit, ego vero doctrinæ studiis ardentius, quam cæteri condiscipuli die noctuque operam dabam. Sed cum per totum id tempus, quod ὀπώραν vocant, horæis, hoc est, temporariis vel fugacibus fructibus vna cum æqualibus meis vberius vsus essem, adueniente Autumno acuto morbo correptus sum, venamq; incidere opus fuit. Cum ergo in vrbem pater reuerteretur, ad me obiurgandum se conuertit, eiusque generis victus admonuit, quo eodem suadente, vsus antea fueram, vtque ab illo in posterum minime discederem: vitaremque sodalium incontinentium consuetudinem præcepit. Tum sequenti etiam anno operam curamque adhibuit, vt sobrie viuerem, atque horæos fructus cum moderatione gustarem. Atque ita in eo anno, qui erat ætatis meæ vndeuicesimus, incolumis vixi. Sed cum altero deinde anno pater excessisset è vita, ipseq; vna cum eiusdem ætatis amicis operæ fructus ad satietatem sumerem, in ægritudinem superiori consimilem incidi, vt tunc quoque sanguinis missione opus esset. Deinde vero vel singulis annis, vel alternis nonnunquam ad octauum vsque & vicesimum annum morbo aliquo laborabam. Cumque tunc temporis periculum esset, ne ea pars mihi, qua iecur septo trãsuerso annexum est, abscessu corriperetur, ab esu horæorum omnium mihi penitus abstinendum proposui, exceptis ficubus vuisq; omnino matris, quas neque intemperanter, vt antea, sed cum moderatione, sumebam. Quam sane victus rationem, cum quidam ex sodali-

dalibus natu me duobus annis maior comprobaret, curã ambo adhibuimus, vt exerceremur, cruditatesq; omnino vitaremus, ob idq; ad hãc vſque diem multos iam annos incolumes viximus. Reliqui quoq; ex amicis, qui me hortante exercitatione vſi ſunt, moderateq; cibum ſumpſerunt, recte omnes ſemper valuerunt: ſed alij quidẽ à quinto iam & viceſimo, alij ab aliquanto paucioribus annis, vt cuique ſcilicet perſuaſum fuit, horæos fructus, cibosq; alios mali ſucci vitari oportere. Hæc ille.

Quarto, de hyeme: Hyberno ſiquidem tempore, Auicenna.2.1. doct.2.cap.6.teſte, quantum volumus, hoc eſt, plus quam cæteris temporibus edendum eſt. Quod Galeni etiam teſtimonio confirmatur, qui comment.17. lib.1. aphor. in hunc ſcribit modum: Hyberno tempore multa quidem danda ſunt propter robur virium, ſed raro, quia non valde multa indigent adiectione laborantes, vt quibus non multa fiat euacuatio. Et ratio quidem eſt, quia calor innatus hyeme intenſior eſt, tum quia vnitus, tum quia corroboratus διὰ τὴν ἀντιπερίστασιν, id eſt, iuxtapoſitionem ſui contrarij, nempe aeris frigidi corpora ambientis. De qua plura Ariſtoteles libro 1.cap.12. μετεωρολογικῶν. Sed hoc veritatem habet in robuſtis & corpulentis, non autem in raris & debilibus. In his enim intenſum hybernũ frigus non modo non corroborat calorem innatum, ſed magis debilitat. Quod vero hyberno tempore calor plurimus ſit, innuit Hippocrates aphor.15.lib.1. Ventres hyeme & vere natura calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi: quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda.

Hyemis cibi.

Etenim tunc calor innatus plurimus eſt, vnde & pluribus egent alimentis. Quæ quidem & craſſiora & concoctu difficiliora exhibere licet, eo quod calor intenſior ſit. Vino autem vtendum eſt tum meraciore, tum rubicundiore. Quanquam vero in hyeme, ob robur caloris innati & fortitudinem virtutis concoctricis, cibi craſſiores ac denſiores cōueniunt: quia tamē tūc temporis ob phlegmatis abundantiā corpora facilime replentur & obſtruuntur, & parua fit à continente reſolutio, tutius eſt vti cibis inter ſolidū & rarum medijs: qualis eſt caro hœdina, vitulina, veruecina, luciorum, percarum & cancrorū. Craſſioribus vero, vt bouina, ceruina, porcina, concharum, oſtreorum, carpionum, & ſimilium abſtinendum, aut certe cum moderatione vtendum: adhibitis ſemper rebus aperitiuis & diureticis, nimirum petroſelino, naſturtio, apio, & exercitio forti. Cæterum circa victus rationem pro ſingulis anni temporibus cōuenientem hoc etiam notandū venit: Quod autumno quidem melancholicis cibis ac ſiccantibus abſtinere oporteat, hyeme vero eis vti, quemadmodum ſane æſtate humectantibus & refrigerantibus: Vere autem, quod medii ſit temperamenti, mediæ facultatis cibos edere, quemadmodū lib. 1. cap. 25. de aliment. facult. Galenus atteſtatur.

DE PRAVO POTV corrigendo.

CAPVT XX.

SAluia cum ruta, faciunt tibi pocula tuta,
Adde roſæ florem, minuuntq́; potenter amorem,

Duo traduntur hoc loco praui potus remedia.

Pri-

Primum, Saluia: cuius folia potibus immersa vitia eorum proprietate quadam tollunt Peculiarem præterea habent gratiam roborandi cerebrum ac neruos: ijs vero roboratis, malis fumis ex prauo potu procedentibus melius resistitur. *Saluia.*

Secundum, Ruta: Huius namque folia integra ac citra contritionẽ vllam potioni imposita, auxiliarem vim contra perniciem potus præstant. Etenim caliditate & proprietate sua potus vitia emendant. De Ruta quomodo aduersus venena conferat, satis dictum est supra cap. 13. *Ruta.*

Additur in posteriore versu, quod flos rosæ superioribus adiunctus non modo dictam illatum vim augeat, sed Veneris insuper appetitum cohibeat atq; tollat. Quod sane de rosis potissimum intelligendum est, quæ puniceo colore rubent: hæ namq; fragrantia ac styptico suo sapore potus nocumentum remouent.

DE NAVSEA MARINA. CAPVT XXI.

Nausea non poterit hæc quem vexare, marinam
Vndam cum vino mixtam qui sumpserit ante.

Cum plerisque necessitas incidat nauigio per mare proficiscendi, hic etiam remedia quædam aduersus nauseas & vomitiones, quibus premi solent, qui nauium insueti primum iam nauigare incipiunt, enumerare placuit. Nempe, si diuites illi fuerint, vt per dies aliquot antequam nauem conscendant, vinũ suum aqua marina temperent: si pauperes, aquam marinam absque mistione bibant. Sic enim fiet, vt nauseas citra vllum negocium euitent. Nam vinum, & præcipue *Gale. cõment. 14. libro 4. aphor.*

aquosum, quod Paulo Æginetæ οἰνάρεον Græc[e]
dicitur, stomacho vomitionibus turbato maxi-
me conuenit. Aqua vero marina, salsa & adstri-
ctoria sua vi os ventriculi claudens, vomitio-
nes præcidit atq; impedit. Porro vomitionibu[s]
primum iam oborientibus, nec facile, nec vtili-
ter resistitur; vt quæ omnino magna ex part[e]
præsidio esse soleant cōtra magnas & vehemen-
tes ægritudines, nimirum elephantiasin, aquam
intercutem, apoplexiam, & stomachi tum fri-
giditatem, tum inflationem. Siquidem ab hi[s]
non solum præseruant, sed easdem etiam iam
obortas vel curant, vel certe leuant. At si diutius
crebriusque vrgeant, adeo vt nauigantes vehe-
menter debilitentur, comestione stypticorum
& acidorum fructuum, cuiusmodi sunt mala cy-
donia, mala Mariana (hoc est, vt interpretatur Ia-
cobus Syluius, poma syluestria, vt vero Ianus
Cornarius, poma Arantia) & nostra oricularia
& curtipendula poma, quæ Epyroticis malis re-
spondere putantur, vulgo Capenduta: siue *pom-
mes de Capentus* Gallice vocantur, & punica siue
granata acida, restringendæ sunt. Hæc enim os
ventriculi corroborant, & humorem sursum re-
pentem deorsum reuellunt, ac inferne per ven-
trem euacuant, fluentemq; stomachum sistunt.
Quin & ipse stomachus ab hisce roboratus fru-
ctibus humores ad se vndarum exagitatione
confluentes reprimit. Apij quoque semen tor-
refactum ac in vino potum confert. Absinthium
quoque tam in cibo, quam in potu sumptum
nauseas tollit. Panis item assatus si ex vino a-
quoso & odoro maceratus ingeratur, prodest.
In summa tota victus ratio tum ax acidis & ven-
tricu-

Oribas. lib. 5. cap. 3. Synops. ad Eustachium.

triculum roborantibus, tum vapores etiam siue fumos ad caput ascendere prohibentibus, constituenda est: in quorum numero & lenticulæ cumprimis in aceto vel succo vuæ acerbæ incoctæ reponendæ sunt. Plura Paulus Ægineta lib. 1. cap. 56. & Auicenna 3. 1. doct. 5. cap. 7. *Vapores stomachi prohibentia.*

DE GENERALI CONdimento.

CAPVT XXII.

Saluia, sal, vinum, piper, allia, petroselinum,
Ex his fac salsam, ne sit commixtio falsa.

Communes recensentur hoc loco materiæ, ex quibus in mensa ἐμβάμματα, hoc est, intinctus, condimenta siue salsamenta ex tempore parari possint, si specialia defuerint. Sunt autem eæ numero sex. Et prima quidem Saluia est: Ex hac enim fit condimentum in assatione siue coctura anserum & porcellorum. *Salsamita varia.* Hi nanq; Saluia persæpe farciri solent, antequam assentur: vt nimirum superfluis ac glutinosis ipsorum humiditatibus resolutis atq; dissipatis, Saluiæ penitus sibi cum odorem, tum saporẽ induant. Saluia tamen post assationem reijcienda, & non comedenda est. Quin etiam ruricolæ & plebeij homines condimentum ex Saluia conficiunt, quo in anserum esu vtuntur. Allium enim cum Saluia cõtundunt, vt acrimoniam deponat, & vino commiscent. Secunda. Sal: de quo infra capite 52. Tertia, Vinum: Quod sane extemporale ditum vel nobilium condimentum est. *Sal cum vino.* Nam in sinapeos aut omphacij defectu vinum cum sale temperatum pro salsamento ingerunt. Quarta. Piper: Estq; rusticorum & agrestium hominum *Piper.*

ſalſamentum : quippe quibus fabæ atq; piſa piꝑe condita in quotidiano ſint vſu. Quientiam ex pane toſto cum ceruiſia, ſiue vino ius nigrum pipere conditum pultis inſtar conficitur, quod ob id vulgato iam fere vbique nomine piperatum etiam appellatur. Hoc ſuper carnes aut piſces effuſum in delicijs habetur. Quinta Allium: hinc quoque ſalſamentum Ruſtici conficiunt, quod cum omnibus prope cibis ſuis, ſiue aſſi illi fuerint, ſiue elixi, ſiue dulces, ſiue ſalſi, imo vero & cum induratis ouis eſitant. Allium namq; tritum cum molli caſeo ac lacte commiſcent, atque epulis deinde apponunt. Sexta, Petroſelinum : Siquidem ex folijs eius contuſis cumque omphacio vel vino albo commiſtis fit ſalſa viridis, quæ cum aſſis fere manditur. Cæterum ſilentio minime prætereundum hoc loco, quod pro ratione temporum ſibi inuicem ſuccedentium, ac cibariorum etiam quibuſcum apponũtur, ſalſamenta variari conueniat. Calidis ſiquidem temporibus frigida, aut minima certe caliditate participantia, è contrario vero frigidis calida conferunt. Salſamentorum igitur ſtatuenda materia eſt, in æſtate omphacium, turiones vitis, acetum, ſuccus malorum limoniorum, vel citrãgulorum, vel punicorum ſiue granatorum cum ſaccharo, ſtilatitio roſarum liquore, qui ῥοδόσταγμα Græce dicitur & amygdalis : quibus tamen interdum ſerpylli nonnihil ac petroſelini ad frigiditatis commoderationem addi poteſt. Temporibus frigidis aptiſſima conſtituetur ſalſamentorum materia, ſinapi, eruca, zingiber, piper, cinamomũ, caryophyllon, alliũ, ſaluia, ſerpyllum, mentha, petroſelinum, iuſcula carnium, vi-

Allium.

Petroſelinũ.

vinum & acetum, idq; non acre nimis, sed vini naturę propinquum. Temperatis autem temporibus inter caliditatem & frigiditatē media magis congruent. Porro quod ad cibaria ipsa attinet, alia alijs, quemadmodum sane coqui non ignorant, egent condimentis. Carni namq; veruecinæ, similiter & vitulinæ atq; hœdinæ apponi solet, in æstate quidem ex aceto & omphacio cum paucis speciebus cum petroselino, zingibere albo, omphacio & pane tosto in aceto vel agresta macerato, sine allij admistione: In hyeme vero eadem, sed cum largiore specierum copia, pauco allio, optimo vino & pauca agresta apponitur. Nonnunquam vero sinapi & eruca sufficiunt. Carnibus bubulis elixatis perquam vtile pro condimento est, duntaxat ad vsus eorum qui recte valent, iusculum nigrum ex pane tosto, cum iure carnium, pauco omphacio & pipere coctum, quod piperatum etiam appellari diximus. Hoc idem & pro suillis nō inutile hyberno tempore fuerit. Nihil porro vetat in primo cibo per æstatem carnes suillas etiam frigidas cum aceto ac petroselino mandi Quod si tamē eædem carnes, nempe bouina atq; suilla fuerint, hyeme quidem cæpe atque allium cum exiguo specierum dulcium pondere: æstate vero ὀμφάκιον sine cæpis, aut paruulas cæpas, sed minuta plane copia assumere alienum non est. Sin vero ex concisis carnibus minutal paretur, repudiato per æstatem cæparum vsu, lac amygdalarum cum omphacio & exiguo specierum dulciū puluere apponendum est. Ouum etiam conquassatum cum omphacio in fine conceditur. Hyeme vero vinū in omphacij locum sufficere, adeoq; species au-

gere operæpretium erit. Cuniculorum & pullorum assaturæ cõuenit condimentũ ex cinnamomo & mica panis, æstate quidem cũ omphacio, sed hyeme cum vino. Suillæ carni assatæ per hyemẽ conueniet liquor, qui in de assando destillauerit, cum cæpis contusis & optimo vino temperatus: per æstatem vero salsa viridis, cuius supra mentionẽ fecimus, ex vsu magis erit. Phasianorum, perdicum & turturũ assaturæ præter salem aliud non requirunt condimentum. Caponibus vero & gallinis elixatis non inutile condimentum est per hyemem, proprium decoctionis earundem ius, cum pauco specierum dulcium puluere: & maxime quidem si saluia, hyssopus ac petroselinum iuri simul incocta fuerint: æstate ius ipsum per se cum momẽto croci & succo turionum vitis sufficit. Cæterum pro caponum & gallinarum pinguium pastilatarum condimento, præter exiguam specierum dulcium copiam nihil penitus apponendũ est, idq; in fine tantum, per æstatẽ quidem cum omphacio, per hyemem vero cum optimo vino. Pisces vero tãto calidioribus atq; acrioribus opus habent condimentis, quanto crassiore magisque excrementitia carne & humidiore natura constiterint, concoctuque pertinaciores fuerint. Eadem in carnibus quoq; habenda est ratio. Plura Magninus de conseruãda sanitate, part. 3. cap. 20. & 21.

DE VTILITATE LOTIONIS MANVVM.

CAPVT XXIII.

Lotio post mensam tibi confert munera bina.
Mundificat palmas, & lumina reddit acuta.

Si

Si fore vis sanus, ablue sæpe manus.

Duæ hic referuntur commoditates ex lotione manuum à sumpto cibo. Primo namq; manus ipsas puras atq; mundas efficit. Deinde vero lumina etiam reddit acuta, id est, visus aciem excitat: & hoc quidem non per se, sed ex accidenti. Manus enim instrumenta sunt, qnibus purgantur oculi. Quare puras eas atq; mundas esse conuenit. Sed de hoc abunde supra, cap. 2.

DE PANE.
CAPVT XXIV.

Panis non calidus, nec sit nimis inueteratus,
Sed fermentatusq;, oculatus, sit bene coctus,
Et salsus modice, ex granis validis electus.
Non comedas crustam, choleram quia gignit adustam,
Et panis salsus, fermentatus, bene coctus,
Purus sit sanus, non talis sit tibi Vanus.

Duo circa Panis electionem tenenda esse hoc loco præcipitur. Primum, ne actu calidus ingeratur: talis autem existit recentior, & iam primum è furno extractus. Nam cum lentorem quendam adhuc retineat, vehementer inflet, visceraq; obstruat, necesse est: eoq; ad sanitatem inutilis habetur: quod 2. Can. tract. 2. capite 572. in hunc prope modum scribens Auicenna innuere etiã voluit. Non comedatur calidus, sicut est, quando videlicet è furno extrahitur, huius enim, quemadmodum & reliquorum similium vsus, propterea quod inflet, & immodice viscera obsepiat atq; obstruat, naturæ aduersus, infensusq; est. Hic idem, vt libro 2. de vict. ratione in morb. acut. aphoris. 34. Hippocrates scriptum reliquit, & loco citato Auicenna confirmat, manifesta

caliditate & recenti fuligine ſitim facit, celeriterq; vaporoſa humiditate ſatiat, ſed ſupra ſuſpenditur, & tarde deſcendit. Vetere tamen (reliquis accidentibus circumciſis) facilius concoquitur, quippe cum ſit humidior: idque duobus potiſſimum modis cognoſcitur. Primum ex pueris: fere enim ij maxime eo delectantur, vt pote ſimili. Alterum teſtimonium ab ætate ſumitur. Nam ſi vetus eſt ſicciſſimus, eum qui recentiſſimus eſt humidiſſimũ eſſe oportet. Attamen hic etſi victus ſalubris rationi vt alimentum minus congruit, odoratu tamen præſtantiſſimus habetur. Valenti enim ac ſuaueolenti vino imbutus & naribus admotus cor ipſum mirũ in modum recreat ac roborat: atq; hac ſane ratione syncope correptis vtiliſſime adhibetur. Imo vero & ſolo eius olfactu vitam prorogari nõnulli memoriæ prodiderunt. Quod proinde à Democrito factum eſſe Diogenes Laërtius libro 9. in eius vita his teſtatur verbis: Cum iam ex ſenio deficeret, & propinquus videretur morti, mœrentem ſororem, quod ille in celebritate Cereris moriturus ipſa deæ vota exoluere nequiret, bono animo eſſe iuſſit, panesq; calidos ſibi quotidie afferre: eos igitur naribus quũ admouiſſet, viuum ſe, dum ea celebritas tranſiret, ſeruauit. Vbi vero dies illi tranſierunt (tres autem erant) quietiſſime ac minimo dolore concluſit vitã 109. ætatis anno. Extat ſuper hac re Græcum eiuſdem Laërtij Epigramma, ſic Latine conuerſum:

Panis odor.

Quiſnam tam ſapiens viſus, qui tale patrarit
Vnquam, quale ſciens omnia Democritus?
Qui per tres tenuit præſentia fata dies, &
Illa recens cocti panis odore aluit.

Plu-

Plura hac de re Conciliator differentia 155. & Manardus libro 18. epistol. 6. Secundum, ne vetustate induratus siue mucidus edatur. Naturæ enim humanæ, propterea quod nimium exsiccet, melancholicumq; succum generet, pro alimento non conuenit.

Secundo loco quinque enumerantur panis electi conditiones. Prima, vt sit bene fermentatus: Siquidem concoctu inter panes, vt lib. 1. de aliment. facult. cap. 9. Galenus attestatur, sunt facilimi qui plurimũ sunt fermentati & pulcherrime subacti, quique in clibano igne moderato fuerunt assati. Porro qui fermento omnino caret, nemini prorsus est accõmodus. Qui vero parum habet fermenti, hic iuxta Auicennæ sententiam vbertim quidem nutrit, sed nisi multo exercitio ac labore fatigetur qui eo vtitur, prompte læditur. Iecoris enim meatus, per quos fertur alimentum, obstruit, lienis imbecilitatem auget, calculos deniq; in renibus gignit. Secunda, vt sit oculatus, id est, rarus, porosus, & minimum põderis magna mole nobis præstans: huic enim viscositatem omnem sublatam esse perspicuum est. Parum tamen, si Auicennę credimus, alit, vẽtrem excrementis implet, & facile per intestina descendit, quemadmodũ ille quoque, qui, quod ex farina à furfure non separata & furfure à pura farina nõ separato fiat, αὐτόπυρ@ siue συγκομιστὸς à Græcis, à Galeno vero πιτυρίας id est, furfuraceus, & à Cicerone cibarius appellatur. Furfur enim cũ nonnihil facultatis habeat abstersoriæ, merito intestinis irritatis velox fit eius deiectio. Iis autem contrarij quidem sunt panes purissimi, plurimũ ponderis exigua mole haben-

Panis electio.

tes,

tes omnium vero panum tardissime deijciũtur. Tertia, vt plurimum ab artifice sit subactus, & in clibano mediocriter calido belle percoctus: male namq; coctus cum ægre conficitur, tum ventriculum etiam grauat. Quod Auicennæ etiam testimonio confirmatur, qui loco citato ita fere inquit: Panis qui non probe percoquitur, plurimũ quidem nutrit, sed si quis priuatus & ab exercitatione alienus eo vti voluerit, celerrime in obstructionis periculum incurret. Huius etiam generis est in patella coctus. Nam partes ipsius intimæ minus belle elaborantur. Sed de hac cõditione abunde supra cap. 9. in Tritico dictum est. Quarta, Vt mediocri sit sale cõditus: dulcior enim obstruit, salsior exsiccat: qui vero in vtriusque excessus medio consistit, si ipsi cætera omnia ante pariter adfuerint optimum præbet alimẽtum. Modus vero salis gustu iudicandus est: qui namque in longiori huius mistura offenderit, prauus existit. Quatenus igitur gustus nullum adhuc sensum tristem ex ea mistura percipit, eatenus ipsius copiam augere præstiterit. Quinta, vt ex optimis granis, laudatissimo nimirum tritico sit confectus: de quo satis superq; dictum est capite 9. Tertio demum loco præcipitur, vt ab esu crustæ panis, propterea quod choleram adustam atque succos melancholicos generet, abstineamus quatenus enim ipsa adusta & sicca est, succum etiam inde genitum adustum & siccum esse oportet. Quod Galeni testimonio confirmatur, qui in 4. Hippocrat. lib. de vict. ratione in morbis acut. comment. 103. ita scriptum reliquit: Ob assationem ambusta, tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem

Crusta panis.

sunt

ſunt inhabilia choleramq; pariunt, propter eam quæ his accidit acrimoniam. Merito igitur nobiles qui natura biliosi ſunt, vtranque ſibi cruſtam, tam ſuperiorem, quam inferiorem auferri à pane curant: quos præcellentes Eccleſiarum proceres atq; delicatiores obſonatricis ſpeculationis magiſtri imitantur. Delienda itaq; é pane medulla eſt: quippe quæ melius, firmius atque velocius, quam cruſta præſtet alimentum. Iis tamen qui ſani adhuc ſunt, ſed ventriculum habent humidiorem, quiq; extenuari cupiunt, cruſta nonnunquam poſt alios cibos veſci conceditur: vt quæ præſumtos cibos deorſum ſubducat, & os ventriculi roboret. Vltimi duo verſus optimi ac ſaluberrimi panis quinque notas continent: nempe, vt ſit probe ſalitus & fermentatus, vt bene percoctus, vt purus ac ſanus, id eſt, confectus ex granis mundis & validis ac bona meſſe collectis, quæ imbriū multitudine vitiata non ſint. Quod Auicenna loco citato his fere verbis innuere etiam voluit: Oportet, inquit, vt panis ſit mundus ſalitus, belle ſubactus, fermentatus, probe coctus, & heſternus, hoc eſt poſt biduum non repoſitus. Minime præterea ſilentio prætermittendum, quod maior panis portio ex comparatione ſemper ſumenda ſit ad piſces herbas & fructus humidiores, quam ad carnes & oua: rurſus ad carnes maior, quam ad oua: & ad mollia oua copioſior, quam ad dura.

ADDITIO.

Tritum in ſcholis Medicorum eſt dictum, Diſſertionem vtiq; omnem eſſe incommodam: verum quæ ex pane fiat, peſſimam. Quod ſane deſumptum eſt ex, 3.1, doct. 2. cap. 7. Auicennæ, vbi

inter

inter reliqua sic ferme scribit: Panis impedimentum, vbi non percoquat venter, maximum censeri debet: carnis vero non ita. In stomacho quippe residet diu onere imprimis molesto: quod si non concoctus satis tandē dilapsus fuerit, hepar præfarcit ac mesaraïcas. Caro autē maiorem ducit cum humano corpore similitudinē: proinde ex ea minus prouenit nocumenti, & hepatis aut mesaraicarum præfartio leuior, ac curationi minus minusq; obsistens, imbibentibus membris longe procliuius ob cognationem quandam carnis succum, quam panis. Hæc Cælius Rhodiginus libro 5. cap. 36. lection. antiq. Sciendum præterea, quod panis ex farina cribro succreta & à furfure repurgata maius ac purius præstet alimentum: furfuraceus vero, id est, cui furfuris nonnihil cōmistum est, minimum quidem omniū nutriat, sed facilius, ceu antea quoque diximus, per aluum subeat. De Pane plura Galenus lib. 1. cap. 9. &. 10. de aliment. facult. & lib. 5. cap. 8. de sanitate tuenda.

DE CARNE PORCINA. CAPVT XXV.

Est porcina caro sine vino peior ouina:
Si tribuas vinum, fuerit cibus ac medicina.

Priore versu carnis porcinæ instituitur cum ouilla comparatio, nempe quod porcina absque vino sumpta, quam ouilla peior habeatur. Porro quod praua sit ouilla, Galenus libro 3. de aliment. facult. capite 1. his confirmat verbis: Agni carnem habent humidissimam ac pituitosam: ouium vero excrementosior est, ac succi deterioris. Hac ipsa tamen suilla, quæ bonum alioqui

lioqui ſuccum generat, peior eſſe, ſi abſque vino edatur, hoc loco aſſeritur. Idque non aliam certe ob cauſam, niſi quod & ipſa pituitoſam habeat ſubſtantiã: quæ quidem vino corrigitur, & ad συμμετρίαν perducitur. Altero deinde verſu innuitur, eandem cum vino ſumptam, ſupra quam quod valentiſſime nutrit, facultatẽ etiam habere ceu medicamenti, vt quæ humectando corpus inalteret. Id quod de porcellis aſſis potiſſimum atq; apris pulcherrime apparatis intelligendum eſt. Cæterum carnes porcinæ, quæ ſale cõdiuntur ac Sole deinde vel fumo exiccantur (quemadmodum apud nos in annum reponendæ à ruſticis ac plebeijs hominibus apparantur) ouillis nihilo meliores cenſendæ ſunt, ſiue cum vino, ſiue abſque vino mandantur. Quare de aſſatis porcellorum carnibus, ſiue aprugnis hoc ipſum quod hic traditur, eo videlicet quo diximus modo, accipiendum eſt:

Ilia porcorum bona ſunt, mala ſunt reliquorum.

Ilia ſiue omaſa, id eſt, pinguiora porcorum inteſtina cum reliquorum animalium inteſtinis hoc verſiculo conferuntur: quantumque ad victus ſalubris rationem attinet, aliorum animalium inteſtinis natura multo cum præſtantiora, tum ſuauiora ſunt, teſtis eſt cap. 11. lib. 3. de aliment. facult. Galen. Neq; vllius etiam animalis inteſtinis libentius quam eorum quæ ſanguine referta, vel pinguia admodum ſunt, veſcimur. Eiuſmodi autem porci cumprimis habentur. Iam vero & ſanguis ſuillus humidus eſt & minus calidus, humano maxime temperie ſimilis: ſiquidem & carnes ſuillæ humanis ſunt ſimiles. Cum itaq; porcorum inteſtina ſanguine plena ſint,

sint, nec aliud animal ex brutis facilius tum saginetur, tum pinguescat, non abs re intestinis eius libentius vescimur. De carne suilla abunde supra, cap. 7.

DE MVSTO.

CAPVT XXVI.

Impedit Vrinam mustum, soluit cito ventrem,
Hepatis ἐμφράξιν, *splenis generat, Lapidemq;.*

Quinq; referũtur hoc loco incõmoda, quæ vini recentis siue musti potum sæpius excipiunt.

Musti nocumenta

Primum quidem, reddendæ vrinæ impedimentum est, quod dupliciter sane intelligendum est. Vel enim crassitudine, quam ex multa terrenæ fæcis admistione obtinuit, vsque eo hepar adeoq; renes ipsos obsepit atq; obstruit, vt vrina penitus supprimatur: vel certe consuetum eius reddendæ morem ac ordinem immutat. Id quod de mustis nonnullis Rhenensibus, ac alijs quibusdam subtilioribus nemini dubium est. Siquidem fæces eorum terrena & nitrosa qualitate præditæ sunt, atque eam ob rem, vbi in vesicam descenderint, ipsam mordicant, vrinamq; inordinate ac præter morem consuetum profundere cogunt.

Secundum, facilis ac cita ventris solutio: viscera enim nitrosa siue salsa fæcis suæ qualitate abstergens ad deiectionem incitat: idq; præstat, primo quidem fæcis acrimonia, deinde flatuum etiã quos progignit multitudine, tertio vero propterea, quod ad coquendum sit difficile ac stomachũ grauet, cito deorsum subit, inferioremq; ventriculi meatum, qui Græcis πυλωρὸς nobis autem Ianitor & inferius os ventriculi, Barbaris

baris portonarius appellatur, compressum ar-
ctissimeque coactum & contractum aperit & re-
laxat: qua de causa etiam promptius aluum sub-
ducit: sed potior tamen ea est, quod nitrosum
quippiam ipsi insit, ac tergendi facultate prædi-
tum sit.

Tertium, bonæ hepatis temperaturæ noxa: He-
par enim quemadmodum 3. 1. doct. 2. capite 8.
Auicenna confirmat, plurima fæcis commistio-
ne obstruit, flatuum multititudine debilitat, &
dysenteriam hepaticam inducit. Pari modo &
καχεξίαν, ac reliquas prauas hepatis ægritudi-
nes: diuersas nimirū hydropis species generat.

Quartum, Splenis ac constitutionis eiusdem
offensio: Siquidem hoc viscus æque obstruitur
musto atque hepar: imo vero & duro insuper
tumore, quem σκίῤῥον Græci dicunt, haud raro
corripitur.

Quintum, Calculi generatio, & potissimum
in renibus: qui colore ruber est, & friabilis. Hunc
eam maxime ob causam mustum generare dici-
tur, quod substantia constet crassiore, adeoque
crassitudine renes offerciat. Et hoc vere quidem
de musto dulcioris vini, cui nitrosæ ac mordi-
cantes fæces admistæ non sunt, intelligitur. Nam
cui eæ admistæ sunt, tantum abest à generatione
calculi, vt nihil ei magis possit esse contrarium:
quippe quod vrinam vehementer moueat ac
prouocet. Eiusmodi vero nonnulla ex Rhenensi-
bus inuenias, quæ non modo arenulas secum
per vrinam agant, sed meiere etiam frequentius
cogant. Frequens porro mictio arenulas iam ad-
hærescentes motu suo abstergit & aufert. Qua-
re, &c. Plura infra capite quadragesimo quinto.

DE AQVÆ POTV.

CAPVT XXVII.

Potus aquæ sumptus comedenti incommoda præstat:
Hinc friget stomachus, crudus & inde cibus.

Aqua potus noxius.

Duplex noxæ genus inter edendum aquæ potum consequi hoc loco asseritur. Primo namque ventriculum infrigidat & relaxat, maximéque omnium cibi appetentiam deiicit. Deinde concoctionem interrumpens cruditatem generat. Pendent autem ea potissimum, vt testis est libr 7. method. meden. cap. 6. Galenus, ex eius frigiditate omnia, cuius culpa & in præcordiis diutissime moratur, & fluctuationes excitat & in flatum mutatur, & corrumpitur, & ita ventriculi resoluit robur, vt deterius ob id concoquat. Pro inde eodem in loco Galenus etiam præcipit, ne ilico post cibum largius bibatur, videlicet antequam cibus fuerit concoctus. Siquidem innatant cibi, si bibatur, ita vt eos ventriculi corpus propter interpositum humorem non contingat. Quod innuere etiam 3.2. doctr. 2. cap. 7. his fere verbis Auicenna voluit: Neque post cibum multa bibenda est aqua, quæ inter ipsum, videlicet cibum, & ventriculi corpus separationem faciat & fluctuationis sensum inuehat. Hoc idem sequente etiam capite, nempe octauo, in hunc prope modum scribens attestatur: Cum à comestione natura concoctioni studet, si tantum aquæ exhaustum prius fuerit, quantum commodæ ciborum permistioni sufficit, tum ea quæ succedit aquæ potio inchoatam concoctionem turbat atq; impedit. Idem in Canticis sectio 2 aphoris. 29. & 30. Aquæ potu in mensa vren-

dum

dum non eſt, niſi ratione adhærentiæ & tardioris deſcenſus buccellæ. Aqua enim cum cibo ſumenda non eſt. Quem locum Auerrhoes exponens inquit: Cauſa quidem huius eſt, quoniam aqua quæ ſtatim à comeſtione bibitur, antequam ingeſtus cibus à ventriculo incaleſcat, infrigidat, concoctionem impedit, & cruditatem parit.. Eadem etiam cauſa eſt, cur ingeſtus cibus ventriculo innatet, neque eidem adhæreat, nec vniatur, vt ipſum, ſicuti par eſt, conterat. Actio namque ventriculi in ſumptum cibum fit conterendo ſimul & coquendo. Vnde ſimile quiddam ſuccedit, quale ſolet cum multum aquæ in lebetem feruentem infundimus: nam tum caloris vis in elixando hebetatur. Ita & in ventriculo contingit, Nam & cibi in corpore concoctio elixationi ſimilis eſt, vt diſerte admodum docet Ariſtot. lib. 4. Meteorolo. cap. 3. & poſt eum Galen. lib. 2. de facul. natur. cap. 7. Exigua tamen aquæ potio, quæ paulatim & quaſi ſugendo ſumitur, ante cibi deſcenſum concedi poteſt, nempe vt per eam cibi promptius ventrem permeent, & ad inferiora deſcendant, idque magis adhuc, ſi ſitis etiam moleſtans ad bibendum vrgeat. Exigua enim frigidæ potio eo, quo diximus, modo ſumpta ventriculum alleuat ac colligit. Alleuat quidem, quia ſitim extinguit, & cibi deſcenſum promouet. Colligit vero, quia partes eius in vnum cogit. Et hoc ex locis Auicennæ iam citatis ſatis liquet. Cæterum notandũ, quod quamuis in depulſione ſitis aquæ quam vini potus magis conueniat, omnibus tamen quæ valetudini tuendæ ſunt conſideratis, vinum haud dubie præferendum eſt. Nam dato ac conceſ-

ſo, quod in ſitis extinctione (quæ ex Ariſtotelis & Galeni ſententia, eſt appetitus frigidi ſimul & humidi aut alterutrius) aqua in vniuerſum ſit melior, quia frigida & humida: naturaliter tamen in cibi permiſtione & eiuſdem ad omnes corporis partes delatione, vinum præſtantius habetur. Siquidem facilius cum propter ſubſtantiæ tenuitatem, tum actionis celeritatem cibis permiſcetur. Quinetiam natura eo magis delectatur, adeoque citius attrahit, & aliis cibis permiſcet: idque eo excellentius etiam, quod hæc miſtio per modum quendam fiat ebullitionis, quam vinum vtique, cum ſit poteſtate calidum, adiuuat: aqua vero ob innatam frigiditatem turbat atque impedit. Et ſic omnibus perſpicuum ſit, vnum in ciborum tum permiſtione, tum delatione aquæ præferendum eſſe: quippe ſubſtantiæ tenuitate & genuina caliditate promptè permeat & penetrat. Nam quæ calida ſimul & tenuia ſunt, facile penetrant: quo fit, vt vinum etiam, quam aqua magis ad omnes corporis partes deducatur. Aquæ nihil ineſt poteſtate calidi, nihil ſubſtantiæ aereæ, nihil igneæ, vnde tardiuſcula ſit, & plurimum temporis moretur, adeoque omnem curſum impediat neceſſe eſt. Aſſignatur præterea & alia ratio, cur aqua vino in potu ſit poſtponenda: nempe hæc, quod aqua cum per ſe neque concoquat, neq; nutriat, alimenti tamen nutritionem vel maxime impediat. Atque inde ſane cibi omnes quanto aqueæ naturæ magis participes ſunt, tanto minus nutriunt. Vinum igitur commodius cum cibo bibitur, quippe quod non ſolum non impediat nutritionem, ſed multum etiam iuuet. Maxime enim

nim celerrimeque tum nutrit, tum instaurat: quemadmodum supra cap. 8. & 11. abunde ostendimus. Insuper & hoc notandum, quod aquę potio, Auicenna 3. 1. doc. 2. cap. 8. teste, non inter edendum modo, sed in aliis quoque certis quibusdam vitæ studiis noxia existit. Et primo quidem, si ieiuno stomacho sumatur, tunc enim libere ceu nullo retinaculo præpedita ad principaliora membra penetrans, insita sua frigiditate calorem innatum aut extinguit aut certe debilitat: & hoc potissimum in homine vere ieiuno. Nam ebrio maximum quandoque leuamen adfert, neque ipse quicquam inde læsionis percipit, si ieiunus aquam bibat: idque eam maxime ob rem, quod ieiunus ebrius non sit omnino ieiunus, aut stomacho vacuo, sed nonnullas etiam tum retineat hesternæ crapulæ reliquias, eas igitur, cum nitrosa qualitate præditæ, ac ob id perquam molestæ sint, aqua contemperans stomacho abstergit: quinetiam vapores ad caput tendentes deorsum reuellit, ac totum ventriculi habitum in pristinum quodammodo statum reponit corroboratq;, ita vt alimentum rursus appetat, contineat & concoquat. Secundo, si ab exercitatione vehementiore, aut statim à coitu sumatur: tunc enim pori corporis aperti, ac robur nonnihil dissolutum est: aqua igitur in profundum penetrans calorem innatum aut extinguit, aut certe deteriorem reddit. Tertio, si mox à balneo sumatur: idq; eis potissimũ, qui vacuo ventre loti fuerint. Siquidem cutis ipsorũ laxata iam & meatus immodice aperti sunt: quare aqua, vt dictum est, libere ac citra vllum obstaculum penetrans in summum vitæ discrimen perducit.

Aqua crapulæ confer.

Diosc. lib. de lethalibus medic. cap 38. Aetius lib 13. capit. 45. & 83. & Paulus lib. 5. cap. 65.

Hinc est quod Auicenna 6. 4. Tract. 1. Sum. 1. capite 12. ita fere scriptum reliquit: Ex aqua frigida, quæ ieiuno stomacho, aut ilico post balneũ, siue coitum bibitur, bonæ temperaturæ corruptio & ὕδρωψ timenda est. Quarto, si deprauatæ sitis, quæ ebriis sæpe ac aliis quibusdam ventri ac gulæ seruientibus media nocte, aut summo mane oboritur, depellendæ gratia sumatur. Frigidæ enim potu tum concoctio impeditur, tum resolutio ac dissipatio vini potentis, vel salsi aut biliosi humoris in ore ventriculi contenti prohibetur. Quo fit vt sitis æque vehemens statim vrgeat, & temporis spacio magis augeatur. Proinde hæc sitis somno tutius placabitur: per hunc enim humores prædicti sitim excitantes concoquuntur & descendunt, ideoq; vt subinde cesset sitis necesse est. Quod si vero sitis vehementior fuerit, quam vt frigidi aeris inspiratu, aut oris collutione sedari possit, aquę frigidæ potu restinguenda est: nam melius est concoctionem aliquantisper impediri, quam multa siti ventriculum accendi, præsertim ex meraciore vino. Aqua igitur frigida ex vase stricti orificii siue gracilis colli bibenda est, vt plurimũ temporis moretur in orificio stomachi, valentiusq; sitim mitiget: ac de ea sæpius etiam, sed paululum sumendum est, ne concoctio penitus excludatur. Quinto generaliter ac communi ratione sanis obest, si multum aquæ frigidæ bibant: calorem enim innatum extinguit, pectus offendit, ciborum appetentiam deiicit, & neruosis omnibus aduersatur partibus, vt testis est lib, 5. apho. 18. & 24. Hippocrates. Prudentissime igitur monuisse videtur, quisquis ille fuerit, qui ita cecinit:

Vina

Vina bibant homines, animantia cætera fontes,
Absit ab humano pectore potus aquæ.

Veruntamen aqua temperate frigida appetentiam amissam reuocat nonnunquam, non per se quidem, sed ex accidenti. Ventriculum namque ac vna villos eius in vnum cogendo firmat ac roborat.

DE CARNE VITVLINA.
CAPVT XXIIX.

SVnt nutritiuæ multum carnes vitulinæ.

Laudibus hic efferuntur carnes vitulinę, eo quod alimentum corpori suggerant non mediocre, & hoc satis ex Auicenna constat. Nam 3.1. doctr. 2. cap. 7. inter cætera præcipit, vt cibus sanitatis tutelæ conueniens, sit talis, quales sunt carnes, & proprie hœdorum & vitulorum lactentium paruorum, & agnorum anniculorum, vt quæ consimilis fere sint naturæ, & facile in sanguinem commutentur. Galenus quoque lib. 3. cap. 1. de aliment. facultat. Carnes vituli lactentis sex vel octo hebdomadarum assatas, vt optimas tum ad coquendum, tum ad succum bonum generandum, tum ad nutriendum commendat. Sed de his abunde dictum est supra capite 7. Ideo non est cur hic plura referantur.

DE AVIBVS ESVI APTIS.
CAPVT XXIX.

SVnt bona gallina, & capo, turtur, sturna, columba,
Quiscula, phasiades, merula simul ortygometra,
*Perdix frigellusq́;, * ὦτις, tremulusq́; amarellus.* * al. *Orex.*

Agitur hoc loco de præstantia alimenti, quod ab auium genere sumitur. Enumerantur autem

quatuordecim, ſed ita quidem, vt inde & reliquarum iudicia facile colligas.

Gallina. *Primum*, Gallina eſt: quo nomine non ſolum gallinæ iuuenes mediocriter pingues, ſed galli etiam gallinacei hoc loco intelligendi veniunt. Siquidem horum omnium caro (vt copioſe admodũ differentia 68. Conciliator ex Haly, Auenzoaris, Auerrhois & Meſuæ ſententia probat) alimenti eſt inter aues optimi: quia facile in ſanguinem vertitur, & parum excrementoſa eſt. Caro autem gallinarum eſt melior quam gallorum, niſi ſint caſtrati. Nigrarum quoque, & quæ nondum pepererunt, eſt melior & leuior, vt gallorũ qui nondum coierunt. Miram in corpore obtinet cum ipſius temperamenti, tum humorum æquandorum facultatem. Iis maxime conuenit, qui vitam in otio ac quiete degunt, quique leuiori ingenio ac mente ſunt. Colorem viuidum comparat, vocem clarificat, genitali ſemini adiicit, & cerebri ſubſtantiam auget. Iuſculũ eorum optima leproſis medicina eſt. Ad hæc gallorum cum gallinis nondum coeuntium teſtes deperditas in morbis vires mirifice reſtituunt: quam ob cauſam hecticis & maraſmo laborantibus, morborumque diuturnitate macrefactis vtiliter exhibentur. Inſuper & ſemen prolificum ſuppeditant, & venereas roborant vires. Decrepitorum autem præcipue gallorum caro nitroſa & ſalſa, cibo inepta, medicamentoſa eſt iure ſuo maxime: potiſſimum vero gallorum ruſforum, qui ad motum ſint alacres, ad coitum ardentes, ad dimicandum fortes, obeſorum ac macrorum medii: quoque vetuſtiores, eo magis ſunt medicamentoſi. Plura Meſues libro 2. de me-

medicam.simpl.purgant.dist.1.capit.23. Simeon Sethi in Syntagmat.& Auicenna 2.cap.296.

Secunda, Capo, siue Capus: hoc nomine semimarem gallum vocant, quum fuerit castratus, sicuti à M. Varrone libr. 2. capite 9.& Columella lib.8.cap.2.de Re rustica traditur. Hic enim in cibis gratior est, vtpote remoto Veneris vsu pinguior atque salubrioris alimenti redditus. Quare cum voluptate assumitur à ventriculo, ac facilius concoquitur. ***Capus.***

Tertia, Turtur: huius quoque caro cibis annumeranda est nulla omnino ex parte damnandis, qui neque tenues, neque crassi sunt, sed veluti in συμμετρίᾳ omnisq; excessus mediocritate consistunt. De ea Galenus cap.7.lib.de attenuante diæta, in hunc scribit modum: Qui non exercetur, mandendæ ei erunt modice non modo gallinæ, sed columbæ etiam, ac turtures, tametsi turtur temperamento est sicco, & potissimum quæ in montibus degit, itaque vesci quis poterit eis innoxie: recens tamen non turtur modo non est mandenda, sed nec perdix, nec alia omnia, quæ carnem habent moderate siccam: sed vbi vnum diem ad minus suspenderis, ita demum mandas licet. Porro palumbes præterquam quod carnem habent columbis & perdicibus & turturibus duriorem, difficilem etiam ad coquendum & excrementitiam habent. Perdices vero ac turtures neque durissimas habent carnes, neque concoctu difficiles, neque prauo succo vitiosas: sed & ipsarum durities, si mortuę vno die asseruentur, facile vincitur, fiuntq; friabiles omnino atq; inculpatæ. Alimentum enim corpori dant laudabile, sanguinemque minime ***Turtur.***

viſcoſum generant, & craſſi ac tenuis medium. Proinde quibus ſalubris cibus curæ eſt, eos, vt arbitror, his vti conuenit. Hæc ille. Plura Galenus in libr. de cibis boni & mali ſucci, cap. 5. & Rhazes aphor. lib. 3. aphor. 17.

Sturnus. *Quarta*, quorundam opinione, Sturnus eſt, quem ψάρον Græci vocant: auis nigra, albis maculis diſtincta, magnitudine Merulæ. Eius generi proprium cateruatim volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tẽdentibus, ſicuti ab Ariſtotele libro 9. cap. 26. de hiſtoria animalium, & à Plinio lib. 10. cap. 24. traditur. Galenus lib. 6. cap. 16. de ſanitate tuenda, inter perdices, attagenas, merulas & turdos, quæ quidem boni ſucci eſſe ab omnibus exiſtimantur, ſturnos etiam commemorat: cum tamen à multis illaudabilis eſſe alimenti iudicentur: quippe qui melancholicum atque vitioſum generant ſuccum, & cicuta, quæ venenum eſſe ab omnibus ſtatuitur, veſcantur, vt eſt apud Galenum libro 1. cap. 2. & iib. 3. capit. 17. de ſimpl. med. fac. Huic obiectioni Aloiſius Mundella ſic occurrendum putat: Nempe Galenum in 6. de ſanitate tuenda in calculi renum vitio ſturnos tanquam tenuis alimenti approbaſſe, itemq; palumbes & paſſerculos qui in turribus nidificant πυργίτας Græci vocant. Vel Sturnos non ita fortaſſe improbi ſucci eſſe, præſertim iuuenculos, vt vulgus putat: quædam namq; ſunt animalia, quæ adhuc in tenella ætate exiſtentia boni ſunt ſucci, vt vituli & hœdi: ſi vero annoſa fiant, praui. Hæc enim, vt ait Galenus lib. 3. de alim. facul. cap. 1. & concoctionis, & boni ſucci, & nutritionis laude carent. Multo autẽ magis Galeno creden-

endum est, quam vulgo ita inconsulte aliquam generalem proferenti sententiam. Neque etiam quod veneno pascantur, ab horum esu abstinendum est. Nonnulla enim animalia sunt, quæ licet venenis qnandoque nutriantur, boni tamen sunt succi: quemadmodum de sturnis iam commemoratis constat. His enim cicuta nutrimentum est, homini medicamentum, imo etiam venenum. Siquidem sturnorum natura cicutam in substantiam suam vertere potest, quod hominũ non potest. Sunt tamen quibus Starna hoc loco magis arrideat, vt per eam auis accipiatur grandiuscula, magnitudine anseris, colore, cinereo, cuius caro succi sit laudabilis, præsertim iuuenculæ. Atque ita sane Rhazes libro 3. ad Almans. cap. 10. intellexisse videtur, vbi hanc reliquo auium generi præferens, in hunc prope modum scriptum reliquit: Starnæ caro inter aues leuissima atque his qui attenuante victus ratione delectantur, conuenientissima inuenitur. Vel per Starnam auis forma & magnitudine pusillæ perdicis intelligenda est. Sic Rabbi Moses accepisse videtur, ita ad Iudæos inquiens: Pari modo nec starnæ domino nostro conuenire putandæ sunt: quia ventrem constringunt. Sed hanc proprietatem alii ipsis perdicibus adscribunt. Nam carnes earum, sicuti à Simeone Sethi & Rhaze loco paulo ante citato, asseritur, ventrem sistunt. Quinetiam Baldachus quidam non contemnendus autor starnas mirifice commendans, tabula 15. de rebus non naturalibus, ita fere scribit: Starnæ, phasianorum, ac perdicum naturæ propinquæ sunt, & secundum ordinem sese in temperamento & subtilitate habent. Præstantissimæ enim

enim sunt starnæ, mox phasiani, deinde perdices, vt quæ reliquis excellentius desiccent. Docet præterea Ioannes Michael Sauonarola, ab harum trium esu abstinendum esse, tum iis qui quamlibet actionem fortem ac vehemẽtem obeunt, tum sanis etiam: vt si quando morbus aliquis inciderit, habeant quod vltra consuetudinem ad edendum inuitet.

Columba. *Quinta,* Columba, auis vulgo nota, quæ cum biliosam admodum habeat carnem, sanguinem moderato crassiorem & calidiorem necessario gignit: atque ob id febres nonnunquam facit. Quare in pastillis potius cum aceto aut omphatio & coriandro præparata, quam assa mandenda est: ita namque exuperantia caliditatis eius ad συμμετρίαν commoderationemque reducitur. Renes frigiditate dolentes iuuat, semini genitali & sanguini adiicit, sed caput atque oculos lædit. Quinetiã leporina caro, si frequentius vsurpetur, generare fertur. Non minimum vero reliquis pulli eius volucres tum succi probitate, tum concoctionis facilitate præstant. Inuolucres enim calidam ac humidam habent carnem, atque excrementitiam, & maxime domestici. Ex columbis enim, vt Oribasius tradit libro 4. ad Eustathium, cap. 1. agrestes domesticis præstantiores sunt & omnino agrestia domesticis præcellunt. Electiores quoque pulli sunt per Ver & Autumnum, quam per Æstatem atq; Hyemem exclusi fotique. Porro antiquæ & annosæ non solum columbæ, verum & turtures, tum ob caliditatis & siccitatis excessum, tum vero & coctionis difficultate vitandæ sunt. Plura Simeon Sethi, in Syntag. Rhazes lib. 3. cap. 10. ad Alman.

Aui-

uicenna lib. 2. Cano. cap. 132. & Auerrhoes lib. Collect. cap. 32.

Sexto, Quiſcula: vulgare nomen à ſono fictū: Neoterici Qualeā vocant: Latinis (vt Feſtus ait) ficta eſt Coturnix, itidem à voce, à qua multis auibus nomina indita ſunt, ὄρτυξ à Græcis appellatur. Caro eius, iuxta Auerrhois ſententiā temperata eſt, ad caliditatem tamen paulo propenſior, ac tenuis ſubſtantiæ optimiq; ſucci: quare ſanis, ac iis qui conualeſcunt, alimentum eſt ad bonam valetudinem accommodatiſſimum. Verum Pſello, Iſaaco, atq; aliis quibuſdam non aſpernandis Medicinæ ſcriptoribus, Coturnix alis eſt tum ad concoctionem, tum ad ſucci bonitatem inhabilis, vt quæ & Veratrum comedat, & morbo comitiali corripiatur. Vnde Auicenna 2. Canon. capite 153. ab eius vſū ſuadet abſtinendum, quippe quæ tetanum & ſpaſmum inducat. Vbi notandum tamen Auicennam non ob id ſolum coturnicis cibum improbare, quod ellobo ro nutriatur, ſed etiam quod talis facultas, ſpaſmum ac tetanum generandi, illius inſit ſubſtantiæ. Hac ratione igitur Galli coturnices cum molli ac pingui caſeo paſtillatas edere conſueuerūt. Poteſt etiam per coturnicem intelligi alia quædam auis, perdice aliquātulum maior, genis, roſtro & pedibus rubenti colore, reliqua vero pennarum facie ad leucophæum vergente, quæ Italorum vulgo Coturnix appellatur: eſtq; de Alpinarum volucrum genere, & in ſylueſtribus & frigidis locis montibusque verſatur & degit, neque ab Italicis regionibus vnquam recedit. Cuius auium ſpeciei apud veteres fuerit, nondum ſatis compertum habetur; ſed ex guſtu, & odoratu

Quiſcula
Coturnix.

ratu, & loci natura in quo continue commoratur, & ex iis quibus pascitur (nam illa grati admodum sunt odoris) boni & laudabilis esse alimenti iudicanda est, & propterea in cibis merito expetenda. Quo sane modo Rhazes etiam lib. 3. cap. 10. ad Almans. coturnicem accepisse videtur, cum ei secundum post starnam bonitatis locum tribuit. De vtraq; coturnice cum plurima, tum cognitu pulcherrima habet Aloisius Mundella epist. 6.

Phasianus. *Septima*, Phasianus: quem à Phaside amne apud Colchos, vbi primum cognitus est, ita nuncuparunt. Hæc est decantata omnium libris auis, quam primam fere in mensis esse iudicant, propter carnis bonitatem, à qua Medicinæ professores veluti à scopo, de temperamentis ciborum iudicia auspicantur: succi enim probitate & iucunditate longe cæteris antecellit, neque solum ad victus salubris rationem, verum ad robur quoque conciliandum accommodatissima est. Caro enim iuuenculi ac pinguis conualescẽtibus & morborum diuturnitate macrefactis optimus cibus est. Sed ob nimium atque immensum precium Principum duntaxat atque magnatum mensis dicata est. Meminit Phasiani Galenus libro 3. de aliment. facult. capite 18. sic inquiens: Caro Phasianorum, quod ad concoctionem & nutrimentum attinet, gallinis est similis, voluptate tamen in edendo superat: quin & licciore constat temperamento, vt qui in licciore degat aere, & magis exerceatur. Lege plura de hoc apud Simeonem Sethi, & Rhazem aphor. lib. 3. aph. 13.

Merula. *Octaua*, Merula: quæ quidem auis est nigro pen-

pennarum colore. rostro rutilo, & sturni magnitudine, Κόττυφος à Græcis dicitur. Quanquam vero hæc à Galeno, Oribasio atque Ægineta inter optimi succi alimenta connumeratur, carnem tamen, quam perdicis & attagenis, duriorem obtinet. Quare & ipsa iuuencula ac pinguis mandenda est. Turdi quoque & reliquæ id genus auiculæ montanæ omnes in hanc classem referendæ sunt.

Nona, ὀρτυγομήτρα: ea auis est turturis magnitudine, pennarum calore nequicquam à coturnice differens: rostrum longius est & acutius, crura pedesque satis etiam pro ratione corporis longos obtinet, quinetiam frugiuora est & aduena antequam coturnices haud vspiam audias, neque coturnices te amplius visurum speres, vbi hæc audire desiit. Vox mirifica est coaxantium ranarum clamori non absimilis, nisi quod subtilior multo & acutior est. Caro eius optimum gignit succum, vbi per diem suspenderis. Gilbertus Longolius in eruditissimo suo de Auibus Dialogo eandem esse putat cum κυχράμῳ, ὀρτυγομήτρα autem Græcis dicta est, quasi coturnicum matrix, quod coturnicibus per maria terrasq; aduolantibus dux & rex itineris esse soleat, ab ὄρτυξ, id est, coturnix, & μήτρα, id est, matrix. Plura Aristoteles libro 8. capite 12. de historia animal. Plinius libro 10. capite 23. natural. histor. Solinus capite 18. & Athenæus lib. 9. deipnosophist. *Ortygometra.*

Decima, Perdix: huius quoque caro medii fere temperamẽti est, & concoctu facilis, probumque succum gignit, præsertim si non illico post *Perdix.*

occi-

occisionem, sed vnum ad minus diem suspensa comedatur. Sic enim quod durum in se continet, abiicit, & friabilis redditur, quemadmodum ex Galeno paulo ante ostensum est. Sanguinem copiosum ac tenuem generat, adeoq; crassiorem, si forte in corpore inuenerit, extenuat: idq; alæ potissimum præstant: quæ vt in reliquo auium genere, ita in hoc quoq; facilius concoquuntur. Et vno verbo optimæ quidem alæ sunt auium iuuenum saginatarum, pessimæ vero macilentarum & antiquarum. Alimentum autem perdicum optimum est iis qui se non exercent, & qui vitam degunt otiosam, quique imbecilliores & inualidi sunt, tum etiam attenuante victus ratione assuetis, & hydropicis, quiq; humido sunt ventriculo: vitiosos enim & corruptos ipsius humores consumit atq; abstergit: memoriam assidue mansa corroborat, impinguat, semen auget, & ventrem stimulat, sed eundem cohibet: vnde accommodatissimum diarrhœa laborantibus fit edulium, si assa cum aceto ingeratur. Medulla cum vino præsumpta ictericos sanat. Iecur comitiali morbo correptis auxilio est. Fel quoq; suffusionibns oculorum à principio mirifice prodest: facit & ad ipsorum hebetudinem. Si tempora singulis mensibus eodem felle perungantur, memoriæ confert. Plura Galenus lib. 3. cap. 18. de alim. facult. & lib. 8. cap. 2. meth. medend. & Simeon Sethi in Syntag.

Frigellus. *Vndecima*, Frigellus: Ea ex turdorum genere auis est, cuius Aristoteles libro 9. capite 20. de historia anima. tres constituit species. Vna visciuora, quæ nisi visco & resina non vescitur, & magnitudine paulo minor quam pica est: altera pilaris,

ris, quæ ſonũ edit acutũ, & magnitudine me-
ulæ eſt: tertia, quam iliacam vocãt nonnulli, mi-
nima inter has, minusque maculis diſtincta, de
qua ſane intelligenda ſunt, quæ de frigello hoc
loco dicuntur. Hæc vtrinq; iuxta oculos, & in pe-
ctore & in ipſo alæ flexu, intus & foris maculas
habet latiuſculas, rubras. Primum genus nõ niſi
hyeme apud nos cernitur, aut ſi videatur, rarum
eſt. Secundum per totum annum apparet, macu-
loſo valde pectore, & cantus ſui gratia à multis
in caueis alitur. Tertium per æſtatem apud nos
nuſquam videtur, ſed vindemiæ tempore atque
inſtante hyeme primum cernitur, adeoq; ob id
frigellus, nempe quod aduentu ſuo frigus inſta-
re prænunciet, nominatur. In vineis potiſſimum
reperitur, ac dulcium vuarũ eſu ſæpius inebria-
tur, velociter volat: & optimi eſt ſucci, præſertim
circa feſtum Omnium ſanctorum. Lege Guliel-
mum Turnerum in libello de Auibus.

Duodecima, Otis: quæ & ipſa in cibis gratiſſi- *Otis.*
ma atq; optimi ſucci eſt, nempe ex ſylueſtrium
gallinarum genere, Perdicum ſimilis: ſed obeſi-
tate corporisq; põdere parum ſe alis attollit:
quapropter canibus ſe obnoxiam quodammo-
do cognoſcens, ad eorũ latratum extemplo pro-
ripit ſeſe latitans inter frutices. Lege Ælianum
& Oppianum. Gilbertus Lon. eam eſſe adſerit,
quam bonoſam vulgo nuncupant: de qua Ga-
lenus lib. 3. de alim. facult. cap. 19. & Athæneus
lib. 9. dipnoſo. Sunt tamen quibus orex hoc lo-
co mapis placeat, vt gallina phaſiani per eam ac-
cipiatur. Alij vero gallinam aquaticam interpre-
tantur. Siue igitur gallina ſit aquatica, ſiue pha-
ſiani, caro eius bonum gignit ſuccum.

Tremulus. *Decimatertia*, Tremulus: quæ quidem auis e fusco pennarum colore, magnitudine quam ga lina minor, velocissimi volatus, alte vociferan ac clamosa in cuius capite crista plumea, ex e rum auiũ genere, quas σεισοπυγίδας Græci v cant: caudam enim, cum pedibus incedit, ass due quatit, & ob id tremulus vocatur. Semper f re iuxta maria versatur: ne quis paruam illam a niculam longæ caudæ, quæ codatremula vulg siue motacilla dicitur, per tremulum hoc loc intelligendum putet. Huc etiam referri posse (si non eadem est) auis quædam cornice mino plumis fere viridibus & nigris per totum do sum, caput & collum: ventre albo, longa & sem per erecta in capite crista plumea, alis obtusiori bus & inter volandum magnũ strepitum eden tibus, vnde & vannellus à barbaris dicitur, cla mosa admodũ & querula: quæ aquis vermiun gratia, quibus solis victitat, appropinquat, sed ipsas non ingreditur, in planis & locis circa con sitis plurimum degit.

Amarellus. *Decimaquarta*, Amarellus auis aquatica, forma perinde ac anas, sed minor, ab Aristotele libro 8. cap. 3. de histor. animal. βόσκα appellatur. Illud porro nosse in vniuersum expedit, quod præstantius alimentũ ab iis sumatur auibus quę volatu magis nituntur, celeriusque volant. Et quemadmodum prædictarum auium caro concoctu facilis & ad bonam valetudinem accommodatissima, sic è diuerso quarundam excrementitia est ac mali succi, multoq; ad coquendum difficilior, atq; inæqualis temperamenti: eiusmodi inprimis existit pauonum, anserum, gruum, ardearum, & quotquot oblongum habent

ent collum ac rostrum : inq; paludibus nutriuntur. Huc, quod ad succi prauitatem attinet, asseres etiam referendi sunt, qui in turribus nidificant, pyrgitæ appellati: nam & calidissimi sunt, & longius à temperamento recedunt, ac durius alimentum dant, Veneremq; impensius stimulant. Circa electionem vero alimēti quod ab auium genere sumitur, sciendum est, iuxta diuersas præstantioris alimenti proprietates (si eius quod nutritur sanitatem vel robur spectes) carnes varie laudari. Sic Galenus ad facilem concoctionem & subtilitatem respiciens, bonitatis palmam perdicibus attribuit. Rhazes & Isaacus ob leuitatem & subtilitatem starnam prætulerunt. Idem quoq; Isaacus diuersa ductus ratione diuersarum auium carnes laudauit. Auicenna turturis carnem, quod mentis aciem atq; intellectum roboret, mirifice commendat. Auium porro omnium volucrium genus paucissimum præstat alimentum, si ad genus gressilium conferatur, potissimum si ad suillam, qua non aliud inuenias, quod copiosioris sit nutrimenti: volucrium tamen caro ad coquendum est facilior: quare ijs qui neglecto corporis exercitio, consilijs potissimum & studijs ac contemplationi vacant, conuenientissima est, præcipue perdicis, attagenis, columbæ, galli gallinacei & gallinæ, quemadmodum libro 3. de aliment. facult. cap. 18. Galenus testatur. Sanguinem enim procreat clarum atq; mundum, & spirituum generationi ac mentis exercitijs & intellectui aptissimum. Siccius namq; alimentum, quale dictarum auium est, studio contemplationiq; intentis conuenit. Siccitas enim prudentiæ fami-

liaris est, sicuti luculenter & perspicue docu
Galenus in libro, cui titulus, Quod animi m
res corporis temperaturam sequantur, cap. 5. L
ge plura apud eundem lib. 8. cap. 2. method. m
dendi, & in libro de attenuante diæta, capite
De Attagene pulcherrima quædam & scitu d
gnissima Gilbertus Longolius in Dialogo de a
uibus prodidit.

DE PISCIBVS.

CAPVT XXX.

SI pisces molles sunt, magno corpore tolles:
Si pisces duri, parui sunt plus valituri.

Hic duæ traduntur laudabilium piscium n
tæ. Pisces enim aut dura carne suapte natu
sunt, aut molli. Ex his igitur qui molles sunt, v
tuli iunioribus præstant. Carnis nãq; mollitie
pro modo humiditatis respondet, quæ crudi
in nouello pisce, in vetulo vero cõcoctior exist
Quare nouelli pisces lento ac pituitoso succ
magis quam vetuli abundant. Atq; hac cer. r
tione nonnulli anguillam etiam vetulam iuni
ri præferunt. Ex ijs vero qui dura carne præd
sunt, iuniores longe præstantiores & concoc
faciliores habentur: eiusmodi porro lucij cu
primis sunt & percæ. Carnis enim durities co
coctioni resistit. Quæ sane sententia ex 2. Can
capite 553. Auicennæ desumpta est, vbi sic fern
scriptum reliquit: Ex piscibus dura carne præc
tis eligendi sunt minores, ex molli vero mai
res ad terminum aliquem. Plura Galenus lib
3. de alim. facult, cap. 29. & 30.

Lucius & perca, & saxatilis, albica, tencha,
Gornus, plagitsa, & cum carpa galbio, truta.

Hic decem recenſentur piſces, quorum ali-
entum hominum corporibus ſaluberrimum
ſe putatur.

Primus, Lucius eſt, piſcis vulgo notus, qui *Lucius.*
uod non modo in alterius, ſed ſuæ etiam ſpe-
ci piſces graſſetur, tyranni appellationem vul-
ato verſiculo ſortitus eſt:

ucius eſt piſcis, rex atq; tyrannus aquarum.

Natatu velox ac duræ carnis eſt, ſed omnium.
edicorū iudicio εὔπεπτος, atq; optimi ſucci-

Secundus, Perca: qui branchijs ſubruffus eſt, *Perca.*
orſo ſpinis armatus, vnde ἀκανθοστεφῆ εἶναι καὶ
ποικιλόχροα ex Ariſtot. Athenæus ſcribit, lib δει-
πνοσοφ. .7. Duræ quoque carnis eſt, & vul-
go cognitus. Porro alimentum quod ex eo ſu-
mitur, non modo ad coquendum eſt facile, ſed
guſtui etiam gratum, atque hominum corpori-
bus ſaluberrimum, vt quod ſanguinem medium
conſiſtentia generet, ſupra cap. 9. Vnde maximo
in precio hic piſcis ſemper eſt habitus, Auſonius
in Moſella ſic de eo canit:

Nec te delicias menſarum Perca ſilebo,
Amnigenos inter piſces dignante marinis.

Quanquā certe τὸ πέρκη antiquiſſimis etiam
Græcorum vſitatum ſit, reperiuntur tamen qui-
bus per ἀντίφερσιν quod nulli piſcium parcat, à
parcendo ſic dictus eſſe videatur: vt qui iratus
alios piſces pinnis ſuis quas ſupra dorſum ha-
bet vulneret. Qua ratione à Lucio quoque im-
munis eſt: imo, vt Albertus refert, naturalis
quædam lucio cū perca amicitia eſt. Læſus enim
Lucius non tam facile à quouis alio piſcium ſa-
natur, quam à perca.

Solum igitur liquidis parcam laceratus in vndis
Vestigat, lustrans, solum hunc medicamina poscit.

Qui sic inuentus vulnera eius tangendo lenit atque sanat.

Saxatilis.

Tertius, Saxatilis: quo quidem nomine piscis à nonnullis hoc loco accipitur ex eorum numero, qui parui perpetuo manent: cuius alimentum (licet squamis careat) ad voluptatem, coctionem simul ac distributionẽ & succi bonitatem præstantissimum est. Multos tamen inuenias quibus Saxaulus potius, siue Saxaulis hic legendum esse videatur, vt hoc nomine ex planorum piscium genere eum intelligamus, qui βȣ̀γλωττος ϗ βȣ̀γλωσσος à Græcis dictus, hodie γλῶττα, nuncupatur: à Varrone & Plauto lingulaca, à linguæ figura, quæ Græcis est γλῶττα, cui βȣ particula addita est, vt magnitudinem potius quam bubulæ linguæ figurã significet. à Plinio Solea, itemq; ab Ouidio in Halieutico:

Saxaulus.

Fulgentes Solea candore, & concolor illis
Passer.

A figura Soleæ quæ solo pedis subijcitur. Hic vero inter marinos pisces alimẽti est haudquaquam contemnendi. Galenus lib. 3. de aliment. facult. capite 29. similes quodammodo inter se esse Passerem & Soleam scribit, non tamen omnino eiusdem esse speciei: Soleam enim molliorem esse, ciboq; suauiorem, ac in totum Passere præstantiorem. Suauitate quidem, alimenti copia, succi bonitate solea præstantior est: at carne duriore solidioreq; esse experiẽtia sensusq; conuincunt. Plura Gulielmus Rondeletius lib. 11. ca. 11. de piscibus marinis.

Quar-

Quartus, Albica, qui & ipse marinus reponen- *Albica.*
dus in numerum sale conditorum, & in fumo
deinde vel in aere exsicatorum, qui deinde ba-
culo ante coctarum contunduntur. Albica au-
tem ex eo dictus videtur, quod molli humida
atq; candida admodum sit carne, Italis Mollo à
carnis mollitie, Gallis *merlos*. Asellus est veterũ,
vel ei omnino cognatus ex Gesneri sententia, &
pro bono gratoq; cibo habetur.

Quintus, Tinca, vel tencha: piscis aquæ dulcis *Tencha. Tinca.*
notus pelle lubrica, muccosa, ad nigrediné ten-
dente, ac carne dura: vnde ab his tribus, nempe
lucio, perca & tinca post coctionem pellis aufer-
ri solet. Auson. in Mosell. vulgi solatium vocat,
quod pauperibus tantum apponatur. Excremen-
titius est, & totus lutosus.

Sextus, Gornus, gornatus, siue gurnadus: piscis *Gornus.*
marinus albus: atq; minimus, medij digiti lon-
gitudinem non excedens, vna cum capite ac spi-
nis manditur.

Septimus, Plagitia: piscis marinus planorum *Plagitia.*
generi subijciendus, rhombo figura similis, sed
contractior, lingulaca latior. Hic piscis supina
parte albicat, prona fuscus est & terrei coloris,
instar passerum auium, vnde à Latinis passer e-
tiam dicitur, à Græcis ψῆττα Gulielmus Ronde
letius lib. 11. cap. 7.

Octauus, Carpa, siue Carpio: Cyprinus quorun- *Carpa.*
dam opinione: piscis fluuiatilis notus, squamo-
sus. Huius caro excrementitia est ac muccosa,
quare à magnatibus in vino decoquitur. Ita nan
que multo quam ante præstantior euadit: quic-
quid enim muccosum aut virosum gustu refert,
id totum *deponit.

Galbio

Nonus, Galbio: piscis marinus notus, cartilagineus, corpore tenui & in amplissimas alas expanso, raia Latine dicitur, & à quibusdam rochetus, siue rochus, à Grecis βάτος καὶ βατὶς à rubi, quem βάτον vocant, similitudine. Quemadmodum enim spinosus est aculeatusq; rubus, ita raia omnis aculeis aspera non quidem toto corpore, sunt enim λειόβατοι, id est, læues raiæ, quibus nulli sunt in corpore aculei: sed siue læues sint raiæ, siue asperæ, omnes vncos aculeos in cauda gestant, sicuti in rubo, cynosbato & rosis cernuntur. Piscis est duræ carnis, cōcoctu difficilis, sed alimenti firmi & sani. Vide Gulielmū Rondeletium libro 12. cap. 3. Nonnulli Galbionem referunt in baculo contundi solitorum piscium classem, vt eum hoc nomine inttelligamus, qui & ipse duræ carnis est ac sanus. Alij textus habent Gobio, de quo Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 28. Gobio inquit, littoralis est piscis ex eorum numero qui parui perpetuo manent, suauissimus ac cōcoctu facilimus, simulq; ad distributionem & succi bonitatem optime comparatus, Gallice *Gouion*.

Truta

Decimus, Truta: Hic omnium qui in dulcibus aquis generantur piscium æquali cunctarū gentium iudicio lōge nobilissimus habetur. Varius admodum est, purpureis guttis siue maculis totum dorsum speciose pingentibus, carne interius rubra, quemadmodum in salmone etiam conspicitur, vt proculdubio is piscis sit, qui Ausonio in Mosella Salar vocatur, cum dicit:

Purpureisq; Salar stellatus tergora guttis.

Celebratur apud homines, tanquam voluptate cibos reliquos superet: Carnem habet valde

fria-

riabilem, vt in qua nihil neq; lentoris neq; pinguedinis insit: quo fit vt alimentum quod ex eo sumitur, hominum etiam corporibus saluberrimum esse censeatur. Huc quod ad succi bonitatem attinet, aschiæ etiã & auratæ referendi sunt. Porro Truta Gallicum est: nam vulgo *Truitte* vocant. Verum hactenus singulatim de piscibus: nunc generatim etiam atq; vniuerse nonnihil de præstantia ipsorum dicemus.

Sciendum igitur imprimis, alimentum quod ex piscibus prouenit, quemadmodum id ipsum libro 3. capite. 25. de aliment. facult. Galenus attestatur, sanguinẽ gignere consistentia tenuiorem, quã quod ex pedestribus animalibus sumitur, adeo vt non affluenter nutriat, & celerius discutiatur: magis tamen excrementitium est. Phlegmatici enim, id est, frigidioris humidiorisq; temperamenti sunt pisces. Ob eandem tamen causam quidam ipsos concoctu difficiles esse ac tardi transitus censuerunt: quippe ratione frigiditatis lenti etiam sunt, atq; diutius ob id ventriculo immorantur, & concoctioni repugnant: quo fit vt sæpius corrumpantur, & putrescendo sitim generent. Carnium itaq; laudabilium alimentum hoc nomine, quam piscium salubrius est. *Piscium electio.*

Secundo vero hoc etiam sciendum: nempe pelagicos, hoc est, marinos (modo cæteræ bonæ notæ consentiant) in victus salubris ratione, quam qui in aquis dulcibus nati sunt, esse meliores. Alimentum enim quod præstant, minus excrementitium est, & carnium naturæ propinquius. At vero cum pelagici (cæteris paribus) quam fluuiatiles sint carne duriore, consentaneum est

eosdem difficilius etiam concoqui & resolui, ac magis nutrire, sauguinemq; gignere puriorem. Ægris tamen ob concoctricis facultatis imbecillitatem fluuiatiles accommodatiores sunt.

Tertiò sciendum, ex piscibus tam marinis, quam fluuiatilibus eligendos esse, qui carne sint minimum muccosa aut lenta, sed alba, suaui, subtili, friabili, odorata, quæ tarde putrescat: & qui non degunt in paludibus lacubusque, atq; id genus locis limosis ac sordidis, nec in aquis limosas herbas & mali succi radices habentibus. Pessimam enim habent carnem qui in eiusmodi locis degunt.

Eligendi vero non admodũ iuuenes, neq; prægrandes, neq; pinguedine multa respersi, sed vt in suo genere carnosi, & celerrimi cursus.

Ex marinis præstantiores habentur, qui in fluminibus longius à mari distantibus capiuntur, vtique si cæteræ laudabilium piscium notæ non abfuerint. Iisdem quoq; notis consentientibus, quãto spinis adnatis ac squamis horridiores fuerint, tanto præstantiores etiam esse par est. Spinarum enim & squamarum multitudo substantiæ puritaten arguit. Præterea optimi sunt ex pelagicis, qui viuunt in mari puro ac profundiore, ventorumque procellis magis agitato, & quod fluuios multos & magnos excipit. Quare in mari Pontico & Balthico nutriti ijs præstant, qui in Mortuo siue Meridionali capiuntur.

Eorum autem qui in fluuijs gignuntur, salubriores sunt qui in ijs gignuntur, in quibus aqua rapide fluit, ac copiosa est. Ex quibus iam dictis liquido constat, qui piscium probi malive censeri debeant.

Ceta-

Cetacei enim ac beſtiales, cuiuſmodi porcus & canis marinus, delphinus, & morhua potiſſimum habentur, cum laudabilium piſcium notis, nimirum albedine, ſubtilitate, ac friabilitate careant, in cibo ſuut prorſus iniucundi, & ad coquendum difficiles, exiguumq; boni quidem alimenti, excrementi autem plurimũ reddunt, & præſertim recentes. Quare mirum non eſt, ſi prauum ſuccum in eorum corporibus qui quotidie illis veſcuntur, cõgerant. Attamen eos ſi quando meliorum nõ ſuppetente copia, edere cogamur, magnopere cauendum, ne ilico à captu ingerantur, ſed ſeruandi ſunt per dies aliquot, dum caro eorum molleſcat adeoq; citra ſubſtantiæ corruptionem tenereſcat. Id quod fieri ſolet, vbi leuiter ſale conſperſi fuerint: quomodo ſapidiores etiam ac multo quam ante præſtantiores euadere, libro 3. de aliment. facult. cap. 24. & 40. Galenus autor eſt. Quicquid enim muccoſum aut viroſum guſtu referunt, id totum deponunt.

Ex piſcibus marinis Raia & Gornus in laudabilium claſſe cenſentur: carnem enim habent conſiſtentia puriſſimam. Deinde vero Paſſer & Solea, quorum tamen caro lentior eſt, minusq; tum alba, tum friabilis, & craſſior, ſapore etiam atque odore minus commendabilis. Merlango tamen, ſiue merlano, quem ἀφύην Græci vocant, ſecundus forte à raia deberetur locus; minore enim participat craſſitie ac lentore, quam paſſer & ſolea, & ſubſtantia vtcunque friabilis eſt: ſed ſi odorem, ſaporem, colorem, ſubſtantiæ puritatem & mollitiem ſpectes, bonitate nonnihil è gorno ac raia deficere

vide-

videbitur. Idem de harengo iudicium est. Morhua iuuenis bonitate pdictis satis propinquat, sed si diligentius ad præscriptas laudabilium piscium notas exigatur, crassior multo atq; lentior inuenietur. Salmones autem, rhombi, (vulgo Gallorum turbori) scombri, vulgo maquerelli siue macrelli, longe à reliquis bonitate deficiunt: sunt enim multo crassiores, magisq; lenti, & concoctu difficiliores, neq; competunt nisi vehementiore exercitio fatigatis, robustis ac iuuenibus, idq; magis etiam si quid salsedinis ipsis commisceatur, quo lentor, crassities, & frigiditas eorum remittantur ac corrigantur.

Ex piscibus autem aquæ dulcis, Lucius & Perca mediocres laudatissimi sunt, præsertim si præter dictas bonitatis notas pinguedinis non omnino expertes fuerint. Secundum post illos locum obtinet Vendosia: carnem tamen habet nō perinde albam, subtilem, & friabilem, sæpiusq; in stagnis, quam fluuijs reperitur.

Illud porro summatim nosse etiam expedit, quod pisces fluuiatiles, modo cætera consentiant, tum ad bonos humores gignendos, tum etiam ad gustus ipsus voluptatem cæteris multo sint præstantiores, si in aqua profunda, petrosa aut aspera ad Boream spectante, ac rapide fluente degant: præsertim si vrbis alicuius amplissimæ, latrinarum, balneorū, culinarumq; loturæ & purgamenta in illam non defluant, neque vestes & alia eiusdem generis in ea abluantur. Multo vero magis, si præterea & herbarum ac bonarum radicum copia abundet. Cancri vero tam marini quam fluuiatiles, sicuti lib. 3. de aliment. facult. cap. 33. à Galeno traditur, dura

in

in totum carne constant, ideoq; & ad coquendum sunt difficiles, & firmi alimenti, ægre tamē in ventriculo corrumpuntur.

In piscibus quoque id communiter memoria tenere oportet, quod recentes valde nutriant & humectent, mammas lacte repleant, semen prolificum suppeditent, adeoq; venerem excitent, & biliosis corporibus sint accommodatissimi. Cæterum astinendum ab ipsorum esu post quālibet actionem fortem ac vehementē: qui nanque id temporis ingeruntur, eos & male concoqui, & dum in iecur ac venas distribuuntur, succum generare crudum, qui non facile in probum sanguinem mutetur, à ratione alienum nō est. Præterea vero cum hæc ipsorum etiam natura sit, vt tardius pertranseant, cura non minima adhibenda est, ne in ventriculum incidant debilem aut prauis succis vitiatum: quippe qui tum non belle concoquantur, & facilius fere vna cū alijs in ventriculo existentibus corrumpantur. Neq; item vna cum carnibus, aut lacticinijs, neque summo post alios cibos loco, si quid Auicennæ credimus edendi sunt.

Postremo vero hoc etiam sciendum, quod crassioris succi pisces infra mediocritatem salitirecentibus sint præferendi. Verum recens saliti, Galeno libro 3. de aliment. facultat. capite vigesimoquarto, teste, iam diu salitis sunt meliores: Pisces etiam laudabiles exiguo sale conspersi atq; moderate sumpti, appetentiam, si quis eis delectetur, reuocant, & roborant.

DE

DE ANGVILLA, ET NON-nihil etiam de Caseo.

CAPVT XXXI.

Vocibus anguillæ prauæ sunt, si comedantur:
Qui physicen non ignorant hæc testificantur.
Caseus, anguillæ, nimis obsunt si comedantur.
Ni tu sæpe bibas, & rebibendo bibas.

Anguilla. Anguillam vocibus nocere hoc in loco traditur, idq; rationibus tum medicis, tum philosophicis cõprobatur. Limosus enim piscis est, crassiq; & lenti succi, obstructiones facit, longiusq; à memoratis paulo ante probi piscis indicijs recedit: quod Galenus etiam in libro de cibis boni & mali succi, cap. 15. in hunc modum scribens attestatur. Anguillæ nunquam boni succi sunt, tametsi puro in humore versentur, nedum in eo qui vrbium sordes & purgamenta in se recipit. Idem fere & in lib. de attenuante diæta, capit. 6. confirmare videtur: Anguillæ, inquiens, & mollium pars maxima, tametsi carnem habent mollem, quod tamen succo lento & pituitoso abundant, ijs qui salubri victus ratione vti volunt, plurimum est noxia. Pari modo de mustelis quoque, quæ vulgato iam nomine lampetræ dicuntur, sentiendum est. Nam & ipsæ nihilo secius quam anguillæ plurimum crassi succi gignunt: tametsi paruulæ lampetræ non perinde malæ & periculosæ sint. Minore enim, vt sensus ipse iudex est, crassitie & lentore participant. Quo fit vt hi pisces, licet non ingratum ori saporem offerant (quod salua tamen eorum reuerentia dictum velim, qui in eorum vsu diu perseuerant) admodum sint periculosi. Siquidem generatio-

ratio eorum in aquis ſerpentum generationi in terris reſpondet, non ſine veneni ſuſpicione. Vnde etiã M. Varroni lib. 4. de lingua latina nomen habent, quod anguibus adſimilentur. Atq; hac certe ratione capita & cauda, ac ſimiliter interior ſpina, vt quæ venenũ in ſe contineant, nullo modo edenda ſunt. Conueniens autẽ erit ob ſucci craſſitiem ac lentorẽ vt in optimo vino immerſæ necentur, atq; cũ iuſculo deinde optimarum ſpecierum, ſicuti ab Apitianæ ſcholæ ſectatoribus ſolent, præparentur: ac primo quidem duabus ebullitionib. in vino & aqua præbulliãt illisq; reiectis tandẽ ad perfectionẽ coquantur. Vel gelu inde in patina fiat, vel paſtillatura, vel aſſatura, idq; cum ſalſamento cõpetenti: in hyeme quidem cum ſalſamento viridi, fortibus ſpeciebus, & vino: in æſtate vero cum debilib. ſpeciebus, omphacio & aceto. Cõmodius tamen ab eiuſmodi piſciũ eſu abſtinetur. Stomacho enim & renibus ſunt inimici: ſed præcipuum ſentiunt nocumentũ ex eorũ obſoniis qui arenulas mingere conſueuerunt, quoniã illæ anguillari glutino in calculos cogi & adſtringi videantur. Podagra quoq; laborantibus manifeſte officiunt, nec vllis morbis medentur, ſic vt inique natura feciſſe videatur, quæ tam ſuauem refutandis expuendisq; piſcibus indiderit ſaporem. Medici omni ex loco omniq; tempore, & præſertim circa ſolſtitium anguillas deteſtantur.

Anguillæ coctio.

Anguillæ eſus calculoſis noxius.

Sequitur deinde, caſeum atq; anguillas plurimum nocere, ſi comedãtur: quod ſane de ijs quæ magna mole ingeruntur, intelligendũ eſt. Cauſæ quidem de caſeo ſupra cap. 7. de anguillis vero in præſenti capite habentur.

Poſtremò loco hoc etiam adſeritur, nempe prauitatem eorum vberiore ac frequentiore vini potu corrigi atq; emendari: quod minime tamen de vino ſubtili ac penetrante, neq; item de eo quod in potus delatiui vicem ſubſtituitur intelligendũ eſt. Tale namq; cum cibis mali ſucci bibendũ non eſt, quemadmodũ 3.1.doct.2.ca.8. Auicenna ſic ferme ſcribens diligenter admodũ monuit. Neq; vero cum cibis praui ſucci, nec antequam illi conficiantur, neq; ab eorundem concoctione vinũ protinus bibidendũ eſt: quippe ꝙ mali chymi cibos in omnia ſtatim corporis exteriora membra, quo fortaſſe citra vinis adminiculum minime penetraſſent, non ſine ſanitatis diſpendio ſecum trahat. Intelligendum igitur de vino forti, non admodum penetrante, quod ſæpius atq; modice commodæ ciborũ permiſtionis gratia ſumitur. Hoc enim prauitatem eorum corrigit, cõcoctoriam facultatem roborat, frigidosq; & phlegmaticos humores concoquendo benignos reddit: quo fit vt ad caſei atq; anguillarum, quæ ægre admodum conficiuntur, concoctionem non parum proficiat.

Cæterum neque illud ſilentio hoc loco inuoluendum, nempe vinum non in anguillarum modo, ſed quorumlibet etiam piſcium eſu exhibendum: quippe frigidioris humidiorisq; temperamenti ſunt omnes, adeoq; difficilius ob id ipſum conficiuntur, tardiusq; tranſeunt: vino igitur ſæpius ac modice ſumpto facile emendãtur, adq; συμμετρίαν perducuntur. Hinc non temere hactenus hoc vſurpatum eſt: Ex piſcibus viuos quidem aqua foueri, mortuos vero vino condiri oportere.

DE

DE CIBI POTVSQVE IN prandio atque cœna permistione, siue alteratione.

CAPVT XXXII.

INter prandendum sit sæpe parumq; bibendum,
Si sumat ouum, molle, sit atq; nouum.

Hic duo traduntur præcepta.

Primum, de cibi potusq; in prandio atq; cœna permistione siue alteratione. Inter prandendum nanque cœnandumue inuicem modo edendum modo bibendum est, ac ne id quidem large & copiose, sed sæpe potius & parce. Neque enim iumenta nobis in hoc imitanda sunt, quæ tum demum bibunt cum cibo exaturata fuerint: sed potio subinde interponẽda est, quoniã cibus permistione potionis mollior redditus per membra nutritioni deseruientia facilius peruehitur.

Atq; hic notandũ, triplicem à Medicis constitui potum: ac primum quidem permixtiuum vocari, quod vna nimirum cum cibis ingeratur: alterum delatiuum, quod concoctione in ventre iam confecta & absoluta, in hepate vero inchoata, vt cibi penetrationem adiuuet, exhibeatur: tertium vero sitis sedatiuum, quo in explenda siti vtimur. Quæ igitur de potu hoc loco traduntur, ea de permixtiuo accipienda sunt. Hic enim interponi sæpius ac permisceri cibis debet, neq; ad finem prandij vel cœnæ, siue dum sitis vrgeat (saluo tamen aliorum iudicio) differendus est. Imo vero crebrius etiam ab illis assumi debet, qui cibis actu vel potentia siccioribus vescuntur, quiq; vehementius sese atq; immo-

Potus triplex.

Permixtiuus.

deratius exercendo ſiccum panem vorant, non tamen copioſe, ne concoctio impediatur. Simile enim quiddam ſuccederet, quale aquam in lebetem feruentem ſæpius large & copioſe infundentibus ſolet: quippe caloris vis in coquendo hebetaretur.

Sedatiuus. Sitis autem ſedatiuus potus circa prandij vel cœnæ finem natura congruere magis videtur: tunc enim ob calidi ſicciq; cibi æſtuationem vera ſitis vrget. Namque veriſimile non eſt eodem ac breui temporis momento infeſtari naturam eſurie ſitiq; ſimul, eo quod hæc irritetur à calore, illa ſtimuletur à frigore interno. Eſtq; hic potus augendus, vel minuendus, prout ipſa ſitis expoſtulat.

Delatiuus. Atque delatiuus prima coctione iam peracta, atq; etiam paulo ante quam aliud quippiam edatur, propinandus eſt: præſertim cum prius ingeſtus cibus conſiſtentia fuerit craſſior: neque differendus eſt, dum ſitis oboriatur. Ventriculum enim ad reliquũ ſuſcipiendum cibum reddit expeditiorem, ac eorum etiam quæ in ventriculo continentur diſtributionem ad hepar plurimum iuuat. Non tamen immoderatius eo abutendum eſt, vt mature concoqui poſſit. Siquidem inconcoctus ad hepar non tranſit. Quod verùm vtiq; erit, ſi in delatiui locum non ſubſtituatur aqua. In illa enim neceſſe non eſt vt cõcoctio expectetur, priuſquam ad hepar tranſmeet. Rationabiliter vero in potu delatiuo, ceu etiam in permixtiuo, non aqua, ſed vinum propinari debet, aut aliud quidpiam, quod vino ſit ἀνάλογον, veluti ceruiſia, μελίκρατον, aut ex ceraſis vel malis, aut ſimili quopiam fructus ge-

ner

nere confectæ potiones: quibus tamen omnibus vinum est præferendum. Facilem enim efficit alimenti in omnia membra distributionem: vnde nō inepte ὄχημα τῆς τροφῆς ab Hippocrate nuncupatur, vt copiose admodum supra capite 15. & 27. ostendimus.

Sed quia de commoda cibi potusq; permistione satis iam diximus, illud minime omittendum est, quod nonnullis vt rectum placere video, nempe vt iuxta crassiorem, ficciorem & frigidiorem cibum de vtroq; potu tam delatiuo, quam permixtiuo largius assumamus: & vt rursus circa calidiorem, subtiliorem atq; humidiorem, parcius. Et iterum vt vinum subtile valensq; cum cibo natura crasso, duro ac frigido bibamus: & è diuerso calidioribus concoctioniq; magis parentibus cibis vinum debilius adiungamus. Quæ ratio si stabit, valentiore vino iuxta carnem vtemur bubulam, quam pullorum gallinaceorum: itemq; iuxta pisces, quam carnes animalium terrestrium.

Secundum præceptum de ouis erat, nempe vt recentia ac mollia ingera: muscuius ratio reddita est supra, cap. 8.

DE PISIS.
CAPVT XXXIII.

Pisum laudandum nunc sumpsimus ac reprobandum.
Est inflatiuum cum pellibus, atq; nociuum,
Pellibus ablatis, sunt bona pisa satis.

Inquisitione dignum videtur, quod de pisis hoc loco traditur, nempe ipsa laudem mereri quandoque, nonnunquam vero & vituperium. Vbi scire ante omnia conuenit, pisa duas habe- *Pisa.*

re facultates, adstrictoriam nimirum & purgatoriam: quarum hæc certe in ipsorum velut carne est, illa vero in corticibus. Laudantur igitur quæ adempto cortice manduntur: culpãtur quæ non decorticata ingeruntur. Priore enim modo sumpta, vt in diætis vniuersalibus Isaacus id ipsum confirmat, ventrem subducunt: altero vero magis condensant & adstringũt, plurimumq; flatulenti spiritus pariunt, ita vt pugna quædam ac tormina in intestinis excitentur, purgatoria quidem facultate succum excernere volente, adstrictoria vero retinente: hincq; intus affligitur natura, ab vtroq; horum diuexata. Porro si pisa cortice spoliata mandantur, tunc purgatoriæ actioni maxime conferunt. Quod de pisis hic dicitur, idem de omnibus ferme leguminibus, puta fabis, lentibus, phaseolis, & si qua sunt similia, præcipue tamen corticem habentibus crassiorem, vt de fabis & ciceribus nigris, intelligendum est. Hac nanq; ratione legumina omnia, quemadmodum libr. 4. de vict. rat. in morb. acut. aphoris. 93. Hippocrates attestatur, flatuosa sunt, & cruda, & cocta, & fricta & macerata, & viridia. Cortex præterea in omnibus peiorem generat succum, quam quæ ipsorum velut caro est. In pisorum genere reperiuntur quædam alba & rotunda, cortice tenui, leui ac fragili, quæ tametsi vna cum corticibus innoxie mãdi queant, præstat tamen vt decorticentur. Legumina viridia adhuc & nondum exacte matura valde tenuem habent corticem, ac minus ipsis discrimen inest, quo ad corticem saltem & carnem attinet, faciliusq; concoquuntur: quare ea nonnulli sanis corporibus, quam matura atq; exiccata

cata magis conuenire arbitrati sunt: quod tamẽ à veritate alienum videtur. Nam ea admodum esse excrementitiæ substantię & corruptioni magis obnoxiæ constat: quo fit vt à sanis non vsquequaq; citra noxam sumi queant. Hoc tamen negari non potest, quod matura & exiccata cum ab extimis corticibus purgata fuerint, ad victus salubris rationem, quam recentia non decorticata accommodatiora sint: & è diuerso viridia, quam exiccata cortice non spoliata. Porro cum omnium leguminum substantia inflet, concoctioni renitatur, crassiq; & praui succi alimentũ in corpus diffundat: merito à victus salubris ratione excluditur. Brodium tamen siue iusculum eorum, eo quod flatum cum omni & alimenti & concoctionis prauitate deponat, ventrem subducat, vrinam cieat, venarum atq; viscerum obstructiones amoliatur, adeoq; ad vasorum etiam, quæ colatoria vulgo vocantur, nempe hepatis, renum & vesicæ emundationem sit efficacissimum, non parum commoditatis in victus salubris ratione habere dignoscitur. Cuius proinde vsum ieiuniorum tempore, quando crassis atq; obstruentibus vtimur cibis, frequentiorem esse conuenit. Multiplex porro ac varius hominibus leguminum vsus esse solet. Nonnulli enim cum salsis carnibus esitant: quem modum Galenus libr. 1. cap. 25. de aliment. facultate non probat. Nam hæ quoque sanguinem crassiorem & melancholicum magis generant. Quapropter non est his copiosius vtendum, & maxime si cui corpus sit aut melancholicum, aut crasso vel prauo succo abundet. Pessime autem coci diuitibus legumina sapa apparant: quando-

quidem legumina haud quaquam incrassantiũ mistionem postulant, sed humidorum potius, & quæ ipsorum crassitiem incidant. Quibus vero sapa cõmiscetur, iecoris obstructiones solent gignere, viscerisq; huius ac lienis inflammationes inaugent, nisi melle addito meliora fiant. Perspicuum autem est, quod & scirrhosos visceris vtriusq; affectus sapa exacerbat. Vt autem legumina esui accomodatiora fiant, magis nutriant, & crassum paruumq; succum amittant, in hunc fere modum coquenda veniunt: Sub noctem in aquam feruentem infundantur, ac primo quidem manibus diutule confricentur, vt à cortice separentur, deinde per totam noctem in eadem macerentur, sequenti vero die duabus vel tribus ebullitionibus in eodem liquore, dum tertia quartave aquæ portio absumatur, percoquantur. Aquam autem adhibere oportet leuissimam, ceu pluuialẽ. Nam & hac citius coquentur & molliora euadent, & concoctioni minus facessent negocij. Ius decocti colo tandem trãsfundendum, & ad vsus reseruandum. De quo vbi & quantum cuique libuerit, accipiendum, cumq; cinnamomo denuo & croco temperandum ad lentum ignem. Hoc enim pacto terream naturam magna ex parte deponet. Nonnulli duas partes zingiberis, vnam piperis, aliquantũ etiam cymini adijciunt, quo facilius secedat: ad extremum aliquid aceti vinive, & butyri admiscent, atque Vnica iterum ebullitione coquũt, spumã interea diligenter auferentes. Quod quidem in principio refectionis potissimum sumẽdum. Illud postremo minime prætereundum, quod brodium siue iusculum cicerum & piso-

Pisorũ coctio.

rum

rum alborum multo sit præstantius, & humanæ naturæ accomodatius, quemadmodum & tota eorum substantia.

DE LACTE TABIDORVM.

CAPVT XXXIV.

*Lac φθισικοῖς sanum caprinum, *postq́ue cameli,* * al. *piso camelinum.*
Lac nutritiuum plus omnibus est asininum.
Plus nutritiuum vaccinum, sic & ouinum:
Adsit si febris caput & doleat, fugiendum est.

Hic præcepta quædam traduntur de electiore lactis genere, quatenus videlicet φθισικοῖς, hoc est, tabidis, emaciatis, hectica febre laborantibus, & quomodocunq; consumptis sit conducturum. Cibi enim his ipsis, quod calorem natiuum imbecillum obtineant, concoctu faciles conueniunt: boni item ac multi alimenti, vt corpus emaciatum instaurent: sed liquidi & tenues, vt vias, ob siccitatem contractus facilius subeant & penetrent: od febrim quoq; refrigerent nonnihil, & ob vlceris saniem, detergant, & ob solutionem continui, glutinent. Quas dotes omnes habet lac: facile enim coquitur, ac inter omnia: quæ alimenti gratia sumimus, lac butyro & caseo multum nutrit: optimũ optimi est succi, sero casei & butyri liquidum & subfrigidum est, vt lib. 5. cap. 20 & lib. 10. cap. 7. de simp. medic. facul. terget sapore dulci butyrosæ substantiæ & acrimonia seri glutinat caseo, & eodem ac butyro est emplasticum. Quapropter nonnulli, Galeno in libro de cibis boni & mali succi, cap. 9. teste, pulmonis vlceribus affectus potione tãtum lactis curari putant, antea scilicet quam ea ipsa vlcera amplientur, callosaq; fiant. Lactis lectio.

Lac caprinum. Ac *primum* quidem præceptum eſt de lacte caprino, quod vtile eſſe phthiſicis, Auicenna libr. 2. Cano.cap.442.& 1.4.tract.3.cap.6.confirmat. Neque id ſane iniuria: ſiquidem inter cætera lactis genera moderate ſe habet, cum non admodum pingue craſſumq; ſit: ob id medium quoque eſſe cenſetur, quod in corporibus noſtris præſtat.

Secundum de camelino, quod illo tenuius eſt, ſeroſiq; humoris magis particeps: quo fit vt minus tum nutriat, tum emaciatis conferat. Hydropicis tamen, & quibus hepar male affectum eſt, non parum commoditatis adfert, præſertim ſi fuerit cameli nuperrime enixæ. Eo namque hepar, ſi quid Auicennæ credimus, reficitur atque inſtauratur. *2. Cano. cap.442. & 14.3. Tract.4. cap.15.*

Tertium de aſinino: Aſinæ namque inter cætera brutorum genera lac præbent ad propoſitos affectus accommodatiſſimum: quippe cum tenuiſſimum ſit, & minime coageletur, & quoquo verſus ocyſſime in corpus digeratur, quemadmodum elegantiſſime libro 7.method. medendi capite 6.à Galeno ſcribitur: Quod Auicenna quoque 1.4.tract.3.capite ſexto confirmat: Non eſt, inquiens, lac poſt muliebre, quod hecticis æque conferat, ac aſininum. Hecticam enim, ſiquidem curabilis fuerit, ad plenum curat. *Alexand. Tall. lib. 12, cap.4.* Sed præ cæteris lac muliebre, tanquam naturæ eiuſdem, & humano corpori familiariſſimum, ab alijs Medicis, præcipueq; ab Herodoto & Euriphonte ad rabidos affectus celebratur. *Lac muliebre.* Quoniã enim ceteris eſt ſubtilius, frigidius & humidius, citius concoquitur, velocius penetrat, & melius nutrit. Sumendum autem quoduis horum mane

e ieiunis, horis tribus aut quatuor ante cibum, ac. quatuor primum; & has si recte confecerit, ie sequenti quinque, sex vncias & sic diebus ōsequentibus auctum; si bene concoquat, vsq; d libram vnam. Quatenus enim vires augeri ernimus, eatenus nos quoq; cibis adijciemus. umat autem patiens ex mammilla, aut minium diu extra propria conceptacula moratum llic enim & sanguis & semen prōptissime coumpitur) per se, aut cum pauco melle vel saccharo & sale, ne in vētriculo acescat. A lacte hauo non dormiat, ne corrumpatur, nec corpus xerceat motu ac frictione, ne crudum lac in corus trahatur.

Cæterum silientio prætereundum hoc loco on est, quod non semper lac muliebre aut asinum phthisicis prosit: imo vero lac acidum, ue ebutyratum ab ipsis in certis quibusdam caibus conuenientius adsumitur. Et primo quiem, quando cum phthisi fluxus ventris simul nfestat. Deinde cum metus est, ne in ventricuo coaguletur, vel ardor adest vehementis febris, ut ventriculus saupte natura biliosus existit, vt n quo lac nullo negotio in bilem trāseat. Quinetiam quando phthisi febris coniungitur putrida, & multæ in inferioribus partibus sunt obstructiones. Lac enim acidum cohibet & adstringit aluum, neq; facile in bilem conuertitur: quippe cui butyrum, quo prompte accendi poterat, ademptum sit: eadem ratione nec in putrida facile putrescit. Præterea cum immundus ac sordidus est ventriculus: in eiusmodi enim ventriculo lac promptissime corrumpitur. Postremo vero cum phthisicus lac integrum & dul-

ce abominatur, ab acido autem siue ebutyrato non omnino abhorret. Sed de his omnibus copiose admodum Hieronymus Cardanus libro secundo Contradicentium, Tract. 4. Contradict. 1. & Conciliator differentia 194.

Lac vaccinum. *Quartum* de lacte vaccino: quod vt inter cætera lactis genera crassius ac pinguius inuenitur, ita alere etiam magis putandum est. Atq; hinc sane Rhazes lib. 3. cap. 15. ad Almanso. sic ferme de eo scriptum reliquit: Lac vaccinum quorumlibet aliorum animalium lacte crassius iudicatur, atq; ob id corporis molem & obesitatē adipisci volentibus accommodatissimū habetur. His amplius Auicenna lib 2. Cano. cap. 442. hoc quoq; addendum putauit: Nempe lac cuiuslibet animalis, cuius fœtus eandem in vtero moram cum homine ducat, id est, per nouem menses, humano lacti esse maxime conforme: illud vero quod sit animalis, cuius imprægnatio quam mulieris diuturnior sit, esse deterius: quo fit vt cum vacca nouem mensibus vitulum ferat, ꝙ lac eius humano maxime conforme, atq; ob id optimum quoq; habeatur.

Quintum de lacte ouino: hoc, quod ad consistentiam quidem & nutrimentum attinet, ad vaccinum quodammodo accedit.

Sextum de lacte vitando in febribus putridis, & dolore capitis: cuius rei causæ adsignatæ sunt supra, cap. 7.

DE BVTYRO.
CAPVT XXXV.

L*Enit & humectat, soluit sine febre butyrum.*

Trēs butyri proprietates hic referuntur.

Prima,

Primo, cum doloris ſedatione lenit &, matu-
rat: Siquidem temperate calidum eſt, & natura
pingue atq; oleoſum, facultatisq; concoquen-
tis, paulum habens etiam digerendi potentiæ,
in medijs nimirum corporibus ſecundum duri-
tiem & mollitiem. Bubonas igitur & paroti-
das iuuat, gingiuas extenuat, & præſertim in in-
fantibus dentientibus, item humores in pecto-
re ac pulmone fixos linctu concoquit.

*Butry propa-
etates tres.*

Secundo humectat, ex meliore namque lactis
eſſentia conſtat. Quemadmodum ergo lacti, vn-
de ſeiunctum eſt humectandi vis ineſt, ita & bu-
tyro ineſſe oportet.

Tertio verò ſoluit, largius enim ſumptum,
tum ob ſuæ ſubſtantiæ lubricitatē, tum ob com-
munem omnium ciborum humidorum ratio-
nem. qui ſcilicet citra adſtrictionem ſunt humi-
di, facile per ventrem ſubit Sed febricitantibus
& calidioribus naturis non æque vt alijs conue-
nit: ipſis enim in flauam bilem conuertitur.

Illud porro noſſe hoc loco vtile eſt, quod bu-
tyrum ob ſuperabūdantem & humiditatem &
pinguitudinem in alimentis, vſu præſertim im-
moderatiore, expetendum non eſt. Ventricu-
lum enim reſupinat ac ſubuertit, & ad vomitum
incitat. Neq; vero vltimo poſt alios cibos loco
ingerere conuenit, quippe cum humidum ſit ac
lubricum facileq; ſubduci queat, in ſuperficie
natans corrumpitur, atq; ob hoc ipſum ante a-
lios cibos ſumendum eſt. Ita enim citius ſub-
ducitur, & alijs cibis viam munit. Quocunq; o-
leo magis tum nutrit, tum cibos condit: quo fit
ut obſonijs additum olei atq; adipis vicem me-
rito penſet. Vnice tamen hoc ſemper cauendum

ne vſus eius ſit immoderatus, ne ve in ventriculo accendatur. Pinguia enim inflammata, quemadmodum in maiori praxi tract. 6. cap. 15. rub. 4. Ioannes Michaël Sauoanrola ſcriptum reliquit, in melancholiam aduſtam tranſeunt, ex qua lepra deinceps generatur. Quo fit, inquit ille, vt ob nimium Butyri vſum multi leproſi in Germania reperiantnr. Recens etiam butyrum contra beſtias quæ virus eiaculantur venenaque & foris illitum, & per os aſſumptum efficax eſt: ab aſpide enim percuſſis vtiliſſime imponitur, & in peſtilenti aëris conſtitutione quotidie cum puri panis tribus aut quatuor bolis mane ab ieiunis deuoratum, mirifice ad ſanos ab infectione præſeruandos confert. Plura de butyro Dioſcorides libro 2. capite 62 Galenus .libro 10. capite 10. de ſimpl med. facult. Paulus Ægineta libro 7. Simeon Sethi in Syntag. & Auenzoar, Tract. 3. cap. 4. lib. 3. Theyſir.

NB

DE SERO.

CAPVT XXXVI.

INciditq; , lauat, penetrat, mundat quoq; ſerum.

Hic agitur de facultatibus Seri, quod lactis aquoſa eſt ſubſtantia. Hoc (vt libro ſecundo diſtinct. 1. capite 9. de med. ſimpl. purgan. Meſues inquit) excalefacit atq; ſiccat ordine primo completo, & vſq; ad ſecundum. Quinetiam attenuat, abluit abſtergit, & nitroſa qua refertum eſt facultate, aluum abſq; aliqua mordacitate leniter ſubducit. Bilem tum flauam tum atram ab exuſtis humoribus genitam deijcit: quo fit vt mirifice conferat maniacis & melancholicis. Præſtat item ad viſcerum infarctus, & morbis inde

ꝩnde prouenientibus opitulatur: nimirum aqua intercute laborantibus, felle ſuffuſis & lienoſis. Datur vtiliter febrientibus ex bile, & viſcerum ac vaſorum obſtructionibus. Cõpetit etiamnum vitijs in cute à bile & peruſtis humoribus emergẽtibus. Quare lichenibus, vitiliginibus, alphis, pſoris, leprisq; admodum cõuenit. Hæc ille. Comitialibus quoq; atq; ijs qui ob potẽtis vini largiorem potum male habent, auxilium præſtat. Plura Dioſcorides lib. 2. cap. 60. Galenus lib. 10. de ſimpl. med. facult. cap. 8. Rhazes lib. 3. ad Alman. cap. 15. & Auicenna 2. Cano. cap. 442.

DE CASEO.
CAPVT XXXVII.

Caſeus eſt gelidus, ſtipans, craſſus, quoq; durus,
Caſeus & panis ſunt optima fercula ſanis.
Si non ſunt ſani, tunc hunc ne iungito pani.

Duo hoc loco peraguntur. *Primo* quatuor referuntur facultates Caſei. Quarũ prima eſt, ipſum eſſe gelidum, id eſt, temperatura frigidum: quod intelligi debet de recente ac molli qui frigidus & humidus, & non de vetere, qui calidus & ſiccus eſt. Atq; huius ſane rei grauiſſimum habemus teſtem Paulum Æginetam, qui li. 7. ſic ait: Caſeus recens cõpactus & mollis repulſoriam vim habet, leniter perfrigerans. Quinetiam de eo intelligi poteſt, qui conficitur ex ſola lactis coagulatione, abſq; vlla alterius rei commiſtione. Reperitur enim qui ob aromaton quorundam ac odoratarum herbarum admiſtionem acrior & calidior euaſerit, & ob id linguam vellicet, atq; ventriculum excalefacit. Talis autem colore potiſſimum viridis exiſtit, qui ſi maiore paulo

paulo, mole ingeratur, corpus vehementer exu-rit. Secunda eſt, caſeum ſtipare, hoc eſt, adſtringere ac cohibere aluum, quod maxime ſolet præſtare vetus, cui multum coaguli admiſtum eſt. Tertia eſt, ipſum eſſe craſſum, quod eſt, craſſos generare humores, idq; nullo excepto. Omnis enim caſeus fit ex craſſiore & terreſtri magis cuiuſlibet lactis ſubſtantia, admiſto coagulo, & expreſſo inde ſero. Quarta eſt, Caſeum eſſe durū.i. ægre & concoqui, & aluo diſcedere: nimirum propter ſuccum craſſiorem.

Secundo deinde loco hoc etiam adſeritur: nempe caſeum parua mole cum pane ſumptum optimum ſanis hominibus eſſe cibum, quippe qui panis admiſtione concoctu reddatur facilior: cum alioqui per ſe ſumptus admodum ob concoctionis tarditatē offendat. Ægrotantibus vero, propterea quod neq; ad concoctionem, vt dictum eſt, neq; ad mouendam vrinam, neque ad ciendam aluum, neq; ad ſucci deniq; probitatē quicquam boni confert, omnino fugiendus eſt. Plura de hoc ſupra cap. 7. & 9.

CASEVS DE SEIPSO.

IGnari Medici me dicunt eſſe nociuum,
Et tamen ignorant, cur nocumenta feram.
Expertu reor eſſe ratum, quia commoditate
Languenti ſtomacho caſeus addit opem.
Caſeus ante cibum confert, ſi defluat aluus,
Si conſtipetur, terminet ille dapes.
Qui phyſicen non ignorant, hæc teſtificantur.

In prioribus duobus verſibus προσωποποιΐα eſt. Fingitur enim Caſeus ſeipſum aduerſus malignos vicinos aut vituperatores defendere: I-

gnari,

gnari, inquiēs, Medici, dicunt me nociuum esse: quū ipsi tamē ignorent causam, cur humanę naturæ nocere dicar. Allusum autem videtur ad illud, quod ab Hippocrate in libro de veteri medicina scriptum est in hunc modum:

Atqui, inquit, mihi necessarium esse videtur, vt omnis Medicus de natura sciat, & omni studio annitatur vt cognoscat (si modo aliquid eorum quæ fieri debent, recte præstare velit) quidnam sit homo ad ea quæ comeduntur ac bibuntur comparatus, & quid cuique ab vnoquoque contingat & accidat. Nec simpliciter tantum sic existimet oportet, quod malum edulium est caseus, quia dolorem afferat repleto ex ipso, sed etiam sciat, quem dolorem afferat, & propter quid, & cui parti intra hominem existenti incommodus existat. Quandoquidem & multa alia esculēta ac poculenta, quæ natura mala sunt, hominem tamen non eodem modo afficiunt. Exempli causa, Vinum meracum, si multum bibatur, hominem aliquo modo debilem reddit: & omnes qui viderint, hoc fatentur, & cognoscunt hanc esse vini vim, & vinum causam esse: quinetiam in quas hominis partes maxime agat nouimus. Talem proinde veritatē in alijs quoque apparere volo. Ergo caseus (quandoquidem hunc in exemplum assumpsi) non omnes homines lædit: sed sunt qui ex ipso repleti ne tantillum quidem offendantur, imo gracilibus mirabiliter etiam conferre perhibetur. Sunt autem alij, qui eo sumpto difficulter à noxa liberantur. Horum igitur naturæ differunt. Differunt autem secundum hoc, quoniam id quod in corpore caseo est contrarium, à caseo excitatur & commo-

mo-

mouetur, in ijs quibus eiuſmodi humor multus exiſtit:&quanto potentior hic eſt, tanto peius illos habere rationi conſentaneum eſt. Quod ſi toti humanæ naturæ inimicus eſſet, omnes vtiq; læderet. Eam ergo differentiam ſi quis nouiſſet, non incurreret profecto, neque pateretur iſta. Hactenus Hippocrates.

Secundo deinde loco duæ recenſentur vtilitates ab ingeſto caſeo. Quarum prima quidem eſt, ipſum debilitatem abſcindere ſtomachi: vbi ſciendum, tamen quod non quilibet ſtatim caſeus cuiuis ſubueniat ſtomacho (caſei ſiquidē in certis quibuſdam caſibus omnes ex æquo nocent, ſtomacho nimirum raræ texturæ, ac illi quoque qui ex longa ægritudine adhuc debilis ſe colligit) ſed recens, mollis, ac pauci lentoris particeps, quemadmodūm libr. 3. ad Almān. capite 15. Rhazes teſtatur: calido atq; ſicco ſtomacho apprime confert: exuſtionem enim, caliditatem, & ſiccitatē eius, frigiditatis ac humiditatis ratione, reprimit & emendat. Contra vero eidem vetus admodum & acris, cuiq; multum coaguli iniectum eſt, manifeſte officit. Stomacho autem cuius pelliculis multa infarta ſunt phlegmata, plurimum confert caſeus qui inueterauit, & ob id quam prior acrior atq; ardentior euaſit: phlegmata enim acrimonia ſua incidit, abſtergit, & infra ſubducit. Rurſus vero recens ac mollis huic maxime nocet.

Secunda eſt, caſeum priori loco exhibendum ijs, quibus venter maiorem in modum ſoluitur: poſteriori vero quibus idem ob imbecilitatem non reſpondet. In vniuerſum nanq; adſtringentia, ſi prius ante alium cibum aut edantur, aut bi-

bibantur, aluum comprimunt. Quibus autem ob imbecilitatem venter non respondet, ii molliendi virtute prædita, nempe olera, aut pisces, aut id genus aliud præsument: deinde adstringentia, (quorum in numero caseus etiam reponitur) quæ dum ipsum firmant ac roborant, deorsum in ventriculi fundum, vbi concoctionis officina est, propellunt, adq; excretionem tādem incitant: id quod ex veræ medicinæ peritis neminem latere arbitror. Vide Galenum lib. 2. de aliment. facult. cap. 22. vbi rationem tradit, cur Rhetori cuidam adstringentibus post alios cibos laxantes sumptis venter fuerit solutus. Huiusce rei meminit etiam Paulus lib. 1. cap. 1. 81. De acido caseo ita scribit Aetius lib. 2. cap. 101. Recens caseus qui ex acido lacte fit, & ob id ὀξυγαλάκτινος appellatur, omnium optimus censendus est. Nam & in cibo iucundissimus est, & stomacho innoxius præ omnibus aliis caseis existit, minus ægre concoquitur, & minus ægre transit, neque vero valde crassi succi est, quo crimine in communi omnes casei sunt infames. His addit Rhazes, acidū caseum exigua mole vltimo post alios cibos loco ingestum roborare os ventriculi, atq; auferre etiam ἀνορεξίαν ac nauseam, quæ ex dulcibus & pinguibus cibis proueniant.

DE MODO EDENDI & bibendi.

CAPVT XXXIIX.

INter prandendum sit sæpe parumq; bibendum,
Ut minus ægrotes, non inter fercula potes.

Præcipitur inprimis hoc loco, vt inter prandendum cœnandumue inuicem modo edatur,

modo bibatur, id eſt, inter edendum ſæpius quidem, ſed parum bibatur: neque potus, quemadmodum ſupra quoque capite 32. dictum eſt, eouſque differatur, dum venter cibo expletus videatur. Deinde vero vt eo tempore, quod inter prandium ac cœnam intercedit, potus, quoad eius fieri poteſt, euitetur: & maxime ſi ingeſtus cibus in ventriculo nondum concoctus fuerit, niſi magna cogente neceſſitate. Interrumpitur enim & impeditur primo ſumpti cibi concoctio, ita vt cum inconcoctum è ventriculo deſcendere contingat, appetentia cibi in cœna ſumendi deiicitur, corpus grauatur, & ad diſpoſitionem, in qua homo neq; ſanus neq; æger dici queat, ſiue qualis ea eſt quæ febrim præcedere ſolet, adducitur.

Vt vites pœnam, de potibus incipe cœnam.

Cœnam à potu inchoandam eſſe hic adſeritur. Sunt qui hunc in modum exponant: Si vis vitare pœnam, id eſt, infirmitatem, in principio cœnæ bibas prius quam comedas. Sed inepta prorſus ac inualida eſt hæc expoſitio. Secundum Medicos enim cœnam à cibo quam potu auſpicari conducibilius eſt. Neque Angli ipſi, quibus præſens liber dicatus eſt, eiuſmodi morem conſuetudinemue ſeruant. Quacunque enim diei hora bibere voluerint, bolum fere ſiue fruſtulum panis preſumunt. Quare quod dicitur ſic intelligendum potius videtur, incipe cœnam à potu, id eſt, à cibo liquido & concoctu facili. Et hoc eſt, quod ait Hippocrates in aphoriſmis lib. 2. aphor. 11. Facilius eſt impleri potu quam cibo. Atque eius quidem rei hæc aſſignari poteſt ratio. Quia ſi cibus liquidus & concoctu facilis

cilis postremo sumeretur loco, concoctionem eius multo citius, quam crassi aut duri, qui prius ingestus fuerit, perfici contingeret. Somnus enim qui cœnam subsequitur, mirum in modum concoctionem adiuuat. Hancque ob causam liquidus cibus, cum ob crassum illum nondum ex toto concoctum ad exitū peruenire nequeat, nimis aduretur: aut certe, si exierit, crassum illum, sed incoctum adhuc secum traheret, periculumq; ita ei qui comederit, non vulgare compararet. De recto ciborum ordine nonnihil etiam supra capite 6. diximus. Porro de quæstione hac, Vtrum à potu cœna inchoanda sit, lege Conciliatorem differentia 118.

Post pisces * *nux sit, post carnes caseus adsit.* al. *Nuces.*
Vnica nux prodest. nocet altera, tertia mors est.
Singula post oua, pocula sume noua.

Tria hoc loco peraguntur. Primus namque versus duo præcepta complectitur. Quorum *primum* quidem est, vt post esum piscium nuces in casei locum substituantur. Id quod tribus ferme modis probari solet. Ac primo quidem, propterea quod nuces collectionem phlegmatis (quod ex frequente piscium esu generatur) caliditate ac siccitate sua discutiant & dispergant. Atque hinc sane est, quod in vere, quando nimirum quadragenario ieiunio corpora macerātur, summo statim post alios cibos loco nuces exhibeantur. Deinde etiam quod pisces frigidioris fere humidiorisque sint temperaturæ, adeoque difficilius ob id ipsum concoquantur, tardius subducantur, & promptissime in ventriculo corrumpantur ac putrescant; Nuces vero cum euidenter *Nuces post pisces.*

excalefaciant atque deſiccent, eorum concoctionem adiuuent, prauitatem corrigant, & ad mediocre temperamentum perducant. Tertio vero ob eam quoque cauſam, quod piſces interdum veneni nonnihil in ſe contineant: nuces autem vt copioſe admodum oſtendimus ſupra, cap. 13. venenis aduerſentur.

Secundum, vt poſt carnium eſum non nuces, ſed caſeus exhibeatur. Caſeus enim præſtat, vt cibus ad fundum ventriculi, vbi concoctionis opus potiſſimum viget, promptius deſcendat. Quod de eo ſane caſeo maxime intelligendum eſt, qui medium locum inter recentem ac veterem ſortitus ſit.

In ſecundo deinde verſu de triplici agitur nuce: quarum vna quidem prodeſſe, altera nocere, tertia vero mortem inferre dicitur. Per primam autem eam nonnulli intelligunt, quæ ob odoris præſtantiam Moſchata vulgo appellatur. Hæc ſiccat & excalefacit ordine ſecundo completo, adſtringit, oris ſuauitatem commẽdat, & fœtentis animæ virus commanſa abolet, lentigines in facie emendat, viſum acuit, ventriculum & iecur roborat, lienem abſumit, vrinam ciet, fluentem aluum ſiſtit, flatus diſcutit, & frigidis vteri affectibus mirifice prodeſt. Per alteram accipiunt vel nucem Auellanam, quæ λεπτοκάρυον καὶ κάρυον ποντικὸν Græcis appellatur, vel eam quæ in communi eſt vſu, & κάρυον βασιλικὸν Græce, Latine vero Iuglans dicitur. Harum illam quidem nocere ob id tradiderunt, quod ægre concoquatur, cibis in ventriculo ſupernatet, vomitus excitet, flatus generet, & largius eſitata caput tentet, hanc vero, quod pari modo conco-
ctu

ctu difficilis, ſtomacho inutilis, biliosa & tuſſientibus inimica ſit, capitique dolorem inferat. Ob hancque ipſam ſane cauſam, Nuces etiam dici à nocendo Grammatici autumant. Græcorum quidam κάρυα, quod καρηβαρίαν id eſt, capitis grauedinem faciant, nominari tradunt. Per tertiam vero iocoſe nonnulli nucem interpretantur baliſtæ, quod nimirum repentinam inferat mortem. Verum alii nucem intelligunt Metellam: quippe quæ venenum ſit ναρκωτικὸν, id eſt, torporem inducens. Quarto enim refrigerat exceſſu, ita vt drachmarum duarum pondere eſitata ſtatim interimat, minore vero menſura temulentiam faciat. Et hos quidem effectus præſtat etiam in canibus, quibus necandis aptiſſima habetur. Lege Rhazin lib. 3. cap. 30. ad Al. Serapionem de ſimpl. med. cap. 365. & Auicen. 2. Cano. cap. 508. PORRO vt grati etiam diſcipuli vicibus fungar, Georgii Sturtiadæ medici eruditione & experientia clariſſimi, meique olim in re medica præceptoris obſeruandiſſ. de tribus hiſce nucibus opinionem huic quoque loco inſeram. Is igitur per nucem hic aliud nihil quam Iuglandem intelligendum adſerebat: per vnicam quidem paucas numero, quæ citra denarium conſiſterent: per alteram, quæ paulo largiore copia ingererentur: per tertiam vero quæ immoderatiſſime ſumerentur.

Secundum hanc igitur interpretationem vnica nux prodeſſe dicenda eſt, vel quod nuces lethalibus aduerſentur venenis: vel quod viridium ac recentium nuclei decorticati & ante alios cibos ſumpti ventrem leniter ſubducant, torrefacti vero aliquantulum, atq; à reliquo cibo com-

manducati ciborum in corpus distributionem adiuuent. Altera nocere, quod nimirum concoctu sint difficiles, ac caput immoderatiore vsu tentent. Tertia vero mortem inferre, quod præter iam dicta incommoda δυσεντερίαν etiam ad istum ingestæ modũ generent: quæ nisi præcipiti & compendiario auxilio cohibeatur, mortem breui inferat.

Tertio demum versiculo præcipitur, vt post oui cuiusq; recentis atq; mollis esum haustulus & præcipue vini, sumatur. Eiusq; rei duplex fere adsignatur ratio. Ac prior quidem, quod ouum recens ac molle succi sit optimi & concoctu facilis: paruaq; mole, vt supra cap. 6. ostendimus, plurimo corpus reficiat alimento, idque vitello suo potissimum: vinum autem, quum natura eo delectetur maxime, præstet vt à mẽbris auidius attrahatur, celeriusq; ita permeet. Posterior vero, quod ouũ tardius descendat per gulam (quæ Græcis proprio nomine οἰσοφάγος ab οἴω feros & φάγημα, cibus, quod cibum & potum in ventriculum transuehat, Arabibus Meri nuncupatur) vinum autem descensum eius adiuuet.

DE PYRIS.

CAPVT XXXIX.

Adde pyro potum, nux est medicina veneno.
Fert pyra nostra, pyrus. sine vino sunt pyra virus.
Si pyra sunt virus, sit maledicta pyrus.
Dum coquis, antidotum pyra sunt sed cruda venenum.
Cruda grauant stomachum, releuant sed cocta grauatem.
Post pyra da potum, post pomum vade cacatum.

Pyra. Hic docetur imprimis, vt super pyrorum esu vi-

vinum bibatur, idq; tum vetus, tum odoratum: atq; eius quidem ratio reddita eſt ſupra cap. 7. Pyra enim ſanguinem ſeroſo replent ſucco, inflationeſq; ac colicos cruciatus ſuſcitant. Vinum ergo cum calfaciat, tenuet, flatus diſcutiat, & ſeroſam redundantiam conſumat, ſuper ipſis conuenientiſſime bibitur. Deinde Nucem veneno medicinam eſſe traditur, de quo copioſe ſupra, capite 13. Secundo ac tertio verſu dicitur, pyra abſq; vino commanſa eſſe virus, hoc eſt, nocere humanæ naturæ, cuius ratio iam reddita eſt. Ne quis interim ſimpliciter, vt de illis quæ exceſſu qualitatum elementorum, quarum miſtione conſtant, aut propria qualitate, ſiue forma (vt vocant) occulta venena eſſe noſcuntur, ita de pyris quoq; ſuſpicetur. Sic enim commanſa perniciem ſubinde vel noxam aliquam inferrent, ac proinde arbor ea ferens merito deteſtabilis eſſet, adeoq; ob id ipſum excindenda, atque in ignem coniicienda. Quarto verſu innuitur, pyra recentia & cruda eſſe venenum, id eſt, nocere humanæ naturæ. Nam extra hoc quod ſanguinem ſeroſo atq; ebulliente replent ſucco, inflationes & colicos cruciatus excitāt, phlegmata etiam ac ſcabiem generant. Cocta vero contra ἀντίδοτον id eſt, remedium præſtant, perinde atq; illa paulo ante præſtare diximus, quæ cum vino manderentur. Atque hæc ſane vltimo poſt alios cibos loco ſumenda potiſſimum ſunt: ita nanque excrementorum ſubductionem adiuuant. Quinto verſu docetur, crudorum pyrorum eſum grauem eſſe ſtomacho. Ipſum enim non à concoctionis tantum opere diſtrahit, ſed flatibus etiā diſtendit. Cocta vero è contrario grauatum

ſtomachum leuant & reficiunt, inque ſuum priſtinum vigorem reſtituunt. Vltimo tandem verſu hoc inprimis præcipitur, vt vinum ſuper pyrorum eſu bibatur: cuius quidem ratio iam reddita eſt. Deinde, vt à pomorum eſu aluus ſubducatur: quam rem Galenus libro 2. cap. 21. de aliment. facult. ſic ſcribens confirmat: Poma acida cum ſuccũ craſſum in ventre inuenerint, ipſum incidunt, ac deorſum ſubducunt, ob idque deiectiones humectant. Quod ſi ventrem purum inuenerint, ipſum magis ſiſtunt. Porro ſuccus dulcis cum ſine acrimonia & craſſitie, hoc eſt, ſolus plane fuerit, celerius, quantum in ipſo eſt, diſtribuitur. Quod ſi acrimoniam aut craſſitiem habuerit, citius ſubducitur. Eadem habet Oribaſius libro 4. Synopſeos ad Euſtathium filium capite 69. & Auicenna 2. Cano. cap. 569. Quinetiam hæc adſignari poteſt ratio, nempe quod poma flatum in ventriculo excitent, flatus vero per anum deinde facile emittantur.

DE CERASIS.

CAPVT XL.

SI cerasum comedas, tibi confert grandia dona:
Expurgat ſtomachum, nucleus lapidem tibi tollit,
Hinc melior toto corpore ſanguis ineſt.

Ceraſorum commoda. Tria ex ceraſorum eſu commoda hoc loco recenſentur: ac *primum* quidem, quod ſtomachum expurgent: idq; de illis potiſſimum intelligendum, quæ vna cum nucleis manduntur. Ad eum namq; modum (vt nonnullis placet) ingeſta abſtergent & emundant. *Secundum*, quod nuclei eorum, cum inde expreſſus ſuccus ſiue lac ſumitur, peculiari quadam proprietate lapidem

non

non in renibus tantum, ſed in veſica quoque frangant & expellant. *Tertium* vero, quod quæ ipſorum velut caro eſt, optimum generet ſanguinem, corroboret & impinguet. Et hoc certe experientia teſtatur & demonſtrat ratio. Siquidem in paſſeribus, qui ceraſis plurimum delectantur, eo ipſo tempore quo hæc matura ſunt, iecuſcula non paulo maiora quam alias reperiuntur. Vnde hepar frequentiore ceraſorum vſu augeri ac roborari certo colligitur. Sed hic notandum, quod duplicia ſint ceraſa, craſſa nimirum & parua: ac craſſa rurſus duplicia, nempe dulcia & pontica ſiue acerba. Dulcia omnia & parua inſalubriora ſunt, facile corrumpuntur, & lumbricos in corpore generant. Craſſa pontica quoq; duplicia inueniuntur. Quædam enim pediculo conſtant longiore, bacca etiamnum cæteris craſſiore, guſtu acerbo & admodum acido, colore perpetuo ruſeſcente, nec vnquam in atrũ vergente: Italis verle dicuntur. Hæc tenera adeo & fragilia ſunt, vt niſi ſub arbore ſua comedantur, facile geſtatu collidãtur & marceſcant. Quare non niſi recentia, atque in principio tantum menſæ ſumenda ſunt. Abſtergendi ſtomachi & ciendæ appetentiæ vi prædita ſunt. Alia denique craſſa, nigra, & maxime omnium pontica ſunt, quæ in compluribus Italiæ locis Maraſche vulgo nuncupantur, à ſapore ſic dicta, quod non iniucundi amaroris tantillum reſipiant. Ea ſummo poſt alios cibos loco edenda ſunt, ita vt os ventriculi ponticitate ſua claudant: quo clauſo concoctio & melius & citius peragitur. Galenus faciens ceraſorum omnis generis mentionem, lib. 7. ſimpl. medic. cap. 19. ſcribit in hunc modum:

dum: Cerasus arbor fructus fert non paris adstr
ctionis in omnibus particulatim plantis partic
pem. Nam & in harum, sicut etiam malorū gr
natorum & malorum, quibusdam austera qual
tas, in quibusdam vero dulcis, in nonnullis a
tem acida exuperat. Quinetiam ipsorum dulc
quæ nondum cocta sunt, ac natura quædam a
modum sunt acerba, quædam similiter moris a
cida. Sed in moris immaturis acida qualitas ace
bam exuperat, in cerasiis non semper. Ergo qu
dulciora sunt, magis quæ in intestinis sunt sul
ducunt, sed minus grata stomacho sunt. Contr
austera. Quæcunq; vero acida sunt, ea pituitosi
excrementosisq; stomachis sunt apta. Siquiden
austeris magis desiccant, & nonnihil etiam inci
dunt. Porro ipsius arboris gummi communem
omnibus viscosis & mordacitatis expertib. me
dicaminibus facultatem obtinet, quæ & ad ar
terias exasperatas accommoda est. Proprie au
tem, siquidem, quod quidam subscribunt, verū
est, calculis vexatos adiuuat. Nam sic illi tenuiū
partium inesset facultas quædam. Hæc ille. Plu-
ra Dioscorides libro 1. capite 126. Plinius lib. 15.
cap. 25. & Simeon Sethi in Syntagmat.

DE PRVNIS.
CAPVT XLI.

F*Rigida sunt, laxant, multum prosunt tibi pruna.*

Duæ prunorum facultates hic referuntur. Ac prior quidem, quod corpus mediocriter refrigerent. Dulcia enim (quemadmodum libro 2. de medicaminibus simpl. purgantibus bened. capite 19. à Mesue scribitur) calido frigido sunt temperata, aut paulo frigidiora humida ordine

secun-

[se]cundo: μέσα id eſt, dulcacida frigida princi[pi]o ſecundi. Omnia tamen refrigerant. Quare [L]uſitani, qui calidam incolũt regionem, carniũ [v]arum coctur æ pruna plerunque immiſcent, & [p]otiſſimum Damaſcena. poſterior vero quod al[u]um moueant. Et hoc Galenus quidem lib. 2. dẽ [a]limẽt. facult. cap. 31. ita ſcribens cõfirmat: Cor[p]ori, inquit, ex hoc fructu minimum alimenti [a]ccedit: vtilis tamen eſt iis, quibus propoſitum [e]ſt, ventrem mediocriter humectare ac refrige[r]are. Ipſum enim cum humiditatis, tum lentoris [ſ]ui gratia ſubducit. Quod certe de maturis intel[l]igendum: cruda enim, quemadmodum Auicen[n]a teſtatur, non parum adſtrictionis præſe fe[r]unt. Et quanquam poſterior hæc prunorum fa[c]ultas, non ſecus atque prior etiam, Damaſcenis [f]ere attribuatur, Armenis tamen potius adſcri[b]enda erit, vt quæ, Auicenna & Meſue teſtibus, præter cætera magis alterent, largiuſq; ſoluant. Vſui vero maxime ſunt matura, immatura minus: optima autem inter ipſa, & humanæ naturæ conuenientiſſima ſunt oblonga, carne cum dura, tum exigua, ſiccitate nonnulla participantia cortice exteriore tenui, ſapore non prorſus dulcia, ſed μέσα id eſt, dulcacida, qualia Damaſcena cumprimis habentur. Hæc enim mediocriter humectant ac refrigerant. Multa porro & varia prunorum genera reperiuntur, non omnium tamẽ vſus approbatur. In hoc genere ſunt agreſtia quædam parua, dura acerbaque, & cibo iniucunda, Galeno ἀγελοκοκκύμηλα vulgo pruneola ſiue prunula nominãtur. Horum fructus, inquit Galenus lib. 7. de ſimpl. medic. facult. capi. 35. euidenter adſtrictorius eſt, ventremq; ſiſtit.

Quo

Quo fit vt aquam nonnulli ventri sistendo acco
modatissimam inde eliciant. Cæterum prun
quæ ventris subducendi gratia sumuntur, in a
qua frigida, prius quam ingerantur, aliquar
diu præmaceranda sunt. Ita namque præparat
magis tum humectant, tum refrigerant, adeoc
ad appetentiam, quę collapsa fuerit, excitandam
& ad flauam præterea bilem, quæ in ventre ha
betur detergendam ac subducendam accommo
datiora fiunt. Quare biliosis etiam non solum
febribus, sed aliis quoque morbis salubria red
duntur. Pruna recentia atque humida siccis va
lentius quidem alterant: sed excrementitium
magis & peioris succi corpori præbent alimen
tum. Sicca vero non solum ad nutritionem ac
commodatiora sunt, verum magis etiam corro
borant. Quod de prunis hoc loco diximus, idem
de cerasis quoque aliquo modo intelligi potest:
sed horum humiditas quam illorum subtilior a
minus lenta est: quo fit vt minus etiam alant.
De prunis Dioscorides libro 1. capite 134. Gale
nus & Mesues locis paulo ante citatis, & Aui
cenna libro 2. Canonum capite 539.

DE PERSICIS, RACEMIS, & Passulis.

CAPVT XLII.

Persica cum musto vobis datur ordine iusto
Sumere, sic est mos nucibus sociando racemus.
Passula non spleni, tussi valet, est bona reni.

Duo præcepta cumprimis hoc loco tradun
tur.

Ac *primum* quidem, vt mustum cum persicis
biba

atur, aut ſane perſica ſimul cum muſto exhibentur. Muſtum namq; calefacit admodum, ebullitionemque in corpore efficit: ſed perſica ebullitionem hanc atque excalefactionem frigiditate ſua cohibent & moderantur. Contra vero perſicis, cum vehementius refrigerent, merito adhibetur muſtum, quippe quod frigiditatem earum, ne ventriculo noxam inferant, calore ſuo facile mitiget ac temperet. De perſicis ſupra capite 7.

Secundum vero, vt vuarum racemi cum nucibus edantur: quod de aridis potiſſimum & antiquis nucibus intelligendũ eſt. Virides etenim & humidæ per ſe ſalubres cenſentur: antiquæ vero & aridæ excellenter ſiccant, adeoque ob oleoſam ſuam qualitatem prompte in corporibus accenduntur. Iure igitur vuarum racemi cum ipſis mandendi veniunt, vt qui exſiccationi atq; inflammationi humiditate ſua reſiſtant. De nucibus copioſe ſupra, cap. 13.

Tertio deinde verſu traditur, paſſulas ſiue vuas paſſas lieni officere. Ipſum enim communi ratione dulcium omnium obſtruunt atq; lædunt. Hinc Galenus in libro de attenuante diæta, capite 9. in hunc modum ſcriptum reliquit: Vuæ paſſæ ſi non ſint adſtringentes, lieni quidem & hepati tumentibus non conueniunt: thoraci tamen ac pulmonis affectibus conducunt. Renibus etiam conferunt, quippe quos lauant & abſtergunt, vrinamque cient. Renes namque multa ad ipſos deriuata humiditate mundantur. Sed de his quoque ſupra, capite nono.

DE FICVBVS.

CAPVT XLIII.

Scropha, tumor, glandes, ficus cataplasmate cedunt.
*Iunge papauer ei, confracta foris * trahit ossa.*

al. *tenet.*

Ficuum facultates.

Hic duæ ficuum cataplasmatis modo impositarum facultates referuntur: Ac prior quidem, quod cum aqua, siue alio quopiam conuenienti liquore decoctæ humidæque impositæ scrophulas, glandes atque tumores discutiant. Per scrophulas vero, quemadmodum doctissime à Iano Cornario in cap. 8. lib. 1. Macri scribitur, Latinis non recepto adeo vocabulo, strumæ intelliguntur. Videtur autem ex Græca voce factum esse. Sicut enim Græci χοιράδας appellant, quas nos strumas dicimus, sic visum fuit huic, qui primus scrophas appellauit, eos glandularum circa collum ac guttur tumores, Græcæ vocis etymon exprimere, χοιράδες enim ἀπὸ τῶν χοίρων appellatæ sunt, hoc est, à porcis ac suibus: vel quod, Auicenna 3. 4. tract. 2. cap. 9. teste, ob edacitatē haud raro circa hoc animal reperiantur, vel quod earum figura porcis plurimum adsimiletur. Per Glandes accipiendus hoc loco abscessus, vt Guidoni Cauliaco placet, vtcunque mollis, vnicus, mobilis & separatus à partibus circumiacentibus, in emunctoriis plerumque nascens: talis enim à glandis forma quam præ se ferre videtur, nomenclaturam accepit. Lege Io. Tagaultium lib. 1. Institutio. chirurg. cap. 13. Porro per tumores quælibet inflationes in quauis corporis parte exortæ intelligi possunt. His enim omnib. curandis ac maturandis ficus in aqua cum momēto aceti, vt penetrationem earum adiuuet, decoquen-

Aetius libro 15. cap. 5.

tendæ ſunt, donec molleſcant: mox liquore
r colum transfuſo, ficus ipſæ in mortario con-
ndendæ, ac cum eodem rurſus cataplaſma in-
rmandum. Cataplaſma autem proprie medi-
mentum vocatur, quod è plantis viridibus cō-
ſis, vel iiſdem ad mollitudinem vſque in aqua
coctis componitur: id quod innuitur etiam
lgato verſiculo:

nc cataplaſma facis, cum ſuccum ponis & herbam.

Poſterior vero facultas: quod cum papauere
npoſitæ ficus fracta extrahāt oſſa. Quo ſane lo-
erraticum illud papauer intelligendum eſt,
od in aruis paſſim naſcitur flore rufo, & capi-
pollicaris vnguis magnitudine. Pueri in Scho-
ἐγκαυστὸν, id eſt, atramentum librarium ex
ntritis florum foliis conficere ſolent. Dioſco-
des lib. 1. cap. 142. de foliis eius priuatim teſti-
onium præbet, quod cum ficubus cataplaſma-
modo impoſita ad extrahendum oſſa fracta
nducant. Sed adſcribam ipſius verba: Ἀνάγουσι
δὲ ὄλυνθοι καὶ ὀστᾶ σὺν μήκωνος ἀγρίας φύλλοις
eſt, Groſſi cum ſylueſtris papaueris foliis oſſa
trahunt.

Vermiculos, veneremq́ facit, ſed cuilibet obſtat.

Duo hic traduntur effectus ficuum. *Primo* nam-
ue ex largiore ipſarum vſu pediculorum mul-
tudo prouenit: quod de iis potiſſimum intelli-
endum eſt, quæ, vt refert Galenus libro 2. de a-
ment. facult. capite 8. & poſt hunc Auicenna 2.
ano. capite 283. maturæ prorſus ac ſiccæ ſunt:
uandoquidem ſanguinem non admodum bo-
um ſudoremq; multum gignunt. *Deinde* vero
d Venerem irritant. Excrementitiæ enim ſunt,

&

& inflationes pariunt, quibus virga erigitur, & Venereæ roborantur vires. Plura ſupra cap. 9.

DE MESPILIS.

CAPVT XLIV.

*al. *Eſcula.*

*Multiplicant mictum, ventrem dant * meſpila ſtrictum.*
Meſpila dura placent, ſed mollia ſunt meliora.

Duæ meſpilorum vtilitates hoc loco recenſentur. Vna quidem, quod mictum ſiue vrinam multiplicent atq; augeant. Quod certe non primo & per ſe ac propria ſui ratione efficiunt, ſed ex accidenti. Fæces enim comprimendo indurant, quo fit, vt ventris humor ad veſicam distribuatur. Quinetiam ratio adſignari poteſt ſimilis illi, quæ eſt apud Hippocratem aphoriſ. libro 4. aphor. 83. Mictio noctu plurima facta paruam ſignificat deiectionem. Quoniam, inquit Philotheus, multa & magis conferta diſtributio facta eſt in iecinore, & alio deriuata eſt materia, ideo multæ vrinæ fluxerunt, parum autem ſtercoris: & è conuerſo ſi multa ſtercoris deiectio fiat, pauca erit vrinarum excretio, eadem de cauſa: nam parua diſtributio facta eſt, & ideo etiam parum vrinæ, multa autem per ſtercus deiectio, quoniam in ventriculo manet humidum. Altera vero, quod ventrem detineant: idque præſtant maxime qualitatis ratione, quæ ineſt ipſis acerba admodum & ſtyptica. Ex quo infertur hoc loco, meſpila dura placere, quippe quæ ob adſtrictionem aluo fluenti in cibo accommodatiſſime exhibeantur: ſed mollia eſſe meliora, vt quę magis nutriant, & aluum minus ſiſtant. Illud porro neminem latere debet, omnibus huiuſcemodi

Mictio nocturna.

modi parce veſcendum eſſe, non autem affluenter, vt pyris, perſicis, ficubus, vuis,& ſimilibus. Nullo enim ipſorum vt alimento, ſed vt medicamento potius indigemus. Quod ſatis quidem colligitur ex ſaporis acerbitate, & duritie ſubſtantiæ, vt quæ præterquam quod tardius in arbore maturitatem conſequuntur, minus etiam quam vt edi queant molleſcunt. Atque hac ſane de cauſa priuſquam edantur, reponi ſolent donec emoliiantur. Sic enim quamplurimum ex acerbitate & ſtypticitate amittunt,& in cibo ſuauiora fiunt.

DE MVSTO.

CAPVT XLV.

PRouocat vrinam muſtum, cito ſoluit & inflat.

Tres hic enumerantur facultates muſti.

Primo enim vrinam prouocat. Siquidem fæcibus eius nitroſum quidpiam ineſt, ac tergendi facultas, atq; eam ob rem vbi in veſicam deſcenderit, ipſam mordicans ad vrinæ profuſionem impellit. Hic tamen verſus non de quolibet muſto, ſed de eo ſolum intelligendus eſt, quod fæces habet mordicantes. Eiuſmodi porro ex Rhenenſibus non pauca reperias. Muſtum enim cui fæces inſunt craſſæ, non mordicantes, quemadmodum ſupra cap. 26. oſtendimus, meatus obſepit atque obſtruit vrinarios, ita vt vrina potius ſupprimatur.

Deinde ventrem ſoluit: Viſcera enim nitroſa & ſalſa fæcis ſuæ qualitate abſtergens ad deiectionem incitat.

Tertio vero inflat, quod quidem propter eam contingit, quam in corpore excitat ebullitionẽ:

inde enim flatus proueniunt. Sed de his omnibus satis supra, cap. 26.

DE CEREVISIA ET Aceto.

CAPVT XLVI.

CRassos humores nutrit ceruisia, vires.
Præstat, & augmentat carnem, generatq́; cruorem.
Prouocat vrinam, ventrem quoque mollit, & inflat,
Frigidat & modicum. Sed plus desiccat acetum.
Frigidat, emaciatq́;, melanch. dat, sperma minorat.
Siccos infestat neruos, & pinguia siccat.

Cereuisiæ proprietates.

Duo hoc in loco peraguntur. Primo enim breuiter octo Cereuisiæ proprietates percurruntur. Quarum prima quidem est, quod crassos humores in humano corpore generet: idq; maxime, si vino comparetur. Porro iuxta materiæ varietatem vnde conficitur, aliam in se atque aliam recipit vel incrassandi, vel extenuandi humoris rationem. Siquidem ex crassiore substantia crassiores, ex tenuiore vero tenuiores humores procreari par est.

Secunda, quod robur addat.

Tertia, quod carnem augeat.

Quarta, quod bonum gignat sanguinem, Quę quidem tres proprietates potissimum intelligendæ sunt de cereuisia multæ substantiæ, non nimis recenti, neq; nimis inueterata, ex optimis granis rite & perfecte cocta: qualis Erphordiensis cumprimis existit. Ea enim multũ habet substantiæ, boni est succi, vberrimũ corporibus exhibet alimentum, & vires auget.

Quinta, quod vrinam prouocet: quæ proprietas claris maxime conuenit cereuisiis, quibus plu-

plurimum incoctum est lupuli: qualis est Embecensis. Ea namq; ob lupuli copiam celerrime penetrat & vrinam prouocat.

Sexta, quod ventrem molliat. Eiusmodi inter triticeas Hamburgensis existit: grati saporis est, multum substantiæ habet, copiosum & boni succi alimentum præbet, sanguinem bonum generat, & in soluenda aluo per se, aut cum butyro Phrysico primum locum sibi vendicat. Minus tamen conuenit illis, quibus caput non admodum firmũ est: quippe qui ex ea facile inebrientur.

Septima, quod flatibus ventrẽ distendat, idq; maxime præstat Cereuisia cruda, hoc est, male & imperfecte cocta: quę certe præterquam quod ægre concoquitur, inflationes etiam & obstructiones gignit, vrinamq; remoratur: impinguat tamen admodum. In hanc classem Coyta Hollandiæ referenda est.

Octaua, quod paululum infrigidet. Eiusmodi censentur cumprimis cereuisiæ Hollandiæ, Brabantiæ, Hannoniæ, Flandriæ, & quibus plebeii homines vulgo vtuntur. Ea namque omnes vino collatæ refrigerandi facultatem habere videntur. Vbi sciendum cereuisiam confici posse ex auena, hordeo & tritico, sed iuxta materiæ rationem diuersa ei inducitur temperatura, siue qualitas. Quæ namq; ex hordeo fiunt frigidiores euadũt. Hordeum enim refrigerat siccatq; in primo gradu. Quæ ex hordeo simul atq; auena, minus alunt, nec inflant neque obstruũt admodũ. Quæ vero ex tritico, calidiores existunt, magisque tũ obstruũt, tũ nutriunt. Crassiores cereuisiæ tenuioribus tardius concoquuntur, atq; in

Cereuisiæ præparatio

corpus vniuersum distribuuntur : magis tamen nutriunt. Tenuiores vero contra cito alterantur, in partes corporis celeriter rapiuntur, mouent vrinam, & parum alunt. Mediocres omnia faciũt mediocriter. Pessima habenda est cereuisia, quæ conficitur ex rebus inebriantibus, nimirum ex lolio, vel chamepeuce. Ea enim adeo efficitur valida & halituosa, vt parum absit quin bibentes paulo immoderatius ad insaniam redigantur, maximum capitis dolorem generat, & neruos lædit. De Cereuisia plura supra capite 17. & 18. Est præterea eruditissimum Ioannis Placotomi de natura & viribus cereuisiarum opusculum in omnium manibus, vnde facile suppleri queant, quæ hic desiderantur.

Aceti proprietates quinq;.

Secundo deinde loco quinque aceti facultates enumerantur. Ac prima quidem, quod exsiccet. Secunda quod refrigeret. De temperatura vel maxima est inter autores controuersia, aliis frigidum, aliis contra calidum adstruentibus. In hoc tamen præcipui consentiunt, quod vim habeat refrigerandi magis, quam calfaciendi. Exiccat tertio gradu, estq; valde tenuium partium, crassos & glutinosos humores attenuat, atq; incidit, humorumq;, putrefactioni vel maxime resistit. Eamq; ob rem Medici peste grassante cum in cibo, tum in potu aceti vsum mirifice cõmendant. Hinc sane 3. 1. doc. 5. capite 1. Auicen. inter alia sic ferme de eo scribit : Aceto præterea pestis tempore vti in cibo atq; potu, nocumenti ipsius securitatem præstat. Tertia, quod emaciet, hoc est, macrum reddat. Vehementer enim attenuat, incidit, ac desiccat, & excellentius, si, vt 3. 1. doct. 4. cap. 5. Auicẽna tradit: ieiuno vsurpetur

petur ſtomacho. Aſſiduus tamen atq; immoderatior eius vſus plurima omnino adfert incommoda. Viſum nanq; debilitat, pectus ac pulmonem offendit, & tuſſes commouet. Hepati quoque inimicum eſt: ſiquidem, vt tract. 3. ad Sultanum Babyloniæ Rabbi Moſes autor eſt, ipſum radit, ſanguinemq; eius dealbat. Stomacho præterea, iuncturis, & neruoſis omnibus mali nonnihil immoderatiore vſu ingenerat, articularesque dolores, tremores, & paralyſin excitat. Proinde qui frigido ſunt & ſicco tēperamento, quique inualidum pectus, pulmonem, hepar, ſtomachum, & neruos habent, ab aceto abſtineant, aut modice ſaltem eo vtantur.

Quarta, quod generet melancholiam: Frigiditate enim ſua & ſiccitate ipſum hepar refrigerat & exiccat, atque ad generandam fæcem melancholicam opportunum reddit, quæ deinceps facile in verā melancholiam vertitur. Hippocrates libro 3. de vict. rat. in morbis acutiſſimis aphor. 38.

Quinta quod Veneris appetentiam reſcindat, & ſemen imminuat. Nimium enim attenuat, incidit, exiccat & refrigerat. Cibariorum tamē appetentiam ſuſcitat. Harum facultatum libr. 3. ad Almanſorem cap. 17. Rhazes etiam meminit: Acetum, inquiens, frigidum eſt & ſiccum, maciem efficit, virtutē deſtruit, ſperma minuit, bilemq; corroborat nigram, flauam vero demolitur, ſanguinemq; debilitat, & cibos quibus admiſcetur, attenuat atq; incidit.

Vltimo tandem verſu tria comprehenduntur: Ac primum quidem, quod macris noceat. Cum enim acetum excellenter attenuet, incidat atq;

deficcet, ex neceſſitate etiã maciem auget. Quippe ſimilibus, vt Galenus lib. 1. cap. 10. de ſanitat. tuend. teſtatur, quemlibet exceſſum augeſcere par eſt, contrariis vero remitti aut minui.

Secundum, quod noceat neruis. Exangues enim ſunt: & cum tenue ſit, valde eos penetrat. Plura de hoc ſupra cap. 1. in acida cereuiſia.

Tertium, quod immodice pinguia corpora emaciet: atq; eius quidem ratio iam reddita eſt. De aceto plura Dioſcorides libro 5. capite 17. Galenus libro 1. de ſimpl. medic. facult. capite 19. & deinceps. & libro 8. eiuſdem operis capite 22. & Simeon Sethi in Syntag.

DE RAPIS.

CAPVT XLVII.

al. ſic tortio tunc gen.

Raporum commoda & incommoda.

RApa iuuat ſtomachum, nouit producere ventum,
Prouocat vrinam, præſtat & in dente ruinam.
*Si male cocta datur * tibi torſio ſic generatur.*

Hic tres cumprimis raporũ recenſentur proprietates. Ac primum quidem, quod ſtomachum iuuent. Secundum, quod flatus gignãt. Tertium quod vrinam prouocent. Quæ ſane omnia de iis intelligi debent, quæ belle & perſpicue cum pinguibus carnibus percoquuntur. Ea enim iucundiora ac gratiora ſtomacho fiunt, ſatis tum nutriunt, tum impinguant, ſed humentem ac fluxam carnem creant, flatus & genitale ſemen generant, Veneremque ſtimulant, vrinam prouocant, fauces leniunt, atque thoracem, ac viſum præterea (vt Auenzoar in libro de conſeruanda ſanitate & tract. 8. capite 21. libri 1. Theyſir. & Auerrohes lib. 5. capite 41. collect. teſtantur) peculiari quapiam proprietate roborant.

Fer-

Fertur etiam quod fibræ illorum, siue caudę, aluum fortiter moueant: Atque hinc sane vulgati excogitati sunt versiculi:

Radix rapa bona est, comedenti dat tria dona.
Visum clarificat, ventrem mollit, bene bombit.

Secundo deinde loco duo eorundem referuntur incõmoda. Nam & dentes lædunt, & torsiones siue tormina in ventre suscitant. Atque his quidem malis cruda maxime obnoxia sunt. Primum enim non ægre modo dentibus franguntur, verumetiam minus iusto in ventriculo conficiuntur, quo fit vt & ipsa corumpantur, & fœtidos preterea halitus dentibus suggerant, acciditque duplici ita nomine dentes offendi, commanducatione nimirũm & halitu. Deinde vero ad istum modum liberalius ingesta concoctu sunt difficiliora, ac flatulenta magis, stomachoque noxia. Nonnunquam autem & ventrem mordicant: Quorum posterius etiam vulgato nobis indicatur versiculo:

Ventum sæpe rapis, si tu vis viuere rapis.

Crebrior raporum vsus crassum humorem generat, & obstructiones iecoris parit. Ventrem nec sistunt nec mouent. Inter radices tamen omnes, quę quidẽ edendo sunt, rapę corporis nutritioni vel maxime conueniunt, idq; ex saporis iucunditate facile deprehenditur. Ea enim eduliorum omnium natura est, vt amara, & quæ linguam contrahunt, minus: dulcia vero magis alant. Rapa autem cum aliis radicibus dulciora sunt minusq; linguam contrahunt, maius etiam aliis præstare alimentum, magisq; victus salubris rationi conuenire consentaneum est. Sanguinem tamen crassiorem & melancholicum

generant, cum minus iusto in ventriculo ob cōcoctoriæ facultatis imbecilitatē conficiuntur. Coctionem autem diuturniorem postulant, eaq; sunt laudatissima, quæ primæ ebullitionis aqua segregata & abiecta bis percoquuntur. Cruda ob prædictas paulo ante causas nullo modo edenda sunt. Cymæ raporum decoctæ manduntur, & vrinam cient. Rapum muria conditum, vel cum aceto & sale sumptum, minus quidem alimenti sufficit, sed multo magis appetentiam recreat. Huius semen tritū & magna copia haustum, Venerem suscitat. Fertur, quod si quis hoc ipsum semen cū calamintha & Lemnia terra commixtum sumat, eo die neque veneno, neque morsu venenati animalis lædi. Appensum inguinum morbis peculiari quapiam proprietate medetur. Plura Dioscorides libro 2. capite 99. Plinius lib. 18. cap. 13. Galenus lib. 2. de aliment. facult. cap. 62. & lib. 6. de simpl. med. facult. cap. 98. & Simeon Sethi in Syntag.

DE ANIMALIVM VIsceribus.

CAPVT XLIIX.

al. digeritur. *EGeritur * tarde cor, concoquitur quoq; dure.*
Sic quoq; ventriculus, tamen exteriora probantur,
Reddit lingua bonum nutrimentum medicina.
Concoctu facilis pulmo est, cito labitur ipse.
Est melius cerebrum gallinæ, quam reliquorum.

Agitur hoc loco de natura & facultate viscerum, quæ homines cibi causa ex animalibus secant. Recensentur autem numero quinq;. Quorum *primum* quidem est, Cor tarde tum conco-
Caro. qui, tum per intestina descendere. Caro enim eius

us dura eſt, cui vt ægre concoquatur, & tardiſſime deſcendat, natura comparatum eſt. Teſtis Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 11. Cor inquiens ſubſtantia quidem ſua caro eſt fibroſa ac dura, ideoq; ad concoquendum eſt difficile, & tarde permeat. Huc iecur quoque referendum videtur. Nam, vt ibidem teſtatur Galenus, omnium animalium iecur craſſi eſt ſucci, ac ad coquendum difficile, tardeq; permeat. Renes itidem praui admodū ſunt ſucci, & concoctu difficiles. Galenus ibidem cap. 5.

Secundum eſt, ſtomachum quoq; ægre concoqui, & lente tranſire. Eſt enim membrum cartilaginoſum ac nerueum, neq; facile in bonum ſanguinem mutari poteſt. Cartilaginoſa enim dura ſunt: nerueæ vero animalium particulę ſuccum abſolute pituitoſum gignunt, Oribaſio libro. 4. Synop. ad Euſtathium filium cap. 7. teſte. Galenus libro 3. de aliment. facult. capite 12. in hunc fere modum de eo ſcriptum reliquit: Durior carnibus eſt ſtomachus, ob id etiam ſi rite conficiatur, ſuccum tamen gignet non plane ſanguineum, neque inculpatum, ſed frigidiorem ac crudiorem. Proinde multum temporis requirit, priuſquam ſatis confici & in probum ſanguinē mutari queat. In extremis tamen partibus, nempe in fundo & orificio, facilius conficitur in quibus pinguior ſit, & carnium naturæ propinquior. **Stomachus.**

Tertium eſt, Linguam boni eſſe alimenti, idq; maxime, Auicenna lib. 2. Cano. cap. 145. teſte, circa radicem. Illic enim ſuauiſſima eſt, facile concoquitur, & probum corpori alimentum præſtat: cum fungoſa alioqui laxave ſit, & reſpectu **Lingua.**

ſolidioris carnis parum alimenti habeat. Inter omnes tamẽ porcellinæ præſtantiſſimæ ſunt, vt quæ oblata circumcingente pellicula à ſtructoribus ac prægustatoribus principum carni æquiparentur aprugnæ. Bouillæ ob exuperantem humiditatem parum in victus ſalubris ratione commendantur. Quamobrem ipſis vſuri obſonatricis artis periti caryophylla inſerere ſolent, priuſquam aſſentur, ſic enim illarum humiditas contemperatur, edendoque accõmodatiores fiunt.

Pulmo. *Quartum* eſt, pulmonem facile & concoqui, & per inteſtina deſcendere, mollis enim admodum eſt & rarus. Paulus lib.1.cap.85.hæc ſic tradit. Pulmo facilius quidem, vtpote fungoſus, concoquitur, ſed leuiorem cibum præbet, pituitæ generandæ efficax. Agninus vero pulmo, licet pro alimento minus conueniat, medicamenti tamen vim poſſidet. Impoſitus enim vt autor eſt Dioſcorides lib. 2.cap.34.& Galen.libr.11.de ſimpl.med. facult.cap.8. attritus à calceamentis contractos ab inflammatione tuetur & ſanat. Idem tradit Auicenna 2.Cano.cap.568.

Cerebrum. *Quintum* eſt, gallinæ cerebrum omnium eſſe præſtantiſſimum. Vbi ſciendum inprimis, cerebrum eſſe pituitoſum craſſi vitioſique ſucci: lẽte tranſire, concoctioni aduerſari, ſtomachum lędere & nauſeam excitare: ideo recte vulgo ad corrigendam frigiditatem & humiditatem, cum ſale & puluere zingiberis, aut piperis condiri ſolet. Suillum naturæ inimicum eſt, ouillum vero, Vitulinum leporinum cuniculumve cum ſale ac calidis ſpeciebus mandi conceditur. Inter omnia tamen cerebrum gallinæ primam laudem obtinet, abunde enim nutrit, genitali ſe-

mini

ini adiicit, & cerebri ſubſtantiam auget: vnde his qui tardiori leuioriq;, in genio ac mente nt, prodeſſe dicitur. Dioſcoridi libro 2. capi 40. ſanguinem à cerebri membrana profluen m ſiſtit: Quod Auicenna lib. 2. Cano. cap. 128. 296. ad fluxum ſanguinis narium tranſtulit, mpe qui membranæ cerebri vitio contractus . Cerebrum inquit, gallinæ prohibet fluxum nguinis narium, accidentem ex velaminibus rebri. Plura de hoc ſupra cap. 9.

E SEMINE FOENICVLI. CAPVT XLIX.

Emen fœniculi pellit ſpiracula culi.

Hoc in loco traditur, ſemē fœniculi, quod ἀραθρον Græce dicitur, flatus diſſipare atq; expellere, idq; maxime ratione caliditatis. Nam lib. ſeptimo de ſimpl. medic. facult. capite 97. Galenus memoriæ prodidit, tam valenter excalacit, vt ex tertio ordine excalfacientium cenſeri promereatur: deſiccat vero non æque, ſed iſum quiſpiam in hoc primi eſſe ordinis poſueit. Proinde lac procreat: quod ſi admodum deiccaret, non ſane efficeret. Suffuſis eadem ratione auxiliatur, vrinas menſeſque ciet. Ex eſu præterea ſeminis fœniculi manant & alia quædam commoda. In febribus enim nauſeam & ſtomachi feruorem ex aqua frigida potum ſedat, ſtomachum purgat, oculorum aciem reficit, & cum vino decoctum virulentorum vermium ictus ſanat. Contrariæ radices & cum melle illitæ morſibus cannm medentur. Quæ quidem omnia à nonnullis memoriæ iuuandæ gratia hiſce verſibus incluſa ſunt.

Bis duo dat marathrũ, febres fugat atq; venenũ:
Et purgat stomachum, lumen quoq; reddit acutũ.

Transcripta autem ea sunt, partim ex Dioscoride lib. 3. cap. 71. partim vero ex Auicenna lib. 2. Cano. cap. 281. Quo sane loco inter alia refert Auicenna, etiam Democritum existimasse, serpẽtes & vermes venenatos recentis fœniculi semine pastos senectam exuere, oculorumque aciem succo eius reficere veris initio, vbi latebris relictis in apricũ prodierint. Vnde intellectum est, hominum quoq; caliginem præcipue eo releuari. Plura hac de re Nicander sub exordium Theriacon. Plinius lib. 8. cap. 27. & lib. 19. ca. 9. & lib. 30. cap. 23. Macer libro 1. cap. 16. & Mesues cap. 1. de ægritudinibus oculorum. Attamen quũ concoctioni aliquantulũ renitatur, & exiguum prauiq; succi alimentum corporibus exhibeat, non vt alimento, sed vt medicamẽto potius fœniculo vtendum est. Proinde aliis interim cibis ipsum vice condimenti, & vt eorum prauitatem corrigat, adhibemus. Quemadmodum enim petroselinum nõnunquam cum lactucis, vt earum humiditas & frigiditas contemperetur, sic etiam cum cucurbitis interdum aut rapis, vt prauitas eorum minuatur, fœniculum decoquere simul & mandere consueuimus.

DE ANISO.
CAPVT L.

Emendat visum, stomachum confortat Anisum.
Copia dulcoris Anisi fit melioris.

Duæ hic referuntur vtilitates Anisi.

Primo nanq; visum emendat, & maxime quidem foris impositum. Atq; hinc sane apud Plinium

um libro 20. capite 17. naturalis hist. epipho- oculorum è vino radicem eius tusam ab Iol- imponi solitam legimus. Ipsum cum croco pa- modo & vino, & per tritum cum polenta ad agnas fluxiones, extrahendaque si qua in ocu- is inciderint.

Secundo deinde loco stomachum roborare di- tur, quod profectò de semine eius potissimum telligendum est. Illud namq; vt lib. 6. de simp. edic. facult. cap. 44. Galenus adserit, maxime ile est acre & subamarum, vt prope ad vren- um accedat caliditatem. Est autem & in siccan- tertii ordinis, sicut & in calefaciendo. Stoma- um igitur calefacit, & qui in ipso sunt humo- s crassos ac frigidos lentosque attenuat, inci- t, liquidosque & expulsioni accommodos red- t. Inflationes quoque, quæ ab iisdem profici- untur, discutit. Atque hinc adeo fit vt stoma- us tum repurgetur, tum exsiccetur, & onere o grauatus fuit, deposito roboretur. Quinetiã ui eadem ratione conferre existimandum est: ippe cui nihil æque noceat atque stomachi puritas. Hinc enim impuri, fœtidi & turbu- ti fumi ad oculos sublati noxam spiritibus iuis inuehunt. Melius ad hoc semper recens, enum, non furfurosum, dulcedine & odore estans. Præter has vtilitates & aliæ quamplu- næ à Dioscoride lib. 3. cap. 55. à Plinio loco pau- ante citato, Serapione cap. 242. & Auicenna . 2. Cano. cap. 1. recensentur. Oris enim halitũ undiorem facit, doloris leuamentum præstat, nam ciet, discutiendi vim habet, aquam quæ biit cutẽ dissipat, potum sitim ex salsis humo- us contractam extinguit, animalium venenis

ad-

aduersatur, valet ad inflationes. Aluum & alb
fœminarum profluuia tostum sistit, lac ad mam
mas elicit, Venerem stimulat. Dyspnœas à pitui
ta profectas, tostum purgat, cum melle sumptun
melius. Vetustis & antiquis ex frigore hepatici
affectibus prodest. Iecoris, lienis, renum, vteri a
reliquorum etiam viscerum obstructiones tollit
Vias enim ab humoribus crassis, frigidis ac len
tis præclusas & obsessas aperit. Atq; ob id febri
bus quoq; opitulatur antiquis. Dolores capiti
leuat, suffitum naribus: cum rosaceo tritum in
stillatumque fractis auribus medetur.

DE SPODIO.

CAPVT LI.

SI cruor emanat, Spodium sumptum cito sanat.

Spodium. Spodium sanguinis profluuia hic sistere tra
ditur: quod de Spodio ab Arabibus nobis de
scripto potissimum intelligendum venit. Hoc, v
ex Auicenna 2. Cano. cap. 617. colligitur, non e
nisi radices cannarum arundinumve adustæ
Quare cum eo quod Græci ἀντισπόδιον appellā
conuenire videtur. Officinæ Platearii nixæ test
monio pro spodio tam Græcorum, quam Ara
bum ossibus vstis vtuntur, quæ elephantis esse
putant: quum verisimilius sit bouis, vel alteriu
esse animantis ossa. Quocirca cum veterum
Græcorū spodiū, quod Tuthiacus vocatæ specie
est, habeatur, ex officinis prorsus hæc combust
ossa proscribantur, eiusq; in Græcorum compo
sitionibus vsus sit: in Arabum vero cōpositio
nibus cannarum Indiæ spodio, aut si illud hab
ri non possit, radicibus cannarum nostrarū ad
stis vtendum erit. Græcorum spodium solum a
mo

mouetur: Arabum vero etiam ſumitur & deuo-
ratur. Hoc ipſum itaque ſanguinem vndecunque
etiam manantem hic ſiſtere traditur, & maxime
quidem quod frigidum ſit & ſiccum, valideque
adſtringat, aut certe quod ſumptum ſiue admo-
tum peculiari quadam proprietate hepar intem-
perie vel naturali, vel quoquo modo aduentitia
ualidius moderetur ac roboret. Hoc autem viſce
re (quod principiũ ac fons ſanguificationis eſt)
roborato, ſanguis ab eodem melius etiam reti-
netur. Puluis igitur eius cum ſtillatitiis liquori-
bus roſarum & plantaginis in nares iniectus
αἱμοῤῥαγίαι earundem curat. Idem cum ſucco
plantaginis contra αἱμόπτυσιν & dyſenteriam
efficaciter ſumitur. Quin & aliæ quam plurimæ
ab autoribus ſpodio attribuuntur dotes. Siqui-
dem cor quoque proprietate quadã corroborat,
& ſpiritus claros ac ſolidos efficit: quapropter
exhilarat etiam atque lætificat. Potum aut appo-
ſitum calidæ cardiacę & contractæ ab effuſione
flauę bilis ad os ventriculi ſyncopę, calidoq; cor-
dis tremori auxiliatur, adiuuante ſcilicet talem
ipſius actionẽ facultate adſtrictoria, & maxime
quidem in temperaturis calidis. In frigidis ve-
ro cum croco temperatũ eadem præſtat. Febri-
bus confert acutis, ſitim ſedat, & immodico cho-
lerico alui profluuio atq; vomitui ſubuenit. Pu-
ſtulis quoque quę in ore & lingua erũpunt pro-
deſt. Feruorem furoremque flauę bilis cõpeſcit,
ventriculum roborat, ardori eius atque imbe-
cillitati proficit, flauęque ad ipſum bilis inhibet
effuſionem. Contra melancholiam ex ſollicitu-
dine, timorem de præteritis, terrorem de futuris
& quaſlibet animi ꝑturbationes efficax eſt. Vti-
liter

liter calidis oculorum abſceſſibus illinitur. Plura Rhazes lib.3.ad Almanſorem cap.36. Auicenna loco citato, & tract.2.de viribus cordis, cap.3. Auerrhoes lib. 5. collect.cap.56.Serapion capite 332.& Leonhardus Fuchſius lib.1.ca.17. de compoſit. medic. Porro autem quemadmodum ſpodium peculiari hepatis roborandi facultate præditum eſt, ita & aliæ nonnullæ medicinæ aliis ſingularibus quibuſdam membris roborandis accommodatæ ſunt, veluti macis cordi, moſchus cerebro, glycyrriza pulmoni, capparis lieni, & galanga ſtomacho, id quod vulgatis etiam hiſce verſiculis comprobatur:

Gaudet hepar ſpodio, mace cor, cerebrum quoq; moſcho,
Pulmo liquiritia, ſplen capp. ſtomachusq; galanga.

DE SALE.

CAPVT LII.

VAs condimenti præponi debet edenti.
Sal virus refugat, recte inſipidumq; ſaporat.
Non ſapit eſca probe, quæ datur abſque ſale.
Vrunt res ſalſæ viſum, ſemenq; minorant,
Et generant ſcabiem, pruritum ſiue rigorem.

Tria hoc in loco peraguntur. Inprimis enim generale traditur præceptum, nemini hactenus humaniori ſaltem atque ciuiliori non obſeruatum: nempe vt vas condimenti, hoc eſt, ſalinum primum in menſa apponatur: idque adeo vulgatum vbique eſt, vt hiſce etiam verſiculis decantetur:

Sal primo poni debet, primoq; reponi.
Non bene menſa tibi ponitur abſq; ſale.

Duo deinde ſalis recenſentur commoda: ac primum quidem, quod venenis reſiſtat. Cuius

duplex

duplex adſignari poteſt ratio: Vel quod ſal vim habeat vehementer ſiccam & adſtringentem, atque ob id quicquid in corporibus humidum eſt, id omne depaſcat reliquum adſtrictione leniter contrahat: eiusq; rei teſtis eſt Galenus libro vndecimo, de ſimpl. medic. facultat. capite 50. ſic inquiens: Nam ſal quicquid in corporibus humidum ineſt, id quodammodo abſumit, & quod reliquum eſt ſubſtantiæ ſolidæ adſtrictione contrahit: ac proinde etiam conditura ſua carnes ſeruat, & à putredine tuetur: Vel quod ſal non ſolum humores è corpore ducendos liquet, incidat, tenuet, purget & exiccet: ſed poros etiam, per quos venenis vis in interiora corporis irruere ſolet, denſet ac conſtringat, adeoque penetrationem eius intercipiat & excludat. Secundum vero, quod cibos condiat, id eſt, ſapidiores reddat. Nulla ſiquidem cibaria citra ſalis commiſtionem ſapere quotidiano diſcimus experimento. Tertio demum loco ſalis, ſiue perſalſorum eduliorum quatuor enumerantur nocumenta. Quorum primum quidem eſt, quod vſu præſertim immoderatiore vrant, hoc eſt, corrumpant aut hebetem certe ac debiliorem reddant viſum. Ac huius itidem duplex aſſignari poteſt ratio: vel quod oculi, vt ſupra capite ſecundo, ex Ariſtotele oſtendimus, ſint de natura aquæ: res vero perſalſæ humidam ipſorum ſubſtantiam exiccent & conſumant, adeoque hebetudinem ob id viſui adferant: Vel quod à cibarijs perſalſis in ventriculo exiſtentibus mordaces admodum atq; acres reſoluantur fumi, qui ad oculos ſublati ipſos acrimonia ſua rodant ac rubefaciant. Atq; hinc ſane eos qui

Salis ſiue cibariorum nimis ſalſorum nocumenta.

ſalem excoquunt, rubros fere oculos habere cõſpici[illegible]us. Secundum, quod Veneris appetentiam conpeſcant. Nam cum omnes corporis exſiccent & conſumant humores, ſperma quoque neceſſario exhauriũt ac minuunt. Tertium, quod ſcabiem generent. Acrem enim ac mordacem procreant ſuccum, ſanguinemque adurunt, atque hinc profectò ſcabies incidere conſueuit. Quartum, quod pruritum etiam excitent: mordacia enim ac pruriginoſa generant excrementa. Horum nocumentorum Rhazes etiam meminit libro 3. ad Almanſor. capite 17. Sal. inquit, ſanguinem eorum qui multam ex ipſo ſumunt quantitatem adurit: viſum quoque debilitat, atque ſperma minuit: pruritum generat & ſcabiem. Ad hæc ſerpiginem nonnunquam & impetiginem, morphæamque ac lepram progignit iis, quorum corpora ad patiendum ſunt parata. Quin vrinarios etiam meatus, vſu præſertim immoderato ac frequentiore, excoriat. Modice tamen ſalſa profligato faſtidio appetentiam reuocant. Fertur præterea quod ſi ſal cum aceto & ſucco rutæ permiſtus pedum, plantis diligenter infricetur, non noxam tantum ex vini crapula contractam curet, ſed iis etiam qui cibos auerſantur, Græci ἀποσίτους, appellant, auiditatem reſtituat. Plura de Sale Dioſcorides libro 5. cap. 90. Galenus libro 9. capite 30. & libro 11. capite 50. de ſimpl. med. facultat. Simeon Sethi in Syntag. Auicenna 2. Cano. capite 624. & Meſues libro 2. ſect. 2. capite 16. de medic. ſimplic. purgantibus.

DE SAPORIBVS AC eorum qualitatibus.

CAPVT LIII.

Hic feruore vigent tres, salsus, amarus, acutus:
Alget acetosus, sic stipans, ponticus atque:
Unctus, & insipidus, dulcis dant temperamentum.

Hic agitur de saporibus, siue qualitatibus gustatoriis: Vbi sciendum imprimis, Saporem accipi pro omni eo quod gustu diiudicatur. Species autem eius aliter ab aliis numerari solent. Galenus lib. 1. de simpl. med. facult. capite 38. non facile numero comprehensibiles esse tradit. A Theophrasto lib. 6. de causis plantarum cap. 1. & 4. eius octo recensentur differentię: exempli gratia, dulcis pinguis, austerus, acerbus, acris, salsus, amarus & acidus. Quibus nonum quoque nonnulli adiiciendum putarunt, nempe insipidum, quem ἄποιον Græci vocant, quod extra omnem sit insignem tum caliditatem tum frigiditatem, medium, quoad fieri queat, constitutionem obtinens, qualem præbet sensum aqua plane omnis qualitatis expers. Ex his tres calfacere hoc loco traduntur, nimirum salsus, amarus, & acris. Sed in his non parua est maioris minorisq; ratio. Siquidem acre, vt Auicenna 2. Cano. tract. 1. cap. 3. confirmat, est calidus, hinc amarum, deinde salsum: quoniam acre maiorem vim habet resoluendi, incidendi & abstergendi, quam amarum: salsum vero est velut amarũ frigida aliqua humiditate retusum hebetatumq;. Secundo deinde loco tres ex saporibus statuuntur frigidi: acidus videlicet, austerus & acerbus. Ex quibus acerbus tamen frigidior existit, mox austerus de- Sapores octo.

inde acidus. Quod sane perspicuum euadit in omnibus fructibus qui dulcescunt. Principio enim sese prodit acerbitas vehementis infrigidationis: processu deinde temporis cum per solarem calorem aliquo modo ad concoctionem ducti fuerint, austeritas in eis sentitur: qua sensim deposita, aciditatẽ acquirũt, sicut ὀμφακες:, hinc dulcedinem tandem adsciscunt. Acidum vero quamuis acerbo minus sit frigidum, tamen ob subtilitatem & penetrationem suam in pluribus maioris est infrigidationis. Acerbum autem & austerum in sapore sunt propinqua, sed hoc nihil linguæ præter extimã eius superficiem contrahit: illud vero non modo extimam superficiem, verum etiam interiora eius contrahit atque exasperat. Postremo vero tres dicuntur temperati, id est, mediæ qualitatis, ita vt corpus neque refrigerent excellenter, neq; calfaciãt: nempe dulcis, pinguis, & insipidus. Dulce enim licet calidum sit, in ipso tamen non apparet excellentia caliditatis, vt lib.3 ad Almanso. cap.1. Rhazæ visum est. Porro suæ ac propriæ sapori cuiq adsignantur facultates.

Dulcia, Dulcia enim cõcoquant, emolliũt, rarefaciunt, laxant plurimumque corporibus exhibent alimenti & impinguãt. Cum enim naturæ sanguinis nostri & carnis proxime congruant, lingua auide excipit ac voluptate dilatationeq; afficitur, eis fruens non læditur, non exulceratur ab eis, nec refugit ea, vt amara seu acria. Ac sane quicquid nutrit, ex genere dulcium esse oportet. Nam dulcia vngunt, implent & restituunt erosas particulas. Sed interdum excellenter dulcia nocent: quia cum sint valde calida & aërea

cito

cito in igneam naturam transeunt, vel mel & saccharum celerrime: vertuntur in flauam bilem. Quare auidius vsi saccharo sæpe periculose inflammantur. Ad hæc dulces cibi intemperantius eduntur, humorisq; copiam generant, quam sequũtur interdum vel putrefactiones, vel obstructiones & abscessus hepatis atq; lienis: & maxime quidem cum hæc viscera ad patiẽdũ accommodata fuerint. Stomachum quoq; relaxãt admodum & aluum cient. Pectori tamẽ conferũt & pulmoni, genitaleq; semen augent.

Amara meatus perpurgant, abstergunt, extenuant, humorum crassitiem incidunt, & linguam mordent, suntque in natura terrestri crassa, in qua excedunt calor & siccitas, vt in Bile, Nitro, Marrubio, Absinthio: immodico vsu sanguinem cito adurũt & corrumpunt, bilemq; augent flauam. *Amara.*

Acerba Græcis στρυφνὰ appellata, recentiores pontica à pungendo vocant, quo verbo medici quoque libenter vtuntur, linguam contrahunt & introrsum pellunt, ideoq; constipandi, densandi & abstringendi vim habent, suntq; in natura terrestri, crassa, frigida & sicca. Ideo enim acerbus sapor dicitur esse tardior quam acidus, quia acidus est in natura tenuiore minus terrestri. Acerba sunt fructus glandium, pyra syluestria, & in genere immatura poma, mala cydonia ac magis immatura. Nam postquam maturuerunt, fit mixtus sapor ex acerbo & dulci, sicut nucum ex acerbo & pingui. Sunt στρυφνὰ & fructus qui vulgo Ribes dicũtur: item castaneæ, corna, & poma Cynosbati. *Acerba.*

Austera Græcis αὐστηρὰ medicis etiam nostri

temporis συπλικὰ, à verbo Græco σύφω dicta. contrahunt, conſtringunt, denſant, incraſſant & infrigidant. Sunt enim in natura terreſtri, craſſa, frigida, & ſicca, ſed plus habent caloris & humiditatis quam habeant acerba. Frequentiore in cibis ac immoderatiore vſu humores abunde extenuant inaniuntque, eoque ſanguinem gignunt melancholicum, & corpus reddunt gracile. Ventriculum tamē quemadmodum Galenus id ipſum in libr. de cibis boni & mali ſucci, cap. 17. atteſtatur, corroborant. Omnia, inquit, quæ egregrie auſtera ſunt, laxum ſtomachum ac ventrem firmant, ac tum præcipue, cum calida intemperie affecti ſunt. Hac enim de cauſa, atq; etiam ad alui fluxiones ſiſtendas, auſteris vtimur vinis. Iuuant enim ventriculum natiua ſiccitate, & aliquantulum adſtringunt.

Pinguia. Pinguia ſiue oleoſa, quæ Græcis λιπαρὰ & vulgo vnctuoſa nominantur, dulcibus vicina ſunt, aqueæ & aereæ ſubſtantiæ: leniunt, emolliunt, lubricant, laxant, concoquunt, maturant, & humectant, ſine manifeſta tamen calefactione. Hæc ſi ſint mediocria, optime nutriunt: ſed immodice pinguia ſupernatant, abominabilia ſunt & nauſeabunda, ventriculum reſupinant, coctionem impediunt, flatus & obſtructiones generant. Ad hæc cibi quoque, antequam edendo naturæ ſatisfactum ſit, ſatietatem adferunt. Quod Galeni teſtimonio confirmatur: qui libro tertio de aliment. facult. capite 29. ita ſcriptum reliquit: Pinguia & lenta cibaria ſtatim vt ſumpta fuerint, celeriter implent, & appetentiam euertunt. Præterea, quod maius eſt, cōpluribus deinceps diebus ipſorum eſum non ſuſtinemus.

Fe-

Febricitantibus, ac iis etiam quibus ſtomachus atq; hepar calidiora ſunt, non æque vt aliis conferunt: ipſis enim facile accenduntur, & in flauam bilem tranſeunt. Reliquis vero phlegmatis generant copiam, ſomnolentiam pariunt, rationalemque mentis partem reddunt hebetiorem. Carnium tamen atque olerum cocturæ non mediocre tribuunt condimentum.

Acria, Græcis δριμέα, & vulgo acuta, non ſolum mordent ac rodunt linguam, ſed etiam penetrant, vrunt, vlcerant, aperiunt, flatus diſſipant, tenuant, incidunt, ſeparant, reſoluunt, à longinquo attrahunt: ſuntq; in natura tenui, in qua excedunt caliditas & ſiccitas, & ſuperant calore res amaras. Vnde calorem augent & corpus velociter inflammant, ac ſanguinem adurunt, ipſumque in bilem prius flauam, deinde in nigram conuertunt: ſiccant etiam emaciantque, ac ſitim faciunt. Acria autem ſunt, vt piper, zingiber, allium, cepa, calx, & granum gnidium. *Acria.*

Salſa (Græcis ἁλμυρά. incidunt, tergent, tenuant, liquant, mordent, condiendo ſeruant & à putredine vindicant, conturbant, ſubuertunt ventriculum, & ad vomitum impellunt, deſiccant citra apertam aut caliditatem aut frigiditatem, ſitim excitant, exaſperant, radendo expurgant, & aperiunt. Plura ſupra cap. 52. *Salſa.*

Acida, Græcis ὀξέα, vulgo acetoſa, mordendo conſtringunt & refrigerant, penetrant, incidunt, extenuant, diuidunt, tergent, farctu liberãt, perpurgãt citra excalefactionem. Sunt in natura tenui, frigida & ſicca, in qua dominatur frigiditas. Nam quę ſunt tantum acida, ſunt pręcipue frigida, vt ὀξαλὶς, quæ vulgo acetoſa nominatur: quia *Acida.*

hæc pure hunc ſaporem habet. Eſt & ſpecies mali punici vere acida. Alia quædam ſunt mixtæ qualitatis, vt acetum, quod eſt ſubacre, quia etſi frigidum eſt, tamen retinet obſcurum calorem ex vini corruptione: inde fit ſubacre, ſed tamen dominatur frigiditas. Cum enim exhalant aëreæ partes & reliquæ manent terreæ, diluta aquoſa tenui parte fit accetũ ſua natura frigidũ. Acida ſanguinis atque flauæ bilis feruorem compeſcunt, &, vt libro 2 cap 21. de aliment. facult. Galenus atteſtatur, cum in ventriculo ſuccum craſſum inueniunt, eundem incidendo aluum ſubducunt, & ob eam cauſam fæces liquefaciunt. At ſi purum ventriculum inueniãt, eum magis ſupprimunt: corpus infrigidant ac deſiccant, concoctoriam hepatis facultatem debilitant: neruis etiam ac neruoſis omnibus nocent. Appetentiam tamen cient: quia humores vitioſos in orificio collectos diuidunt & pellunt, & mordicatione non vrente irritant ventriculum.

Inſipida. Ex inſipidis quædam magis nutriũt, nempe quæ propius ad æqualitatem accedunt: quædam vero mediocriter calefaciunt aut refrigerãt. Et hæc ſane ſi multa etiam humiditate prædita fuerint, humectantium: ſin vero ſiccitas in eis exuperet, exiccantium ordini adſcribenda veniũt. De his omnibus plura Galenus in libr. de ſimp. medic. facult. præſertim libro 5. capite 25. Paulus libro 7. capite 1. Aëtius libro 1. capite 1. Rhazes libro 3. ad Almanſor. cap. 1. Serapio ſermo. 2. de temperam. ſimpl. Auicenna lib. 2. Cano. tract. 1 cap. 3. Meſues libro 1. Theorem. 1. & Philip. Melanth. in libro de Anima.

DE VIPPA.

CAPVT LIIII.

Bis duo vippa facit, mundat dentes, dat acutum
Visum : quod minus est implet , minuit quod abundat.

Hic quatuor recenſentur commoda Vippæ: Primo dentes mũdat. Panis enim vino imbutus diutius circa dentes moratur, atque eam ob cauſam facilius etiam fœculentã materiã ipſis adhærentem abſtergit ac conſumit, quam vinum per ſe ſumptũ. Deinde viſum acuit: malos enim fumos, qui è ventriculo cerebrum petunt, ſuaq; permiſtione ſpiritus viſiuos obſcurant , reprimit : adeoq; materias prauas ſtomacho inhærentes concoquit, incidit & deorſum pellit. Tertio cruda cõcoquit : quia os ventriculi leni quadam adſtrictione claudens concoctoriam facultatem roborat, plurimumque alimenti corporibus exhibet. Quarto vero vitioſorum humorum multitudinem minuit: eos enim concoquit, incidit, exiccat & deorſum expellit : idq; maxime, ſi panis aſſatus prius , aut ſuper prunis exiccatus fuerit. Quin eodem modo etiam ſuperflue cõcocta ad συμμετρίαν reuocat. Porro de vippa quã Galice *Souppe au vin* vocãt, Hermolaus Barbar. cap. 65. lib. 5. corollarij in Dioſcoridem ita ſcribit : Erat veteribus ientaculum , buccea ex vino, quod genus Barbari à vino & pane vippam vocant. De eo Athæneus lib. 1. Deipnoſ. ſic ait: πρωινὸν ἔμβρωμα, ὃ ἡμεῖς ἀκρατισμὸν καλοῦμεν, διὰ τὸ ἐν ἀκράτῳ βρέχειν καὶ προσίεσθαι ψωμούς, id eſt, matutinũ edulium ſiue ientaculũ, quod nos ἀκρατισμὸν vocamus, propterea quod panis

Vippa.

buccellæ mero tingantur. Lege de eodem Plutarchum in Sympos.

DE DIÆTA.

CAPVT LV.

Omnibus adsuetam iubeo seruare diætam,
Quod sic esse probo, ni sit mutare necesse.
Hippocrates testis, quoniam sequitur mala pestis.
Fortior hac meta est medicina, certa diæta.
Quam si non cures, fatue regis, & male curas.

Cum primus præcipuusq; non solum morbi cuiusuis curandi, sed sanitatis etiam tuendæ scopus (vt in libro qui de facile parabilibus inscribitur, capit. 28. & in præsagio experientia confirmato, capite 5. & in libro de attenuante victus ratione cap. 1. Galenus adserit) in exacta victus ratione consistat: operæ precium fuit de ea etiam hic aliquid præscribi. Præcipitur ergo imprimis vt seruetur consueta diæta. Per quam sana administratio sex rerum non naturalium modo intelligenda venit. Et ratio quidem est, quod transgressio à consuetudine noceat nocumento magno. Consuetudo enim est altera natura: quia, vt lib. 1. cap. 11. Rhetoricorũ ad Theodecten. & lib. 7. capite 10. Ethicorum, & cap. 2. de memoria & reminiscentia ab Aristotele scribitur, consuetudo est eorum quæ vt sæpe siue vt plurimũ fiunt: natura eorum quæ vt semper. Sæpe autẽ & semper sunt sibi inuicem propinqua. Quod est ergo diu adsuetum, in naturam fere transiuit. Quemadmodum igitur naturam custodire oportet, ita & consuetudinem, si laudabilis fuerit. Et quemadmodum consueta cibi & potus administratio, eadem ratione & aliarum rerum non naturalium

Diæta.

Consuetudo.

ctum obſeruanda eſt. Vnde ſi quis cõſuetus multum laborare velit hanc conſuetudinem immutare, ocioq; indulgere, minuſve laborare, vel aliud laboris genus adſumere, idq; alio & tempore & modo, ille proculdubio multum ex hoc debilitabitur. Idem intelligendum de cibo ac potu ſomno & vigilia, repletione & inanitione, & animæ accidentibus. In quibus omnibus conſuetudinẽ obſeruare decet, & maxime quidem ſi ſit laudabilis, vel ab hac non multum declinet, ſiue medium etiam locum inter bonam ac malam obtineat: reſpectu nimirum illius ad quod fieri debet permutatio. Porro quãta ſit vis conſuetudinis, vel inde colligas, quod debiles & ſenes conſuetos labores facilius ferant, quam fortes atque iuuenes inconſuetos: quod profecto lib. 2. apho. 49. Hippocrates etiam hiſce verbis confirmat: Qui conſueti ſolitos labores ferre, etſi fuerint imbecilles & ſenes, non conſuetis fortibus atque iuuenibus facilius ferunt. Quod dicit inquit Philotheus, tale eſt: Sunt duo, hic quidem ſenex, ille autem conſiſtenti ætate, ambo incipiunt fodere, & huic quidem ſeni contingit recte fodere, illi autem qui eſt in conſiſtenti ætate, non recte: ſeni quidem ob conſuetudinem recte, quãuis ſit imbecillus, iuueni autem non recte, cnm non adſuetus ſit. In vniuerſum enim oportet cognoſcere, fortiores alijs fieri partes quæ exercentur, & hac de cauſa ſolitos labores facilius ſuſtineri. Ex hoc autem particulari exemplo licet nobis & de omnibus ratiocinari. Deinde vero malam peſtem, hoc eſt, maximũ periculum ex repentina cõſuetæ diætæ permutatione ſequi confirmatur autoritate magni

gni

Mutatio subita nocet.

gni Hippocratis, nempe ex 2. libro de vict. rat. in morb. acutiss. aphor. 21. & 22. vbi sic inquit: Atqui facile est hoc addiscere, quod simplex victus cibi ac potus ipse sibijpsi semper similis, securior omnino est ad sanitatem, quam si quis repente ad alium meliorem magnã mutationem faciat. Nam & his qui bis in die cibum sumunt, & his qui semel, repentinæ mutationes noxas & ægritudines inducunt. Et eos sane qui prandere non adsueti sunt, si pransi fuerint, statim infirmos facit hoc, & toto corpore graues, & debiles, & pigros, &c. Ælianus quoq; initio libri 5. de varia historia: Tachi cuiusdã exemplo admodum diserte nobis significauit, quam periculosa sit repentina diætæ permutatio. Tachus Ægyptius, inquiens, donec vsus est vernaculo victu, & frugaliter vixit, omnium hominum fuit sanissimus: Postquam vero ad Persas venit, & in illorum luxum delapsus est, cum non posset ferre insolentiam ciborum, vitam in dysenteria transegit, & luxuriam cum morte commutauit. Quanquam autem non sanis tantum, sed ægris quoq; adsueta victus ratio diligenter obseruanda præcipiatur, haud tamen raro incidit eius permutandæ necessitas: quando nimirum illaudabilis existit, ita vt, nisi permutetur, perniciosæ inde consequantur ægritudines. Talis autem eorum est, qui prandium aut cœnam prauis terminare solent alimentis. Eiusmodi igitur consuetudinem necessarium est corrigi ac permutari, non quidem subito, sed paulatim & ordinate Omnis enim subita permutatio vehementer nocet, maxime si à consueto ad inconsuetum transitus fiat. Hinc est quod in libro de

natura hominis ita ſcriptum reliquit Hippocrates: Detrahendi ſunt cibi ac potus, quibus vti conſueuerunt: idque paulatim facere oportet. Nam ſi quis cito diætam permutet, periculum eſt, etiam à permutatione aliquid in corpore nouatum iri. Quin etiam laudabilem victus rationem interdum mutari neceſſe eſt, quo (ſi quando neceſſitas inciderit) natura non offendatur inſolentia nouitateque, neque renuat, neq; recuſet. Nam qui omni diætæ ſeſe aſſuefacit, minus læditur, cum ad inconſueta tranſire cogitur. Eadem in alijs quoque rebus non naturalibus ratio eſt. Quod Hippocratis etiam teſtimonio confirmatur, qui libr. 2. aph. 50. ita ſcriptum reliquit: Quæ ex longo tempore conſueta ſunt, etſi deteriora ſunt, inſuetis minus moleſtare ſolent. Oportet igitur ad inſueta permutari. In cuius quidem ſententiæ explicatione Philotheus inter cætera ſic inquit: Cum enim quodq; ipſorum factum ſit peculiare, minus lædit, quamuis ex ſua natura moleſtum ſit, ſi nondum in conſuetudinem venerit. Verbi cauſa, ſolitus eſt aliquis mannã comedere, hic ſi ad bonum cibum ſumendum conuertitur, læditur, cum adſuetus nõ ſit: adſuetus eſt aliquis aquæ potioni, ſi præter conſuetudinẽ bibat vinum, offenditur, quoniam conſuetudo contemnitur. Oportet igitur ad inſueta permutari, vt, ſi neceſſe ſit, ea quæ offeruntur ferre poſſimus. Vtentem enim copioſo nutrimento, oportet etiam parum cibi quandoque aſſumere, vt, ſi contingat ferat etiam illius vſum. Hinc eſt quod Cornelius Celſus libro 1. capite 3. in hunc etiam modum ſcripſit: Nimis ocioſa vita vtilis non eſt, quia poteſt incidere labo-

laboris necessitas. Neq; etiam ex nimio labore subitum ocium, neq; ex nimio ocio subitus labor sine graui noxa est. Huc igitur respiciẽs Hippocrates rectissime consulit, consuetudinem esse mutandam. Proinde non temere à Plutarcho in libro de tuend. bona valetud. in hunc modum scribitur. Exacta illa & vehementer ad vnguem, vt dici solet, obseruata vitæ ratio simul & corpus formidolosum reddit, ac periculis obnoxium, & animi frangit vigorem. Quocirca cauere quisque debet, quemadmodum libro 4. capite 10. ad Almans. prudentissime Rhazes monuit, ne alicuius rei sibi consuetudinem faciat, quam deinceps ipsum obseruare necesse sit. Exempli gratia: Si quis vno cibo consuetus sit vti, vel aliquo potu, vel omnino ab eis abstineat: vel dormire: vel moueri, vel egerere. Veneriue indulgere consuescat, & ab aliquo istorum impetuose irritetur, maximum incurret nocumentum, si ab eis abstinuerit. Quapropter quisq; corpus suum debet ita præparare, vt caloris & frigoris patiens esse possit, & ad motiones & cibaria sibi necessaria aptum reddatur, & vt somni & vigiliarum horas, atque mansiones & domos sine læsione permutare queat. Fortasse enim ex necessitate id ipsum quandoque facere cogetur. Poterit autem commode, si consuetudinem non obseruet ad vnguem, sed interdum ad insueta transeat. Porro quo tempore, quoue modo consuetudo mutanda sit, copiose admodum docet Galenus libr. cap. 8. & lib. 6. cap. 3. de sanitat. tuen. & libro 8. cap. 9. method. medend. itemq; Conciliator different. 98. & Hieronymus Cardanus libr. 1. tractat. 6. Contradict. 2. Tertio demum lo-

Consuetudo varianda.
Oribas. lib. 1. cap. 2. Euparist on. ad Eunapium.

to traditur, fortiorem ac potiorem medendi metam, esse certam diætam: quam sane si medicus curare noluerit, ac aliam quandam eamq; non satis commodam administrauerit, stulte ægrum regere, ac male curare merito dicetur. Sciendum est autem, apud Galenum hæc alimentorum genera inueniri copiosum, medium, tenue. Copiosum est sanorum cipus, qui non solum vires conseruat, sed etiam auget. Medium ad sanos etiam spectat. (Nam vires quidem conseruant, non tamen auget.) Tenue, id est, quod vires quidem comminuit, eatenus tamen vt non exsoluantur. Hoc ab Autoribus in multas partes diuisum est, nempe in tenue simplicter, in tenue exquisite, in tenuissimum citra adiectionem, in & tenuissimum in extremo. Tenue simpliciter per pauca, aut ea quæ parum nutriunt edulia fit: eiusmodi est ptisanæ succus, mulsa, & sorbitio ex alica. Tenue exquisite, vbi ptisanę succus exigua sumitur quantitate. Tenuissimum citra adiectionem, per mulsam aquam, siue meicratum fit solum. Tenuissimũ vero in extremo per inediam ad iudicationem vsque progreditur. Copiosum autem vel est, vbi tota ptisana sumitur: vel copiosum, vbi pisces, oua, & ius carnium: vel copiosissimum, vbi caro: Medium autem horum est, vt panis lotus, vel placenta. Sani homines nõ solum conseruandi, sed augendi etiam sunt. propterea alimentum copiosum illis competit. Qui vero ægritudine longa laborant, vires augere non debent, sed bene conseruare: aliter vsque ad finem non sufficerent: propterea hi medio victu cibandi sunt, qui etiam sanis conuenit, in quibus vires augere non cupimus, sed illas solum

Alimentorum genera.

lum

lum conseruare in animo est, quas etiam in longo morbo totis viribus seruare studemus. Qu[od si] vero ægritudo breui terminatura est, si quart[o] die finire debeat, aliquid dare non est opus, iuxta illud Hippocratis, libro 1. aphor. 6. Extremis morbis extrema exquisite remedia optima sunt. Imo si vires sufficerent, & in septimo terminatura esset, nihil penitus dandum esset; nisi post illum terminum. Hac de re plura & cognitu non indigna reperies apud Galenum & Philotheum in comment. aph. 4. 5. & 6.

DE ADMINISTRATIONE diætæ.

CAPVT LVI.

Quale, quid, & quando, quantum, quoties, ubi recta
Debent hac medico in Victus ratione notari,
Ne male conueniens ingrediatur iter.

Sex circumstantias medico in præscribenda victus ratione considerandas esse, hoc in loco traditur. Prima quale, hoc est, cuius qualitatis cibus exhibendus sit, quia in calida ægritudine cibus frigidus, in frigida calidus, iu humida siccus, in sicca vero humidus conuenit. Corpus tamen quod secundum naturam est, similem semper victum postulat: quemadmodum quod præter naturam est, contrarium. Siquidem quod naturaliter se habet, custodire: quod præter naturam est, tollere oportet. Sed de hoc plura Galenus cum alibi sæpe, tum maxime in arte medicinali cap. 86. & lib. 1. cap. 10. de Sanitate tuend. & lib 8. cap. 9. meth. meden. Secunda, quid: id est, cuius substantiæ: Athletis enim ac rusticis, ijsq; qui

qui quamlibet actionē fortem, ac vehementem obeunt, cibus exhibendus eſt craſſus ac durus: quia facultatē concoctoriam poſſident fortem. Neq; vero tenuis ſubſtantiæ cibus, velut eſt caro pullorum, caporum, vitulorum, agnorum, hœdorum, & ſimilium, ipſis competit: quippe quæ in ipſis vel adureretur, vel quam par eſt citius conficeretur, ita vt ſæpius ob id cibari cogerentur. Non temere igitur inquit Gloſſa delectabilis in l. Seruis vrbanis in principio. ff. de leg. tertio. Ruſtici non debent vti pane albo, vel pultis aut alijs delicatis cibarijs: ſed pane groſſo, caſeo, cæpis & fabis. Porro nobilibus atq; ocio deditis hominib. tenuis ſubſtantiæ cibus magis congruit: quippe qui virtutem concoctricem habeant debiliorē, quam vt craſſos cibos, cuiuſmodi ſunt ſalſæ ſuum atque boum carnes, & piſces Sole aut vēto aut fumo indurati ſuperare queāt. Pari modo & in ægritudinibus acutis tenuiore vtendum eſt diæta, quam in chronicis, id eſt, longis, ſicuti quartanis. Tertia, quando, id eſt, quo potiſſimum diei tempore cibus adſumi debeat: in ſanis enim conſuetudo maxime obſeruanda eſt. Vnde hominibus mane ſurgentibus, & bis tantum in dei cibū ſumentibus, æſtate quidem prandendum eſt hora decima, vel paulo ante, neq; differendum donec propinquet meridies, vt qui maximū æſtum importare ſoleat: cœnandum hora ſexta, vel paulo poſt. Hyeme vero ijſdem ob ſomni prolixitatem prandendum eſt hora vndecima, vel duodecima: cœnandum hora ſeptima, vel paulo poſt: ſed ita tamen, ne quid præter conſuetudinem fiat. Quinetiam in ægris cibandis temporis habenda eſt ratio, præſertim

in febricitantibus. Siquidem in ipsis paroxysmis, vel non multo ante futuram accessionem à cibis abstinendum est: quod nimirum naturam, quæ circa morbi materiam tum occupata est, cibus oblatus distrahat, atq; adeo humores morbum efficientes adaugeat. Neq; immediate post paroxysmum cibus dandus est, quippe quem facultas à febris intemperie deiecta nondum superare queat. Quapropter tamdiu ante sequentis accessionis initium exhibendus est, vt prius quam ea appropinquet, decenter in ventriculo coquatur, & ad inferiores partes descendat: idque in illis potissimum ita obseruandum, quibus virtus adhuc satis valida existit. Iis vero quibus vires prosternuntur, dandus est cibus quocunq; tempore etiam in vigore. Cuius rei testis est Galenus, qui lib.1.aphor.comment.9.ita scribit: Aliquando in ipso etiam morbi vigore vbi symptoma aliquod interuenerit, robur naturæ dissoluens, nutrire cogimur. Quod idem copiosius etiam monstrat lib.10. cap.3. & 5.meth.medend. Hæc omnia de paroxysmo Stephanus Atheniensis in primum librum Galeni ad Glauco. comment.39. multo clarius in hunc modum exponit: Sciendum sane est naturam egere semper alimento, quod basim ac sedem illius quod digestum est, ipsi repleat. Sed hoc ipsum alimentum precipue dandum est, quando ipsum concoquere ac conficere potest. Concoquit autẽ quando pura ac integra est, nec à febris caliditate vexatur. Quare in interuallo dandum id est. Si enim in accessione demus, facultas quæ à febris intemperie deiecta est, ipsum superare non potest. Alimentum autem non concoctum, materia

ria sit febris. Et hoc est quod Hippocrates libr.1. aphor. 11. ait: in accessionibus subtrahere oportet: nam addere nocuum est. Dandum igitur est alimentum in interuallis. Sed hæc dici possunt in intermittentibus. In continuis vero quid vtique quis faceret? neque enim in his inuenire licet remissum ac quietum tempus, quoniam febris continenter affligit. Tamen in his etiam cernitur μειοπυρεξία, id est, febris diminutio, quæ interuallum imitatur: tuncque alimentum dandum est, non quando exacerbantur. Plura & ad præsentem speculationem maxime facientia habentur apud Brudũ Lusi. lib. 2. cap.9. de victu febricitantiũ. Quarta, quantum, id est, quantitas sumendi cibi: quæ profecto in æstate, vt supra cap.19. diximus, minuenda est: quod tum ob immodicas resolutiones calor innatus debilior existat: Hyeme vero augenda, propterea quod concoctoria facultas id temporis ob frigus ambiens roboretur. Quinta, quoties in die videlicet cibus exhibendus sit. Est enim æstate quam hyeme, autumno aut vere, sæpius exhibendus, sed minori quantitate. Pari modo facultate concoctoria debili existente, sæpe, sed parua quantitate dandus est. Eadem vero robusta existente, dandus est quidem quãtitate magna, sed rarius. Sexta, vbi, id est, quo in loco: Cibus enim per æstatem quidem locis suis arte siue natura frigidis, per hyemem vero temperatis, sumendus est.

DE CAVLE.

CAPVT LVII.

IUs caulis soluit, cuius substantia stringit,
Utraq; quando datur, venter laxare paratur.

Hic agitur de caulibus: per quos nihil iam aliud intelligendum, quam vulgare illud olus, quod κράμβη Græcis, Latinis vero Brassica dicitur: atque hoc vel ex Martiali discere licet, qui xeniorum libro eos caules per nitratam aquam virides conseruari ait:

Ne tibi pallentes moueant fastidia caules..
Nitrata viridis brassica fiat aqua

Recensentur autem hoc loco tres ipsorum facultates: Quarum prima quidem est, decoctũ eorum, & maxime primæ ebullitionis, ventris soluendi vim obtinere. In folijs namq; & exterioribus partibus nitrosa quædam & abstersoria inest qualitas, quam sane, cum debiliter admodum inhæreat, modica elixatio in aquam facile deponit, eiq; potentiam adijcit purgatoriam, Atque hinc adeo fit, vt ius primæ decoctionis aluum excellentius, quam secundæ deijciat. Nitrosa enim illa & abstersoria qualitas exquisite per primam segregatur, atque in aquam deponitur. Secunda est, corpus ipsum siue substantiãm communi siccantium ratione ventrem sistere magis, quam ad deijciendum incitare·quia purgatoria potentia per decoctionem aufertur, & relinquitur substantia terrea sicca, quæ sumpta ventrem adstringit, idq; multo magis, si non bis duntaxat, sed ter aut quater aquam effuderis. Nam quanto exquisitus in aquam succum suum deposuerit, tanto & illi quidem maiorem purgandi vim adijciet, & reliquam sui substantiam, quæ velut oleris ipsius caro est, restringentem efficiet. Eadem est ratio in beta, atq; adeo in omnibus ferme, quib. sapor aut acris aut nitrosus, aut salsus inest. Quippe & lenticula ipsa, tametsi

ſatis magnum adſtringendi potentiam guſtu refert. tamen eiuſmodi quid ſortita eſt. Nam & huius decoctum ventris ſoluendi vim obtinet. Verum hic ſuccus, etiam ſi deguſtes, perſpicuã miſturam repræſentat, tanquã ſi nitroſo auſterum quid commiſceas. Sed & conchularum maris cæterorumq; fere oſtreorum ſuccus plane tum ſalſus eſt, tum ventrem ſoluendi vim obtinet: quamuis eorum caro ventrem reprimat. Tertia eſt, vtrunque, nempe decoctum atque ſubſtantiam ſimul ventris ſubductionem efficere: cum enim vires ſuas ita retineant, abſtergere etiam & inteſtina ad expulſionem irritare conſentaneum eſt. Lege hac de re plura apud Galenum, libro 3. de ſimplic. medicam. facultat. capite 14. & libro 1. capite 3. & 25. & libr. 2. cap. 44. de aliment. facultat. Proditum quoque eſt, Braſſicam naturali quadam facultate vino aduerſari, & curare temultentiam: Vnde quærit Ariſtoteles, 3. Sectio. problemat. 17. Quid eſt cur braſſica ſedet crapulam? Nonnulli reſpondent hoc euenire ſolitum, quod ex eſu eius fumi eleuentur admodum craſſi, qui, cum vini vapores incraſſent, ad cerebrum aſcendere etiam prohibent. Ariſtoteles tamen aliam adſignat cauſam, nempe quod quicquid humores vinoſos vndique & omni ea corpoxis parte ad ſe in aluum trahit, & corpus refrigerat, tollat crapulam. Braſſica autem eſt huiuſmodi. Ergo braſſica curat crapulam. Minor probatur, quia per ſuccum eius humores, qui vinoſi crudique tenentur, è toto corpore detrahuntur. Ipſa vero ſubſtantia frigida, ſtyptica ac terrea, ſupra in ventriculo remanens corpus refrigerat, quo fit vt tenues humores ad veſicam

Braſſica temulentiam curat.

labantur. Cum igitur humor vtrinque educatur, corpusque refrigeretur, recte per consequens à crapula liberatur. Euenit ad hæc vt cum humores deorsum ad se trahunt atque excernunt, flatum etiam secum deducant, qui, si per vinum liceat, in caput se efferens grauitatem creat & crapulam: sin autem deorsum se vertit, corpusque ob causam prædictam refrigeratum est, dolor crapulæ omnis tollitur. Quin & ipsa Brassicæ folia, quemadmodum libro 2. de composit. medicam. local. cap. 5. Galenus attestatur, calida macerata capitiq; circumposita ac obligata naturaliter ebrietati resistunt. Porro Brassica quæ edendo est, calfacit & siccat primo abcessu: prauum & melancholicum succum procreat. Æstiua tamen peior est quam hyberna. Oculorum aciem hebetat, vnde Græcis κράμβη dicta cēsetur, quasi κορέμβλη, quod pupillas oculorum, quas illi κόρας vocant, obtundat hebetetq; somnum per contraria insomnia interturbat, stomacho incommoda est parumque nutrit, at si cum pingui carne coquatur, plurimum noxæ atq; vitii amittit. Vrinam ac menses ciet, & lumbricos interficit. Succus eius cum melle sumptus magnifice defectiones vocis iuuat, & si vulneribus imponatur, ea glutinat, dolosa malignaque vlcera & induratas inflammationes sanat. Plura Dioscorides libro secundo, capite 108. Plinius libro vigesimo, capite nono: Galenus locis supra citatis: Simeon Sethi in Syntagmate: Rhazes libro tertio, capite decimooctauo. ad Almansorem, & Auicenna 2. Cano. capite 142.

DE

DE MALVA.

CAPVT LVIII.

DIxerunt Maluam veteres, quod molliat aluum,
Huius radices rasæ soluunt tibi faces.
Vuluam mouerunt, & fluxum sæpa dederunt.

Hic agitur de facultatibus Maluæ. Et primo quidem versu, qui ex libro 2. capite 36. Æmilii Macri huc adscitus est, veteribus Latinis Maluã ab emollienda aluo dictam esse traditur. Cuius sane rei testis etiam M. Varro, qui Maluam, quasi moluam quod aluum molliat, dictam esse contendit, quippe quæ clysteribus infusa vel in cibo accepta ventrẽ facile moueat. Quin etiam Græcis μαλάχη ab emollienda aluo nomen traxit. Siquidem ipsis μαλάττειν mollire significat. Antiqui enim ea in acetariis cum lactuca ad subducendam aluum vtebantur. Vnde Martialis libro 10. Epigrammatôn:

Exoneraturas ventrem mihi villica maluas
Attulit, & varias quas habet hortus, opes.

Et alibi:

Vtere lactucis, & mollibus vtere maluis.

Cæterum hoc olus facile subducitur, non modo propter humiditatem, verumetiam propter genuinam viscositam, & potissimum quando quis cum oleo & garo copiosam ipsam sumpserit. Atque ob id inter quatuor etiam emollientia, quorum decocto in clysteribus ad induratarum fæcum eductionem passim vtimur, primũ locum sibi vendicauit. Porro duplex malua est. Vna quidem floribus sanguineis, altera vero cãdidis, & in hac quam illa maior emolliendi vis inest.

Secundo deinde versu innuitur, radicos Maluæ rasas fæcibus educendis esse accõmodas: & maxime quidem, si inde, perinde atque è radicibus Mercurialis, βάλανοι, Id est, grãdes siue suppositoria fiant.

Tertio demum versu, Maluam menses ciere dicitur, quod & ipsum sane ob manifestam humectandi facultatem ac genuinũ lentorem præstat. In sessione namq; vterum emollit, ita vt venena eius ab acri sanguine promptius fundantur. Quinetiã menses prouocare certo se experimento didicisse Platearius adserit. Folia Maluæ trita cum folijs salicis omnibus emplastris cõmodiora sunt. Nam & inflammari nõ sinunt, & sanguinem sistunt, & recens vulnus cicatrice includunt: Sed & luxatis ac contusis medentur. Phalangiorum quoq; & reptilium plagas curant folia eiusdem, si cepas & porrum triueris, eisq; miscueris, ac imposueris. Siquis vero syluestris Maluæ succo cum oleo illinatur, à vespis & apibus non pungetur: sed & qui punctus iam est succo opem sentit: & folia Maluæ contusa & imposita similiter percussum ab illis sanant. Similiter autem curat Malua illita lichenas, & occulta fœminarum vitia. Succus vero eius auribus instillatus dolorem auriũ sedat. Cum melle acceptus thoracem pulmonemq; iuuat, & raucã vocem lenit, hepaticos sanat, & comitiali morbo apprehensos resipiscere facit. Eodem modo & nephriticis & ischiaticis auxiliatur. At vero decoctum ipsius potatum difficultatẽ emittendi vrinam emendat, lapides cõterit, somnũ conciliat, facilemq; partum præstat. Prodest etiam erosionibus vesicæ & intestinorum, vuluæ sedisque,

disque, clystere infusum. Malua illita inflammationes lenit. eaq; quæ incurata sunt, emollit. Plura Dioscorides libro 2. capite 106. Plinius libro 20. capite 21. Galenus libro 7. de simpl. medic. facultat. cap. 95. & lib. 2. de alim. facult. cap. 42. Constantinus Cæsar lib. 21. de agricultura, capite 12. & Simeon Sethi in Syntag.

DE MENTHA.

CAPVT LIX.

Mentitur mentha, si sit depellere lenta
Ventris lumbricos stomachi vermesq; nociuos.

Mentham eo nomine nõ esse dignandam, nisi alui etiam lumbricos & stomachi vermes enecandi atq; expellendi facultatem obtineat, hoc loco adseritur. Amarum enim quiddam in se habet & acerbum: & amaro quidem, non secus atque absinthium, lumbricos interficit: acerbitate vero, si cum oxycrato bibatur, recẽtes sanguinis reiectiones reprimit. Exhibendum autem decoctum eius, velut absinthij quoq;, & non substantia. Est enim, vt si qua alia herba, tenuiũ partium gustu acri, & facultate calida, ex tertio nimirum ordine excalfacientium & secundo siccantium. Quare vt medicamento potius, quam alimento ipsa vtimur. Hepar enim frigidum & ventriculũ iuuat, corroborat & stomachũ, & concoctionẽ facit, sedat quoq; singultum, & vomitum phlegmaticum atq; sanguineum. Prodest quoque ad cordis morsus, & appetitionem suscitat. Mediocriter item ad Venerem excitat: id quod omnibus accidit, quæ humiditatem semicoctam & flatuosam continent. Aperit & iecinoris ac splenis obstructiones. Verum hac vesci ad satietatẽ

non oportet: quoniam sanguinem extenuat & serosum facit, & ipsum in flauam bilem permutat, deinde efficit vt sanguis, qui maxime est tenuium partium, discutiatur, & crassus ac melancholicus relinquatur: atque idcirco oportet biliosos ab ea abstinere.. Contrita cum sale, & morsui rabiosi canis imposita, medicamentum fit salubre. Arida vero trita & post cibum sumpta ad concoctionem facit, & lienosos iuuat. Cum vino pota, difficulter parienti succurrit. Ferunt etiam quod mansa lippienti imposita fiat remedium, quodque eius decoctum absorptum confestim sanguinē è faucibus eiicientes sanet. Coire lac densarique in caseum non patitur, si folia potionibus lactis immergantur. In summa stomacho vtilis est, & in condimentis peculiarē gratiam habet. Huius semen ventrem purgat, & pulmonem lędit. Plura Dioscorides lib.3.cap.34. Plinius libr.20. cap.14. Galenus lib. 6.de simpl. med.facult.cap.136. Simeon Sethi in Syntagm. & Auicenna 2.Canonum, capite 459.

DE SALVIA.

CAPVT LX.

Cur moriatur homo, cui saluia crescit in horto?
Contra vim mortis non est medicamen in hortis.
Saluia confortat neruos, manuumq́; tremorem
Tollit, & eius ope febris acuta fugit.
Saluia, castoriumq́;, lauendula, primula veris.
Nasturt. Athanas. hac sanant paralytica membra.
Saluia saluatrix, natura conciliatrix.

Permagnam esse vtilitatem Saluiæ, hoc loco traditur. Ac primo quidem versu per modum dubii quæritur, qui fiat vt homo moriatur, cui

Saluia

aluia creſcit in horto? Ad quod ita reſponde-
ur ſecundo verſu: quanquam medicina in hor-
is reperiatur, quæ corporis putrefactioni reſi-
tat, humiditatemque cuſtodiat naturalem, ne
itius quam par eſſet, diſſipetur, nulla tamen in-
enitur, quæ moriendi neceſſitatem è medio
ollat. Et hoc eſt, quod Auicenna 3. 1. cap. ſingu-
ari ait. Ars quidem ſanitatis tuendæ nos à mor- *Gale. lib. 1.*
e ſecuros non facit, neque corpus à foris inci- *cap. 17. de ſa-*
lentibus nocumentis munit, neq; vnumquod- *nit. tuend.*
que corpus ad vltimam vitæ longitudinem, quæ
ſt ſecundum hominẽ, abſolute perducit. Sed de
uabus rebus ſecuritatem præbet: putrefactio-
em enim penitus excludit, & humiditatem de-
endit naturalem, ne iuſto citius reſoluatur.

Secundo loco tres referuntur Saluiæ effectus:
c primo quidem, quod neruos roboret. Siquidẽ
manifeſte calfacit, & leniter adſtringit, humorũ
gitur copiam, qua nerui impediti relaxabantur,
xiccat, refrigeratoſque recalfacit. Deinde, quod
nanuũ tremorem tollat: Nam quicquid neruos
oborat ac excalfacit, tremorem etiã tollit. Tre- *Manuum*
mor enim ex neruorum imbecillitate & frigidi- *tremor.*
tate potiſſimum accidit. Atq; hanc ſane ob cau-
ſam ſenes nonnulli & anus decrepitæ cibis ac
potibus ſuis folia Saluiæ imponere ſolent. Ter-
tio, quod acutam remoueat febrem: cuius hanc
adſignaueris cauſam, nẽpe quod humores exic-
cet, adeoque putrefactionem, quam acuta febris
magna ex parte comitatur, impediat. Porro ſal-
uia temperamento eſt euidenter excalfaciente
& exciccante, atque eam ob rem per ſe in victus
ſalubris ratione nõ temere vſurpanda. Attamen
cum neruos excellenter roboret, dupliciter ea

homines in sanitatis tutela vti consueuerunt. Aut enim inde parant ἐμβάμματα, id est, intinctus, quemadmodum ostendimus supra cap. 22 appetentiam ita reuocantes ei, cui ventriculus crudis, inconcoctis ac prauis humoribus refertus fuerit. Aut vinum ex ea etiam conficiunt Saluiatum ipsis appellatū, quod in mensæ principio potissimum expetitur. Hoc cum sibi qualitatem quandam à saluia calidam simul ac adstringentem, aromaticamq; & exiccantē adsciscat, tremulis, paralyticis, & epilepticis mire cōferre putandum est: præsertim si post purgationē epotom edicamēto modice sumatur. Quin & ventriculum, cerebrū, neruos ac reliquas quoq; corporis partes præ humiditate laxas exiccat ac roborat, idq; per hyemē maxime. Valet cōtra renum, vesicæ & laterum dolores, reiectiones sanguinis, tussim, rupta & vulsa. Difficili vrinæ auxiliatur, & suppressos menses proritat, sed immoderatius: quocirca grauidis non nisi cum timore exhibendum est, quippe quod partus facile enecet, & abortus faciat. Vaporosum est admodum, facileq; caput ferit, & cito inebriat: quare caput debile habētibus, quibusq; plurimum molestiæ catarrhus exhibet, ab ipso in roborando ventriculo cauendum est: ne dum vni parti auxilium quærunt, reliquas offendant. Imo vero nec alias immoderatius eo vtendum est, neq; ad depellēdam sitim, neq; ad deferendū permiscendumve cibum: quippe quod vniuersum ita cibū ad extremam plane caliditatem ac siccitatē perduceret. Primum enim per se calidum & siccum est vinum, deinde vero & Saluia sat strenue excalfacit, desiccatque & tenuium est partium: quare

Saluiatum vinum.

quod

quod inde fit vinũ, ad immodicam haud dubie caliditatem ac ſiccitatem inclinabit, atq; ob id ſanitatis tutelæ minus conueniet: vt quod ingeſtum cibum permutare atq; ante perfectam concoctionem è ventriculo ac hepate ad cerebrum facile & neruos deferre, obſtructionemq; omnis putredinis matrem, in humano corpore excitare valeat. Plura de hoc Magninus ca.21.part. 2.Regiminis ſanitatis, & Ioan Michael Sauanorola, in maiori pract.2.cap 4. Rubri.15. Duplex porro Saluia paſſim in hortis ſpectatur: Vna magni latis & aſperis folijs. Altera vero folijs minoribus, contractioribus & læuioribus. Græci, ꝙ ipſa herba retorrida ſemper & exucca appareat, communi vtranque appellatione nuncuparunt, ἐλελίσφακον, quod quaſi in tabẽ, vel ſiderationem redacta videatur. *Theophraſtus lib.6. cap.2 de hiſtor. plant.*

Tertio loco ſex enumerantur medicamenta ſimplicia παραλύσει curandę accõmodatiſſima, nempe Saluia, Caſtorium, Lauendula, Primula veris, Naſturtium & Athanaſia. Hæc nanq; omnia proprietate quadam membra paralytica curant ac ſanant. De Saluia quidem ex modo dictis ſatis conſtat: quippe quæ genuina caliditate & ſiccitate ſua pituitoſum humorẽ, quo nerui obſtructi reſoluebantur, facile conſumat, adeoque neruis ipſis robur addat. Caſtorium calefacit ſiccatque cum extenuandi viribus eximijs quibus præter alias actiones, etiam neruorũ, qui ex copia humorũ male habent, affectibus, nempe tremori, ſtupori, cõuulſioni & paralyſi congruit, & refrigeratos facile recalfacit, & extrinſecus applicatum, & potui datum: idq; ita, vt nullam aliam offendat particulam, etiamſi mediocriter *Saluia.* *Caſtorium.*

fe-

febris affligat, quemadmodum in veternis & ca-
taphoris: sed & mensibus retentis proficit, & se-
cundas expellit. Iuuat etiam, si quis suffitũ eius
in prunis impositi inspiratione hauriat, maxime
affectus in pulmone aut capite consistentes. Fri-
gidæ quoque surditati, & auribus ob crassos fla-
tulentosque spiritus dolentibus præclare opitu-
latur, ad lentis magnitudinem cum oleo nardi-
no infusum. Oleum præterea castorii non mi-
nus contra frigidos neruorum & iuncturarum
affectus omnes valet, quam Castorium ipsum,
præsertim si post materiæ euacuationem appli-
cetur: residuum enim consumit, neruos roborat,
paralysi, conuulsioni ac tetano medetur, & acer-
rimos rigores, & frigora febrium, si spina dorsi
eo liniatur, sedat. Porro Castorium testiculus est
animalis ancipitis vitæ, quod κάστωρ à Græcis, à
Latinis Fiber appellatur. De quo Dioscorides li-
bro 3. capit. 21. Plinius libro 8. cap. 30. & libro 32.
cap. 3. Galenus lib. 11. cap. 11. de simp. med. facult.
Aetius libro 2. cap. 177. Paulus lib. 7. & Auicen-
Lauendula. na 2. Can. ca. 125. Lauendula excalefacit & exsic-
cat ordine secundo completo, vel tertio inchoã-
te, viribus à nardo Celtica non longe recedenti-
bus. Confert omnibus cerebri ægritudinibus à
frigido prouenientibus, cõuulsis, resolutisq; au-
xiliatur: ventriculum roborat, & iecur ab infar-
ctu liberat: quin & obstructos lienes iuuat: vte-
Primula veris. rum calefacit & menses & secundas educit. Pri-
mula veris calida est & sicca, neruos roborat, cõ-
uulsioni, tremori, apoplexiæ, paralysi, cæterisque
neruorum atq; articulorum vitiis frigidis & hu-
midis auxiliatur: atque inde arthritica etiam à
nonnullis & herba paralysis appellatur. Primu-
la

la veris autem dicitur, quod ſcilicet Vere inchoante mox erumpat. Per Naſturtium Siſymbrium aquaticum hic intelligitur, quod riguis gaudet, & in fontium riuis diſcurrentibus comite Sio naſcitur, foliis primo exortu rotundis, quũ vero adoleuerint erucę modo diſſectis, odore ac ſapore ſatiuo naſturtio proximis, atque ob id καρδαμίνη à nonnullis, id eſt, naſturtium, nominatur. Ea herba cum ſicca eſt, tertii eſt ordinis excalefacientium & deſiccantium: cum humida & viridis, ſecundi: craſſos & pituitoſos humores extenuat, incidit, & reſoluit: qua ratione neruos à phlegmate purgat, paralyſiſq; cauſam aufert. Atque hinc ſane præcipiunt Medici, vt in quadragenaria illa Eccleſiæ abſtinentia, propter phlegmaticos cibos, qui per id tempus mãdi ſolent, Naſturtia quoque ſubinde exhibeantur. Athanaſia tanacetum etiam vocatur. Ea parthenii ſpecies quædam exiſtit, purgandique phlegmatis facultate prædita eſt, neruos caliditate ſua exſiccat. Siue foris impoſita, ſiue intro in corpus aſſumpta lumbricos & materiam vnde illi generantur ex ventre pellit. Plurimum igitur Galli primis ſanctum poſt Paſcha diebus Athanaſia cum ouis frixa ad phlegmatis per ieiunium quadragenarium ex eſu piſcium collecti eductionẽ vtuntur, ne ſcilicet inde lumbrici in corporibus aptis ac præparatis generentur. Recentiores etiam vtuntur ad ventriculi & alui flatus diſcutiendos: item ad frangendos renum calculos & ad ciendam vrinam. Vltimo tandem verſu traditur, Saluiam ſic dici, quod ad multa ſit ſalutaris, præcipue ad fœcunditatem.

Naſturtiũ

DE

DE RVTA.

CAPVT LXI.

Mac. lib. 1. cap. 12.

Nobilitas rutæ hæc, quod lumina reddat acutæ.
Auxilio rutæ vir quippe videbis acute.
al. Ruta. * *Cruda comesta recens oculos caligine purgat.*
Ruta virus minuit Venerem, mulieribus addit.
Ruta facit castum, dat lumen, & ingerit astum,
Cocta & ruta facit de pulicibus loca tuta.

Visus. Quatuor hic recensentur facultates Rutæ: Ac primo quidem, quod acutam reddat videndi aciem: commanducata enim, vt testis est Dioscorides, libro 3. capite 44. & post eum Auicenna 2. Canon. capite 578. mire opitulatur oculis, qui hebetudinem sensere. Præstat idem & succus eius cum succo fœniculi & melli inunctus. De hoc nonnihil quoque supra capite 13. & infra capite 79.

Secunda, quod coëundi desiderium in viris minuat, augeat vero in mulieribus. Nam quum ex tertio sit ordine excalfacientum & siccantium, flatus strenue discutit aboletque, & sic semen virile, quod tenue admodum & aëreum est, resiccat, ac prorsum ne esse quidem permittit. Ex quo sane Veneris appetitum in viris cohibet. Sed in mulieribus semen aquosum & frigidum calefacit, incidit & extenuat: quare eas ad coitum magis incitat.

Tertia, quod astutiam siue calliditatem, id est, apprehensionem & medij alicuius in subtili causa facilem inuentionem vsurpantibus conciliet. Calfactione enim ac resiccatione extenuantur & acuuntur spiritus, fouetur & illustratur ingenium.

Quarta, quod decoctum ipsius, si domus ea respergatur, pulices depellat. Eos enim, vt vno ore Medici testantur, acrimonia sua necat, & graui odore fugat. Pamphilus apud Constantinum Cæsarem, libro 13. cap. 15. de Agricultura, longe plura aduersus pulicum molestias remedia enumerat. Scrobem, inquit, facito, & rhododaphnas contusas in ipsum mittito, sicq; omnes concurrent. Absinthium aut cucumeris syluestris radix aqua marina rigata ac respersa, pulices necant. Disperdit autem penitus Melanthium, aqua maceratum ac respersum: aut conyzæ coctæ decoctum irroratum. Disperdit eosdem similiter semen sinapeos & rhododaphnes, ambo feruefacta, & in domo respersa. Calcem viuam cribrato, & postquam locum verreris, inspergito, indeq; necabuntur. Idem continget ex amurca pauimentis assidue irroratis, Cyminum item syluestre tritum ac aqua mixtum, & seminis cucumeris syluestris drachmæ decem tritæ & in aquam demissæ, indeque domo respersa, pulices crepare faciunt. Item chamelææ radix, & populi nigræ folia tusa, & aqua macerata, & tribulus ex aqua cocta. Pulices etiam muria acris respersa & aqua marina enecant. Quod si in media domo quis peluim deponat, & circulum machæra penitus ferrea circumscribat, & reliquam domum, præterquam locum circumscriptum, cremore staphidis agriæ aut lauri foliorum tusorum conspergat, aut etiam muria aut aqua marina cocta, omnes pulices in peluim congregabit. Fictile quoque vas defossum, ita vt labra æqualia pauimento habeat & adipe taurino oblitum omnes pulices in sese congregabit, etiam

Pulices fugantia & necantia.

Aetius libr. 13. cap. 43.

eos qui adhuc in paleis delitescunt. Sub lecto paruulum scrobem facito, & in ipsum sanguinem caprinum mittito, congregabit eo pulices & ex aliis vestibus ad se illiciet ac vocabit. Cæterum ex amphimallis & densissimis tapetibus, in quibus plurimi pulices delitescunt, eximi ac euocari possunt, si sic in vrna aut dolio ipse sanguis caprinus deponatur. Hactenus ille. Auicenna 6.4. Tract.3.capite 11. de fugatione pulicum hoc amplius addit: Quando, inquit domus colocynthidos infusione aspergitur, saliunt pulices & fugiunt, & similiter ex decocto rubi. Referunt quidam, quod si lignum adipe erinacei oblinatur, eo pulices statim omnes concurrent. Fugantur quoque suffitu sulphuris. Est etiamnum herba quædam vulgaris notitiæ Arabice dicta Chichuanu, id est, herba pulicum, quæ in ciuitate Chairi puluerizata in lecto circa dormientes ponitur, & ex odore illius inebriantur stupidiq; fiunt pulices, & non lædunt. Porro nihil æque disperdit pulices, ac graueolentia, velut ruta, mentha, mentastrum, & lupulus, præcipue tamen fimus & vrina equi. Enecat & pulices seminis rapi decoctum inspersum. Quin & taurini cornu suffitu pulices fugari perhibentur. Fama est, inquit Dioscorides libro quarto, capite 60. si psyllium virens domum importetur, non sinere in ea pulices gigni. Postremo vero nihil tam accommodum est comprehendendis pulicibus, quam lecto imposita recẽs & candidissima lanugo xylina. In ea namque congregati facilime capiuntur. Plura Rhazes libro 8. capite 8. ad Almansorem.

DE CÆPIS.
CAPVT LXII.

DE cæpis Medici non consentire videntur.
Fellitis non esse bonas ait ipse Galenus,
Phlegmaticis vero multum putat esse salubres,
Non modicum sanas Asclepius asserit illas,
Præsertim stomacho pulchrumq; creare colorem,
Contritis cepis loca denudata capillis
Sæpe fricans, capitis poteris reparare decorem.

Sunt Macri libro 1. cap. 7.

Agitur hoc in loco de Cæpis: Ac primo quidem dicitur, medicis de natura earum nondum satis constare. Nam ipsorum quidam phlegmaticis ex vsu esse tradunt, quidam vero minime. Galenus lib. 2. de aliment. facult. cap. 71. cholericis admodum nocere, phlegmaticis vero prodesse, his attestatur verbis: Abstinendum ab assiduo vsu omnium acrium, ceu ceparum, porri, & allij, & potissimum cum is q ipsis vescitur, natura fuerit biliosus. Solis enim qui vel succum pituitosum vel crudum & crassum ac lentum aceruarint, cibi eiusmodi sunt accommodati. Siquidem cæpe, vt Galeno libr. 7. de simpl. medic. facult. cap. 58. placet, in quarto calfaciunt excessu. Quo fit vt calidis, quales cholerici cum primis existunt, vehementer officiant. Rhazæ vero lib. 3. ad Almansorem cap. 18. superfluos humores & phlegma in stomacho generant. Quod de illis maxime intelligendũ, quæ crudæ manduntur. Earum namq; essentia crassarũ est partium, & mali succi. Porro per fellitos, quemadmodum Cornarius noster in cap. 7. li. 1. Macri diserte admodum monuit, biliosos hoc loco accipere oportet, id est, τοὺς χολώδεις, sicut phlegmaticos,

pituitoſos. Deinde vero cępas phlegmaticis multum prodeſſe traditur. Corpus enim calefaciunt, humoresq; craſſos ac glutinoſos in ipſo coaceruatos concoquunt, attenuant, incidunt ac detergunt. Quin eadem etiam ratione ſtomacho frigidis, craſſis, ac glutinoſis humoribus grauato vtiles ſunt, & ad validum colorem, veluti teſtis eſt apud Plinium libro 20. cap. 5. Aſclepiades, proficiunt. Neque enim fieri poteſt, vt viuidus ac floridus ſit faciei color, vbi ventriculus crudo, pituitoſo ac prauo ſucco refertus fuerit. Tertio demum loco adſeritur, contritarũ cæparum ſucco pilos ſiue crines locis glabris ac denudatis reſtitui, ſi eo ſæpius perfricentur: & maxime quidem, ſi ex denſatis infarctisque meatibus & materiæ ſub cute detentæ corruptela, glabrities euenerit. Cæpe enim caliditate ſua meatus aperiunt, materiamque prauam ſub cute detentam non ſolum digerunt ac reſoluunt, ſed meliorem etiam in locum eius ſubſtituunt. Quapropter alopeciæ ſucco earum conuenientiſſime perfricantur. Celerius enim, vt Dioſcorides libro 2. capite 137. Galenus loco paulo ante citato, & Alexander Trallianus lib. 1 cap. 2. teſtãtur, quam Alcyonium pilos euocat. Vnde infertur tandem capitis decorem, quem Q. Serenus capitis honorem vocat, eo reparari. Capitis porro decor, capilli ſunt. Cæpę præterea ſemen genitale gignũt, & Venerem ſtimulant, vrinam cient, appetentiam ante alios cibos ſumptæ excitant: ſed largiore cibo capitis dolores faciunt, ſitim mouent, faſtidium pariunt, ruborem faciei inducunt, ſaliuam multam generant, & rationem, vt aliqui ferunt, lædunt. Succus illarũ cum melle illitus,

ocu-

oculorum hebetudinibus, argemis, nubeculis & incipientibus suffusionibus auxiliatur. Quin etiam canis morsibus idem cum aceto, ruta & melle illitus confert: quare hi quoque duo versus à quibusdam hic additi sunt:

Appositas perhibent morsus curare caninos,
Si trita cum melle prius fuerint & aceto.

Plura de his supra capite 13. diximus, cum de Alliis ageremus.

DE SINAPI.

CAPVT LXIII.

Est medicum granum, siccum calidumq; Sinapi,
Dat lachrymas, purgatq; caput, tollitq; venenum.

Duo hoc in loco potissimum aguntur. Primo namque perpusillum illud granum, quod σίνηπι aut νάπυ Græci, Latini vero Sinapi vocant, ad calefaciendum desiccandumque efficax esse traditur: & hoc quidem Galeno libr. 7. cap. 5. de simpl. medic. facultat. teste, in quarto gradu. Deinde vero tres eidem adsignantur facultates.

Prima, quod lachrymas eliciat: excellenti enim caliditate sua humiditates, quæ in cerebro sunt, attenuat, incidit, liquefacit & dissoluit: illis itaque fluentibus, simul etiam lachrymæ prosiliunt.

Secunda, quod caput purget: cõmanducatum enim pituitas capitis per os ducit & purgat. Quin etiam tritum, naribusq; admotum, sternutamẽta ciet, quibus meatuum obstructiones tolluntur, & cerebri vitia expelluntur: eaq; ratione comitialibus & apoplecticis mirifice succurrit.

Tertia, quod venenum tollat: suffitum namq;

ac incensum serpentes fugat ad eorundem quoque & scorpionum ictus cum aceto tritum magna vtilitate illinitur: fungorumq; venena discutit. Ad hæc lienis etiam affectibus ex humiditate & flatu procreatis confert. Item quartanis morbis, qui ex adusta pituita contracti sunt, preterea & podagris à pituita factis. Officit vero visui, & calido capiti, ac iecori. Concoctionem & distributionem ciborum crassarum partium adiuuat. Minuit, quæ in ventriculo sunt, humiditates. Illitum lepris, eas in melius mutat. Linguas etiam humiditate grauatas siccat. Si cum melle sumatur, tusses resoluit. Cum caricis vero ischiadicis illitum & lienosis, vtile est: trahit enim, quæ intus sunt ad corporis superficiem. Plura Dioscorides lib. 2 cap. 140. Plinius lib. 30. cap. 22. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE VIOLA PVRPVREA. CAPVT LXIIII.

Mac. lib. 1. cap. 19.

Crapula discutitur, capitis dolor, atq; grauedo.
Purpuream violam dicunt curare caducos.

Ebrietas.

Hic tres referuntur effectus nigræ purpureæve violæ. Primus, quod crapulam siue ebrietatem dispellat ac sedet. Cuius sane rei duæ adferri solent rationes. Vna quidem, quod temperatum suauem & cerebrum confortantem spiret odorem: cerebrum vero roboratum ac validum ebrietas non tam facile, quam imbecillum, tentet. Altera, quod cerebrum refrigeret, & fumis calidis recipiendis ineptum reddat, adeoq; vini vaporem infringat, & sic ebrietatem dissoluat. Secunda, quod κεφαλαλγίαν, id est, capitis dolorem discutiat: & hoc quidem, si à causa cali-

da

da, nempe à flaua bile, ortum habuerit, hanc enim purgat, & ab ea calorem extinguit. Horum effectuum meminit Plinius lib.21.cap.19. vbi de violæ viribus disserit, his verbis: Violæ purpureæ crapulam & grauedines capitis impositis coronis olfactuve discutiunt. Meminit etiam Simeon Sethi in Syntagmate: Violæ, inquiens, dolores capitis, qui fiunt à flaua bile, sopiunt, potæ & odoratæ. Tertius, quod curet caducos, id est, comitiali morbo correptos, à symptomate accidenti ac casu. Hoc habetur apud Dioscoridem lib.4. cap.105. Cæterum is non simpliciter hoc de purpurea Viola tradit, sed de parte ea, quæ in flore purpurea existit, vel purpurascit. Sic enim scribit: φασὶ δὲ τὸ πορφυρίζον τοῦ ἄνθους μεθ' ὕδατος ποθὲν, συναγχικοῖς βοηθεῖν, καὶ ἐπιληψίαις ταῖς ἐπὶ παίδων: id est: Dicunt id, quod in flore purpureum est, cum aqua potum, anginis & comitialibus puerorum morbis auxiliari. Videtur itaque accipiendum esse de altero flore, qui in medio Violæ instar capillamentorum inest. Sunt enim quidam flores, dicit Theophrastus libro 1. capite 21. de historia plantarum διανθεῖς, id est, duplicis floris, qui alterum florem in medio habent, velut rosa & lilium, & viola nigra. Lege doctissimas Iani Cornarii annotationes in caput 29. libri primi Macri. Quinetiam Plinius loco iam citato id ipsum sic tradidit: Id quod purpureum est ex iis, comitialibus medetur, maxime pueris in aqua potum. Eiusq; rei hæc adsignari potest ratio, quod cerebrum violæ fragrantia roboret, ita vt à prauis nocumentis minimum lædatur, & sic in epilepsiam non facile incidat. De violis plura Galenus lib. 6. cap.150.

de ſimpl. medic. facult. Rhazes lib. 3. ad Almanſor. cap. 21. Auicenna 2. Cano. cap. 726. & Meſues lib. 2. Sect. 1. cap. 11. de ſimp. purg.

DE VRTICA.

CAPVT LXV.

Mac lib. 2. cap. 2. *AEgris dat ſomnum, vomitum quoque tollit, & vſum.*
Illius ſemen colicis cum melle medetur.
Et tuſſim veterem curat ſi ſæpe bibatur.
Frigus pulmonis pellit, ventriſq; tumorem.
Omnibus & morbis ea ſubuenit articulorum.

Somnus. Hic ſeptem recenſentur facultates Vrticæ. Ac prima quidem, quod ſomnum ægrotantibus acceſſat. Craſſos namque & pituitoſos humores, quibus natura grauata ſomno deſtituebatur, extenuat, incidit, & priuatim expurgat.

Vomitus. Secunda, quod vomitum, ſimulq; vſum eius tollat. Lentam enim & frigidam materiam, qua ſtomachum imbuente, nauſea ac vomitus plurimum ſuboriri ſolent, incidit, exſiccat & diſſoluit.

Colica. Tertia, quod Colicis medeatur doloribus: nã præterquam quod craſſum pituitoſumq; humorem incidit & extenuat, craſſos quoq; & flatulentos ſpiritus, qui exitum non habentes colicos excitant cruciatus, diſcutit & expellit.

Tuſſis. Quarta, quod veterem curet tuſſim. Craſſos enim viſcoſoſq; humores è pectore pulmoneque educit: qua ratione orthopnœæ quoque & lateris doloribus prodeſt, & maxime quidem ſemen eius cum melle delinctum, quemadmodum 2. Canon. capite 725. in eum prope modum ſcribens Auicenna atteſtatur: Quando cum ptiſana ſiue aqua hordei decocta bibitur, vitia pecto-

ris

ris extrahit, & folia eius cum aqua hordei decocta thoracem à lentis crassisque humoribus expurgant: sed semen cum melle delinctum ad omnia efficacius est.

Quinta, quod frigora pulmonis pellat: humores namque frigidos ac pituitosos caliditate sua incidens simul & extenuans ex pectore pulmoneque educit.

Sexta, quod ventris tumorem discutiat atque sedet: Crassos enim ac flatulentos spiritus, quibus venter distentus in tumorem attollebatur, dissipat atque resoluit.

Septima, quod omnibus articulorum doloribus, arthriditi nimirum, ischiadi, & podagræ subueniat: præcipue quidem, si prouenerint à lenta, crassa ac frigida materia: eam enim vrtica calefacit, incidit & extenuat. Ad hæc vrtica flatuosum etiam quiddam obtinet, quo & Venerē extimulat, & maxime vbi cum passo aut musto semen eius bibitur. Eodem modo potum, & vuluæ ora patefacit, vrinam ciet, renumque doloribus medetur. Ventrem modice subducit, ipsa duntaxat abstersione ac veluti titillatione, non purgatione, crudum ac pituitosum humorem educens. Ducit fœminis præterea menses foliorum vrticæ decoctum, addita exiguâ myrrha potum. Cauendum tamen ne linguam œsophagumq; lædat, nimium enim exurit: quod commode quidem fieri poterit, si post sumptionem eius parum olei rosacei absorbeatur. Est autem vrtica cum semine suo calida in principio tertii, sicca vero in secundo: licet semen minore paulo, quam herba ipsa, siccitate participet. Plura Dioscorides libro 4. capite 79. Plinius libro 22. Podagra.

cap.13. Galenus lib.6. de ſimpl.med. facult. cap. 13. Paulus lib. 7. Rhazes lib. 3. ad Almanſorem, cap.28. & Auicenna, loco citato.

DE HYSSOPO.
CAPVT LXVI.

Mac.lib.2. cap.5.

Hyſſopus purgans herba eſt è pectore phlegma,
Ad pulmonis opus cum melle coquenda iugata.
Vultibus eximium fertur præſtare colorem.

Hic agitur de hyſſopi viribus: quod quidem deſiccat & excalfacit ordine tertio, ſed & tenuium eſt partium. Pituitam manifeſto experimento expurgat, facitq́; ad pituitoſos tum cerebri, tum neruorum affectus: quod non modo mundet, ſed roboret quoque. Quin & pectus & pulmonem detergit, pręſertim ſenibus, quorum pectora lenta craſſaq; pituita referta ſunt: quo fit, vt decoctum cum ficis, aqua, melle, & ruta, potumq́; peripneumonicis, diuturnæ tuſſi, ſuſpirioſis à capite in ſubiectas partes diſtillationibus, & orthopnoicis auxilietur. Aſcarides reliquosq́; interaneorum vermes pari modo ſumptum enecat. Idem facit, ſi cum melle delingatur, nitri tamen addito momento. Decoctum ex aceto mulſo epotum, craſſum humorem per aluum extrahit. Ad ſubducendam aluum cum ficis viridibus detritis manditur: vehementiusq́; addita iri, naſturtio, aut irione, deiicit. Meſues exhibet cum iure aut manna miſtum, vel cum melle, aut vuis paſſis purgatis, vel ſcilla coctum. Cutis in corpore colorem floridum efficit. Lieni & aquæ inter cutem cum fico nitroq́; emplaſtri modo imponitur. Inflammationibus quoq; ex vino illinitur. Cum feruente aqua impoſitum ſugil-

ſugillata diſcutit. In anginis cum ficuum decocto optime gargarizatur. Decoctum cum aceto dentium dolorem collutione ſedat: Hyſſopi vſus inflationes, auricularum præſertim, vaporis ſuffitu diſcutit. Cibi appetentiam inuitat, viſum acuit, menſes & vrinam ciet, & febrium horrores excutit. Vinum decoctionis eius vterum à ſuperfluitatibus purgat & abſtergit. Plura Dioſcorides, lib. 3. cap. 27. Auicenna 2. Canon. cap. 365. & Meſues, lib. 2. ſect. 1. cap. 18. de med. ſimpl. purgantibus.

DE CHÆREFOLIO.
CAPVT LXVII.

Appoſitum cancris tritum cum melle medetur.
Cum vino potum lateris ſedare dolorem *Mac. lib. cap. 22.*
Sæpe ſolet, tritam ſi nectis deſuper herbam.
Sæpe ſolet vomitum, ventremq́ tenere ſolutum.

Enumerantur hoc in loco tres facultates chærefolii. *Prima*, quod tritum & cum melle appoſitum cancrũ curet. Eſt autem Cancer tumor durus melancholicus, inæqualis, rotũdus, venoſus, id eſt, venas habens in circuitu turgidas & exaltatas, liueſcẽs ſiue fuſcus, & colore magis quam inflammatione nigricans, calidus, ſed non adeo, vt inflammationes, ſubito accreſcens, ægros maxime fatigans, & perpetuo fere dolore affligens: Græce καρκίνος & καρκίνωμα dicitur. Hanc autẽ appellationem huic morbo indiderunt tam Græci quam Latini à cancro aquatico animali, quoniam circa hunc implentur & intenduntur venæ, cancrorum pedibus, à glomere illo corporis deſcendentibus, perſimiles. Nonnulli vero inde ſic nuncuparunt, quod difficillime ab his partibus *Cancer.*

bus

bus quas obſederit euellatur, quemadmodum cancer aquaticum animal. Hic enim loco, quem ſemel apprehenderit, pertinaciter hæret. Adde quod hic tumor cancri animalis colorem repræſentat, nempe ſubnigrum. Plura de hoc Paulus libro quarto, cap. 26. & Ioannes Tagaultius lib. 1. cap. 15. chirurg. Inſtit.

Tormina. *Secunda*, quod cum vino potum lateris dolorem ſedet. Tormina quoque ventris mitigat. Craſſas enim inflationes, vnde dolores iſti proueniunt, diſcutit. Præterea ſtomachi atque aliorum etiam viſcerum flatus diſſipat, obſtructionesq; tollit, ad quæ quidem omnia vinum quoque per ſe ſumptum ſingulare eſt.

Vomitus. *Tertia*, quod vomitus aluique profluuia ſiſtat. Calefaciendi enim & exſiccandi vi materiam eorum diſcutit atq; conſumit, & maxime quidem, ſi à frigido & pituitoſo ſucco oriantur. Vrinam & menſes ciet, lateris, renum ac veſicæ dolores tollit, cum melicrato exhibitum. Porro Chærefolium, de quo hoc loco agitur, nulla alia herba eſt quam quæ vulgo noſtrati *Carfueil* appellatur. Cæterum medicamenta quæ hic de chærefolio produntur, neq; apud Plinium, neq; apud vllum aliquem autorem Græcum reperiuntur, ſed ex Plinio illo recẽtiore, qui longe poſt Galeni tempora extitit omnia tranſcripta ſunt. Nam is hæc verba de ipſo tradit: Chærephyllon canceratis medetur, lateris dolores ex vino mitigat. Quidã illud oleo incoctum ἀνώποις ad ſoluendam frigoris iniuriam, miſcuerunt. Ex aqua mulſa pituitã reſoluit. Ex aceto lumbricos & tineas perimit, vrinam ciet, menſtrua pellit. Tritum cum cera & axungia vetere parotidas diſcutit. Lege do-

Lib. 4. cap. 37 de re medi.

doctissimi viri Iani Cornarii annotationes in caput 22.lib.1. Mac. Ad hæc succus, siue stillatitius chærefolii liquor, potus cum carbonibus tiliæ & lapide ex cancrorum capitibus exempto, sanguinem ob casum, percussionem, vel contusionem in grumos concretum certo experimento dissoluit, & renum calculos frangit.

DE ENVLA CAMPANA.
CAPVT LXVIII.

ENula campana reddit præcordia sana,
Cum succo rutæ succus si sumitur eius, Mac. lib.1. cap.20.
Affirmant ruptis quod prosit potio talis.

Hic duæ referuntur facultates herbæ, quam ἑλένιον Græci vocant. Latini Heleniū & Inulam. Barbari Enulam, Officinæ Enulam campanam.

Prima, quod curet ac roboret præcordia: quo nomine iam exta in homine intelligenda veniunt, nempe os ventriculi, membra spiritus, & quæcunque cordi propinquiora sunt. Et hoc sane radice potissimum efficit. Ea enim calida & sicca atq; odorata est, cum excrementitia humiditate: quapropter in eclegmatis cum melle temperata crassos ac lentos humores pectori pulmonique infarctos educit, tussi orthopnϾque prodest. Omnis iræ dolorisque obliuionem inducit, cor exhilarat ac roborat. Ex ea vinum etiam conficitur, quod νεκταρείτης Græcis dicitur. Vinum enulatum. Hoc contra stomachi & pectoris vitia & cordis ex humiditate & frigiditate imbecillitatem efficax est, excrementa in venis sanguini permista per menses ac vrinas expellit.

Secunda, quod succus eius cum rutæ succo permistus herniosis, hoc est, ruptis, quibus intestina

in

in scrotum deuoluuntur admodum opituletur, & maxime quidem si hernio ex flatuum multitudine euenerit. Eos enim rutæ atque helenij succus discutit. Radix præterea helenij stomacho prauis succis referto vtilis est in passo condita, obstructionesque iecoris atque lienis tollit. Trita potaq; ad cruentas excreationes singularis est & serpentium morsibus medetur. Ruptis ac conuulsis omnibus conferi. Folia eius ex vino cocta vtiliter illinuntur frigidis ac diuturnis partium affectibus, cuiusmodi sunt nonnullæ coxarũ passiones, ἰσχιάδας vocant, & exiguæ assiduæq; articulorum quorundam præ humiditaret procidentiæ ac luxationes. Plura Dioscorides libro 1.cap.17. Galenus libro sexto, capite 114. de simpl.med.facult. & Auicenna 2. Canon.capite 240.

DE PVLEGIO.
CAPVT LXIX.

Mac. lib. 2. cep. 4.

CVm vino nigram choleram potata repellit,
Appositam veterem dicunt sedare podagram.

Duo hoc in loco Pulegij recensentur effectus. Prior quidem, quod atram bilẽ cum vino expurget, cuius rei testis etiã est Dioscorides lib.3.cap. 32. Atram inquiens, bilem per aluum exigit.

Atræ bilis ṽ.

Alter vero, quod peculiari proprietate quadam antiquam curet podagram. Crassos enim viscososq; humores vnde podagra generari plurimum solet, vehementer calfacit, concoquit, extenuat & amolitur. In tertio nanque ordine calidum & siccum esse statuitur, quapropter podagris etiam per se subuenit, impositum vsque dum rubescat locus. Vi pollere corroborandi,

Podagræ Cura

ex

ex bona fragrantia eius ſatis liquet: Aperit quoque attrahit & conſumit, ratione tum eſſentiæ, tum qualitatum. Potum menſtrua, ſecundas ac partus eiicit. Pulmonis vitia ex melle & aloe potum extrahit, conuulſis auxiliatur. Capitis dolores impoſitũ leuat. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æſtuſq; iniuriam, & à ſiti traditur. Nauſeas ſtomachiq; eroſiones ex poſca permulcet. Bibitur in vino vtiliſſime contra ſerpentium morſus. Defectos animo recreat, cum aceto naribus obiectum. Siccatum præterea crematumq; & in puluerẽ tritum, gingiuas confirmat. Illitum cum polenta inflãmationes omnes ſedat. Cum cerato varos extingui, tlienoſis cum ſale vtiliter illinitur. Decoctum eius ablutas prurigines mitigat: & eadem vtilitate inſidentibus fœminis prodeſt: inflationes, durities & muliebrium locorũ cõuerſiones corrigens. Plura Dioſcorides locc citato, Plinius lib. 20. cap. 14. Galenus libro 6. capite 93. de ſimpl. med. facult. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE NASTVRTIO.
CAPVT LXX.

Illius ſuccus crines retinere fluentes
Illitus adſeritur, dentiũq; leuare dolorem. *Mac. lib. 1. cap. 11.*
Lichenas ſuccus purgat cum melle perunctus.

Hic agitur de hortis familiari herba Naſturtio, quod κάρδαμον, Græci vocant, quaſi καρήδαμον, quod caput tentet ac domet. Et referuntur tres ipſius facultates.

Prima, quod ſuccus eius ſiue ſtillatitius liquor capiti illitus, aut potus etiam, capillorum defluuia ſiſtat, præſertim ſi ex denſatis infarctisque

mea-

meatibus orta fuerint. Craſſos enim & pituitoſos humores calefacit, incidit, & extenuat.

Secunda, quod dentium curet dolorem, præcipue ſi à frigida materia prouenerit: eam enim naſturtium diſcutit.

Tertia, quod ſuccus eius cum melle illitus lichenas, id eſt, impetigines, ſiue ſquamas cuti adhærentes, abſtergat. Naſcuntur eæ ex phlegmate potiſſimum ſalſo, ſed naſturtium intus aſſumptum omne phlegma pellit & expurgat: & mel quoq; inſigniter abſtergit. Naſturtii ſemen adurentis ſeu cauſticæ facultatis particeps eſt, ſicut ſinapi. Proinde coxendicis & capitis dolores, atque adeo quicquid aliud rubrificationem poſtulat, eo perinde atq; ſinapi excalefaciũt. Miſcetur quoque remediis quæ exhibentur aſthmaticis, quippe quod craſſos ſuccos valenter incidere valeat, velut & ſinapi: nam per omnia ei ſimile eſt. Stomacho aduerſatur, aluum turbat, vẽtris lumbricos pellit, lienẽ imminuit, partus exanimat, menſes ciet, & Venerem ſtimulat. Illitum cum melle lienem extenuat, fauos expurgat. Serpentium venenis potum reſiſtit, atq; eos ſuffitu fugat. Carbunculos ad ſupputationem perducit & rumpit. Coxendicibus cum polenta cõmode ex aceto illinitur: tumores inflammationesq; diſcutit. Furunculos cum muria illitum ad ſuppurationem ducit. Vomitũ flauę bilis citat, eandemq; per inferna ſeducit. Tradunt nonnulli naſturtium vim vigoremque animi ſuſcitare, ac proinde eos qui ipſum eſitauerint ingenio ac mente promptiores fieri. Lege Plinium libro 19. cap. 8. Eraſmi Chiliades in Prouerbio, ἔσθιε κάρδαμον. Porro & herba arefacta ſimilem ſemini vim poſſidet.

ſidet. Humida vero adhuc & viridis propter aqueæ humiditatis admiſtionem multo ſemine inferior eſt: adeoq; tunc mordacitas eius moderata eſt, vt cu :: pane ea vti liceat, ceu obſonio. Plura Dioſcorides libro 2.cap.141. Plinius libro 20.cap. 13. Galenus lib. 7. cap. 8. de ſimpl.medic. facultat. Simeon Sethi in Syntagm. & Auicenna 2. Canon. capite 509.

DE CHELIDONIA.

CAPVT LXXI.

CÆcatis pullis hac lumina mater hirundo,
(Plinius vt ſcripſit) quamuis ſint eruta, reddit. Mat. lib. 2. cap. 29.

Notatu dignũ eſt, quod hic ex Plinio de chelidonia refertur, nempe ipſam pullis hirundinum viſum reſtituere. Locus eſt libro 25. cap. 8. vbi ſic ſcriptum reliquit: Animalia quoq; inuenere herbas, inprimisq; chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido reſtituunt viſum, vt quidam volunt, etiam erutis oculis. Meminit eiuſdem etiam lib. 8.cap. 27. his verbis: Chelidoniam viſui ſaluberrimam hirundines monſtrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes. Hoc nomen, vt lib. 2. cap. 165. Dioſcorides teſtatur, ſibi videtur vendicaſſe, quod aduentu hirundinum exoriatur, & diſceſſu emarceſcat. Sunt qui narrant hirundines excæcatis pullis, admota herba viſum reſtituere, inquit idem. Hinc cognitum eſt ſuccum eius hominum oculis quoq; mederi, vtiq; in quibus craſſum quiddam in pupilla colligitur, digeſtione atq; diſcuſſione indigens. Hinc igitur edocti medici chelidoniam omnibus fere oculorum remediis pro viſus claritate admiſcere ſolent. Herba eſt

nota, crocei ſucci, cuius inuentionem hirundinibus ob id quoque attribuunt, quod pulli earum ſæpius quam vlli aliarum auium in cæcitatem incidant. Hirundinum enim ſtercus chelidoniæ oppoſitum præſtat: excæcat namque, ſi calidum in oculos decidat, & præcipue matrum. Quod etiam ſacræ teſtantur literæ : nam Tobiæ 2. ſeniorem illum hoc ſtercore excæcatum fuiſſe legitur. Cor. Cel. libro 6. capite 6. fabulam putat, per parentes oculos herba reſtitui, qui per ſe ſaneſcant. Chelidonia tertii eſt ordinis abſoluti jam : idque tum in calfaciendo, tum in ſiccando. Attrahit igitur, diſcutit & conſumit. Radix trita & in vino decocta caput columellamque frigidorum humorum à capite deſcendentium multitudine laxatam, ac linguæ radici atque faucibus incumbentem expurgat, ſi exurgentem inde fumum infundibulo adhibito æger admittat, & vinum deinde gargarizet. Cum aniſo & vino albo pota medetur regio morbo, & vlceribus quæ ſerpunt : impoſita cum vino, aut manducata, dentium dolorem ſedat. Plura Galenus libro 8. capite 172. de ſimpl. med. facult.

DE SALICE.

CAPVT LXXII.

Mac. lib. 2. capit. 16. & libr. 2. c. 35. Idem lib. 4. cap. 11.

AVribus infuſus vermes ſuccus necat eius,
Cortex verrucas in aceto cocta reſoluit.
Huius flos ſumptus in aqua frigeſcere cogit
Inſtinctus Veneris cunctos acres ſtimulantes.
Et ſic deſiccat, vt nulla creatio fiat.

Tria hoc loco de Salice traduntur. *Primum*, quod ſuccus eius auribus inſtillatus vermes interficiat, & maxime quidem, ſi is ſit ex foliis &

cor-

cortice expreſſus. Amarum enim quiddam in ſe habet & acerbum. Idem quoque cum roſaceo in calice punici calfactus, aurium doloribus & ſaniei medetur.

Secundum, quod cortex eius in aceto decoctus verrucas pellat. Hanc rem Dioſcorides libro primo, capite 115. ſic tradidit: Corticis cinis admiſto aceto maceratus, illitu clauos & callos tollit. Eſt enim vis eius admodum deſiccatoria, ſed ita tamen, vt morſu abſtineat: habet vero etiam quandam adſtrictionem. Auicenna capite 541. ſecund. Canon. eundem effectum portulacæ quoque tribuit: Ex ea, inquiens, fricantur verrucæ & eradicat eas non qualitate, ſed naturali quadam facultate.

Tertium, quod flos ſalicis conceptus prohibeat, & hoc certe ob vim deſiccatoriam & aſtrictionem. Hoc ipſum autem ἀσυλληψίαν ἐργάζεσθαι Dioſcorides dixit, hoc eſt, facere vt mulier non concipiat. Non autem ſolum mulierum conceptus prohibet ſalicis ſemen, ſiue fructus, ſiue flos velut hic appellatur, ſed etiam inſtinctus Veneris omnes hebetat ac reſiccat, etiam in viris, vt generare nequeant. Atque hoc ipſum Democritus quoque apud Conſtantinum Cæſarem libro 11. capite 14. tradit his verbis: Qui fructus ſalicis appellatur, pabulo pecorum admixtus, ipſa pinguefacit. Tritus autem & in potu acceptus ab homine ſteriles facit: ex quo & Homerus ὀδυσ. κ. ait:

Μακραί τ' αἴγειροί τ' καὶ ἰτέαι ὠλεσίκαρποι.

Id eſt:

Et grandes populi & ſalices fructũ perimẽtes.

Verum Theophraſtus libro 3. cap. 2. de hiſtoria plantarum, & Plinius libro 16 cap. 16. vocem ὠλεσίκαρπος non ſic accipiunt dictã ab Homero, vt ſignificet fructuum ac ſeminum humanorum perditionem, ſed ipſius arboris. Plinii verba hæc ſunt: Ocyſſime autem ſalix amittit ſemen, antequam omnino maturitatem ſentiat, ob id dicta ab Homero frugiperda: ſecutaque ætas ſcelere ſuo interpretata eſt ſententiam, quando ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentum eſſe conſtat. Hæc fere Ianus Cornarius in cap. 11. lib. 4. Macri. Didymus antiquiſſimus Homeri interpres ita ex Theophraſto de ſalice refert: ὁ καρπὸς τῆς ἰτέρας πινόμενος ἀφανίζει τὴν γονὴν τῶν ἀνθρώπων. Id eſt: Fructus ſalicis potus genituras hominum demolitur. Plura de Salice Galenus lib. 6. de ſimpl. med. facult. cap. 155. & Auicenna 2. Canon. cap. 326. & 686.

DE CROCO.

CAPVT LXXIII.

Confortare crocum dixerunt exhilarando,
Artus defectos reficitque, hepar reparatque.

Hic agitur de proprietatibus quibuſdam Croci. Ac primo quidem corpus roborare dicitur, eique lætabundam quandam conciliare alacritatem iucunditatemve, præcipue ſi quis eo modice vtatur. Immoderatius enim ſumptus, pondere nimirum trium drachmarum, lethalis eſt.

Deinde vero membra defecta, id eſt, debilia ac proſtrata reficere, inque vigorem ſuum reſtituere traditur. Superat enim in eo calfaciens & qualitas & facultas, vt tota eius eſſentia ſecundi

ſit

ſit ordinis excalfacientiũ, & primi exiccantium: proinde concoquendi, maturandi, emolliendi, aperiendi, & diſcutiendi vim quandam habet, adiuuante ſcilicet & paucula quadam adſtrictione. Cor non parum exhilarat, ipſumq; adeo ac ſimul etiam hepar atque alias corporis partes, ob inſidentem nimirum adſtrictionem ita corroborat, vt nõ facile diſſolui queant, obſtructionesq; tollit. Quinetiam ſtomachum moderato calore ſuo firmat, eiusq; tum coquẽdi, tum diſtribuendi facultatem adiuuat. Immodice tamen illo vtendum non eſt: quippe qui ita nauſeam facile moueat, & cibi inappetentiam, Græci ἀνορεξίαν vocant, efficiat: ſiquidem aciditatem in ventriculo extinguit, quæ præſertim appetentiam excitat. Siccando mediocriter diſpoſitionibus pectoris phthiſicis auxiliatur, putredines corrigit, anhelitum felicem reddit, eiusque inſtrumenta corroborat. Nam ſi vſus ipſius mediocris fuerit, facilem reſpirationem & amabilem coloris bonitatem facit: ſin vero citra modum, pallorem inducit, cerebrum infeſtat, capitis dolorem commouet, ſenſus obtenebrat, & oculos hebetat. Vino impoſitus vehementer inebriat, adeoq; exhilarat, vt inſaniam maxime alacrem & lætabundam pariat Si quis vero ex paſſo biberit, crapulam non ſentiet. Additur in potiones, quæ interaneorum cauſa temperantur. Pituitoſa vitia & lethargica ſanat. Somnum conciliat, Venerem ſtimulat, menſes & vrinam ciet. Mulieribus difficulter parientibus in potu duarum drachmarum pondere exhibitus, partum accelerat. Illitus cum humano lacte viſum abſtergit, & oculorum fluxiones cohibet. Aurium reme-

diis vtilissimus est. Vergentes ad ignem sacrum inflammationes inunctus lenit. Vuluæ sedisq; cataplasmatibus vtiliter inditur. Plura Dioscorides lib. 1. cap. 25. Plin. lib. 21. cap. 20. Galenus lib. 7. de simpl. medic. facult. cap. 75. Simeon Sethi in Syntagmate, Serapion cap. 173. simpl. & Auicenna lib. 2. Cano. cap. 129.

DE PORRO.

CAPVT LXXIIII.

Mac. lib. 1. cap. 6.

Reddit fœcundas mansum persæpe puellas:
Manantemq; potes naris retinere cruorem,
Vngas si nares intus medicamine tali.

Duæ hoc in loco Porri referuntur proprietates. Ac prior quidem, quod imprægnandi facilitatem vtentibus mulieribus pariat, atque ne aboriant grauidæ prohibeat. Quod sane magni etiam Hippocratis autoritate Plin. lib. 20. cap. 6. in hunc modum scribens confirmat: Hippocrates de morb. mulieb. lib. 1. & 2. & alibi sæpius, sine alia mixtura dari iubet, vuluasq; contractas aperiri putat: fœcunditatem etiam fœminarum hoc cibo augeri. Idq; non in cibo tantum siue potu, sed illitum quoq; & foris admotum præstat. Coquitur enim in aceto & marina aqua coma eius, decoctoq; illo insidentium fœminarum præclusi duratiq; loci vtiliter fouentur. Folia quoq; porri muliebres locos, qui nimio humore madescentes fœtum haud continere valent, egregie purgant. Item ex abortu profluuia sistit, poto succo cum lacte mulierum.

Altera, quod sanguinem è naribus erumpentem sistat: & maxime quidem succus eius cum aceto, addito thure aut eiusdem manna, vel galla

aut

aut mentha. Idem quoq; ſanguinem reiicientibus cum gallæ aut thuris farina, vel acacia auxilio eſt. Quinetiam potæ ſeminis drachmæ duæ cum paribus myrti baccis veteres ſanguinis ex pectore reiectiones ſanant. Acrimoniam enim quandam habet porrũ, & adſtringendi aliquam vim, ſed ſemen acrius eſt. Plura ſupra, cap. 13.

DE PIPERE.

CAPVT LXXV.

Quod piper eſt nigrum, non eſt diſſoluere pigrum,
Phlegmata purgabit, concoctricemq́ iuuabit.
Leucopiper ſtomacho prodeſt: tuſsiq́ doloriq́
Vtile, præueniet motum, febriúq́ rigorem.

Agitur hoc in loco de triplici genere piperis, longo ſcilicet, albo, & nigro. Et fructus quidem, vt lib. 8. cap. 42. de ſimpl. med. fac. Galenus memoriæ prodidit, nuper admodum germinantis arboris, oblongum eſt piper, maturo humidius: humiditatis eius indicium eſt, quod facile repoſitum perforetur, ac non protinus mordicet, ſed poſt paulo incipiat, verum pluſculum duret. Fructus veluti acerbus immaturusq; albũ eſt piper, nigro quidẽ acrius. Nam illud iam quaſi ſuperaſſatum eſt, & ſuperexiccatũ. Longum quidem piper, μακρὸν Græci, album λευκὸν, nigrũ μελανπέπερι vocant. Sane prioribus duobus verſibus tres nigri comprehenduntur proprietates.

Prima, quod in diſſoluendo non ſit pigrum, hoc eſt, craſſos, glutinoſos ac frigidos humores, flatuoſosq; ſpiritus egregie diſcutiat. Valenter enim tum excalfacit, tum deſiccat, ordine nimirum tertio completo.

Secunda, quod phlegmata expurget: Viſcidam

enim pituitam: quæ in interiore corpore, nempe in thorace, pulmone & intestinis residet, concoquendo atq; extenuando dissipat expellitq;.

Tertia, quod plurimum adiumenti concoctoriæ adferat facultati. Hoc ipsum Dioscorides etiam libro 2. cap. 145. his confirmat verbis: Somnum, inquiens, & appetentiam cibi conciliat, concoctionem adiuuat: vtunturq; ob id eo ad intinctus. Porro ad eum vsum melius est longum: quippe quod, Galeno lib. 4. cap. 10. de sanitate tuenda teste, flatuosi spiritus crassitudinem soluit, & quæ in præcordiis pigra cessant, ad ventrem depellit, & concoquendis, quæ sumpseris, subuenit. Posterioribus duobus versibus quinq; albi piperis referuntur vtilitates.

Prima, quod stomacho conferat: ipsum enim, vt Galenus eodem, quo antea loco testatur, supra duo reliqua genera roborat.

Secunda, quod linctu potuq; tussientibus opituletur: præsertim si ex frigido & crasso humore tussis euenerit: eum namque piper album calfacit, incidit, & dissoluit. Pari modo & cunctis aliis frigidis, & à pituita ortis pectoris vitiis succurrit.

Tertia, quod dolori subueniat: idque intelligendum vel de dolore pectoris, vt iam dictum est, vel de dolore flatuoso. Potum enim cum melle & recentibus lauri foliis, flatuosos spiritus & tormina discutit.

Quarta, quod præsumptum febrium accessiones, siue exacerbationes, παροξυσμοὺς Græci vocant, auertat: & hoc quidem in febribus frigidis. Earũ namq; materiam excalfaciendo quodammodo dissipat & expellit.

Quinta,

Quinta, quod febrium horroribus circuitu repetentibus siue potu, siue illitu subueniat. Neruos enim & musculos caliditate sua vehementer roborat, & in eis residentem materiam consumit. Hinc est, quod lib. 3. cap. 1. Macer in hunc modum cecinerit:

Quodq́; mouere solet frigus periodica febris
Compescit, febris si sumitur ante tremorem.

Illud ipsum 2. Cano. cap. 556. Auicenna innuere etiam voluit, inquiens: Fricando fit inunctio ex ipso cum vnguento, & confert rigori. Eiusq́; rei exempla sunt apud eundem 1. 4. tract. 2. cap. 12. Et hæ certe facultates non albo tantum piperi, sed & reliquis quoq; generibus conueniunt. Liberalior piperis vsus, quemadmodū est apud Aristotelem, sect. 1. probl. 44. vrinas prolicit, parcior autem aluum deiicit: è contrario vero scammonia. Piper caliginem, quæ oculis obuersatur, absterget. Serpentium morsibus auxiliatur: Anginæ eo & melle conuenienter perunguntur. Cum vua passa manducatum, pituitam à capite elicit. Strumas cum pice discutit. Vitiligines ex nitro emaculat. Plura Plinius lib. 12. cap. 7. & Serapion cap. 735. de simpl. med. fac.

DE GRAVITATE auditus.

CAPVT LXXVI.

ET mox post escam dormire, nimiúq; moueri,
Ista grauare solent auditus, ebrietasq́;.

Hic tria recensentur, quibus auditus prægrauari solet.

Primum, cibus, quem somnus statim excipit, & maxime quidem, si ventriculus eo distentus

fuerit. Hic enim concoctionem impedit, & cruditates gignit. Ex incoctis vero ac crudis in ventriculo cibis viscosi, crassi & flatuosi suscitantur fumi: qui in caput sublati, cum exitum non inueniant, auditorios obstruunt meatus, auditumq; grauant. De hoc nonnihil etiam supra, cap. 3.

Secundum, motus siue labor vehementior illico post ingestũ cibũ susceptus. Causam Galenus in commentario περὶ εὐχυμίας καὶ κακοχυμίας, capite 5. hanc esse tradit: Sicuti, inquit, bonæ valetudini ante cibum exercitatio maximum adfert commodum: sic qualiscunque sumpto cibo motus noxius admodum est. Alimentum enim ex ventre ante concoctionem in diuersas corporis partes distribuitur, proptereaq; crudi humoris copia per venas aggeritur. Vnde crassi etiam ac flatuosi spiritus sursum elati meatus auditorios obturant. Idem quoque libro 6. de sanitate tuenda, cap. 8. his testatur verbis: Non leue incommodum nonnullis accidit, cum repleti cibo se exercitant. Nonnullis enim & caput impletur vaporibus, & in iecinore aut ponderis sensus, aut distentionis, aut vtriusq; percipitur. Et lib. 1. cap. 9. de aliment. facult. Carnes, inquit, inanitæ rapiunt ex ventre succum, non modo semicoctum, sed nonnunquam etiam omnino crudum atque inconcoctum, cum cibo sumpto operibus sese reddiderint: ob eamq; causam ii grauissimis morbis postea prehenduntur, & ante senectam intereunt.

Oribas. lib. 1. cap. 7. ad Eunapium.

Stare tamen post comestionem, vel suauiter deambulare, quo cibus ad fundum descendat ventriculi, multum expedit & confert ad bonam

iborum concoctionem. Idq; vulgato etiam hoc comprobatur versiculo:

Post cœnam stabis, aut passus mille meabis.

Tertium, ebrietas: nam ex calidi vini temperatura multi omnino vapores ac fumi ad auditus ἐζανον prompte deferuntur, qui cum exitũ non inueniant, spiritum eius insitum perturbant, & audiendi difficultatem, Græcis βαρηκοΐαν καὶ δυσηκοΐαν appellatam, pariunt. Neque vero auditui solum, sed visui quoq; ac reliquis sensuum instrumentis omnibus ebrietas nocet, quemadmodum 4. 3. capite 2. Auicenna his testatur verbis: Ex eis quidem, quæ nocent auri, & reliquis sensibus sunt, nauseosa satietas & repletio, & proprie somnus super repletionem. In nonnullis exemplaribus hic etiam versus adscriptus habebatur:

Balnea, Sol, vomitus, adfert repletio, clamor.

Nec male quidem, siquidem & hæc auditum grauare, & aurium sonitus generare 4. 3. cap. 11. autor est Auicenna: Oportet, inquiens, vt omnes isti vitent Solem, balneum, motum laboriosum, vomitum, clamorem, coitum, & repletionem, & vt leniant naturas suas.

DE TINNITV SIVE sonitu aurium.

CAPVT LXXVII.

Motus, longa fames, vomitus, percussio, casus,
Ebrietas, frigus, tinnitum causat in aure.

Septem hoc loco enumerantur sonitus siue tinnitus aurium causæ.

Prima, motus, immoderatior scilicet. Humores enim & spiritus vehementiore atque inordi-

nato

nato corporis motu concitati crassos ventososq; generant flatus, quibus sursum vergẽtibus cum facilis non pateat exitus, tinnitus excitatur. A plurimum sane ob ventosi flatus in auditorio meatu commotionem nasci solet.

Secunda, fames, siue longior vltra consuetam edendi horam abstinentia. Cuius Auicenna 4.3 cap.9. hanc tradit esse causam: nempe, quod humores per corporis molem dispersi, ac quiescentes longiore fame exagitentur. Natura enim cibo, in quem agat, destituta, ad humores conuertitur, eosq; resoluit & commouet.

Tertia, vomitus violentus & multus. In hoc enim motus accidit vehementior, quo humores exagitati sursum ad caput feruntur: quo fit, vt oculi nonnunquam ac facies rubescant, visusq; debilitetur: nonnunquam vero vapores ac ventosi flatus ad auditorium pertingant organum, tinnitumq; excitent.

Quarta, prægressa plaga, siue percussio sphærulę capitis, & maxime qua parte aures sitę sunt. Innato enim auditus aëri vehementius inde exagitato spiritus accedit. Siquidem membro aliquo læso, quemadmodum in libro de renum affect. dignot. & cura, cap. 12. Galenus testatur, spiritus statim & sanguis, qui sunt naturæ vehicula, eo concurrunt: ex quorum deinde commotione tinnitus accidit.

Quinta, casus, præsertim supra caput: cuius eadem cum præcedente ratio est. Quinetiam humores in corpore ex quolibet casu vehementer exagitantur.

Sexta, ebrietas, & maxime quidem ex largo vini potu. Inde enim caput fumis repletur, ac vapo-

po-

poribus, quibus ad auditorios meatus vergentibus innatus eorum aer commouetur, & sonitus quidam excitatur.

Septima, frigus immodicum. Eo enim auditus organum & naturalis cerebri calor debilitantur, vt flatuosus generent spiritus, quibus ad aures penetrantibus tinnitus facile elicitur. Neq; ob dictas solum causas, sed ob alias etiam non paucas, sonitus in auribus fiunt: Nempe ob flatuosum spiritum in capite generatum ac commotum, ex sonitu saniei, quæ in ipsa fortassis aure genita est: aut ex feruore puris in partibus eius, aut ex motu vermium in auditoriis meatibus sæpenumero eueniente, aut ob humoris in toto corpore ebullientis commotionem, sicuti in febribus fere & paroxysmorũ principiis contingit, aut ob superfluam in corpore repletionẽ, præsertim in capite, aut ex lenta & crassa materia in ventosos flatus resoluta, aliquando deniq; ob pharmacorum auriculariũ vsum sonitus quidam etiam fiunt. Qui in febribus sonitus fiunt minime interturbandi sunt: vt plurimum enim statim sedantur. Plura Galenus lib. 3. de compositione Pharmacorum secundum locos, cap. 1. de sonitu in auribus. Serapion tract. 2. cap. 12. de surditate, & Auicenna loco iam citato.

DE VISVS NOCVMENTIS, CAPVT LXXVIII.

Balnea, vina, Venus, ventus, piper, allia, fumus,
Porrum cum cepis, faba, lens, fletusque sinapi,
Sol, coitusque, ignis, labor, ictus, acumina, puluis,
Ista nocent oculis, sed vigilare magis.

Vnum & viginti numero hic referuntur, quæ ocu-

oculis important. Ac *primum* quidem Balneum, idque tam humidum, quam ſiccum: hoc Stuph[a] Barbaris, Latinis Aereum balneum dicitur: illu[d] vero Tina vulgo, Latinis Solium appellatur. Du[-]plici porro nomine vtrunque oculis officit. Pri[-]mum quidem immodice excalfaciendo tempe[-]raturas eorum deſtruit. Natura enim, velut ſu[-]pra oſtendimus, frigidi ſunt & aquei. Deinde ve[-]ro tenuiores humiditates, quibus viſiui iiqu[e] ignei temperantur refocillanturque ſpiritus, re[-]ſoluit & exiccat. Atque hinc adeo prope Rhe[-]num, vbi plurimus vtriuſque balnei vſus eſt, no[n] pauci paſſim occurrunt cæci, quemadmodum i[n] Hollãdia ob inordinatam victus rationem mul[-]ti leproſi.

Secundum, vinũ, & maxime quidẽ ſi immodice bibatur. Cum enim caput, vt ſæpius iam dictum eſt, vaporibus ac fumis repleat, non oculos tan[-]tum ac viſum, ſed reliquos etiam ſenſus omnes immoderatiore vſu hebetare putandum eſt.

Tertium, Venus, immodica ſcilicet: Hanc enim obtundere oculorum aciem, Medici omnes vno ore prædicant. Cuius cauſam Petrus Aponenſis Sect. 4. problematum Ariſtotelis commentar. 3. hanc eſſe tradit: Nempe quod coitu auferatur id, quod commodum eſt oculis, humidum ſcili[-]cet aqueum & ſubtile, quo ſpiritus fulciuntur viſiui. Oculus enim, vt libro 5. capite 1. de gene[-]ratione animalium, & alibi ſæpius Ariſtoteles adſeruit, humidus eſt & de natura aquæ. Iam ve[-]ro euulſis atque euacuatis humidis, partes ſupe[-]riores neceſſario exiccantur. Quo fit vt oculi, qui humiditate vigent, à ſua decedant natura, hebe[-]tioreſq; fiant. Merito autem humiditate vigent: niſi

nisi enim ea sustentarentur, per igneos facile spiritus, qui in frequenti sunt motione, exarescerent. Atque hinc sane constat, superiores partes immoderato concubitu plus iusto exiccari, visusque aciem hebetari: humores enim deorsum extrahuntur.

Quartum, Ventus, & præcipue Austrinus: De quo lib.3. aphor. 5. Hippocrates: Νότοι, inquit, βαρυήκοοι, ἀχλυώδεες, καρηβαρικοὶ, hoc est, Austri auditum hebetant, caliginem obducunt, capitis grauitatem efficiunt. Auster enim natura calidus & humidus est, ac magna ex parte pluuias & tempestates adfert: quare etiam τὰ τῶν αἰσθητηρίων, ὄργανα ὑποσβέννυσι, quemadmodum Philotheus ait, id est, sensuum instrumenta implet & obtundit. Cæterum vocem, ἀχλυώδεες, bifariam interpretari possumus. Primum, vt ad austros ipsos referatur, qui caliginem aeris efficiunt. Iis enim flantibus aer fit turbidus, crassus, caliginosus & tenebrosus. Secundo, vt ad oculos ipsos potius hæc vox referatur, qui flantibus Austris caliginosi redduntur, minusq; acute vident. Vt enim reliqua omnia sensuum instrumenta nō satis probe suo funguntur munere, sic etiam oculi ipsi ab Austro caliginem quandam contrahunt. Lege Galenum commentario 1. in 1. epidem. Tempestate 1. aphor. 8.

Quintum, piper. Hoc enim cum impensius exsiccet, acres omnino vapores frequenti esu generat, qui vbi ad caput ascenderint, oculos mordicant, & exiccant.

Sextum, alliū: quod acrimonia sane & vaporibus, qb. caput replet, oculos offendit. Supra c.13.

Se-

Septimum, fumus, qui certe quod mordacissimus sit, nimiumq; exiccet, infestissimus est oculis. Aristoteles problem. 22. Sect. 31.

Octauum, porrum, hinc enim crassi ac melancholici generantur fumi, qui sursum elati oculorum aciem hebetem faciunt, si quis eo frequentius vtatur. Supra cap. 13.

Nonum, cepæ, horum nanq; esu acres similiter ad caput submittuntur fumi, qui non visum tantum, sed, vt quidam volunt, rationalem etiam animæ partem lædunt. Simeon Sethi.

Decimum, faba, flatuosum enim crassumq; & melancholicum generat fumum, qui horrenda & terribilia parit somnia, mentem perturbat ingeniiq; aciem obtundit, & spiritus visiuos obtenebrat. Galen. lib. 1. de alim. facult. cap. 26. & Simeon Sethi in Syntagm.

Vndecimum, lens: Ea visum integrum & inculpatū hebetat, ipsum immoderate exiccans. Galen. lib. 1. de alim. fac. cap. 25.

Duodecimum, fletus, præsertim immodicus: Hic enim cum retentricem oculorum facultatem imbecilliorem reddat, visum vehementer oblædit, & sanam oculorum aciem nimio plus siccando hebetat.

Decimum & tertium, sinapi, quod acrimonia sua visum efficit debiliorem.

Decimum & quartum, conspectus Solis: Et hoc quidem ob excellentem eius splendorem ac nitorem, quibus visum destrui manifesta constat experientia & ratione. Sensibilium enim exuperationes, vt libro 2. de anima, cap. 12. Aristoteles adstruit, sensuum instrumenta corrūpunt. Quod quidem Galenus etiam lib. 10. de vsu part. cap. 3. in

in hunc modū ſcribens approbat: Solem ipſum, inquiens, ſi quis oculis inconniuentibus velit intueri, oculos celeriter perdet: multique in Solis defectibus, cum eum affectum qui Soli acciderat, planius noſſe cuperent, fixis oculis Solem intuentes, imprudentes prorſus fuerunt occæcati. At enim per niuem iter facere, quam oculis ſit pernicioſum, ſi minus Xenophonti credis, experientia tibi diſcere id licet: Sin vero naturalius quippiam audire ſuſtines, vbi ellychnium ardens, aut aliam quamuis flammam in Sole luculento conſtitueris, cernes eam protinus marceſcere, atque etiam ſi prope quamlibet flammam magnam ellychnium poſueris, vel aliam quamuis flammam minorem, repente extinguetur: cum quæ minor lux eſt à maiore vincatur ſemper ac diſſipetur. Lege eundem etiam libr. 1. de cauſis ſympto. cap. 6.

Decimum & quintum, coitus: & maxime quidem intempeſtiuus ac immoderatior. Hunc enim paulo ante capiti, oculis, omnibusque ſenſuum inſtrumentis plurimum nocere oſtendimus.

Decimum & ſextum, ignis: Cuius frequens inſpectio & ſplendor vehementer exſiccat oculos, viſumque debilitat. Quo fit vt fabri ferrarii, & quicunque artes, quibus ſe ſuosque ſuſtentant, ad ignem exercent, rubros fere & debiles habeant oculos.

Decimum & ſeptimum, labor: immodicus ſcilicet. Is enim ſanguinem efficit ſicciorem, ſicut etiam reliquum corpus. Siccitas autem totam cutem indurat, atque adeo etiam eam qua pupilla integitur. Itaque vis illa conſpiciendi cooperi-

tur & delitescit. Aristoteles problemat. sect. 31. problem. 14.

Decimum & octauum, ictus siue percussio capitis, & maxime quidē qua parte oculi sunt. Cum enim sanguis inde, sicuti præcedente capite ostendimus, ad oculos rapiatur, accidit vt spiritus visiui perturbentur, adeoq; visus ob id debilitetur, & apostema nonnunquam generetur.

Decimum & nonum, nimius acrium rerum vsus: cuiusmodi salsamenta nonnulla existunt, quæ fumorum acrimonia aciem oculorum obtundunt.

Vigesimum, puluis, siue ambulatio per loca puluerulenta: puluis enim ad oculos pertingens visum maxime obscurat.

Vigesimumprimum, immodicæ vigiliæ: quæ non oculos tantum, sed totum etiam corporis habitum impensius exsiccant & extabefaciunt.

Ad hæc nocet oculis quęlibet repletio, & quicquid naturam exsiccat, quicquid item sanguinem conturbat, siue ex rebus sit salsis, siue acribus, siue etiam aliis: & omnis ebrietas. Vomitus medio quodam modo se habet: confert enim quatenus ventriculum expurgat, nocet vero quatenus cerebro insidentes materias commouet, adque oculos defluere facit. Quod si necessarius fuerit, cum facilitate à sumpto cibo prouocandus est. Somnus quoque superfluus, quique repletionem mox subsequitur, infestus admodum est oculis. Sic quoque copiosa sanguinis detractio. Potissimum vero quæ per frequentem cucurbitularum affixionem celebratur. Plura Auicenna 3. 3. tractat. 1, capite 5. & 3. 3. tractat. 4. capite 6.

DE

DE CORROBORANTIbus visum.

CAPVT LXXIX.

Foeniculus, verbena, rosa & chelidonia, ruta,
Subueniunt oculis dira caligine pressis.
Nam ex istis aqua fit, quæ lumina reddit acuta.

Quinq; hoc loco recensentur herbæ, quarum succo & stillatitio liquore siue aqua visus reficitur ac recreatur.

Primo, fœniculus: succus namque caule & foliis expressus siue destillatus, quemadmodum lib. 3. ad Alman. cap. 47. Rhazes testatur, & nos supra cap. 49. abunde ostendimus, ad excitandā oculorum aciem præstantissimus habetur.

Secundo, Verbena siue Verbenaca, περιστερεῶνα καὶ ἱερὰν βοτάνην Græci vocant. Huius stillatitius liquor semel aut bis oculis quotidie admotus, ipsorum vitiis mederi perhibetur. Qua ratione oculorum remediis plurimum misceri solet. Semen eius, vt in Pandectis Syluaticus refert, cum succo fœniculi impositum oculos emundat.

Tertia rosa: Cuius aqua refrigerando & adstringendo oculorum potissimum fluxiones cohibet, animalemq; spiritum ac visum corroborat. Succus recentibus foliis expressus Dioscoridi lib. 1. cap. 109. ad oculorum circumlitiones reconditur.

Quarta, chelidonia. Huius succus claritati oculorum vtilissimus est, quemadmodum satis superque ostendimus supra, cap. 71.

Quinta, ruta: herba vulgo cognita, quæ visus aciem excitat, grauesq; oculorum dolores emplastri modo imposita cum polenta mitigat. Plura supra capite 61.

DE DOLORE DENTIVM ſedando.

CAPVT LXXX.

SIc dentes ſerua, porrorum collige grana,
Vre cum hyoſcyamo adiuncto quoq; thure, decenter
** Sic per chonion & fumum cape dente remotum.*

al. Sicq; per embotum.

Remedium hoc in loco traditur efficaciſſimum ad ſedandum dentis ex eroſione dolorem. Id conſtat ſeminis hyoſcyami albi & porri, ſingulorum partibus iiij. & ſeminis cepæ partibus ij.S. thuris parte vna. Primum optime præmundato dente omnia ſimul comburantur exurgentemque hinc fumum æger admittat, infundibulo adhibito ad affectum dentem. Lege de hoc plura apud Æginetam libro 3. capite 26. Aetium libro 8. cap. 33. Auicen. 7.3. capite 19. Meſuen de ægritudinibus oris, titulo de vermibus dentiũ: & Roſam Anglicam capite de dolore dentium. Hyoſcyami natura eſt ἀνώδυνος quæ doloris leuamentum adeo præſtat, vt vix percipi quidem amplius poſſit. Fumus vero ſeminum porri atque cepæ, Auicenna 2. Canon. cap. 547. teſte, accommodatiſſimus eſt necandis eiiciendisq; vermibus, qui in eroſis nonnunquam dentibus intolerabiles cruciatus excitant. Hyoſcyamus, vt lib. 4. cap. 64. à Dioſcoride deſcribitur, frutex eſt caules emittens craſſos, folia lata, oblonga, diuiſa, nigra, hirſuta, flores è latere caulis ordine prodeunt, tanquam punicorum cytini, ſcutulis repti ſeminum plenis vt papaueris, *ἡ ῥίζα μετ' ὄξους ἑψηθεῖσα, ὀδονταλγίας ἐστὶ διάκλυσμα.* Id eſt, radice eius in aceto elixa, vtiliter in dolore den-

dentes colluuntur. Quod Macer lib. 2. cap. 35. hisce versibus confirmat:

Ore diu tepidum si contineatur acetum,
Quo sunt decocta radices illius herbæ,
Dicitur immodicum dentis pacare dolorem.

Porro χώνιον, quod in emboti locum substituimus, ἀπὸ τῆς χώνης diminutiuum est, significat infundibulum.

DE RAVCEDINE VOCIS,
CAPVT LXXXXI.

Nux, oleum, frigus capitisq́, anguillaq́, potus:
Ac pomum crudum, faciunt hominem fore raucum.

Sex causæ raucedinis hic recensentur.

Prima, Nux: ea enim cum vehementer exiccet, vocem exasperat, gruumque clangoribus similem efficit.

Secunda, Oleum: & maxime quidem, quod ex immaturis oliuis exprimitur. Huius enim glutinosa quædam pars, dum in ore continetur, ad asperam delabitur arteriam, ipsamque diutule inhærendo stringit & exasperat. Omne præterea oleum in biliosis corporibus prompte accenditur, quare vocalem sæpe arteriam ipsis exasperat, raucedinemque parit. Quod oleo attribuitur hoc in loco, id ipsum etiam de caryino, quod è nucibus conficitur iuglandibus, intelligi potest. *Apor. lib. 1. Cōmentar. 5.*

Tertia, frigus capitis: ipsum enim caput comprimit ac stringit: quo fit vt humores, qui sunt in cerebro, deorsum ad asperam arteriam defluant, eamque immodice humectando raucedinem excitent.

Quarta, anguilla: De ea ſatis ſupra, capite 31. dictum eſt.

Quinta, potus: nimius ſcilicet, & maxime quidem, ſi inſtante nocte atq; hora ſomni exhibeatur. Aſperam enim arteriam immodice rigat & humectat: quę ex medicorum omnium ſententia potiſſima raucitatis cauſa eſt.

Sexta, pomum crudum: quo nomine quilibet fructus crudi intelligendi hoc in loco veniunt. Quatenus enim crudi exiſtunt, phlegmatis generant multitudinem. Quod ſi immaturi præterea ac ſtyptici fuerint, fauces exaſperant, raucedinẽque pariunt. Plures cauſas raucitatis enumerat Auicenna 10.3. Tract.2.cap.1.

RHEVMATIS REMEDIA.
CAPVT LXXXII.

IEiuna, vigila, caleas dape, tuq; labora.
Inſpira calidum, modicum bibe, comprime flatum,
Hæc bene tu ſerua, ſi vis depellere rheuma.
Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catharrus:
Si ad fauces, branchos, ſi ad nareis, eſto coryza.

Hic ſeptem enumerantur rheumatis remedia:

Primum, fames, ſiue ieiunium: per hoc enim ipſius cōſumitur materia. Fames enim, vt aphoriſ.59.lib.7. Hippocrates adſerit, corpora exſiccat: & hoc quidem ex accidẽti. Nam cum fameſcimus, ſi in fame perſeueremus, naturalis calor, qui nunquam ceſſat, pabulo in quod agat deſtitutus carnium humiditatẽ exſiccat. Quare rheumatis quoq; materiam concoquendo ac diſflando conſumit.

Secundum, vigiliæ: quæ & ipſæ ſane cum totum corporis habitum, quemadmodum libro 7. capi-

te 6. methodi medend. & comment. 28. libro 2. aphoriſ. Galenus teſtatur, ſufficienter exiccent, rheumatis etiam cauſam, nempe cerebri humiditates neceſſario conſumunt, vaporumq; copiã ad caput tranſmitti prohibent.

Tertium, cibi calidi: præſertim ſi à frigida materia ῥεῦμα initium duxerit. Eam enim cibi calidi concoquunt ac maturant.

Quartum, labor. Hic enim ſicuti libr. 2 de diæta Hippocrates adſerit, ſuapte natura ſuperfludemit. Cuius deinde hanc affert cauſam, nempe quod corpus ſiccet. Corpora enim laborantium caleſiunt: quibus calefactis attenuatur & repurgatur id quod in ipſis ſuperfluum eſt.

Quintum, calidi aëris inſpiratio: & maxime quidem, ſi ex frigida materia ſit rheuma. Ea namque per calidi aëris attractionem incaleſcit ac maturatur.

Sextum, moderatio potus: Nam & hæc corpora, perinde ac fames, exiccat: adeoq; rheumatis materiam maturando diſſipat atque conſumit.

Septimum, cohibitio ſiue retentio ſpiritus. Ea frigido potiſſimum auxiliatur catarrho: frigefactas namque pectoris particulas, Aëtio libro 8. capite 54. teſte, calfacit, materiamq; catharri pituitoſam ac frigidam concoquit, diſpergit atq; conſumit. Galeno lib. 3. cap. 3. de ſanitate tuend. τοῦ πνεύματος κατοχὴ καὶ κατάληψις dicitur. His amplius oportet vt is qui catharrum patitur, caput ſuum moderato calore continenter foueat, & à frigore, Boreali præſertim, tueatur: & maxime quidem poſt diutinos Auſtri flatus. Siquidem caput, vt comment. 2. lib. 3. aphor. Galenus ſcriptum reliquit, repletum eſt in calida atque

humida austrina constitutione: Frigus autem Septentrionis superueniẽs, ceu manus quædam extrinseca capiens ac premens cerebrum, veluti spongiam quandam exprimit illam, quæ in ipso continetur, humiditatem. Hæc vero delata alias ad alium locum, ex ijs qui faciles sunt ad patiendum, multos generat morbos. Minime tamen sub dio solaribusve radijs nudum exponendum est, neq; ad luculentum ignem diutius commorando excalfaciendum. Eo nanque modo rheumata augentur. Multam quoq; ciborum ingestionem, præsertim vaporosorum, ac vini potum fugiat: imo vero quod fieri potest, famem ac sitim toleret. Caueat etiam à potu aquæ glacialis ac niualis, præterea supinum decubitum vitet, ne peccans humor in posteriorẽ partem & dorsalem medullam deferatur. Ea enim pars cum manifesto careat meatu, quo materia excernatur, periculum est, ne ad neruos penetrans conuulsionem aut paralysin generet. Somnum item fugiat diurnum, quantumcunque potest vigilet: quoniam est radix curæ. Hæc fere Rhazes libro 9. cap. 14. ad Almãsorem, & Auicenna 5. 3. tractat. 1. cap. 13.

Vltimi duo versus differentiam inter catarrhum, branchon, & coryzam continent. Rheuma autem nomen est generale ad quemlibet materiæ defluxum ἀπὸ τοῦ ῥέω, quod est, fluo. Eius species siue membra sunt catarrhus, & coryza, de quibus supra cap. 3.

Porro rheumatis generatio imbrium generationi similis est, quemadmodum lib. 2. de partib. animalium, cap. 7. Aristoles docet. Cum enim ex terra vapor exhalat effertur q; in sublime à ca-

le-

lore, vbi ſupernum aërem ſubierit frigidum, conſiſtit: denuo in aquam propter refrigerationem conuertitur, atq; in terram defluit. Fluxiones etiam ſic ex capite oriuntur, in ijs corporibus quibus cerebrum frigidius eſt, quam temperamentum modicum poſtulet. Cum enim alimentum per venas ſurſum reſpirat, vbi excrementum ob eius loci vim refrigeratum eſt, fluxiones pituitæ, ſanieiq; mouet. Hactenus Ariſtoteles.

DE CVRATIONE FISTVLÆ. CAPVT LXXXIII.

Auripigmentum, ſulphur miſcere memento.
His decet apponi calcem, coniunge ſaponi.
Quattuor hæc miſce, commixtis quattuor iſtis
Fiſtula curatur, quater ex his ſi repleatur.

Medicamentum hoc in loco pro fiſtulæ curatione deſcribitur longe optimum: quod (vt præter quotidianam experientiam, recentiorum fere omnium ſcripta teſtantur) neminem vnquam fefellit: Nempe vt fiſtulis infundenda collyria, ſiue penicilla ex auripigmento, hoc eſt, arſenico, ſulphure, calce . & ſapone commiſceantur. His enim omnibus inſignis quædam ineſt erodendi, exiccandi, diſcutiendi, abſtergendi, & emundandi facultas: quæ ad fiſtulæ curationem cum primis neceſſaria eſt.

Auripigmentum ſiue arſenicum facultatis eſt cauſticæ ſiue vrentis, idq; tam cõbuſtum, quam vſtionis expers. Diſcutit, attrahit, erodit, conſumit & emundat. Cruſtas cum vehementi vredine & violento morſu excitat. Reprimit quæ excreſcunt, & capillos euellit. Quod vero ſublimatum eſt, cancrum, lupum, eſthiomenon, noli me

tangere, fiſtulam, & omnes tales peſſimos morbos prima die occidit & extirpat.

Sulphur ſubſtantia tenue eſt, calfaciendi & ipſum vim obtinet, celeriter concoquit, attrahit, detergit & diſcutit.

Calx omnis cõmuniter habet feruidam vim, erodit, vrit, & igniũ modo cruſtas inducit. Calx vero in aqua elota abſque morſu deſiccat: ac ſi bis terque aut amplius abluta fuerit, plane mordacitatis expers conſtituitur, ac ſtrenue abſque mordacitate exiccat.

Sapo, qui Græcis etiã σμῆγμα dicitur, eſt pingue illud album ſiue nigrum, quo veſtes muſiercul æ lauant, abſtergunt & emundant. Calfacit quidem & deſiccat, ſed reliquis paulo remiſſius. Aptiſſimus eſt ad emolliẽdos tumores in σκίῤῥον induratos. Q. Serenus Samonicus prima longa extulit cap. 1.

Attrito ſapone genas purgare memento.

Porro fiſtula (quæ Græcis σύριγξ nominatur) arctus oblongusq;, & calloſus eſt ſinus, aliquatenus indolens, aſſidue & periodice, id eſt, ſecũdum diuerſa tempora ſiue lunationes, vt vocant, fluens. Hic magna parte ex abſceſſibus parum dextre curatis oritur, ſed & ex aliis nonnunquã vlcerum generibus ac ſinubus perperam curatis, naſcitur. Hæc autem nomen accepit ab arundinearum fiſtularum tralatione: quandoquidẽ in eis cauitas quædam deprehenditur, arundinũ cauitatibus ſimilis. Plura Cornelius Celſus lib 5. cap. 8. Paulus Æginetalib. 6. cap. 77. Auicenna 4. 4. tract. 3. cap. 11. & Ioannes Tagaultius lib. 3. chirur. inſtit. cap. 18.

DE

DE DOLORIBVS CAPITIS. CAPVT LXXXIV.

SI capitis dolor est ex potu, lympha bibatur:
Ex potu nimio nam febris acuta creatur.
Si vertex capitis, vel frons æstu tribulentur.
Tempora fronsq; simul moderate sæpe fricentur,
Morella cocta nec non calida aq; lauentur,
Istud enim credunt capitis prodesse dolori.

Duo hic traduntur remedia doloris capitis.

Primum, si cuipiam ex nimio vini, vel alterius cuiuslibet liquoris inebriantis potu dolor accidat capitis, vt is in potu aqua vtatur frigida. Ea namque frigiditate ac crassitudine sua impedit, ne fumi ex eiusmodi potu sursum euecti cerebrum petant ac lædant.

Secundum, si cuipiam vertex capitis, siue frons nimio calore æstuet, vt ei tempora & frons moderate primum fricentur, ac calida deinde aqua decoctionis morellæ lauentur.

Porro Morella, siue Maurella, vt diserte admodum Ianus Cornarius in cap. 34. lib. 2. Macri exponit, dicitur solatrum Officinis appellatũ, ob atrum acinorum colorem Mauros referentem. Græci στρύχνον κηπαῖον, Latini vero Solanum vocant hortense. Notum est omnibus, vtunturque illo ad omnia ea quæ refrigerari adstringiq; postulant: potest enim hæc duo ordine secundo, Galeno lib. 8. cap. 144. de simpl. med. facultat. teste. Folia per se trita & imposita, capitis dolores sanant. Dioscorides lib. 4. cap. 71.

In quibusdam exemplaribus hi versus contra fluxum ventris subiiciuntur.

Qui fluxum pateris, si non caueas, morieris,
Concubitum, nimium potum, cum frigore motum.

DE QVATVOR ANNI temporibus.

CAPVT LXXXV.

TEmporis æstiui ieiunia corpora siccant,
Quolibet in mense & confert Vomitus, quoque purgat
Humores nocuos, stomachus quos continet intus.
Ver, Autumnus, Hyems, Æstas dominantur in anno.
Tempore vernali calidusq; aer madidusq;,
Et nullum tempus melius est Phlebotomia.
Vsus tunc homini Veneris confert moderatus,
Corporis & motus, ventrisq; solutio, sudor,
Balnea, purgentur tunc corpora per medicinas.
Æstas more calet sicca, & noscatur in illa
Tunc quoq; præcipue choleram rubram dominari,
Humida frigida fercula dentur, sit Venus extra,
Balnea non prosunt, sint raræ phlebotomiæ,
Vtilis est requies, sit cum moderamine potus.

Plurima hisce versibus comprehenduntur. Ac *primum* quidem, quod ieiunia corpus per æstatem validissime exiccent. Æstas enim cum calida sit ac sicca, necessario talem etiam vim, nempe calidam & siccam in corpore exercet. Cutem igitur efficit rariorē, poros aperit, sudorēq; elicit, quo fit, vt humoribus large discussis ac cōsumptis corpus vehementer exiccetur. Superueniente autē insuper & ieiunio, magis omnino exarefieri necesse est. Naturalis siquidem calor, vt cap. 82. ostendimus, humido destitutus cibali in propriam agit carnium humiditatē, ipsamq; exhaurit & exiccat: Fames enim corpora siccat.

Secun-

Secundum, quod vomitus ſingulis menſibus ſemel aut bis prouocatus, plurimum tuendæ ſanitati adferat emolumenti. Ventriculum enim à bile & pituita cæterisq; prauis ac vitioſis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerat. Atque hoc quidem de Hippocratis conſilio conſtat. Nam in libro de ſalubri diæta ita ſcriptum reliquit: Melius eſt, vt is qui ſingulis menſibus vomere conſueuit, continuo biduo hoc agat, quam interpoſitis quindecim diebus: ita enim ſecundus dies prioris reliquias extrudit. Quæ quidem ſententia in libro etiam de inſomniis repetitur. Galenus quoque libro 5. de vſu partium, cap. 4. hanc Hippocratis ſententiam his confirmat verbis: Recte igitur veteres medici vomitus à cibis in ſingulos menſes, repeti præcipiebant, alii quidem ſemel, alii vero bis. Omnes autem hi qualitates ipſas eo caſu comedendorum acres atque abſterſorias deligendas ſuadent, vt pituita omnis è ventriculo purgetur: neque prauo ſucco corpus adficiatur. De hoc nonnihil etiam ſupra, cap. 15. Cur vero arte vomitum interdum moliri oporteat, Auicenna 4.1. cap. 13. hanc potiſſimum adſignat cauſam. Nempe quod ventriculo à natura nihil ordinatum ſit, quo irritante ſua ſponte expurgari queat: ſicuti inteſtinis flaua bilis: quæ deſcendens ipſa facile & abſtergit & emundat. Idem eodem in loco quamplurima etiam vomitus recenſet commoda, ſiquidem recte fiat, & vomens ſuapte natura facile ferat.

Ac primum quidem, quod capitis grauitatem tollat: idque maxime, ſi ex humorum ac vaporum multitudine è ventriculo ac membris inferioribus ſurſum vergente contracta ſit. Si vero à

pro-

proprio ipſius cerebri fuerit nocumento, ab eo cauendum, vt qui grauitatẽ augere magis ſoleat.

Secundum, quod viſus aciem ſubtiliorem reddat: præſertim ſi viſus ob vaporum copiam è ventriculo ſurſum aſcendentem obſcuratus fuerit: alias enim offendit potius.

Tertium, quod nauſeoſam auferat ſatietatem: humorem enim in ventriculi ſpatio innatantem ac nauſeam excitantem euacuat.

Quartum, quod illi etiam, ad cuius ventriculũ, flaua bilis confluens cibum corrumpit, egregie opituletur: eam enim per ſuperiora exturbat.

Quintum, quod ſtomachi ſubuerſionem atque abominationem ex pinguium ac dulcium alimentorum eſu contractam ſubmoueat.

Sextum, quod ἀνορεξία id eſt, appetentiæ amiſſionem, & corruptum ipſius ventriculi deſiderium, quo nimirum acria ſolum, aut acida, aut pontica appetuntur, curet. Vomitus namque eiuſmodi affectionum cauſas omnes remouet: remotis vero cauſis, effectus quoque tolli neceſſe eſt.

Septimum, quod corporis ex humorum redundantia laſſitudini cõueniat, euacuata enim materia, vires corporis omnes leuantur & recreantur.

Octauum, quod renum ac veſicæ vlceribus ſuccurrat: materiam namque eo corruentem ad oppoſitam abducit partem.

Nonum, quod lepræ auxilietur: & maxime quidem, ſi cum vehementi vomitiuo, quale veratrũ cumprimis exiſtit, eliciatur. Hoc enim lepræ materiam eradicatu difficilem è remotis locis ſubducit. Quinetiam primæ cõcoctionis errata corrigit:

rigit:

rigit: quo fit vt & reliquæ concoctiones absolutiores fiant. Lepræ enim origo est ex concoctoriæ facultatis corruptione.

Decimum, quod corporis colorem ex vitioso aliquo humore deprauatum emendet: ipsum enim à cute alio deriuat.

Vndecimum, quod epilepsiam ex vẽtriculi cum cerebro sympathia obortam curet: humorem enim, cuius euaporatione epilepsia accidebat, è ventriculo expellit.

Duodecimum, quod ictero, illi præsertim qui ab obstructionibus initium ducit, medeatur: vehementiore siquidem vomendi conamine obstructionum materiæ à locis, quos obsidebant, auertuntur. Ad hæc materia etiã pituitosa, quæ eiusmodi fere parit obstructiones, vomitu educitur.

Decimumtertium, quod asthmati subueniat: causam eius antecedentem tollit. Quin thoracem etiam ac pulmonem calefaciendo superfluitates absumit, vnde asthma gignebatur.

Decimumquartum, quod tremorẽ atq; paralysin curet: harũ enim passionũ materiam aufert.

Decimumquintum, quod magna & nigra vlcera in extremis partibus, & impetiginem (materiam diuertendo) curet.

Quanquam vero vomitus rite prouocatus dictorum commodorum omnium sit autor, cauendum tamen vnice erit, ne is qui valere & senescere volet, vomitũ quotidianum habeat. Nam eius frequentia assiduusq; vsus stomachum sentinam & lacunam facit omnium superfluitatũ. Præterea surditatem etiam inducit, visui obest, thoracis pulmonisq; venas disrũpit, nocet dentibus & doloribus capitis, maxime si nõ ex ven-

triculi

triculi vitio orti ſint. Cæterum in eliciendo vomitu ſumma diligentia conſiderandum medico, qui ad vomendum faciles, quiq; difficiles futuri ſint. Difficulter enim vomentes ad vomitiones non ſunt cogendi, ſed per inferiora potius purgandi. Difficulter enim vomentibus, vbi eos ad vomendum vrſeris, venarum quæ in thorace ſunt ruptionis periculum imminet. Difficiles autem & inepti ad vomendum ſunt mediocriter carnoſi, & anguſto thorace præditi. Contra vero faciles & idonei, qui tenues graciles que natura ſunt, & amplum obtinent thoracem. Quæ ſingula Hippocrates libro 4. aphor. 6. & 7. ita ſcribens confirmat: Graciles & ad vomẽdum faciles, per ſuperiora purgare conuenit: qui vero ad vomendum difficiles ſunt, & mediocriter carnoſi, hos per inferiora purgare oportet. Tempus vomitioni aptiſſimum eſt æſtas, vtpote in qua bilioſi potiſſimum humores generantur, qui facile ſurſum feruntur, & per vomitum ſine negocio eiiciuntur. Quod Hippocrates etiam libro 4. aphoriſmo 4. ita ſcribens confirmat: Æſtate quidem ſuperiores magis ventres, hyeme autem inferiores medicamentis purgare conuenit. Neq; obſtat quod Hippocrates in libro de diæta ſalubri, aphoriſmo 15. contrarium adſtruere videatur, ſex hybernis menſibus vomere vtile eſſe tradens: & Celſus libro 1. capite 3. vomitum vtiliorem hyeme quam æſtate eſſe ſcribat: quod vterq; in iis locis de pituitæ vacuatione, quæ citra purgantia medicamenta fit, loquatur. Quando enim hyeme in ventriculo pituita generatur, neceſſe eſt vt illam vomitibus expurgemus. Verum vniuerſum corpus ſi purgare inſtituamus,

æſtate

æſtate per ſuperiorem ventrem, hyeme per inferiorem, vt eſt in aphoriſmis relatum, purgabimus. Quid multa? vniuerſum corpus æſtate per ſuperiora & vomitum magis purgandum: hyeme vero per inferiora. Pituitam vero in ventriculo tantum coaceruatam hyeme vomitu eiicere nihil prohibet, imo plurimum confert. Porro quid ex eis quæ per vomitum quouis tempore eiiciuntur prædicere liceat, Hippocrates libro ſecundo prognoſt. aphor. 38. & ſequentibus, & poſt eum in ſuis commentariis Galenus abunde docuerunt. Lege plura apud Leonhardum Fuchſium lib. 2. Sect. 5. cap. 25. Inſtitut. medic.

Tertium ex iis quæ in præſcriptis notantur verſibus eſt, quod quatuor ſint anni tempora, Ver ſcilicet, Æſtas, Autumnus, & Hyems. Et inter hæc Ver, licet per ſe ſit omnis exceſſus plane in medio, quemadmodum libro primo de temperamentis, capite ſeptimo Galenus teſtatur: reſpectu tamen habito ad reliqua tempora, calidum dicitur ac humidum. Hoc tempus ſanguini mittendo accommodatiſſimum eſt: ſiquidem æquale eſt, atque adeo neq; nimis calidum neq; ſupra modum frigidum: vt rectiſſime ab Hippocrate libro ſeptimo aphoriſm. 54. dictum ſit: Quibus ſanguinem à venis detrahere confert, iis vere ſanguinem mittere prodeſt. Hoc item tempore ſanguis in corporibus augetur. Conuenit autem vt in vere ad imminuendam repletionem, Venus, motus, ventris ſolutio, ſudor, & balnea ſint moderata. Hoc etiam tempus, vt lib. 6. apho. 47. Hippocrates teſtatur, aptum eſt corporis purgationi, quæ fit per medicamenta.

Quartum, quod æſtas calfaciat atq; exiccet, ac

proinde flaua bilis, quæ calida & sicca est, per ipsam in corporibus augeatur. Ad moderandam igitur δυσκρασίαν, quæ corporibus ratione temporis accedit, alimentis vtendum est frigidis ac humidis: abstinendum à Venere & crebris balneis. Nam & hæc exsiccant. Et nisi necessitas cogat, rara sit phlebotomia. Sit quies & paucus motus: quies enim humectat, motus exsiccat. Potu vtendum moderato, præsertim frigido: superfluam namque frigidi potus sumptionem ob pororum apertionem subita nonnunquam corporis infrigidatio, vel paralysis, siue laxitas membrorum, aut repentina mors consequitur. De anni temporibus plura diximus supra, capite decimonono & quinquagesimosexto.

DE NVMERO OSSIVM, dentium, & venarum in humano corpore.

CAPVT LXXXVI.

Ossibus ex denis bis centenisque nouenis,
Constat homo, denis bis dentibus & duodenis,
Ex ter centenis decies sex quinqueque venis.

Traditur hoc in loco, quot in vniuersum sint ossa, dentes ac venæ humani corporis. Ossa quidem fiunt è semine, cum id quod est crassissimum à calido vrente induratur, sicut lapides coquuntur à calido vrente. Sunt autem ossa veluti truncus sustinens reliquum corpus. De horum numero haud parua inter ipsos artis Medicæ scriptores dissensio est. Hic enim ducenta ea esse & nouendecim asseritur. Ioannes Tagaultius excellentissimus nostri æui medicus, du-

ducenta & quadraginta ſex hoc diſticho complexus eſt:

Adde quater denis bis centum ſenaque, habebis
Quam ſis multiplici conditus oſſe ſemel.

Nonnulli 304. conſtituerunt. Sed Rhazes lib. 1. cap. 2. ad Almanſorem, ducenta & quadraginta octo ea eſſe Galeni autoritate probat. Cum omnia, inquit, corporis oſſa numerata fuerint: prout Galenus numerauit, ducenta & quadraginta octo erunt. Cui ſubſcribit etiam vulgatiſſimus hic verſiculus:

Oſſa ducentena atque quater ſunt & duodena.

Secundo deinde loco dicitur, homini ineſſe 32. dentes: & hoc quidem in corpore bene conſtituto, vt quælibet maxilla, tam ſuperior, quam inferior, ſexdecim dentium ſit capax. Quaterni primores ſiue aduerſi τομεῖς & τομικοὶ Græcis nominantur, item γελάσινοι, quod inter ridendum retegantur, Latinis inciſores ſiue inciſorii, quia cibum in os primo allatum confringant & incidant: ſingulis tantum radicibus nituntur. Horum vero lateribus adiacent in qualibet maxilla duo acuti, canum dentibus ſimiles (vnde Κυνόδοντες vocati) cinguntque tomicos ex omni parte, quorum munus eſt, morſu diuidere eſcas, atque eas diſcriminare. Simplici radice conſtant, quemadmodum inciſorii. Sed caninorum qui ſuperiores ſunt, longiſſimas habent radices, vt ad oculorum orbem fere pertingant, neruiſque, qui labri ſuperioris motores ab oculorum regione per ſuperius foramen emergunt, admodum vicini ſint. Vnde fit vt altero ex his dentibus auulſo, periculum nonnunquam im-

Dentes.

mineat, ne parte aliqua offendantur oculi, quapropter vulgo dentes ocularii dicti. Magnum dum nascuntur dolorem infantulis infligunt, & si quando defluxio à cerebro in eam gingiuæ partem insederit, in quam implantantur (vel natu grandioribus) totius genæ & oculi dolorem pulsatorium non sine febre suscitant. Intimis porro dentibus atteritur cibus iis maxillaribus siue molaribus nomen est inditum, Græci γομφίους & μύλας, siue μυλίτας vocant, quod cibos iam incisos & confractos à prioribus dentibus molant & comminuant: asperi enim sunt, duri & ampli, vt incisa à tomicis & confracta à caninis in læuorem exactum terant. Sunt autem viginti: superius quidem decem, in vtroque latere caninorum siti, totidemque inferius. Qui superiori maxillæ affixi sunt, triplice radice, interdum etiam quadruplici nituntur: alii vero duplici, nonnunquam triplici: præsertim qui duo ex iis aduersi & anteriores magis sunt: tertius enim perraro huiusmodi esse reperitur. Postremi dentes, qui sunt omnium reconditissimi, ac propemodum gingiua operti, Græcis σωφρονιστῆρες, quod scilicet eo tempore producantur, quo sapere solemus, & ὀψίγονοι, id est, serotini, & Κραντῆρες, quod ætatem perficiãt & compleant, nuncupantur. Latini simpliciter Genuinos nominant, nonnulli dentes sensus & sapientiæ. Interdum ad septimum & vicesimum annum latent, vnde Hippocrates in libro de carnibus, sic scriptum reliquit: Quin & in quarto septenario dentes enascuntur, plerisq; hominibus duo, qui sapientiæ dentes appellantur. Interdum etiam

ad

ad octuagesimum annum, teste Plinio, lib.11.capite 37. Plura Galenus in libro de ossibus, capite 5. & lib.11.cap.8.de vsu part. Auicenna prima 1.doct.5.sum.1.cap.5 Andreas Vesalius lib.1.cap. 11.de humani corporis fabrica. Carolus Stephanus lib. 1. cap. 11.de dissectione. Et Leonhardus Fuchsius parte 1. epitomes de humani corporis fabrica, lib.1.cap.14.

Tertio demum loco traditur, humanum corpus constare ex trecentis & sexaginta quinque venis. Cuius rei certitudo ex anatomia petenda est.

DE QVATVOR HVMORIbus humani corporis.

CAPVT LXXXVII.

QVattuor humores in humano corpore constant,
Sanguis cum cholera, phlegma, melancholia.
Terra melancholicis, aqua confertur pituitæ,
Aër sanguineis, ignea vis Choleræ.

Hic de humoribus, qui ad humani corporis constitutionem necessario concurrunt, cumprimis agitur. Sunt autem ii numero quatuor, sanguis scilicet, pituita siue phlegma, flaua bilis siue cholera, & atra bilis siue melancholia.

Deinde ostenditur, quodnam eorum sit temperamentum, & quomodo singulis elementis respondeant. Melancholia frigida ac sicca est, & terræ respondet. Pituita frigida & humida existit, & aquæ comparatur. Sanguis calidus est atque humidus, & confertur aëri. Flaua bilis calida ac sicca existit, & igni respondet. Quod sane vulgatis hisce versiculis maiores nostri innuere etiam voluerunt:

Humidus est sanguis, calet, est vis aëris illi.
Alget phlegma, humetq́, illi sic copia aquosa est.
Sicca calet cholera, & sic igni sit simulata.
Frigens sicca melancholia est, terræ adsimilata.

Sanguis omnium humorum facile præstantissimus est, vel quod materia sit spirituum, in quibus consistit vita & omnis actio, naturalis scilicet, vitalis & animalis: vel quod vitæ principiis conformis existat. Est enim temperate calidus ac humidus: vel certe quod pręcipuus ipsius vsus sit, vt nutriat. Ex eo enim omnes particulæ corporis, vt multis in locis testatur Galenus, nutriuntur. Et vt vno verbo dicam: Sanguis naturæ thesaurus & vitæ fomes est: vt quo affatim effuso mors subinde sequatur. Hinc sane est, quod Moses 17. Leuitici ita scriptum reliquerit: Anima omnis carnis in sanguine est. Significat autem anima Hebræis vitam. Hanc cum dicit in sanguine esse, vult sanguinem vehiculũ esse vitæ.

Sanguis.

Phlegma.

Phlegma secundum probitatis locum sibi vendicat. Hic humor, vt testis est commentar. 39. libri de natura humana Galenus, in prima ciborum mutatione generatur. Colore autem albus existit, & concoctione in sanguinem mutatur. Quapropter quum sit veluti ex dimidio coctum nutrimentum, nullum quod pituitam expurget propriam instrumentum natura machinata est. Quippe in ventriculo generata pituita, quia fertur simul cum iis, quæ ex cibi potusq; humoribus in iecur distribuuntur, concocta iam sanguis euadit. Quod autem pituita in venas fertur, animali etiam ex vsu est. Desiderat itaq; talis humor non vtiq; euacuari, sed in corpore manens alterari. Quod vero in intestinis relin-

relinquitur, à bile ex iecinore in ea defluente abstersum, commodissime ac celerrime per sedem eiicitur, vt lib. 5. de vsu part. corpo. hum. cap. 4. fusius Galenus ostendit. Porro excrementum, quod à cerebro distillat, veluti Gal. 2. de natural. facult. capite vlt. attestatur, proprie non recte appellatur pituita, sed Græce βλέννα καὶ κόρυζα Latine, Mucus.

Flaua pallidave bilis sic à colore, qui est flauus pallidusve, appellationem accepit, simpliciterq; Græcis, Galeno in libello de tumoribus præter naturam, capite 10. teste χολὴ dicitur. Reliquas vero omnes biles cum coloris adiectione nominant. Generatur autem bilis in hepate, ibidemq; cum sanguine miscetur. Necessarium autem fuit, vt ab ea sanguis purgaretur, ne scilicet totius corporis color ab ea, haud secus quam in ictero, inficeretur. Hinc natura huic propriam sedem machinata est, vesicam nimirum, quæ iecori subest, & bilem ex eo ad se per conuenientem meatum trahit. Vsus autem bilis flauæ est, vt intestina à pituitosis excrementis repurget & abstergat, atq; eorundem excretionem adiuuet. Ad intestina autem defertur bilis per meatum duodeno insertum.

Atra bilis naturalis veluti fæx ac sedimentum sanguinis est, ideo colore, quod nomen satis indicat, nigra. Hæc autem, si volumus exquisite loqui, Galeno sect. 6. aphor. comment. 53. attestante, nondum atra bilis nominari debet, sed melancholicus humor. Necesse vero est ab hoc humore expurgari iecur, ideoq; instrumentum, quo ille expurgetur, natura lienem condidit. Qui si minus quam oporteat melancholicum

humorem ad ſe trahit, vt inde ſanguis impurior, ita totum corpus redditur magis decolor. Vt hinc etiam perſpicuum omnibus ſit, eum humorem in iecore generari, à quo tandem in lienem transfertur. Vſus autem atræ bilis naturalis eſt, Galeno libro 5. de vſu part. humani corporis, capite 4. atteſtante, vt ventriculi actiones iuuet. Ipſa enim cum acerba & acida ſit, ventriculum intendit, & in ſeipſum contrahit, & exquiſite comprehendere cibos cogit ac retinere, quouſq; plene concoquantur.

Verum enimuero cum exacta humorũ cognitio vtiliſſima cumprimis ſit, & oppido quam neceſſaria, de ipſis latius nonnihil dicemus.

Sanguis igitur, vt comprehenſum eſt, humor eſt calidus & humidus ex temperatiore parte ipſius chyli progenitus. Et hic quidem duplex eſt iuxta neotericorum diuiſionem, naturalis, & non naturalis.

Naturalis, eſt humor calidus & humidus, ſubſtantia quidem mediocris, colore vero multum rubens, odore autem & ſapore dulcis, mitis ac benignus.

Verum non naturalis ille dicitur, qui ab iſto nuper deſcripto deflexit degenerauitq;, intra tamen ſuæ latitudinis terminos: quos ſi tranſgreditur, non iam ſanguis, ſed alius humor venit appellandus. Hoc autem (ſanguinem, inquam, degenerare à propria ſua natura) contingit dupliciter. Vno modo (vt aiunt) in ſe, hoc eſt, ratione ſui, permutata propria eius ſubſtantia, citra alterius admiſſionem. Altero modo per alium, ſeu ratione alterius. Et per ſe quidem adhuc bifariam; nempe, vel quia eius ſubſtantia craſſior

eſt,

est, aut tenuior quam debeat: vel quia aduritur, & quod ex eo tenuius est, in flauam bilem mutatur: quod vero crassius, in atram, idq; absq; separatione. Alterius vero ratione sanguis fit non naturalis, quando alius humor illi permiscetur. Quod multifariam contingere potest, prout scilicet variæ species bilis, pituitæ aut melancholiæ cum ipso sanguine misceri possunt: qui ob id multifariam à naturali etiam differt. Ac primo quidem substantia: crassior enim est & turbidior, cum ipsi miscetur melancholia: tenuior, cum flaua bilis aut aquositas. Secundo, colore: pituitæ namq; ratione declinat ad albedinem, flauę bilis ad pallorem: melancholiæ vero ad nigredinem. Tertio, odore: fœtet enim, cui humores admisti sunt putridi, omnino vero expers odoris est, cui crudi. Quarto, sapore: flauæ bilis namq; admistione ad amaritudinem, melancholiæ ad aciditatem, pituitæ vero ad insipiditatem vergit. Auicenna 1.1.doctr.4.cap.1.& Ioannes Tagaultius lib.1.institut.chirurg.cap.6.

Phlegma, quod Latini pituitam vocant in generatione humorum sanguinem consequitur, maiorq; eius portio est in corpore secundum sanguinem, quam aliorum humorum. Est autem pituita duplex, naturalis, & non naturalis. Et naturalis quidem, est humor frigidus & humidus, substantia crudus, colore vergens ad quandam albedinem, sapore vero & (si fas sit dicere) odore ad dulcedinem. Hæc certe concoctione in sanguinem mutatur: est enim potestate iam sanguis, sed nondum exquisite concoctus. Est quoque modus quidam pituitæ dulcis, quæ non existit valde frigida, imo si cum corpore conferatur,

tur, paucæ admodum frigiditatis videbitur esse particeps: sin vero sanguine ac flaua bile, non modo frigida, sed naturaliter etiam alba erit. Dicitur autem dulcis, extenso nimirum hoc nomine ad omnes sapores, qui delectationem gustui pariunt. Alias enim naturalis pituita ἀποιὸς ϗ ὑδατώδης id est, qualitatis expers, insipida & aquosa, hoc est, aquæ sapori valde assimilis est. Huic natura, vt dictum est, proprium instrumentum, veluti flauæ bili & melancholiæ machinata non est, sed simul cum sanguine fertur, vt in ipsum opportuno tempore facile commutari queat: similitudinem enim ipsi finitimam iam atque propinquam habet. Huius quidem pituitæ duplex est necessitas, & vna vtilitas. Ac prior quidem necessitas est, vt in hoc iuxta membra sit, quo facultates eorum caliditate sua naturali in ipsa concoquenda ac distribuenda operentur, ex eaq; tempore indigentiæ nutriantur, cum proprio videlicet alimento, quod est sanguis mitis ac benignus, ob retentionem aliquam massæ sanguineæ destituta fuerint: eam enim à ventriculo nonnunquam atque hepate ex accidente quopiam retineri contingit. Altera necessitas est, vt sanguini misceatur, ipsumq; adeo membris phlegmaticæ constitutionis siue temperaturæ, quale cerebrum cumprimis existit, atque spinæ medulla à Galeno νωτιαῖος μυελὸς, ab Arabibus vero Nucha appellata, nutriendis accommodet. Horum namq; sanguini pituitam actu admisceri oportet, iuxta mensuram, quam materiæ necessitas exigit. Vtilitas porro eius est, vt articulos ac membra, quæ in continua sunt atque iugi motione, humectet; vt scilicet

me-

melius inuerti possint, quia vbi non sint partes humectatæ, sed siccæ, difficiles sunt ad motum: & ne per calorem, qui ex motu & collusione proficiscitur, penitus exiccentur. Non naturalis pituita est ea, quæ à modo descripta degenerat, intra tamen suæ latitudinis terminos, quos si forsan pertranseat, non iam amplius phlegma pituitave, sed alius humor dici debet. Contingit autem bifariam pituitam ipsam à propria sua natura degenerare: Vno quidem modo in se, quando scilicet in propria suiipsius substantia citra alterius admistionem permutatur. Quod sane multifariam contingit. Alia enim iuxta sensus iudicium in substantia, hoc est, crassitie ac tenuitate partium suarum diuersa apparet: eaq; à similitudine muccaginis, quæ è seminibus quibusdam extrahitur, mucilaginosa dicitur. Alia in substantia secundum sensus iudicium æqualis apparet, cum reuera tamen in partibus suis sit diuersa, eaq; pituita est cruda: quæ in ventriculo potissimum atque intestinis colligitur. Ac illam quidem, quæ in ventriculo residet, Hippocrates in libro de salubri diæta, singulis mensibus bis vomitu expellendam præcipit. Ad alterius vero excretionem, quæ in intestinis congeritur, à natura constitutum est, vt flaua bilis è vesicula fellis, quæ χοληδόχος Græcis dicitur, ad ieiunum reliquaq; ad inferiora intestina deferatur, eaq; à pituitosis excrementis repurget & abstergat, ipsorumq; expulsionem iuuet. Hæc eadem interim in venis quoque, senum præsertim, ob concoctoriæ facultatis imbecillitatem coaceruatur, ibidemq; diutius hærendo augetur, ac crassescit. Huius vero molestiam
cum

cum vlterius natura non ferat, ipsamque per ordinarios meatus expellere nequeat, facit e possibilibus, quod melius est, repellitq; à corde ac reliquis internis membris nobilioribus ad exteriora, eaque ignobilia, & præcipue ad tibias: quo naturaliter alioquin ob grauitatem suam tendit. Eaque causa tibiæ senum inflantur nonnunquam, adeoque in tumorem attolluntur, vt pressæ digitis fossulam repræsentent: & maxime quidem appropinquante nocte. Idem euenire nonnunquam pinguibus etiam atque obesis solet, quique humidioribus oblectantur alimentis. Alia pituita tenuis valde est & aquosa, aquæ nimirum paululum admodum densatæ similitudinem quandam præ se ferens. Qualis quidem in saliuis haud raro ac sputis illorum visitur, qui cibos minus belle conficiunt, quique largius bibunt: consueuit etiam in coryzæ principio à cerebro in nares distillare. Hac eadem per decoctionem indurata, pituita euadit crassa ac mucilaginosa. Pituita alia crassa admodum est & alba: cuius quidem, quod tenue erat, ob diuturniorem in iuncturis moram euanuit: crassum vero inspissatum ac conglutinatum mansit ceu lapis quispiam. Hinc nodosa generatur podagra, morbus, vt Ouidius testatur, fere incurabilis. Sic enim lib. 1. de Ponto, eleg. 4. de illa cecinit:

Tollere nodosam nescit medicina podagram.

Alia vero pituita densa & crassa est, colore & lentore pondereq; fuso ac liquefacto vitro similis: quæ ob id passim etiam apud rei medicæ scriptores vitrea appellatur. De qua copiose admodum Galenus libro 2. capite 7. de sanitate

tate tuenda & libro 1. capite 8. de sympto. causis, & libro 2. capite 6. de differen. febr. & libro 2. capite 5. de loc. affect. & libro 12. capite 8. methodi medend. Altero modo pituita efficitur non naturalis, per admistionem: quando scilicet alius quispiam humor illi extrinsecus accedit: verbi gratia, vel sanguis, vel bilis flaua, aut atra. Si sanguis pituitæ permisceatur, hæc dulcis efficitur: fiuntq; ex eo, sicuti in libro de multitudine, capite 17. Galenus testatur, somnolenti. Si crudi humores, insipida & aquosa: quæ propter infirmam concoctionem in corporibus redundans cibi fastidium parit, perindeque ac dulcis pituita aperte somniculosos facit. Si flaua bilis, salsa: hæc mordacior certe ficciorque, ac leuior cæteris pituitæ generibus inuenitur: nam flaua quoque bilis mordax, ficca & leuis est. Hæc quidem ex sapore sputi facile iudicari potest, & in corporibus intemperantium, qui fortia vina bibunt, & salsis vescuntur cibis, nascitur copiosius: ac inde perniciosi oriuntur catarrhi. Longo vero tempore in ventriculo residens intolerabilem nonnunquam excitat sitim. Diutius autem huc illuc per intestina discurrens ipsa fere exulcerat, dysenteriamq; generat & tenesmum. Si melancholia pituitæ permisceatur, ea acida efficitur, sæpiusq; in imbecillo ventriculo, quam in aliis corporis partibus reperitur: melancholia enim naturaliter defertur ad os ventriculi, vt coctionem eius adiuuet, famemque ac naturalem appetentiam inuitet. Ea igitur subsidendo nonnunquam pituitę miscetur, ipsamque reddit acidam: quæ ex acido certe ructu iudicari facile potest: fiuntq; ex ea in corporibus redundan-

te famelici. Quinetiam pituita per se nonnun-quam in ventriculo ex chylo acida efficitur, citra alterius humoris admistionem: nempe à debili calore per modum ebullitionis. Ea pituitosis accidit frequentius, non secus ac dulcibus fructuum quorundam succis accidere solet. Primum enim illi feruent atque ebulliunt, deinde acescunt. Postremo vero pituita quædam melancholiæ ponticæ admistione pontica etiam efficitur: minus sæpe tamen ob eius melancholiæ raritatem inuenitur. Talis autem melancholia oritur quandoque ex vehementi infrigidatione, qua nimirum humiditas eius (cum nullus accedat calor, neq; debilis, quo ebulliens in acorem vertatur, neq; fortis, qui cōcoquendo in sanguinem mutet) congelascit, & ad terram nonnihil essentiam inalteratur.

Bilis, quæ χολὴ Græcis dicitur, vulgo autem Cholera, est humor calidus & siccus, ex tenuiore & calidiore parte chyli, vel ex sanguine tenui & feruente procreatus. Hæc quoque duplex est, naturalis scilicet, & non naturalis. Naturalis, est humor calidus & siccus potestate: substantia quidem tenuis, colore vero flauus, aut ruber, declinans ad quandam citrinitatem, seu flauitiem: sapore vero exacte amarus, non autem acutus siue acris, vt quidam male affirmarunt. Hæc quidem in hepate generata in duas statim distribuitur partes. Vna cum sanguine ad venas defertur: altera ad κύστιν, id est, vesiculam fellis transmittitur. Quæ quidem cum sanguine defertur, necessitatis & iuuamenti causa cum eo transit. Necessitatis quidem, vt sanguini permisceatur pro nutritione membri, in cuius temperatura

con-

conuenientem flauæ bilis partem esse oportet iuxta mensuram, quam materiæ necessitas requirit. Galenus libro 5. de vsu part. huma. corp. capite 6. de pulmone. Iuuamenti vero, vt sanguinem, quo commodius per angustos venarum meatus ad nutriendum penetret, subtiliorem reddat. Quæ vero de ea colata ad cystin fellis transit, ob necessitatem itidem ac vtilitatem eo transmittitur. Necessitas autem vel est ratione totius corporis, nempe vt ipsum à pituitosis ac biliosis excrementis repurget & abstergat : vel vnius cuiusdam membri, vt nimirum vasa fellis nutriat. Vtilitatis vero duo sunt iuuamenta: vnũ, vt intestina ab inhærentibus fæcibus & viscoso phlegmate abluat & expurget: alterum, vt intestina & ani musculos pungat atque irritet ad excernendum quod ipsis noxium inest. Propterea quando porus, qui à vesica fellis ad intestina protenditur, obstructus est, male habent intestina in expulsione excrementorum, & colica sæpe accidit passio.

Non naturalis vero bilis dicitur, quæ à prædicto humore vere bilioso degenerauit, intra terminos tamen suæ latitudinis continetur : quos si egrediatur, non iam bilis, sed alius humor reputabitur. Hoc autem (bilem inquam egredi limites suæ latitudinis) contingit bifariam : vno modo (vt sic dicatur) per se, & in se : altero modo per admistionem. Per admistionem quidem bilis efficitur non naturalis, seu præter naturam, cum alius humor illi extrinsecus accedit. Et hoc quidem fit multifariam. Alia enim est, cui pituita admiscetur: quæ, quod frequentius generari soleat, nota & famosa, siue maioris famæ vulgo appel-

appellatur: hinc sæpe tertiana notha oritur. Alia vero est, cui melancholia admiscetur, & dicitur minoris famæ. Bilis autem siue cholera maioris famæ duplex est, citrina & vitellina. Quando enim bilis naturalis cum pituita tenui & aquea miscetur, appellatur bilis citrina: quando vero cum crassa pituita miscetur, vitellina bilis appellari solet, quod ouorum vitellis tum colore, tum crassitudine sit similis. Et hæc quidem vitellina rursum duplex est, sicuti vitellorum ouorum duplex est color. Quidam enim magis aliis albicant, alii rufiores videntur. Bilis autem quæ rufioribus est similis, per assationem fit. Minoris quoque famæ bilis duplex est. Aut enim cholera naturalis miscetur atræ bili ex bilis naturalis assatione factæ, & hæc est peior, aut miscetur bilis naturalis cum humore melancholico naturali, qui in hepate cum aliis humoribus generatur, & hæc est melior: color eius ruber est, sed nō clarus, neque floridus, imo sanguini qui in venis est similior. Bilis vero non naturalis per se & in se, i. secundum propriam suam substantiam, alia quidem in hepate sæpius generatur per adustionem eius quod tenuius inest in sanguine, crassum enim in melancholiam vertitur. Alia vero in ventriculo ex prauis alimentis non concoctis, sed corruptis: vel ex aliis humoribus in venis generatur. Et hæc quidem duplex est. Vna porracea, prassinam etiam vocant, quæ porri virorem præ se fert: generatur ex vitellina, quando aduritur. Adustio enim in cholera vitellina efficit nigredinem, qua cum citrinitate mista generatur viriditas. Altera est æruginosa, quæ æruginis colorem imitatur, &

gigni-

gignitur ex porracea, quando eouſque aduritur, donec humiditas eius exſiccetur, & ob ſiccitatem albeſcat. Et hæ duæ extreme quidem malæ ſunt, ſed æruginoſa peior. Auicenna loco ſupra citato, & Ioannes Tagaultius libro 1. capite 8. Inſtitut. chirur.

Melancholia ſi in vniuerſum definiatur, humor eſt frigidus & ſiccus, ex craſſiore ipſius chyli portione progenitus. Hæc quoque duplex eſt, naturalis ſcilicet, & non naturalis.

Naturalis, eſt boni ſanguinis fæx, ac veluti limoſa quædam ſuperfluitas, hoc eſt, craſſior quidam ſanguis, cuius color niger eſt, ſapor vero acerbus, vel acidus, vt vomentibus eum non raro innoteſcit: hæc in hepate quidem, & in maſſa ſanguinaria (in qua humores vniuerſi continentur) generata in duas ſtatim deducitur partes. Vna enim cum ſanguine ad venas defertur, altera ad lienem detrahitur. Quæ quidem cum ſanguine defertur, neceſſitatis & iuuamenti cauſa cum ipſo tranſit. Neceſſitatis quidem, vt ſanguini permiſceatur pro nutritione membrorum, in quorum temperatura conuenientem melancholiæ partem eſſe oportet iuxta menſuram, quam materiæ neceſſitas exigit: ſicuti ſunt lien, oſſa, & omnia membra terreſtria. Vtilitatis vero ſiue iuuamenti, vt nimis fluidam illam ſanguinis tenuitatem eouſq; reſtringat, firmet ac condenſet, dum inde nutriendorum membrorum pars ſolida fiat. Requirit enim ſanguis in hiſce animalis particulis nutriendis craſſitudinem quandam.

Altera pars nempe craſſior magisque terrea, quæ non ſatis commode à naturali calore alte-

rari potuit, ob necessitatem pari modo ac vtilitatem ad lienem seiungitur. Necessitas autem vel est ratione totius corporis, nempe vt ipsum à melancholiæ superfluitate expurget, vel vnius cuiusdam membri, nimirum vt lienem nutriat. Vtilitas vero eius est, vt ad os ventriculi profluens inuentas ibidem humiditates exprimat non aliter quam mulierculæ lac mulgendo è vaccarum vberibus solent. Et huius quidem vtilitatis duo sunt iuuamenta: Vnum, vt contrahat ventriculum ac constringat: & cum acerba sit atque acida, non modo non lædat actiones eius, sed multo magis etiam promoueat. Nam ventriculum intendit ac contrahit in seipsum, cogitq; cibos ad vnguem circumplecti, ac retinere quousque fuerint concocti. Alterum, vt acredine sua commotionem ac corrugationem in ventriculo faciat, quibus ventriculus ad cibi appetitionem excitatur. Talis autem virtus excitata, fames appellatur. Fit enim fames propter succum melancholicum tendentem ad os ventriculi, qui corrugando partem illā facit famem: ob id igitur succus melancholicus vtilis in natura fuit. Melancholia non naturalis est, quæ à modo descripta naturali degenerat, intra tamen limites suæ latitudinis permanens: quos si prætergrediatur, non iam amplius melancholia, sed alius humor dicetur. Eius quatuor differentiæ notæ communiter statuuntur, licet plures sint obscuræ.

Prima est, quando humor ipse melancholicus (qui naturalis dictus est, & quotidie gignitur in corpore, dum animal sanitate fruitur) in propria sua essentia torretur, aduriturue & putrescit,

ſcit, fitque bilis atra exquiſite. Talis enim, vt libro 14. capite 9. Therap. method. & libro de atra bile capite 3. & comment. 21. libro 4. aphor. Galenus ait, ex humore atro ſupra modum aduſto conflatur, habetque ſplendidum aliquid, veluti bitumen & pix. Hæc autem (vere inquam, atque exquiſite atra bilis nominata eſt) acida eſt, & in terram effuſa velut acetum feruet, & ipſam fermenti ruti eleuat, tum omni animanti iniucunda adeo, vt ne mures quidem ipſi aut muſcæ eam guſtauerint, non magis quidem, quam copioſum ſalem, in quo nullum animans vitam peragit, vt mare quod Mortuum appellatur indicat. Porro tum gignitur huiuſmodi nigra bilis, cum ille veluti ſanguinis limus (quam melancholiam naturalem diximus) diutius moratur in corpore, & neque per aliquem ſenſibilem effluxum, neque occultum excernitur: verum transmutatur, corrumpitur & putreſcit. Siquidem hic humor, vbi amplius incaluerit, aut propter putredinem, aut febrem inflammantem, nigram efficit bilem, inquit Galenus libro 14. capite 9. methodi medendi: quæ quidem frigida eſt, quia terreſtris, ſed tamen caloris non expers, quemadmodum & cinis, & acetum apparetque dum per aluum (vt contingit aliquando dyſentericis) excernitur; ſplendidior ac nigrior ipſo ſanguine craſſiore & nigriore, quem humorem melancholicum appellamus. Splendet enim veluti Mortui maris bitumen, quod Iudaicum vocant.

Secunda ſpecies ſeu differentia bilis atræ non naturalis eſt, quæ ex aduſtione aliorum humorum naſcitur, vt illa quæ fit ex flaua bile vehe-

menter vsta: quæ etiamnum tantæ est malitiæ, vt & terram radat, & eam more bilis exquisite atræ in altum attollat. Sed & muscæ ipsam, non secus quam vere nigram bilem, refugiunt. Si sanguis quoque aut pituita in corpore vehemẽter incaluerint & exurantur, efficitur etiam melancholicus humor, non naturalis per adustionem dictus, vt voluit Auicenna. Verum duæ istæ postremæ species (quæ scilicet per sanguinis, aut pituitæ assationem fiunt) Auicennæ mitiores sunt. Scribit autem Galenus commentar. 29. libro tertio, prædict. Hippocrat. illam bilis atræ speciem, quæ ex flaua bile vehementer assata generatur, deteriorem esse ea, quæ ex crassiore sanguine generationem habet: qui subsidenti in dolio vini faeculæ aut amurcæ, hoc est, fæci olei proportione respondet. Hæc enim mitior est, sed potissimum quoties traxit nondum in animali moram cum aliquo calore abundante præter naturam. Verum priusquam in exactam atram bilem transmutetur, primo in vitellinam, secundo in porraceam, tertio in æruginosam transit.

Tertia species melancholiæ non naturalis est, quæ originem sortitur à lapidosa quadam concretione, vt cum ab imperitis Medicis vel Chirurgis erysipelata & inflãmationes (quas Græci φλεγμονὰς vocant) aut quiuis alii tumores ex naturalibus humoribus procreati admotis extrinsecus præsidiis nimis vehementer refrigerãtur, adstringunturque: vel cum iisdem tumoribus ea quæ valenter nimis trahunt digeruntque medicamẽta applicantur. Tunc enim toto quod in eis subtilissimum erat dissipato, id quod reliquum

quum eſt(nempe craſſus) plus iuſto deſiccatum lapidis duritiem cōſequetur, atq; in melancholicum humorem vertetur.

Quarta melancholiæ non naturalis differentia exurgit, quando alius humor ipſi melancholiæ naturali permiſcetur: quod dum fit, dulcoratur ac miteſcit magis, niſi dum alterutra bilis adusta huic commiſcetur. Siquidem tunc vel acreſcit, vel amareſcit, & eroſionis non modicæ particeps efficitur. Auicenna loco antea citato, & Ioannes Tagaultius libro primo, capite decimoquarto Inſtitut. chirurg. Plura Ioannes Baptiſta Montanus in 1.1. doct. 4. cap.1. Auicennæ, & Leonhardus Fuchſius libro 1. Sect.4. capite 2. Inſtitut. medic.

DE TEMPERATVRA, ſiue complexione Sanguinea.

CAPVT LXXXIIX.

Natura pingues iſti ſunt atq; iocantes,
Rumoreſq; nouos cupiunt audire frequenter.
Hos Venus & Bacchus delectant, fercula, riſus.
Et facit hos hilares, & dulcia verba loquentes.
Omnibus hi ſtudiis habiles ſunt, & magis apti.
Qualibet ex cauſa non hos facile excitat ira.
Largus, amans, hilaris, ridens, rubeique coloris,
Cantans, carnoſus, ſatis audax, atque benignus.

Signa, quibus ſanguinea temperatura facile dignoſci queat, hic recenſentur.

Ac *primum* quidem, quod ſanguinei ſint pingues: quod de pinguetudine proprie dicta minime hoc in loco accipiendum eſt. Ea enim, ſicuti Galenus libro 2. capite 9. de temper. & poſt eum

Auicenna 2.1.doct.3.capite 3. atteſtantur, ex habitus frigiditate gignitur, ſed de pinguedine ad mediocrem corpulentiam ſiue carnis abundantiam extenſa, quam εὐσαρκίαν Græci vocant. Siquidem rubræ carnis cum decenti firmitate abundantia calidę & humidæ, hoc eſt, ſanguineæ temperaturæ nota eſt. Quibus enim plus eſt carnis rubræ, ii & virtutem aſſimilatiuam habent potentem, & ſanguinis copiam: quippe quæ (Galeno loco iam citato teſte) vigeant inualeſcantq; calido atq; humido. Corpulentia inquit ſiue abundantia carnis ex ſanguinis copia naſcitur. Cum enim calori intra debitos fines manenti boni ſanguinis accedit copia, neceſſe eſt vt corpulentia ſequatur. Idem innuere etiam his verbis Auicenna voluit: Corpus carnoſum abſque multo adipe & pinguedine calidum eſt, & humidum, id eſt ſanguineum.

Secundum, quod ſanguinei ſint vel iocantes, vt qui multa iucunditate magnoq; iocandi lepore amicis ac familiaribus ſuis riſum ſubinde moueant, vel læti, hoc eſt, alacri & erecto animo idque maxime ob ſpirituum, qui ex ſanguinei humoris benignitate procreantur, ſubtilitatem & perfectionem.

Tertium, quod facetiarum iocoſarumq; fabularum & nouarum rerum auditione eandem ob cauſam mirifice capiantur.

Quartum, quod proni admodum ſint in Venerem: Nimia enim Venus, ſeu intempeſtiuum eius deſiderium fit ob multitudinē genituræ, quæ ex ſanguinis copia potiſſimum naſcitur.

Quintum & ſextum, quod conuiuia appetant, vino ſuauiter indulgeant, & cibis gaudeant optimis

ptimis atq; exquisitissimis, scilicet sui similibus, & quibus seruari possint, seruantur enim similia similibus.

Septimum, quod ridibundi sint, hoc est, facile rideant: quod Hippocratis etiam testimonio confirmatur, qui in libro de structura hominis ita scriptum reliquit: Qui puri sanguinis participes sunt, hi vsquequaque rident, & aspectu ac corpore floridi, nec non perspicui coloris existunt.

Octauum, quod hilares sint ac læto vultu, idq; ob viuidum maxime ac floridum colorem & venustatem corporis, hæc enim omnia sanguinem qui temperatus est consequuntur.

Nonum, quod blanda plerunq; & auditu iucunda verba ab ipsorum ore profluant, quod & ipsum vtiq; ob sanguinis benignitatem euenire putandum est, οἷαι γὰρ αἱ τῶν ἀνθρώπων κράσεις τοιοῦτος καὶ αὐτῶν ὁ λόγος.

Decimum, quod ingeniosi hoc est, artibus quibuslibet addiscendis idonei sint, nimirum ob vigorem & insitam ingenii ex sanguine vim, siue docilitatem. Hinc etiam Hippocrates in libro de flatibus ita scripsisse videtur: Opinor inter omnia quæ in corpore sunt, nihil magis ad prudẽtiam conferre, quam sanguinem.

Vndecimum, quod nõ facile excandescant, præcipitesq; in iram ferantur, reprimit enim sanguinis humiditas bilis feruorem, qui ὀξυθυμίαν efficit. Vnde eleganter sanæ flauæ bilis frenum ab Auicenna quarta, primi, capite vigesimo dicitur.

Postremis duobus versibus non solum ex iam

dictis repetuntur quædam, sed adduntur etiam alia nonnulla.

Quorum *primum*, quidem est, quod sanguinei sint largi, hoc est, liberales, benefici, & ab omni auaritia alieni.

Secundum, quod amoribus sint dediti.

Tertium, quod hilares sint, & iucundo ac læto vultu.

Quartum, quod ridibundi: quæ quidem omnia sanguinis benignitate eueniunt.

Quintū, quod rubei sint coloris. Humor enim cuti colorem adfert, quemadmodum li. 1. aphor. commentar. 2. Galenus adserit. Et Auicenna 2. 1. doct. 3. capite 3. Color, inquit, rubeus sanguinis multitudinem significat. Quod intelligendum maxime de colore, qui ex rubeo & albo cum iucundo quodam nitore commistus sit: & nō qualis in facie eorum visitur, qui fortia potant vina, & in cibo salsis atq; acribus vtuntur speciebus, nempe rubeus fuscedine quadam permistus, hic enim lepram portendit.

Sextum, quod cantionibus & musicis delectentur harmoniis: quippe quæ & ipsæ (autore Theophilo Citharœdo apud Athenæum libro 14. δειπνο.) perinde atque sanguis temperatior, εὐήθειαν, id est, bonos ac candidos mores pariāt. Μέγας γὰρ θησαυρός ἐστι καὶ βέβαιος ἡ μουσικὴ ἅπασι τοῖς μαθοῦσι παιδευθεῖσί τε. καὶ γὰρ ἤθη παιδεύει, καὶ τοὺς θυμοειδεῖς τὰς γνώμας διαφόρους καταπραΰνει.

Septimum, quod sunt corpulenti.

Octauum, quod sint audaces: idq; ob sanguinis caliditatem.

No-

Nonum, quod ſint benigni, clementes, liberales, & benefici: ratione nimirum humoris ſanguinei, qui eſt dulcis, mitis & benignus.

DE TEMPERATVRA CHOlerica, ſiue bilioſa.

CAPVT LXXXIX.

Est humor cholera, qui competit impetuoſis,
Hoc genus eſt hominum cupiens præcellere cunctis.
Hi leuiter diſcunt, multum comedunt, cito creſcunt.
Inde & magnanimi ſunt, largi, ſumma petentes,
Hirſutus, fallax, iraſcens, prodigus, audax,
Aſtutus, gracilis, ſiccus, croceiq; coloris.

Bilioſæ temperaturæ notæ hoc in loco traduntur.

Ac *prima* quidem, quod bilioſi ſiue cholerici, quos χολώδεις Græci vocant, prõpti admodum ſint ad operationes: ſed impetu animi potius quam cogitatione faciant omnia. Igneum enim habent colorẽ, qui impetum & agilitatẽ ad motiones præſtat. Hinc 2. 2. doct. 3. cap. 3. ita fere ab Auicen. ſcribitur: Cum operationes plene ac perfecte naturali curſu procedũt, tẽperaturæ æqualitatem indicant: cum vero ad ſuperfluos mutantur motus, caliditatis exuperantia ſignificatur.

Secunda, quod ambitioſi ſint & honorum cupidi, primaſq; in conciliis ac conſeſſibus expetant cathedras, adeoque præferri omnibus velint: perinde atque ignis ipſe, qui ſine pondere ſemper euolat, excelſaque locum ſibi quærit in arce. Exuperans enim ille calor animos ad inſolentiam plerumque & arrogantiam excitat atq; inflammat.

Tertia, quod celeris sint mentis ingeniiq; & facile discant, ob calidum nimirum & su lem cerebri substantiam, quæ formas cito ac cile suscipit. Hinc non temere mentis acum & prudentiam à bilioso humore proficisci, co mentar. 40. de natura humana, Galenus tra dit. Lege plura de hoc apud eundem, capite du decimo, artis medicinalis, & Auicennam lo aliquoties iam citato.

Quarta, quod edaces sint & multiuori, tum nim fortiorem habent calorem concoquente tum ipsis etiam plus per omnem cutem dige tur, & in ambientem aërem euacuatur, quam liis corporibus.

Quinta, quod cito adolescant, & corporis i crementum consequantur, validissimum eni habent calorem innatum, hic vero omnes acti nes naturales adauget, ergo & eam, qua corp ad summum incrementum (ἀκμὴν Græci vocā perducitur. Galenus commentar. 14. aphoris libro 1. & libro 5. capite 8. de simplic. medic. f cultat.

Sexta, quod magnanimi sint illatasq; iniuri iniquo animo ferentes à se propulsare statim c nentur, idq; maxime ob caliditatis exuperanti Parum enim ab vnaquaque re pati posse, calid tatem significat, inquit Auicenna.

Septima, quod largi, benefici ac liberales sin præsertim in eos à quibus honores se consecu turos sperant.

Octaua, quod summa petant, id est ad summo semper dignitatum ac honorum gradus affectē viam.

Nona, quod sint hirsuti: calida enim & sicc

in

ntemperies, ſicut Galenus lib. 2 cap. 10. de tem-
erat. teſtatur, hirſuta eſt, verum ea in ſummo,
uippe per omnem cutem difflatur ſemper ali-
uid à calido, quod ſecum etiam interim humo-
is nonnihil ad cutem adfert, vnde pili generen-
ur. Quomodo autem hæc generatio fiat, copio-
e admodum ibidem docet.

Decimum, quod verſuti, fallaces, & deceptores
nt.

Vndecima, quod præcipites ſint in iram, acerbe
onnunquam vehementerq; excandeſcant & i-
aſcantur, ob animoſæ nimirum facultatis vehe-
nentiam, magnum caliditatis exceſſum, facilem
ilis commotionem, & caloris in corde feruo-
em: Lege Galenum cap. 29. & 3. artis medicina-
s, lib. 2. cap. 16. de ſanitat. tuend. & in li. de cau-
s morborum. cap. 2.

Duodecima, quod ſint prodigi, in eos potiſſimũ,
quibus ſe ad ſummos dignitatum gradus pro-
notum iri ſperant.

Decimatertia, quod audaces, fortes, ac animoſi
nt: Plurimum enim in corde caloris habent.
Galeno libro ſecundo, capit. 12. de temperament.
eſte.

Decimaquarta, quod ſint aſtuti, & hoc ſane
ob fláuæ bilis tum caliditatem, tum mobilita-
em.

Decimaquinta, quod graciles, id eſt, macilenti
c raræ ſint corpulentiæ, ob exuperantem nimi-
um & immodice difflantem caliditatem. Hinc
nagna ex parte graciles ſunt bilioſi. Galen. com-
nent. 6. lib. 4. aphor.

Decimaſexta, quod ſicci ſint, id eſt, macri eadẽ
atione.

Deci-

Decimaseptima, quod crocei sint coloris, id e pallidi aut flaui. Certissima enim succi anim cognitio ex colore datur. Tanquam igitur cor sicubi albius solito est effectum, pituitosum bundare succum indicat: sicubi pallidius aut uius, biliosum: ita sicubi ad rubicundius qu pro natura est mutatum, sanguinis abundãti subesse significat: sicubi ad nigrius, nigram dundare bilem ostendit. Ita Galenus libro 4. pite 7. de sanitat. tuend. Lege eundem comm tar. 2. lib. 1. aphorism.

DE TEMPERATVRA PHLE gmatica, siue pituitosa.

CAPVT XC.

Phlegma dabit vires modicas, latosq; breuesq;.
Phlegma facit pingues, sanguis reddit mediocres:
Otia non studio tradunt, sed corpora somno.
Sensus hebes, tardus motus, pigritia, somnus,
Hic somnolentus, piger & sputo crebriore.
Est huic sensus hebes, pinguis, facie color albus.

Hic recensentur notæ temperaturæ phlegm ticæ.

Prima, quod phlegmatici viribus sint infirm ac inualidis: cum enim phlegma frigidissimu ac humidissimum sit omnium quæ in anim habentur, mobilitatem caloris innati, & q inde oriuntur facultates omnes magna ex pa te obtundit ac debilitat, & occasione quiden frigiditatis torpidum pigrumque corpus ad n turæ actiones omnes reddit: humiditatis ve ratione neruos omnes relaxat languidosque facit: quo fit vt phlegmatici, in quibus hic h

m

or præualet, in omnibus motibus voluntariis gritiam sentiant.

Secunda, quod sint lati, sed breuioris staturæ: debilitatem enim caloris innati corpus in ngum extendi non potest: porrigitur ergo & latitudinem protenditur.

Tertia, quod pingues sint & obesi, nimirum ob giditatem & humiditatem. Adeps enim vel nguedo superflua frigiditatis & humiditatis cessum significat, & temperaturam corporis ılegmaticam. Quicquid enim in sanguine pinıe, leue & tenue est, id in calidioribus corpobus alimentum quoddam calido fit: in frigiioribus seruatur. Cum porro id venæ extra se ansmiserint, vbi in frigidas particulas incidit, uod genus membranæ sunt, in iis concrescit, & adipem siue pinguedinem conuertitur. Galeus libro 2. capite 9. de tempera. Sequitur deine, sanguineos esse staturæ mediocris: quicunue enim corporum habitus & temperati natua sunt, & mediocri exercitatione vtuntur, hos ecesse est εὐσάρκους esse: id vero est, mediocri omnino corporis habitu.

Quarta, quod ad ocia, quam studia propensioes sint: instrumentis nimirum veluti torpentibus ob frigiditatem. Galenus libr. 3. de sympt. causis, capite 3.

Quinta, quod sint somnolenti, idque ob multam cerebri humiditatem & frigiditatem. Frigiditas tamen minorem vim ad procreandum somnum, quam humiditas obtinet. Galen. cap. 22. artis medicinalis.

Sexta, quod tardi ac hebetis sint ingenii: quemadmodum enim mẽtis celeritas, ἀγχίνοια

Græ-

Græcis dicta, & discendi facilitas, quam εὐμαθίαν iidem vocant, à caliditate & siccitate, it eorundem hebetudo ac tarditas à contrariis nempe à frigiditate & humiditate exordium su scipiunt, Galenus capite duodecimo, 16. 18. & 22 artis medicinalis.

Septima, quod tardi sint motus: & hoc frigiditatis ac humiditatis ratione: frigidi enim proprium est non mouere: humidi vero, relaxare.

Octaua, quod sint pigri.

Nona, quod sint somniculosiores: quorum omnium causæ ex iam dictis satis constant.

Postremis duobus versibus reperiuntur notæ prædictæ cum quibusdam aliis.

Prima, quod sint somnolenti.

Secunda, pigri ac tardi sint ad quamlibet operationem.

Tertia, quod multi sputi: frigiditas enim improbe concoquit ac digerit: proinde multa in corpore excrementa relinquit.

Quarta, quod sensibus minime vigeant. Galenus cap. 22. artis medic.

Quinta, quod sint pingues.

Sexta, quod album habeant faciei colorem, de quo satis in præcedenti capite, nempe 89.

DE TEMPERATVRA Melancholica.

CAPVT XCI.

Restat adhuc tristis cholera substantia nigra:
Quæ reddit prauos, pertristes, pauca loquentes.
Hi vigilant studiis, nec mens est dedita somno.
Seruant propositum, sibi nil reputant fore tutum.

Inui-

idus & tristis, cupidus, dextraq́ tenacis,
n expers fraudis, timidus, luteiq́ coloris.

igna melancholicæ temperaturæ hoc in loco eruntur.

Ac *primum* quidem, quod melancholici sint ui, hoc est, malis, feris ac perditis moribus, vt eo mœstitiæ facile inducantur, vt mortem derent, iugularique se optent: & odio prose ntur omnes quotquot viderint. Galenus li 3. de loc. affect. cap. 7.

ecundum, quod tristes admodum sint, insi sque sibi tendi in omni vita suspicentur: ob idos nimirum & tenebricosos qui ex me cholico humore procreantur spiritus. Quem nodum enim puri ac tenues spiritus lętitiam, contrario turbulenti ac crassi tristitiam con nunt.

ertium, quod taciturni sint, & paucorum ver um: vt enim caliditas garrulitatem, sic frigi s taciturnitatem & silentium generat.

uartum, quod ad bonarum artium studia a habiles atque accommodati sint: propter so dines nimirum & secreta quæ fere petunt . Nam, vt libro secundo, epistol. vltima, Ho us ait:

ptorum chorus omnis amat nemus, & fugit vrbes.

andem sententiam sic extulit Ouidius lib. 1. . 1. Tristium.

armina secessum scribentis & otia quærunt.

linc est quod Hippocrates de Democrito Ab ita ad Philopœmenem ita scriptum reliquit: n insaniam, sed quandam excellentem men sanitatem vir ille declarat, dum neque libe-

rorum,

rorum, neque vxoris, neque cognatorum, neque rei familiaris, neque omnino alicuius curam gerit, sed & diu & noctu apud seipsum consistit, ac priuatim vitam degit, plerumque in antris & solitudinibus, aut sub arborum vmbris, aut in mollibus herbis, aut apud frequentia aquarum fluenta. Contingunt igitur talia plerumque atra bile percitis. Taciturni enim aliquando sunt, ac solitarii ac deserti amantes, & rerum familiarium conspectum auersantur, alienum putantes. Nec vero dissimile vero est, etiam his qui circa disciplinas versantur, ab vna erga sapientiam adfectione alias curas exclusas esse. Lege Aristotelem problemate 1. sect. 30. Ciceronem libro 1. Tusculan. quæstion. & Quintilianum libro 10. capite 3.

Quintum, quod breuibus admodum minimeque profundis pertententur somnis. Nam ad somnum creandum calidum adesse humorem opus est: hic enim concoqui expedite potest, indeque ad caput vapores surriguntur, à quibus subinde somnus inducitur. Quod si deest, exiguusque humor aut concoctu difficilis inest, somnus non oritur. Qua de causa post cibum somnolentissimi fieri ob calorem solemus. Melancholicos vero & vehementer æstuantes insomnia tenent: illos, quia refrigeratus humor penitus est: hos, quia nullus est, aut certe minimus. Horribilia etiam visa melancholicis per quietem obiiciuntur, quibus maturius è somno excitantur. Galenus libro primo, capite octauo, de symptom. cau. Et Cælius Rhodiginus libro 16. capite 36. & 37. lect. antiq.

Sextum, quod constantes ac stabiles admodum

dum sint in rebus gerendis, ægerrimeque dimoueantur ab eo, quod menti semel hæserit, adeoque difficulter etiam, si quando offendantur, in veterem gratiam restitui possint. Et hoc certe siccitatis occasione, quæ non sinit propositum facile immutari.

Septimum, quod nil sibi tutum fore putent, eóque semper timeant. Hinc est quod Galenus lib. 2. capite 7. de sympt. causis ita scriptum reliquit: Illud quod ab Hippocrate perhibetur, omnibus melancholiæ speciebus commune esse videtur. Si timor & mœstitia multo tempore durant, melancholicum eiusmodi symptoma est. Sunt enim omnes sine causa mœsti: nec si roges quamobrem mœreant, reddere causam possint. Timent autem eorum nonnulli tum mortem, tum alia, quæ minime sunt timenda. Nec desunt & qui mori vehementer expetant. Cæterum quod ex atra bile, cum principium rationalis animæ occupauit, timor mœrorque, ac mortis expectatio accidant, nihil mirum. Siquidem etiam eorum, quæ extra corpus sunt, nihil videmus, quod nos perinde terreat, ac tenebræ. Ergo cum tenebræ rationalis animæ parti sunt circumfusæ, necesse est hominem timere: vt qui semper vna cum corpore suo timoris causam circumferat. Quod enim nobis extrinsecus fit, altissimis tenebris circumdatum nobis aërem ad tempus aliquod occupantibus, id melancholiæ vitio laborantibus ab interno & ipso corpore contingit, scilicet vel ipsa nigra bile cerebrum occupante: vel aliqua melancholici halitus exhalatione, veluti in morbo quem flatuosum & hypochondriacon vocant. Idem libro tertio, capite

Lib.6.aphorism. Aphoris.23.

pite septimo, de locis affectis iam citatam sententiam his fere repetit verbis : Differunt autem inter se melancholici. Nam omnes timent, mœrent, vitam damnant, odio habent homines, sed non omnes mori cupiunt. Etenim hoc ipsum nonnullis melancholię caput est, quod mortem pertimescunt. Quosdam etiam alieno admodum atque extraneo videbis animo: vtpote, qui simul & mortem metuant, & tamen mortem sibi consciscant. Proinde recte videtur Hippocrates omnia ipsorum accidentia in duo hęc coegisse, metum & mœstitiam. Mœstitia nimirum eos inducit, vt odio prosequantur omnes quotquot viderint, nunquam non tristitiam præ se ferentes: terrentur quoque vt in tenebris pueri, atque ex adultis indocti. Sane quemadmodum externæ tenebræ omnibus fere hominibus pauorem inducunt, nisi vel audaces admodum vel docti fuerint : sic atræ bilis color, mentis sedem tenebris similem reddens, timorem efficit. Etenim summis tum medicis tum philosophis in confesso est, & humores & omnino corporis temperamentum animæ actiones variare posse. Postremis duobus versibus repetuntur quędam ex iam dictis, & adduntur nonnulla alia.

Primum, quod sint inuidi : Est enim inuidia tristitiæ species.

Secundum, quod tristes.

Tertium, quod auari.

Quartum, quod tenaces.

Quintum, quod fraudulenti.

Sextum, quod valde timidi.

Septimum, quod lutei, id est, terrei siue fusci coloris sint. Color enim pure fuscus, qui viridi-

tati

tati propinquus est, melancholiæ dominium ostendit, teste Rhaze libro secundo, capite primo ad Almansorem.

DE COLORIBVS.

CAPVT XCII.

Hi sunt humores, qui præstant cuique colores.
Omnibus in rebus ex phlegmate fit color albus,
Sanguine fit rubeus, cholera rubea quoque rufus.

INDICIA REDVNDANtis sanguinis.

Si peccet sanguis, facies rubet, extat ocellus,
Inflantur genæ, corpus nimiumque grauatur,
Est pulsusque frequens, plenus, mollis, dolor ingens,
Imprimis frontis, fit constipatio ventris,
Siccaque lingua, sitis, sunt somnia plena rubore,
Dulcor adest sputi, sunt acria dulcia quæque.

Hic cuiusque temperaturæ ex coloribus indicia præscribuntur. Phlegmatici enim coloris sunt albi: biliosi, pallidi siue flaui: sanguinei, rubri: melancholici vero fusci. Est autem color fuscus proprie, Galeno libro 14. capite 9. Therapeu. method. teste, inter rubrum & nigrum medius. Sed de his omnibus in præcedentibus satis iam dictum est.

Secundo loco tredecim traduntur notæ redundantis sanguinis.

Prima, rubor faciei: ob ascensum enim sanguinis omnia quæ circa caput sunt, rubicundiora apparent.

Secunda, oculorum prominentia: calor nan-

que exuberantis ſanguinis ipſos dilatat, ac flatu diſtendit.

Tertia, genarum inflatio: cuius eadem eſt ratio.

Quarta, vniuerſi corporis cum diſtentione grauitas: Natura enim cum contentos humores moderari nequeat, corpusque multitudine grauatum ſuſtinere minus valeat, ſupplanatur ac deiicitur.

Quinta, pulſus creber, propter caliditatem, quæ ſanguinis multitudinem ſequitur.

Sexta, pulſus plenus: ob calidorum & humidorum vaporum copiam.

Septima, pulſus mollis: nimia enim ſanguinis exuperantia arteriæ emolliuntur.

Octaua, dolor capitis, & maxime quidem circa frontem, ob ſanguinis in plexu reticulari, vt quibuſdam placet, augmentum.

Nona, ventris conſtipatio: nimia enim caliditate fæces exiccantur & indurantur.

Decima, ſiccitas linguæ ob eandem cauſam.

Vndecima, vehementia ſitis: orificium enim ſtomachi præ nimia caliditate exiccatur.

Duodecima, ſomnia plena rubore: Nam quæ in ſomnis viſuntur agique putantur, magna ex parte corporis affectionem humorumque naturam, plenitudinem, defectum ac qualitatem teſtantur. Nam qui ægre ſe moueri putant, aut grauia onera portare, aut in ea re impediri, quam ſe efficere ſomniant, animalem facultatem ex plenitudine aut craſſitie, aut viſcoſitate humorum deprauante habere coniiciendum eſt. Contra qui ſe vel volare, vel currere ocyſſime credunt, humores paucos eosq; leues minimeque

excre-

excrementitios habere verisimile est. Et qui nocturnas Veneris imagines patiuntur, genitali semine abundare. Ad eundem modum, qui in locis fœtentibus, sordidis ac immundis se volutari putant, illos in corpore materiam putrem corruptamq; ac grauiter olentem habere suspicio est: quemadmodum contra qui in locis odoris se esse autumant, materiam probam suauiterq; olentem: & cui accensus ignis apparet, hunc à flaua bile infestari: cui vero fumus aut caligo aut profundæ tenebræ, ab atra bile. Imbres autem frigidum humorem abundare testantur: nix vero & glacies, & grando, frigidam pituitam. Gallorum gallinaceorum cristas habere, aut rufa quædam, sanguinem exuperare. Luctatorem qui sibi visus fuit in sanguinis solio stare, & vix supereminere, multo sanguine abundare Galenus coniecit, & euacuatione opus habere. Hæc fere Galenus commentar. 3. in libro primo epidem. aphorism. 1. & in libello de dignotione ex insomniis. Lege & Rhazem libro secundo, capite vigesimoquarto, ad Almansorem, & Auicennam secunda primi, doctrin. tertia, capite septimo.

Decimatertia, dulcedo sputi: propter sanguinis dulcedinem. Rhazes libro secundo, capite 20. ad Almansorem.

INDICIA EXVPERANTIS Choleræ, siue flauæ bilis.

Accusat choleram dextra color, aspera lingua,
Tinnitus, vomitusq; frequens, vigilantia multa,
Multa sitis pinguisq; egestio, tormina ventris.
Nausea fit, morsus cordis languescit orexis,

Pulsus adest gracilis, durus, velox̅q; calescens.
Aret, amarescitq; incendia somnia fingit.

Lege de his omnibus Rhazem, lib. 2. cap. 1. ad Almansorem, & Auicennam 2. 1. doctr. 3. capite 7.

INDICIA REDVNDANtis phlegmatis.

Phlegma supergrediens proprias in corpore leges,
Os facit insipidum, fastidia crebra, saliuas.
Costarum, stomachi simul occipitisq; dolores.
Pulsus adest rarus, tardus, mollis, quoq; inanis.
Praecedit fallax phantasmata somnia aquosa.

Rhazes lib. 2. cap. 23. ad Almansorem, & Auicenna 2. 1. doctr. 3. cap. 7.

INDICIA ABVNDANtis Melancholiæ.

Humorum pleno dum fæx in corpore regnat,
Nigra cutis, durus pulsus, tenuisq; vrina.
Sollicitudo, timor, tristitia, somnia tetra.
Acescunt ructus, sapor & sputaminis idem.
Lauaq; praecipue tinnit vel sibilat auris.

Rhazes lib. 2. cap. 22. ad Almansorem & Auicenna 2. 1. doctr. 3. cap. 7.

DE PHLEBOTOMIA, AC primo quidem de ætate phlebotomiæ.

CAPVT XCIII.

DEnus septenus vix phlebbotomen petit annus.
Spiritus vberiorq; exit per phlebbotomiam.

Spiri-

Spiritus ex potu vini mox multiplicatur,
Humorumq́; cibo damnum lente reparatur.
Lumina clarificat, syncerat phlebbotomia
Mentes & cerebrum, calidas facit esse medullas.
Viscera purgabit, stomachum ventremq́; coercet,
Puros dat sensus, dat somnum, tædia tollit.
Auditus vocem, vires producit & auget.

De venæ sectione, quam φλεβοτομίαν Græci vocant, iam agitur: Ac primo quidem huic rei accommodata ostenditur ætas, annus nimirum decimus septimus, vel vt aliis placet, decimusquartus. Pueris namque vsque ad quartumdecimum ætatis annum sanguis mittendus non est: carnem enim habent teneram & facile perspirabilem. Quod Galenus libro nono, capite decimoseptimo, method. medend. his testatur verbis: Puerorum, inquit, substantia omnium facilime digeritur ac dissipatur, propterea quod est omnium humidissima: & nulla frigidior, hoc est, omnium minime frigida. Quo minus vacuantis præsidii eget, cum habeat ex se ipsa, vnde naturaliter vacuetur. Idem etiam libro 11. capite 14. eiusdem operis de synocho loquens confirmat. Si in puerum incidat, qui quartumdecimum annum hactenus non attigit, mitti illi sanguis non debebit, propterea quod tantillis, cum præsertim calidi ac humidi sint, plurimum corporis substantiæ quotidie defluat ac digeratur. Ita quod ex incidenda vena moliendum nobis fuerat, id vltro nobis ex curandi corporis natura præstatur. Quanquam Auenzoarus memoriç dederit, se filiolo trimo venam dissecuisse, atq; hunc à morte tali remedio liberasse. Quod si corpus decimumquartum annum ex- *Auerrh. lib. 7. cap. 3. collectan.*

cesserit, æstimandum est, qualisnam eius natura sit, num gracilis, spissa, dura, & copiosi sanguinis, an contra. Atque ita in priore missionem sanguinis adhibebis: in secunda, nequaquam. Senibus quoque post septuagesimum annum, si multi sanguinis fuerint, viresque robustas habuerint, ac morbus ita iubeat, venam secabis. Quod si in hac ætate constitutis, vires parum validæ sint, & sanguine non admodum abundent, in totum ab huiusmodi euacuatione arcendi sunt. In his enim cum, Galeno libro quarto, capite decimo, de sanitate tuend. teste, sanguis bonus exiguus sit, crudi vero humores plurimi, incisa vena bonum sanguinem emittit: malum vero qui in primis maxime venis circa iecur, & quod mesenterium vocant, colligitur, in totum attrahit corpus.

Secundo loco vnicum innuitur ex phlebotomia incommodum: nempe quod vberior per ipsam exhalet spiritus. Quod certe Galenus in libello de scarificatione his ostendit verbis: Venam incidere sæpe in anno, minime commodum puto. Nam vna cum multo sangine vitalis spiritus excernitur. Hoc autem frequentius consumpto, & tota corporis moles perfrigeratur, & omnia animalia opera peius fiunt. Frequentior igitur venæ sectio maturam senectam, & hanc morbis grauioribus obnoxiam reddit: cuiusmodi sunt cachexia, hydrops, arthritis, tremor, paralysis & apoplexia. Impensius enim refrigerato natiuo calore, humidoq; primigenio imminuto viscera languescunt, cruditas dominatur, quæ tot malorum causa fit atq; origo.

Tertio versu traditur remedium reparando-
rum

rum ſpirituum, potus nimirum vini. Hoc enim ex omnibus celeriter ac ſubito nutrientibus, veluti ſupra capite 8. & 11. oſtendimus, principem obtinet locum. Quin ex cibo quoque, vt quarto docetur verſu, ſpiritus recuperantur: ſed lente, hoc eſt, tardius. Vbi ſciendum cumprimis, quod exhibendus ſit à venæ ſectione cibus concoctu facilis, optimi ſucci, ac plurimi nutrimenti, velut oua ſorbilia, & eiuſmodi. Eo moderatius tamen, vt libro ſeptimo, capite vigeſimoprimo, ad Almanſorem Rhazes præcipit, primo ac ſecundo die vtendum eſt: quippe concoctoria facultas, ſanguinis eductione debilis, multum ſuperare cibum nequit. Hinc Iſaacus in diætis ita ferme ſcriptum reliquit: Cibus ipſis minuendus, ſed potus augendus, reſpectu nimirum cibi, & non conſuetudinis: imo vero quam ante phlebotomiam minus bibendum eſt, quod virtus concoctrix debilior adhuc ſit, quam vt copiam eius ferat.

Quarto demum loco vndecim moderatæ atque tempeſtiuæ phlebotomiæ enumerantur commoda.

Primum, quod viſus aciem roboret, clarioremq; reddat: imminutis enim & detractis per phlebotomiam humoribus, quorum effumatione oculorum claritas obſcurabatur, viſus neceſſario roboratur ac reficitur.

Secundum, quod cerebrum expurget, integritatem menti reſtituat, & ingenii excitet aciem: idq; conſimilem omnino ob cauſam.

Tertium, quod medullas excalfaciat: ſuperfluas namq; humiditates, quarum confluxu infrigidabantur, abſumit.

Quartum, quod viſcera, id eſt, interiora expurget: leuata nāmq;,quæ corpus noſtrum regit natura exoneratáq; ſanguine, quo velut ſarcina premebatur, haud ægre crudos in interioribus detentos humores concoquit & euincit.

Quintum, quod vomitus & alui profluuia cohibeat: humores enim ab interioribus ad externas reuellit partes. Hinc ab Auicenna quarta 1. capite vigeſimo, ita ſcriptum eſt: Phlebotomia, propterea quod ad diuerſa trahit, naturam ſecundum plurimum retinet. Vbi tamen ſilentio prætereundum non eſt, quod in alui profluuio cubiti vena incidenda veniat: vt quæ citiſſime conſpicuam nonnunquam adferat vtilitatem: quodſi contra ſeces, nempe in pede, nihil omnino profuerit. Accidit tamen aliquando, vt aluus venæ ſectione fluida magis fiat, idq́; duobus maxime modis: Vno quidem, quod naturæ onere per phlebotomiam ſublato virtus roboretur, adeoq; alias haud raro incitet euacuationes: Altero vero, quando alui profluuium oritur ex retentricis facultatis imbecillitate. Ea enim venæ ſectione augetur: quo fit, vt venter magis proritetur.

Sextum, quod ſenſus efficiat puriores: euaporationem enim ad caput, vnde ſenſus turbantur, imminuit.

Septimum, quod immodicis conferat vigiliis: ſiquidem humorum exuperantiam, vnde acres ſubinde atq; diuerſi ſurſum feruntur fumi, qui ſomnum impediunt, euacuat.

Octauum, quod tædia, id eſt, nimiam corporis grauitatem ſegnitiemq́;, ſiue laſſitudinem tollat: leuat namq; quæ corpus noſtrum regit naturam,

itam, exoneratq; humorum multitudine, qui-
us velut onere quodam grauissimo premeba-
ır. Melancholia quoq;, quæ præcipua quædam
ediorum ac grauitatum causa existit atque ori-
o, vna cum sanguine educitur: quippe fæx eius
st & sedimentum.

Nonum, quod audiendi difficultatem corrigat:
nminuit enim redundantiam humorum, vnde
rassi ac flatuosi sursum euecti spiritus audito-
os obturant meatus.

Decimum, quod voci conferat: subtrahit nam-
ue superfluas humiditates, quibus vocalis ar-
:ria immodice irrigata raucas edebat voces.

Undecimum, quod vires reficiat augeatq;: si-
uidem corpora humorum exonerato multitu-
ine vires recreantur & augentur.

QVIBVS MENSIBVS conueniat, quibusve noceat Phlebotomia.

CAPVT XCIIII.

TRes insunt istis, Maius, September, Aprilis,
Et sunt Lunares, sunt velut Hydra dies.
Prima dies primi, postremaq; posteriorum,
Nec sanguis minui, nec carnibus anseris vti.
it senium atq; iuuenta licet, si sanguis abundat,
mni mense probe confert inciso vena.
Hi sunt tres menses, Maius, September, Aprilis,
n quibus eminuas, vt longo tempore viuas.

Tria hoc in loco traduntur. Ac *primum* qui-
em, quod tres menses sunt lunares, nempe Ma-
us, Aprilis, & September, ipsisq; dies quidam
nsint, quibus venam incidere nefas habeatur:
Maii

Maii ſcilicet primus, & reliquorum trigeſimus
Id vero vulgo quidem ita creditur, cum reuer
fictum atq; à veritate alienum ſit. Siquidem &
his ipſis diebus, modo conſtellatio non deter
reat, venam ſecare nihil impedit. Vanum item
ac errore plenum eſt, & quod de anſerum eſ
ſubiungitur, magisq; faſcinationi tribuendum
vel tractum forte à Iudæorum conſuetudine eſſ
exiſtimandum.

Secundum, quod ſenibus æque atque iuueni-bus ſingulo quoque menſe, modo in venis ſan-guis abundet, ac morbus ita iubeat, ſanguinem ſubtrahere fas ſit: vt in quibus non facile dige ratur diſſipeturq; ſubſtantia, & boni ſanguini adſit copia.

Tertium, quod phlebotomia pro conſeruand ſanitate adminiſtranda ſit in aliquo horũ trium menſium: in Aprili ſcilicet, aut Maio, aut Se-ptembri: differenter tamen. In Aprili enim a Maio, iecoraria incidenda venit, ob exundan-tem nimirum ſanguinis copiam: eſt enim tem-pus vernum. In Septembri vero lienaris: ſiqui-dem per id tempus, cum ſit autumnale, atra bi-lis nonnullis plus cæteris colligitur.

DE IMPEDIMENTIS phlebotomiæ.

CAPVT XCV.

Frigida natura, & frigens regio, dolor ingens,
Balnea poſt coitum, minor ætas, atq; ſenilis,
Morbus prolixus, potus, repletio & eſca,
Si fragilis, vel ſubtilis ſenſus ſtomachi ſit.
Et faſtiditi tibi non ſunt phlebotomandi.

Duo

Duodecim hic recenſentur impedimēta phlebotomiæ.

Primum, frigida hominis natura: quippe quæ venæ ſectione augeatur. Fundamentum enim caloris innati, ſanguis eſt: hoc igitur per phlebotomiam imminuto & calorem innatum imminui, totumq; corpus grauiter refrigerari neceſſe eſt. Galen. capite ſexto de curand. rat. per ſang. miſſionem.

Secundum, regio impenſe frigida: Hæc enim largam vacuationem, qualis phlebotomia eſt, haud ſuſtinet: quod corpus detracto cum ſanguine natiuo calore ſatis antea refrigeratum magis ſubinde refrigeret. Præterea nec calida nimis regio venæ ſectionem tolerat: quod ſua caliditate vires diſſoluat ac humores diſcutiat. Tempus etiam anni mittendo ſanguine expendendum, num ſcilicet calidum ſit, aut frigidum. In frigido enim tempore corpus refrigeratur: ideoque ſanguinis miſſionem impedit. Quid enim attinet corpus antea abunde ſatis refrigeratum ſanguinis detractione magis refrigerare? In calido tempore improbe vacuati ſyncope & reſolutione intereunt: quippe calor ambientis è corpore foras euocatum ſpiritum digerit, reſiccatque corporis habitum & imbecilliorem reddit. Quocirca tum omnino à ſanguinis miſſione abſtinendum erit. Quod Galenus libro vndecimo, capite 4. method. medend. his verbis confirmat: Et omnino quidem non mittes in tempore æſtatis, & regione æſtuoſa, & cœli ſtatu calido ac ſicco. Proinde eadem eſt temporis, quæ regionis, conditio.

Tertium, dolor ingens, ſub quo & nimia corporis

poris inflammatio comprehenditur. In his eni
secta vena multa seditionem & agitationem
humoribus excitat: phlebotomia nimirum a
trahente ac vacuante humores, dolore vero a
que inflammatione contranitentibus, adque
rapientibus. Siquidem dolor omnis & calor a
trahunt influxumq; humorum efficiunt: quo f
vt inflammatio augeatur, & natura magis deb
litetur. Et hoc quidem, vbi temperatior & arti
ficialis fuerit phlebotomia. Si vero aceruatim
vel ad animi deliquium vsque fiat, in prædicti
casibus plurimum adfert emolumenti. Quip
pe hoc præsidio feruentis sanguinis copia in ma
ximis inflammationibus educitur, & laboran
phlegmone pars refrigeratur. In vehementi
simis autem doloribus ideo sanguinis missi
confert, quod sanguinis confluxum, dolorem
rescindendo, inhibet. Accedit quod excreto
ria facultas causam dolorem excitantem eli
cere properans phlegmonem interdum excitet.
Quum enim primis suis conatibus nihil profe-
cit, vehementius aggressa quod infestat expel-
lere sanguinis aliquid ex superpositis partibus
in afflictam simul exprimit, vt copiose libro 23.
methodi medend. capite tertio Galenus osten-
dit. Quapropter ne id accidat, sanguinem mit-
tere expedit. Et hæc fuit intentio Galeni com-
mentar. 23. libro 1. aphoris. vbi sic scriptum reli-
quit: In ardentissimis febribus si vsque ad animi
defectionem sanguis mittatur, statim totius
corporis habitus refrigeratur & febris extingui-
tur. In maximis vero doloribus nullum maius
noui remedium, quam vsque ad animi defectio-
nem euacuare. Lege plura apud eundem libr. 9.
me-

methodi medend. capite 4. & in libro de curan. rat. per sanguin. missionem capit. 11. & Leonhartum Fuchsium libro 2. Sect. 5. capite 4. & 6. Institut. medic.

Quartum, Balneum, & maxime quidem διαφορητικὸν, id est, resolutiuum. Hoc enim cum Galeno in libro de vtilitate respirationis, capite septimo teste, spiritus ex toto corpore euacuet, adeoque vires debilitet, phlebotomiam impedit. Nam plurimum & repente euacuare periculosum est, inquit Hippocrat. libro secundo aphorism. 51.

Quintum, coitus: post quem prohibetur incisio venæ, quod is corpus iam plus æquo excalfecerit, vires deiecerit ac debilitarit. Porro quonam modo Venere vires dissoluantur, diserte admodum Galenus libro 1. de semine, capite 25. his demonstrat verbis: Circa tempus, inquit, concubitus testes ex venis seminarium humorem, quantum eius in ipsis continetur, trahunt. Est autem modicus hic, & ad roris similitudinem sanguini ammixtus: huiusmodi autem illæ opus habent. Violenter igitur eo per testiculos, vtpote potentiori facultate præditos, quam venæ detracto, venæ ipsæ rursus à supra positis reuellunt: hæ vero rursus ab his quæ deinceps sitæ sunt, deinde hæ rursus à vicinis, atque hoc fieri non cessat, donec ad omnem corporis particulam transsumptio perueniat, adeo vt omnes totius animalis partes proprio alimento euacuentur. Reuellit enim semper id quod perfecte est euacuatum, ab eo quod plus habet velut violenter eripiens. Hoc igitur quum semper fiat, & omnia velut in choro inter se mutuo participent in

tan-

tantum ſane omnia vaſa, ac partes totius animalis euacuari neceſſe eſt, donec fortiſſima ex omnibus pars depleatur. Neq; vero ſolam ſeminariam humiditatem ab omnibus animalis partibus auferri continget hoc tempore, ſed etiam ſpiritum vitalem. Nam & hic ex arteriis vna cum ſeminali humiditate euacuatur. Quare nihil mirum eſt, immoderato coitu vtentes imbecilliores reddi, à toto corpore vtroq; ſynceriſſimo ablato, accedente inſuper voluptate, quæ ipſa per ſe ſufficiens eſt vitalem firmitatem diſſoluere, adeo vt iam quoſdam ex nimia voluptate ac iucunditate mortuos eſſe conſtet. Quæ omnia Marſilius Ficinus libro primo de ſanitate tuenda, capite ſeptimo, his etiam confirmat verbis: Venereus, inquit, coitus ſi vel paululum vires exceſſerit, ſubito exhaurit ſpiritus, præſertim ſubtiliores, cerebrumq; debilitat, labefactat ſtomachum atque præcordia, quo malo nihil ingenio aduerſius eſſe poteſt. Curnam Hippocrates coitum comitiali morbo ſimilem iudicauit? nisi quia mentem, quæ ſacra eſt, percellit, tantumq; obeſt, vt Auicenna in libro de animalibus dixerit: Si quid ſpermatis ſupra quam natura toleret, coitu profluat, obeſſe magis, quam ſi quadragies tantundem ſanguinis emanarit, vt non iniuria priſci Muſas atq; Mineruam virgines eſſe voluerint. Plura de hoc lege apud Galenum, capite octuageſimoſexto artis medicinalis, Paulum Æginetam libro primo, capite trigeſimo quinto, & Aëtium lib. 3. cap. 8.

Sextum, ætas, vel maior vel minor, quam phlebotomia requirit: qualis eſt infantiæ, & ſenii. Horum omnium meminit Auicenna 4. 1. capite 20

te 20. in hunc ferme modum ſcribens: Cauere debes à venæ ſectione in complexione vehemētis frigiditatis, & in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis doloris, & poſt balneum reſolutiuum, & poſt coitum, & in ætate quæ eſt minor 14. annis, quanto plus poteris, & in ætate ſenum, quanto magis poteris: niſi in figura conſiſus fueris, & in ſoliditate muſculorum & venarum amplitudine, & earum repletione, & colorum rubedine: hos nanque ex adoleſcentibus & ſenibus phlebotomare audebis. Adoleſcentes tamen ſecundum ordinem ad phlebotomandum paulatim prouehere debes cum pauca minutione.

Septimum, morbus prolixus: virtus enim temporis tractu exoluta nō tolerat venæ ſectionem, vt quæ à morbo plus ſatis iam debilitata phlebotomia facile exhauriretur. Galenus de curan. rat. per ſang. miſſ. capite 20. Idem Auicenna etiam loco citato confirmat: In corporibus, inquiens, quæ prolixas perpeſſa ſunt ægritudines, abſtinendum à venæ ſectione, niſi ſanguinis affuerit corruptio, quæ ad hoc te perducat: quoniam tunc ſanguinis ſubtractione vteris.

Octauum, nimia potus repletio.

Nonum, largior cibi ingeſtio: ſub qua inconcoctio, ſiue cruditas etiam comprehenditur: cauſa horum omnium eſt, vt ex Auicenna 1. 1. doct. 6. capite 3. colligitur, quod tria ſint materiam attrahentia, loca ſcilicet inanita, membrorum caliditas, ac totius corporis habitus. Sanguis igitur ſi ſic affectis mitteretur, venę proprio & commodo deſtitutæ nutrimento, quod nondum in

ventriculo ac hepate concoctum est attraherent, hoc vero in membra raptum non corrigeretur. Siquidem tertia concoctio, vt Galenus autor est, non emendat erratum secundę, nec secunda primæ. Atque interim excrementorum copiam in corpore, ac inde tandem ægritudines prouenire necesse est. Tanto igitur tempore differenda est phlebotomia, quantum satisfacere tum ad eorum concoctionem, tum vt excrementa descendant, videbitur.

Præstiterit tamen intemperantibus vinosisq; ac ventri gulæq; deditis, vt capite sexto libri de curand. rat. per sanguin. missionem Galeno visum est, à venæ sectione in totum abstinere, vt quos neque purgatione, neq; sanguinis missione magnopere adiuueris. Nam per vitæ intemperantiam, crudorum humorum copiam ocyssime colligunt: verum his ne manum quidem admouere tentandum est. Quorsum enim attinet apud vulgum infamare præsidia, quæ multis fuere saluti? Galenus libro vndecimo, capite nono, method. medend.

Decimum, fragilitas, id est, debilitas virtutis: quippe sanguine misso virtus semper iis extreme concidit, nec postea reuocari recolligiq; potest. Galen. cap. 6. de curan. rat. per sang. miss. & lib. 11. cap. 14. meth. med.

Vndecimum, os ventriculi supra modum sensile: sub quo imbecillum etiam comprehenditur, & quod amara bile redundat: ob hæc enim multi in venæ sectione ante iustam euacuationem per initia statim animo destituuntur.

Porro os ventriculi magno sensu præditum esse ex eo maxime conijcitur, inquit Auicenna,

quod

quod acria mordaciaque citra offensionem non facile trāsglutiat. Imbecillitatem arguit deiecta cibi potusque appetentia. Amaræ vero bilis redundantiam, oris amaritudo, nauseæq; perseuerantes, & bilis frequētiores vomitus ostendunt, Hæ itaq; indicationes à sanguinis subtractione dehortantur. Siquidem humores venæ sectione exagitati sic affectis ad os ventriculi haud raro, ceu ad consuetum locum, confluunt: sed cum id membrum debilius iam sit, quam vt tali humorum confluxui resistat, multa omnino ex sanguinis missione contrahunt mala. Et hæc vna causa est, cur multi ex ipsis animo liquantur. Bilis namque in stomachum refusa morsu suo cor nonnunquam ac cerebrum εἰς συμπάθειαν, id est, in consensum trahit, syncopenq; parit, quandoque vero subitam etiam adfert mortem, Galenus libro 9. capite 5. method. meden. & Auicenna loco citato.

Duodecimum, nausea: in hac enim si sanguis mitteretur, venæ exhaustæ prauam illam ac nauseosam ad se facile attraherent materiam. Neque ob dictas solum causas, sed ob alias etiam non paucas à phlebotomia interdum abstinemus.

Ac primo quidem ob αἱμορροΐδων mensiumque fluxum. Quod certe Galenus libro nono, capite quinto, method. medend. his innuere verbis voluit: Si tempore, inquit, mittendi sanguinis menses moueri cōtigerit, siue etiam hæmorrhois sit reclusa, si inspecto fluentis impetu ipse satis fore videbitur, qui solus quod requiris, vacuet, naturæ rem omnem permittes: sin minus, tantum ipse detrahes, quo ex coniunctis ambo-

bus perficiatur quod postulas. Nonnunquam tamen reuulsionis etiã causa in immodicis sanguinis è naribus, vtero, sede aut thorace eruptionibus venæ sectio citissime conspicuam adfert vtilitatem.

Deinde ob corporeæ constitutionis raritatẽ, hoc est, humidam calidamq; temperaturam. Eius enim substantia celerrime in ambientem dissipatur, alias in halitum sensibilem, alias in perspirationes, quæ visum fugiant, sed ratione deprehendantur. Itaque etiam huius causa aut prorsus venam non secabimus, aut parũ detrahemus. Galenus libro nono, capite decimoseptimo method. medend.

Tertio, ob lentorem ac cruditatẽ humorum, hæc enim venæ sectione augentur. Vnde in diutinis morbis sanguinis missione vtendum non est, ne cruditas scilicet augeatur, virtus debilitetur, & morbus eosq; producatur, vt nequaquam postea curari queat. Hinc præcipit Auicẽna, vt in morbis chronicis pharmacia venæ sectioni præmittatur, & non contra, licet vtraque opus habeant ægrotantes.

Cruditas porro humorũ duabus potissimum de causis accidere solet. Primum quidem ob aggrauantem humorum copiam, quæ innatum calorem velut suffocando in tantum debilitat, vt ipsos euincere postea nequeat. Et in hac phlebotomia vti licet, quemadmodum id ipsum Alexander Trallianus libro 9. capite 2. in curatione Anasarcæ his confirmat verbis: Omnium curatio à vacuatione incipienda est, sed Ascitis quidem dicti aut Tympaniæ à sola purgatione. Cui autem Anasarca nomen est, ea venæ sectionem

inter-

interdum requirit, vt quæ ex ſanguine frigido naſcatur. Ac frigiditatis quidem ratione illa nõ indiget, ſed quoniam copiæ detractio naturam leuat, vt hæc minorem illam effectam facile ſuperet, non alienum, ſed rationi conſentaneum eſt, hic quoq; venæ ſectione vti. Videmus enim quod etiam ignis externus, cum à lignis viridibus propemodum extinguitur, refocillatur rurſus ſi illa quæ ipſum ſuffocabant auferãtur. Deinde vero ob caloris innati debilitatem, vt hominibus frigidæ naturæ, quales à diutino morbo conualeſcentes cumprimis ſunt, & ſenes, phlebotomia ex vſu non eſt. Subtracto enim ſanguine, qui fomes natiui caloris ac vitæ theſaurus eſt, neceſſe eſt vt corpus vehementius refrigeretur, humorumq; cruditas augeatur. Sanguis igitur ipſis, vt humores concoquat & euincat, relinquẽdus eſt. Quinetiã poſt χόλεραν, diutinos vomitus, διαῤῥοίαν, inediam, vigilias, labores vehementiores, & vno verbo, poſt omnia quæ corpus impenſius calfaciunt exiccantq; ac vires diſſoluunt, à venæ ſectione abſtinendum, vt copioſe admodum docet Rhazes libro 6. capite 11. ad Almanſorem.

QVÆ CIRCA VENÆ SEctionem obſeruanda.

CAPVT XCVI.

HÆc facienda tibi quando vis phlebotomari,
Vel quando minuis, fueris vel quando minutus,
Vnctio, ſiue lauacrum & potus, faſcia, motus,
Debent non fragili tibi ſingula mente teneri.

Quinq; in ſanguinis miſſione obſeruanda eſ-

ſe hoc loco traditur: & ex ipſis alia quidem prius quam vena tundatur, quædam interea dum ſanguis emittitur, nonnulla vero eo ſubtracto.

Primum eſt vnctio: alias enim membrum in quo vena incidi debet, oleo irrigatum fricamus, vt tepore eius ſanguis reddatur fluxilis: interdum ipſi etiam φλεϐοτόμῳ ſiue ſcalpello olei nonnihil allinimus, vt inflictum dolorem mitiget: Quandoque vero & vulneri olei cuiuſpiam parum illinimus, quo nimirum cicatrice tardius obducatur, humoresq; in venis relicti liberius expirent, & mali fumi diſcutiantur.

Secundum, potus: & præcipue quidē vini. Hoc enim cum in ipſa ſectione, ſi ſyncope obuenerit, tum poſt eam etiam ad boni ſanguinis generationem ſpirituumque recuperationem conuenientiſſime exhibetur. Supra cap. 8. & 10.

Tertium. lauacrum, id eſt, balneum: quo certe per biduum aut triduum ante & poſt ſanguinis miſſionem vti conceditur, nequaquam vero eodem die. Ante quidem, in illis quos craſſorum humorū copia aggrauari ſuſpicio eſt: hos enim balneum incidit, mobileſque facit: ob eandem etiam cauſam paululum dimoueri ante phlebotomiam conuenit, & aſſumere nonnihil ſyrupi acetoſii. Eodem quoq; tempore membrum incidendæ venæ fricandum eſt, vt humores è propinquis venis ad locum ſectioni deſtinatum alliciantur, & ad exitum properent. Poſt vero emiſſionem ſanguinis, valet ad humorum vaporumque reliquias diſcutiendas. Verum eo ſuperſedere in ipſo die oportet: cutem enim nimis reddit mollem, quo fit vt plaga facilime cedat, quod non eſt citra periculum.

Quartum, fasciæ, hoc est, ligatura, ex pannis scilicet lineis, quas tam ante, quam post venæ sectionem administrari oportet. Ante quidem, & vt inde venæ incrassescant, conspicuæque magis fiant, & ad humores ad constitutum incisioni locum facilius prolectentur. Post vero, ad sistendũ reprimendumque fluxum.

Quintum, motio siue inambulatio, moderata nimirũ ac tranquilla: qua quidem & ante & post venæ incisionem vti conuenit: ante quidem, vt humores dissoluãtur extenuenturq;: post vero, ad dissipandas humorum reliquias.

Ea hodie apud vulgum inualuit consuetudo, vt venæ ieiuno fere ac vacuo incidantur stomacho: sed hoc ipsum Doctoribus quibusdam minus probatur, vt quibus conducibilius esse videatur, vt ouum molliusculum siue sorbile cum haustulo vini prius exhibeatur, idq; circiter horam nonam, vel decimam ante meridiem, ac confestim deinde vena incidatur. Natura enim stomacho existente vacuo, ne alimento destituatur, sanguinem pertinacissime retinet. Contra vero pauculo eoque exigua mole plurimum nutriente (cuiusmodi vinum & oua sorbilia cumprimis habentur) ingesto cibo, eundem facillime exire patitur.

Porro quod ad diei, in quo fit venæ sectio, tempus attinet, sciendum sanguini mittendo conuenire maxime tempus matutinum, sic tamen vt non protinus excitis è somno, sed horam vnam antea vigilantibus vena secetur. Quibusdam etiam posteaquam rerum solitarum quidpiam obierunt, siue in ludo literario, siue in officina, siue in foro, siue in ædibus, sangui-

Oribas. lib. 1. cap. 11. Synops. ad Eusta. Aetius li. 3. cap. 6.

nem auferre expedit. Ægris autem nullum est venæ sectionis præscriptum tempus, quamobrem nec per noctem sanguinem mittere iis, si morbus sic expetat, verearis. Sic Galenus in libro de curand. rat. per sanguin. miss. capite decimotertio & vigesimo, & in præsagio experientia comprobato, capite 4.

DE QVIBVSDAM PHLEbotomiæ effectibus.

CAPVT XCVII.

EXhilarat tristes, iratos placat, amantes,
Ne sint amentes phlebotomia facit.

Hic tres phlebotomiæ referuntur effectus.

Primus, quod contristatos exhilaret, ac lætos reddat.

Secundus, quod animos iratorum placet reconciliet q;. Ac vtriusq; quidem causa est, quod hæc, scilicet ira, maxime fiat, cum sanguini admiscetur multum flauæ bilis, illa vero nempe tristitia, cum multum melancholiæ sed: horum humorum vterque vna cum sanguine per phlebotomiam educitur, ergo, &c.

Tertius, quod præcaueat, ne amantes ob rabidos quosdam appetitus ad insaniam adigantur: humores enim à capite ad partes subiectas reuellens expellit.

Ob quinq; porro causas venæ sectio adhiberi solet, quarũ vna tantum directa est, reliquæ vero omnes indirectæ.

Directa sane habetur sanguinis vacuandi causa ipsius abundantia, sed cum is vtilis sit naturæ, probe hanc administrari conuenit, sic vt quod

inutile naturę sit emittat. Fit autem sanguis naturę inutilis bifariam, vel cum propriam qualitatem ad vnguem non seruat, nec amplius nutrire sicut prius, cum vtilis esset, potest, vel ita multitudine creuit, vt aut vires premat, aut tum venas, tum arterias vel distendat, vel findat, vel obstruat. Ac in his quidem missio sanguinis vtilis est, ceu vacuantium præsidiorum vna. Differenter tamen adhibenda est. Siquidem in sanguinis multitudine copiose detrahere, in reliquis vero pauca vacuatione vti oportet. Hinc est quod libro nono, capite decimo, method. medend. Galenus in hunc prope modum scriptum reliquit. Si sanguis vitiosus in corpore fuerit, paulatim quod vitiosum est, vacuare oportet, & paulatim inuicem quod salubre est pro eo reponere. Vocant medici eiusmodi vitiosi succi curationem Grece ἐπίκρασιν Huic subscribit Alexander etiam Trallianus libro nono capite secundo, his verbis: At hoc non vna vice faciendum est, ne vires deiiciantur. Etenim quamuis id quod vacuatur recrementitium est, tamen vniuersa ac subita mutatione magis offendit. Satius igitur est paulatim & tuto euacuare, quam festinando perturbandoque vna cum morbo etiam ægrum è medio tollere. Atque hinc certe liquet, quam peruerse phlebotomia abutantur qui vitiosum sanguinem studiose auferunt tam diu dum bonus effluere cœperit, cum vniuersus forte sanguis citius erupturus sit, quam bonus appareat. Paucam igitur esse decet, & vt Galenus præcipit, in eiusmodi casibus ante venæ incisionem ἐπικράσει vtendum est, hoc est cibus exhibendus est probum generans sanguinem,

quo nimirum in vitiosi locum bonus succe-
ac paulo post sanguis extrahendus est modic-
Hæc quidem directa dicitur phlebotomia: qu
per se fiat, ad euacuationem illius quod pe
venæ sectione euacuari debet: nempe ad mu
tudinis humorum, siue sanguinis euacuatio
principaliter tamen, secundum quod cum
sunt alii humores.

Reliquæ quatuor dicuntur indirectæ: & ad
nistrantur vt humorum vehementiorem imp
ad diuersam reuocent partem, vel ad latera
riuent.

Prima, adhibetur ob magnitudinem mo
siue vehementiorem apostematis cuiuspiam
flammationem. Nam in apostemate vehemen
inflammationis, in febribus, & doloribus ma
mis, non inuenitur excellentius remedium
sectio venæ, teste Galeno lib. 1. aphor. comm
tar. 23.

Secunda, vt materia alliciatur ad locum,
quem euacuanda est: vnde in mensium atqu
hæmorrhoidon suppressione saphena aperien
est, quemadmodum in libro de curand. rat
sang. missionem capite 9. in hunc scribens mo
Galenus attestatur: Plenitudines à suppre
mensibus ortas omnino per crura euacuabis,
ue venam secare oporteat, siue scarificare. Se
enim in cubito venæ mulierum reuellere pur
tionem assolent.

Tertia, vt humores deriuentur ad partem
oppositam loco, ad quem sua sponte rapiunt
& hoc quidem, vt materia à membro, in qu
confertim ingruit, auocetur reuellaturque:
propterea in immoderatiore mensium fluxu

cam

amus basilicam, id est, interiorẽ cubiti venam, næ hepatitis etiam vocatur, vt reuulsa materia d locum oppositum à fluxu suo diuertatur.

Quarta, vt portiuncula materiæ quapiam per enæ incisionem euacuata, natura residuum e-incere valeat. Atque ita tandem venam inci-ere conuenit, vbi repletio in corpore fuerit, ne eneretur apostema, virtute scilicet imbecilliore cistente, quam vt vniuersam illam humorum dundantiam simul moderetur ac regat. Ideo ortiunculam eius emittimus, ne ob naturæ im-otentiam imbecillitatemque in debiliores par-s ingruens inibi abscessus aut tumores præter aturam excitet.

E SCISSVRÆ QVANTI-tate in venæ sectione.

CAPVT XCVIII.

Ac plagam largam mediocriter, vt cito fumus
Exeat vberius liberiusq́; cruor.

Hic vnicum habetur præceptum de scissuræ uantitate in venæ sectione: nempe vt ea me-iocriter sit ampla: quo nimirum crassior san-uis ac fumi liberius exeant. Fissura enim stricta xistente tenuior sanguis duntaxat effluit, cras-o intus remanente. Vbi hoc quoque sciendum, uod in venæ sectione aliquando amplum, non-unquam vero arctum infligere vulnus opor-eat. Et amplum quidem, tribus maxime de cau-s. Primo, cum humores sunt crassi, & crassior nguis educendus est: vt facilius exire queat. inc melancholicis etiam amplũ infligendum t. Secundo, ob temporis ac regionis frigidita-

tem:

tem: per eam enim humores crassescunt, q
per hyemem, sic necessitate iubente, amplo
tius vtendum est vulnere. Tertio, ob redun
tiam humorum, qui melius certe amplo, q
arcto, euacuantur vulnere. Contra vero arc
vulnus magis cõuenit, cum virtus imbecilla
ne scilicet immodice spiritus excernantur &
lor innatus extra modũ debilitetur. Eadem
benda est ratio in calido tempore, & cum
guis subtilis ac tenuis euacuatur.

QVÆ IN VENÆ SECTIO ne consideranda.

CAPVT XCIX.

Sanguine subtracto sex horis est vigilandum,
Ne somni fumus lædat tibi sensile corpus.
Ne neruum lædas, non sit tibi plaga profunda.
Sanguine purgatus ne carpas protinus escas.

Tria in venæ sectione consideranda esse
in loco traditur.

Primum, vt is cui vena secta est non dorm
ilico post phlebotomiam, nisi sex ad minus
ræ præterierint, ne fumi scilicet, quos som
efficit, sursum ad caput euecti cerebrum off
dant. Possunt tamen & aliæ adsignari causæ.
prima quidem, ne æger vertendo sese inter d
miendum supra membrum voluatur, in quo
na secta est, itaq; læsionem percipiat. Secu
ne inter dormiendum humores transfluan
partem ex scalpelli ictu dolentem, inibiq; a
stema generent. Siquidem patres dolentes
capite 95. artis medicinalis, & in libro de cur

per ſanguin. miſſion. capite ſeptimo, Gale- aſſerit, natura ſolent fluxionem ſuſcipere, & cipue quidem in ſomno. Auicēna vero hanc rt cauſam, nēpe quod ex dormitione phle- omiæ propinqua plerunq; accidat in mem- confractio. Dum enim huc & illuc inordi- atque inopinato voluūtur reuoluunturq; u, faſciæ diſſoluuntur: quo fit vt rectæ & ad- à recenti ſectione hiantes plagæ immodi- nonnunquam ſanguinis vim inſcientibus ndant: quod quam ſit vitæ diſcrimini con- tum, nemo eſt qui ignoret. Ad hæc fumida que excrementa per ſomnum intro rurſum incipalia reuocantur membra. Quinetiam tus, ſanguis & calor venæ ſectione ad exte- prolectati per ſomnum ad centrum retra- tur: atque ita certe haud raro cum ob venæ onē excitatam commotionem, tum ſomni que retractionem, ebullitio in humoribus ngit, ac inde febris tandem accenditur. Sa- itur liquet, confeſtim à venæ ſectione non dormiendum: præſertim ſi interea nihil cibi ingeſtum fuerit. Quod ſi vero à cibi otione in vnam atq; alteram horam, imo & uſculas (ſi ita patitur animus) ſomno in- eatur, nihil aut parum admodum offendit. idem exagitatio humorum tanto temporis o ad plenum contrahi ſedariq; poteſt. Sa- amen fuerit à ſomno abſtinere: aut certe a neceſſitas dormire omnino cogat, quam iſſimo vti ſomno, adhibita ſemper cautio- nadam, ne diſcinctæ faſciæ ægrotantes in liſcrimen adducant. Nonnulli hanc quo- adſignant cauſam, nempe quod materia

per

per somnum crassescat, confractioque in mem-
bris eueniat, perinde atque in quartanæ typ-
ob materiæ crassitiem frigiditatemq; solet. Tu
nerui præterea atque lacerti frigidi sunt: fum
igitur ad ipsos perlatus in somno, in quo cal
naturalis totus in profundum corporis retrah
tur, crassescit simul & refrigeratur: is sic refrig
ratus & crassior effectus frigiditatem quoq
& crassitiem, siue confractionem cum membr
communicat. Simile namque à simili facile af
citur. Et hæc quidem de somno phlebotom
propinquo, & non de remotiore intelligen
veniunt.

Secundum, ne venæ sector profundam nim
incutiat plagam, ita vt scalpello neruum, aut a
teriam venæ iunctam attingat. Nerui enim pu
ctura ob sentiendi præstantiam, ob idque quo
cum principio pars hæc continuitatem habe
prompte dolorem accersit, quem necessario c
mitatur humorum defluxio, hanc excipit phl
gmone, quam ex necessitate deinde non soli
quidem puncti nerui, sed totius etiam instr
menti consequitur conuulsio, & inde acerbis
ma tandem mors, vel ad minus membri, vt po
brachii aut digiti, &c. amissio. Quod Corneli
Celsus libro 2. capite 10. his etiam verbis sign
ficare voluit: Iuncta est, inquiens, vena arteri
his nerui. Ita si neruum scalpellus attigit, sequ
tur neruorum distentio ea quæ hominem cr
deliter consumit. Lege Galen. cap. 92. artis m
dicinalis, & lib. 1. cap. 2. de motu musculorum
lib. 6 cap. 2. method. medend. Porro ex arter
punctura fluxus sequitur sanguinis arterial
difficilimæ curationis.

T

Tertium, ne is cui vena secta est, protinus à missione sanguinis cibum sumat, sed expectet dum humorum exagitatio sedetur, ne cibus nondum concoctus ad subueniendum membro læso cum sanguine simul attrahatur. De hoc Galenus libr. cap.10. de sanitate tuenda.

QVÆ POST PHLEBOTOmiam vitanda.

CAPVT C.

Omnia de lacte vitabit rite minutus,
Et vitet potum phlebotomatus homo.
Frigida vitabit, quia sunt inimica minutis,
Interdictus erit q; minutis nubilus aer.
Spiritus exultat q; minutis luce per auras,
Omnibus apta quies. & motus sæpe nociuus.

Hic quinque ab incisa modo vena cauenda esse præcipitur.

Primum, lac & lacticinia omnia. Siquidem ex humoribus venæ sectione agitatis ac commotis sine in ventriculum nonnihil transfluit. Lac item, quod per se alioqui corruptioni obnoxium est, sumptum dictisque humoribus admistum facillime omnino & corrumpitur, & dulcedinis ratione incoctum ac crudum ab inanitis venis attrahitur. Supra cap.7. *Lacticinia.*

Secundum, potus: quippe qui & ipse pari modo incoctus facile ab iisdem abripiatur. Supra capite 95. *Frigida.*

Tertium, frigida omnia, tam intro sumenda, quam foris admouenda. Eiusmodi autem communis sunt, alimenta frigidiora, potus frigidus, balnea

balnea frigida ambientis nos aeris frigiditas, veſtium exilitas, ſuper petram nuda ſeſſio, capitis ac pedum frigiditas. Hinc enim corpus, calore nimirum innato plus ſatis iam venæ ſectione imminuto, præter modum refrigeraretur.

Nebula. *Quartum*, ne is, cui vena ſecta eſt, verſetur ſiue ambulet in aere turbido ac nebuloſo: hic enim eſt qui (vt ſupra capite decimoquarto oſtendimus) ſanguinem melancholicum efficiens animam contriſtat: ſed verſetur potius incedatque in aere lucido, claro atque ſereno. Hoc enim ſpiritus recreantur omnes, & iucundiſſima quadam voluptate diſtracti, ad eum ceu ſibi ſimilem promouentur.

Quintum, vt idem temperatam amplectatur quietem, motionemque vitet. Hæc enim humores venæ ſectione agitatos magis adhuc commouet, & vires vſquequaq; debilitat: illa vero commotionem contrahit ac ſedat.

Sunt qui tradant cauendum etiam eſſe à ſalitorum piſcium vſu, poſtquam vena alicui inciſa eſt ἀλφοὺς τε γὰρ πολλάκις καὶ ψώρας ἀπογεννῶσιν, id eſt, vitiligines enim & ſcabiem ſæpenumero gignunt. Simeon Sethi in Syntagmate de piſcibus.

QVIBVS MORBIS ET ÆTATIBUS phlebotomia conueniat, & quantum ſanguinis quoque tempore detrahendum.

CAPVT CI.

Principio minuas in acutis, perperacutis.
Ætatis media multum de ſanguine tolle.

Sic

Sit puer atque ſenex, tollet vterque parum.
Ver tollat duplum, reliquum tempus tibi ſimplum.

Quatuor phlebotomiæ præcepta hoc loco traduntur.

Primum, vt in principio acutorum & peracutorum morborum vena incidatur: pro cuius pleniore intelligentia ſciendum initio, peracutum morbum eſſe duplicem: exquiſite peracutum, qui vltra quartum non producitur diem (hunc recentiores Medici barbaram ſectantes medicinam, peracutum vocare ſolent.) Non exquiſite peracutum, cuius vigor in ſeptimo futurus eſt. Hi itaque morbi cum breues ſint, ac ſtatim ſummos, id eſt, maximos obtineant labores, neque inducias concedant, illico per initia curandi ſunt. Iidem porro, quod à calidis magna ex parte humoribus, ſanguine nimirum & flaua bile, naſcantur, venæ ſectionem potiſſimum expoſcunt. Hinc non temere Hippocrates libro quarto, de victus ratione in morbis acutis aphoriſm. 19. ita ſcriptum reliquit: In acutis morbis ſanguinem detrahe, ſi vehemens morbus videatur, florueritque ægrotanti ætas, & virium adfuerit robur.

Secundum, quod in ætate media ſiue florenti, ab anno nimirum 30. ad 45. vel 50. copioſius quam in aliis ſanguis detrahendus ſit. Etenim hic corpus ſolidum eſſe incipit, quod nequaquam tantum ſanguinis quantum ſolebat, in ſe traducit, ſed plus ſolito in venis relinquit. Quo fit vt eius ſubtractio incrementũ non impediat, neq; virium robur diſſoluat. Corpus namq; in ea

ętate neque augeri ſenſibiliter, nec imminui, ſed
veluti ſtare videtur.

Tertium, quod ſenibus ac pueris parum ſan-
guinis detrahendum ſit: vt per pueros intelliga-
mus etiam eos, qui pubertatis, hoc eſt, 14. ęta-
tis annum exceſſerunt. Nam vſque ad puberta-
tis initium tota illa ætas pueritiæ mollis eſt &
tenerior, quam quę phlebotomiam toleret: quo-
niam licet concoctio & nutricatio in iis liberali
ſit, tamẽ ſpiritus & ſanguis modicus, vtpote qui
continuo atque affatim in corpus, quod nutri
ſimul & augeri poſtulat, tranſſumitur: neque na-
tura citra noxam illius vacuationem ſuſtinere
poteſt: Nam eſto quod natura noſtra in ſolid
habitet, tamen ad immodicam omnem euacua-
tionem labefactatur, aut interit. Pubertas erg
primum ſanguinis miſſionem tolerat. Hic igitu
pro mutatione naturæ ſanguinem mittere lic
bit, neque tamen id facere decet affatim, ſed ad
modum breuiter.

Porro per ſenes eos inaudire oportet, qui ad-
huc in prima atque ſecunda ſenectute cõſiſtun
In his enim audacia mittendi ſanguinis paul
tim decreſcit, adeo vt in decrepitis, hoc eſt, po
70. annum ob virtutis imbecillitatem vix licea
Plura Galenus in libro 4. Hippoc. de vict. rat.
morbis acu. com. 19. & ibidem etiam Hieremi
Thriuerus Brachelius.

Quartum, quod dupla ſanguinis portio, reſp
ctu nimirum reliquorum temporum vere detra-
henda ſit. Tunc enim ſanguinem maxime cr
ſcere in corporibus noſtris apud omnes medic
næ ſcriptores in confeſſo eſt. Cæterum quod

P

primum præceptum attinet, regulæ nonnullæ circa ſanguinis miſſionem obſeruandæ ſunt.

Ac prima quidem, vt ab initio morbi non fiat phlebotomia. Medicus enim, vt capite 87. artis medicinalis, & comment. 22. lib. 4. aphor. Galenus adſerit, naturæ miniſter eſt. Sed natura ipſa nunquam in morbi principio, dum crudi adhuc ſunt humores, vllam vacuationem inſtituit. Ergo nec medicus ipſe in principio morbi, dum adhuc omnia cruda ſunt, vacuationem vllam moliri debet. Cruda enim cum vacuationi non obediant, grauia ea de cauſa ſymptomata excitant. Galenus comment. 22. lib. 1. aphor.

Fallit tamen hæc regula in tribus caſibus: Primo, quando noxii humores turgent, hoc eſt, ſua ſponte concitati ad excretionem nos adducunt: tum enim in principio etiam morbi nondum coctis humoribus vacuare licet, ne ſcilicet humores parum ſtabiles & ab vna parte ad aliam ſine ordine moti, ad principem aliquam partem decumbant. Raro autem accidit vt humores mobiles ab vna parte ad aliam tranſfluant, ſed plerunque ſunt in parte aliqua firmi ac fixi: ideoque non eſt in principiis morborum vacuandum, niſi rariſſime, hoc eſt, quando humores turgent. Hinc non temere 4. 1. cap. 20. & 22. 3. tract. 2. cap. 7. & 1. 4. tract. 1. cap. 33. ab Auicenna præcipitur, vt in principiis morborum venæ inciſio penitus dimittatur, vt quę ſuperfluitates extenuet, vt per corpus fluant ac ſano ſanguini permiſceantur, non extrahat tamen quod extrahi neceſſe erat: quo fit vt poſt temporis interuallum phlebotomiam repetere oporteat, interim eodem die, in-

terim postridie. Atque hinc profecto vires nimium debilitantur.

Secundo, in materiæ multitudine: hic enim circa principia quandoque, quemadmodũ comment. 29. lib. 2. aphor. Galenus testatur, venæ sectionem, nonnunquam vero & purgationem adhibere oportet, quo minorem iam factam materiam natura possit concoquere.

Tertio, in morbi magnitudine ac vehementia, vt in magno vehementissimique doloris apostemate: licet non sit multa in corpore materia, scilicet antecedens. Nam repellendus humor est, ne apostema citius, quam par est, crepet aut aperiatur. Venæ igitur sectio, vt magna hæc & praua symptomata euitentur, circa initia statim adhibenda est. Quod Galenus libro decimotertio, capite vigesimo, method. medend. his innuere verbis voluit, inquiens: Itaq; incidenda in talibus affectibus vena statim ab initio, si modo tam valens virtus sit, vt sine noxa missionem sanguinis toleret, ac nihil prohibeat eorum quæ de secanda vena retulimus, sicuti vel crudi humoris copia, vel puerilis ætas, vel anni tempus, vel regio in qua sit extremus calor aut frigus. Non solum autem in morbis acutis, atque adeo inflammationibus, verum etiam in vulneribus & contusionibus particularum, præsertim nobilium, sanguis ex opposita parte mittendus est, vt inflammatio prohibeatur, etiamsi sanguis modicus fuerit.

Secunda, ne fiat phlebotomia in die motus ægritudinis, velut in crisi: vt in qua neq; venæ sectio, neque aliqua alia vacuatio tentanda sit: ne mate-

materia scilicet diuertatur à loco, ad quem natura ipsam, vt excernatur, pellit. Pari modo nec in ipso paroxysmo tale quippiam tentandum: recteq; commentar. 29. libro secundo aphorism. Galenus præcipit, vt morbo iam consistente neque venæ sectio, neque purgatio adhibeatur, quod coctiones morborum tunc maxime fiant: quæ melius in quiete, quam motu perficiuntur. Cæterum sicuti se habet status ad integrum morbum, ita & paroxysmus respectu dierum ἀπυρεξίας, id est, intermissionis: quemadmodum igitur in statu non est vacuandum, ita nec in paroxysmo.

Tertia, ne phlebotomia circa initia statim morborum fiat, quando crisis adhuc remota est. Sanguis enim insiti caloris fundamentum est, ipsum nimirum sustinens, licet cor generet, & spiritus ipse deferat: sed sanguis est fundamentum eius: ex ipso enim vt materia natiuus calor gignitur: per sanguinis igitur subtractionem calor, qui coquere materiam morbi debebat, vacuatur: quo fit, vt morbus in longum protrahatur, viriumq; robur deiiciatur, vt timendum sit, ne ob morbi diuturnitatem ac virium imbecillitatem natura succumbat.

Quarta, ne in corpore, cui stercus multum inter intestina cohibetur, phlebotomia adhibeatur. Tria enim sunt, velut supra capite 95. ostendimus, attrahentia: loca scilicet inania, membrorum caliditas, ac totius corporis habitus. Venæ igitur sanguinis missione exhaustæ à membris rursum propinquis attrahunt, quemadmodum & mesaraicæ è ventriculo: quo fit, vt aluus ma- *Auerrh. lib. 7. cap. 1. collect.*

magis cohibeatur, & materia in venis contenta corrumpatur. Meſaraicæ enim humiditatem è ſtercore penitus exugentes ipſum exiccant. Proinde molli clyſtere, aut ſubiecta glande æger prius vacuandus eſt, ne venæ putridam quampiam ſuperfluitatum eſſentiam ab inteſtinis venentur attrahantq́;. Galenus in præſagio experientia confirmato, cap. 5.

Quinta, vt ne frequens ac multa phlebotomia fiat: Hinc enim circa ſenium multi ac mali generantur morbi, ſicut eſt epilepſia, apoplexia, & paralyſis: ſiquidem ob ſanguinis & caloris imminutionem multę generantur phlegmaticæ ſuperfluitates, quæ dictas tandem ægritudines excitant. Hinc non temere vulgo dici ſolet: Qui in iuuentute phlebotomiam exercent, hoc eſt, ſanguinis miſſione citra neceſſitatem ſæpius vtuntur, ſenectutem deflebunt.

Sexta, ne venæ ſectio adhibeatur mulieri, cui menſes fluunt, aut vtero gerenti. Vtero gerenti quidem, ne abortiat: calor enim cibum concoquens venæ ſectione diminuitur, & alimentum fœtui ſubtrahitur, & maxime quidem ſi is auctior fuerit. Nam fœtus ex menſibus nutritur: cum autem non inueniat, vnde nutriatur, fame conficitur, & mouetur, & diſſoluitur, exciditq́; ex naturalibus vinculis: magis autem hoc contingit, ſi maior ſit fœtus, quippe qui maiori indiget alimento. Non inuenit autem, ipſo ſanguine miſſo. Plura de hoc Leonhardus Fuchſius comment. 31. lib. 5. aphor. Hippoc. Cui vero menſes fluunt, naturaliter ſcilicet & ſecundũ reuolutionem menſis, vena ſecanda non eſt, niſi in immodera-

deratiore fluxu, nempe ad reuellendam materiam. Sed quando naturaliter & secundum debitum naturæ cursum erumpunt, naturæ res omnis permittenda est. Supra cap. 95.

Septima, ne phlebotomia fiat post immodicam ventriculi perturbationem, infra & supra factam, quam χόλεραν Græci, Latini choleram etiam appellant: Barbaram sectantes medicinam cholericam & choliricam passionem nominant. Cum enim venæ sectione humores commoueantur, timendum, ne per hoc biliosus humor in ventriculum transfluens ipsum inflammet. Plura supra, circa finem capitis 95.

Postremo videndum etiam est, quibus hominibus phlebotomia conueniat: cuius sane rei regulæ etiam nonnullæ ponendæ sunt.

Ac *prima* quidem, quod hominibus delicatis, otiosis, desidiosam vitam agentibus, valde corpulentis & multum nutriente cibo vtentibus potissimum conueniat.

Secunda, quod illis etiam, qui sanguine abundant: quod quidem per vrinæ crassitiem cognoscitur. Abundantia enim sanguinis eam efficit crassam: flaua vero bilis, tenuem.

Tertia, quod iis quoque ex vsu sit, qui melancholico abundant succo: vnde multa melancholia naturali cum sanguine per corpus discurrente, quod ab ea sanguis in hepate adamussim non depuretur, purgationem antecedere debet phlebotomia, sequi vero purgatio. Duplex porro melancholia est, naturalis scilicet, & non naturalis. Quando naturalis abundat, cum sanguine simul discurrit, quare ad eius euacuationem, primum

quidem venæ ſectio adhibenda eſt: ab eodem enim calore, temperato nimirum, ſanguis & melancholia generantur: deinde vero poſt temporis aliquod interuallum, nempe poſt concoctionem, purgatio phlebotomiæ ſuccedet.

Quarta, quod illis cumprimis etiam conferat, in quibus periculum eſt, ne ob humoris redundantiam in corpore accidat calfactio, ebullitio & conturbatio. Nonnulli tamen per hanc regulam ſæpenumero falluntur. Quando enim calfactionem aliquam percipiunt, humorum ebullitionem adeſſe ſuſpicati, venæ ſectione ſtatim vtuntur, cum ex flauæ bilis feruore & incenſione hoc interim accedere etiam poſſit. In qua ſane tantum abeſt, vt calfactio & ebullitio per venæ inciſionem cohibeatur, vt magis etiam incitentur & augeſcant. Phlebotomia enim humores commouet, vt maiore deinceps impetu per corpus diſcurrant. In tali igitur caſu phlebotomia vtendum non eſt, niſi ſit ex humorum redundantia: quod quidem ex ſudoris multitudine dignoſcitur, & præcipue cum is matutino tempore oboritur. Aliqui enim non ſudant, niſi cum euacuatione opus habent.

Quinta, quod venæ ſectio illis potiſſimum adhibenda ſit, quibus vires adhuc firmę ſunt, quiq; ſanguineæ, & non frigidæ ac ſiccæ ſunt temperaturæ. Hinc Rhazes lib. 7. ad Almanſorem, cap. 21. Corpora, inquit, quæ venas habent amplas & conſpicuas, quæq; hirſuta ſunt, & colore inter rubrum fuſcumq; medio, adoleſcentium nimirum, iuuenum, & ſenum nondum decrepitorum, phlebotomiæ præſidia magis tolerare poſſunt. Pueris vero & infirmis vena ſecanda

canda non est, nisi maxima incumbente necessitate.

QVÆ MEMBRA, QVOQVE tempore venæ sectione vacuanda.

CAPVT CII.

VEr, æstas, dextras, autumnus hyemsq; sinistras.
Quattuor hæc membra, hepar, pes, cepha, cor, vacuanda.
Æstas hepar habet, ver cor, sicq; ordo sequetur.

Hic ostenditur, quæ membra quoq; tempore per phlebotomiam sint vacuanda.

Ac *primo* quidem dicitur, vere & æstate venas dextræ partis esse secandas: dextræ scilicet manus, brachii vel pedis. Sed autumno ac hyeme sinistras: sinistræ nimirum manus, brachii, vel pedis. Vere enim crescit atq; augetur in corpore sanguis, æstate vero flaua bilis: quo fit, vt vere ac æstate vacuandæ sint venæ, quæ sanguine & flaua bile magis abundant: tales autem cumprimis sunt venæ dextræ. Siquidem in dextra corporis parte situm est membrū sanguificationis, nempe hepar, & κύστις χοληδόχος, id est, folliculus flauæ bilis. In autumno vero humor generatur melancholicus, qui aceruatur etiam, nec dissoluitur per hyemem: vnde autumno & hyeme illæ venæ potissimum secandæ sunt, in quibus melancholia magis dominatur, suntque venæ sinistræ. Nam in sinistra corporis parte situs est lien, receptaculum melancholiæ.

Secundo deinde loco traditur, quatuor hæc membra, nempe κεφαλὴν, id eſt, caput, cor, pedem, & hepar, vacuanda eſſe iuxta quatuor anni tempora. Cor quidem vere, hepar æſtate: caput hyeme, & pedes autumno.

DE COMMODIS EX SEctione Saluatellæ.

CAPVT CIII.

EX ſaluatella tibi plurima dona minuta,
Splenem, hepar, pectus, vocem, præcordia purgat,
Innaturalem tollit de corde dolorem.

Sex commoda hoc loco recenſentur ſectionis venæ, quam ſaluatellam vulgo vocant. Ea inter digitum medicum & medium frequenter admodum & ſæpiſſime inciditur. Alius inciſionis eius locus eſt, vt vulgus autumat, inter medicum & auricularem.

Ac *primum* quidem eius commodum, quod lienem expurget.

Secundum, quod iecur emundet.

Tertium, quod pectus purificet.

Quartum, quod vocis auferat incommoda.

Quintum, quod à nocumento tueatur, ac conſeruet præcordia: quo nomine os ventriculi, membra ſpiritus, & quæcunque cordi vicina hic intelligenda ſunt.

Sextum, quod non naturalem cordis dolorem tollat: ac ratio quidem omnium eſt, quod huius venæ ſectio, vt latius paulo poſt declarabitur, ab omnibus illis locis ſanguinem educat.

Pro pleniore autem huius rei intelligentia pri-

primo quidem sciendum est, aperiri nonnunquam venas, nonnunquam vero arterias. Verum propter difficilem fluxus arteriæ compressionem arterias Medici incidere metuunt: quippe cum si quis in secanda forte vena arteriam vulnerarit, ægre statim sanguinis eruptionem compescat, ac vbi res optime cadat ad cicatricem perducta diuisione, tamen ἀνεύρυσμα, hoc est, arteriæ incisæ dilatatio existat, teste Galeno in libro de curand. rat. per sanguin. missio. cap. 21. & 22. Difficilis porro est fluxus arterię compressio, partim quidem ob arterialis sanguinis feruorem: hic enim promptissime mouetur, arteriamq; dilatando aperit: quare sanguinis eiaculationem in arteriæ incisione admodum iuuat: Partim vero, quod motus arteriarum, vt libro secundo, capite vigesimo, de sanitat. tuend. Galenus attestatur, nunquam intermittatur, quo fit, vt ipsarum vulnera tardius etiam curentur: cum vtiq; quietem requirant ea, quæ sananda sunt. Galenus libro quinto, capite octauo, method. med. & commentar. 6. libro 6. aphoris. Prodest autem arteriæ incisio, quando corpus redundat sanguine tenuiore aut flatuoso, aut feruidissimo. Sedes enim sanguinis subtilis ac tenuis, vnde calor naturalis & spiritus procreantur, atque item flatuosi, in arteriis est. Quin feruidissimus etiam sanguis, qui à calidissimo membro, corde scilicet, perficitur, inq; singula corporis membra digeritur, in arteriis continetur. Crassioris vero, quo membra nutriuntur, receptaculum in venis est. Sane vero, quæ Galeno occasio extiterit secandæ arteriæ, ipse capite 22. de curandi rat. per san-

ſanguin. miſſion. aſſerit. Monitus, inquit, pe
quædam inſomnia, quorum duo perſpicue mi
hi viſa ſunt, acceſſi ad dextræ manus arteriam
inter indicem ac pollicem ſitam: ſiuique fluere
donec ſponte ſanguis ſubſiſteret: nam ita ſom
nium præceperat. Effluxit autem non tota li
bra. Subito itaque diuturnus extinctus dolo
eſt, in illa maxime parte fixus, qua iecur ſept
tranſuerſo committitur. Mihi quidem hoc æta
te iuuenili euenit. At miniſter Dei Pergami diu
tino lateris cruciatu laborans liberatus eſt arte
ria in ſumma manu inciſa, aggreſſus & ipſe illu
inſomnii monitu.

Secundo vero loco ſciendum, quod venæ ſe
ctio multis admodum membris adhiberi ſoleat
Aliquando quidem brachio, ſiue manui magnę
nonnunquam paruæ, quandoq; pedi, interdun
naſo, aliquando fronti, nonnunquam labiis
quandoq; linguæ ſiue palato, nonnunquam et
iam angulis oculorum frontem verſus. Quinq
venę ſecandę veniunt in manu magna, per quan
intelligitur apud Medicos totum brachium cun
ſumma manu: vt per pedem totum crus, hoc eſt
quicquid ab iſchio vſque ad plantas pedum eſt
quemadmodum docuit Rhazes lib. 7. ad Alman
cap. 21. & Auicenna 4. 1. cap. 20.

Vna vocatur humeraria ſiue humeralis, Græc
ὠμιαῖα. quod per humerum in manum feratur
vel exterior, quoniam cubiti exterius latus pe
reptat: vel κεφαλικὴ, id eſt, vena capitis.

Altera interior cubiti vena, quæ ἡπατῖτις Græ
cis dicitur: Latini iecorariam & lienarem, hodi
facientes medicinam Baſilicam vocant.

Terti

Tertia media, quam nonnulli & alio nomine non inepte communem, vel cardiacam, vel nigram, vel matrem nuncupant: Barbari vero medianam appellant.

Quarta axillaris, quæ eſt ramus baſilicæ.

Quinta funis brachii, quæ eſt ramus cephalicæ deſcendentis. In minori ſiue ſumma manu eſt Sceilen, ſiue ſaluatella. Et ita in manu ſex venæ ſecandæ veniunt.

Cephalica incidenda eſt, vbi ſuperiores pectore partes, facies nimirum, aut caput male afficiuntur: quare cõfert paſſionibus capitis, vt hemicraniæ, maniæ, & ſimilibus. Galen. cap. 16. de curan. rat. per ſang. miſſ. *Cephalica.*

Baſilica à partib. ſtatim euacuat, quæ infra ceruicem ſunt, verbi gratia, à lateribus, pulmone, corde, iecore, liene, aut ventriculo. *Baſilica.*

Communis ſitu & compoſitione inter duas iam dictas media eſt. Nam ea ex fiſſione vtriuſque oritur: Eſt etiam in vacuando media: vndique enim vacuat, ab inferioribus nimirum partibus infra ceruicem, à collo, & ſupra collum. Vnde exquiſitiſſima omnium humorum & vniuerſalis toti corpori per huius venæ ſectionem fit euacuatio. Vniuerſalis quidem, nõ vt quibuſdam placet, quod à corde oriatur, ſed quod ſit ramus cephalicæ & baſilicæ. Sanguinem igitur à cephalica detracturus, ea non apparente, mediam potius quam baſilicã ſecabis. Quod ſi nec baſilica ſe oſtenderit, ad mediam potius, quam ad cephalicam confugies. *Mediana.*

Saluatella ſiue ſalubris, Sceilen Auicennæ 1. 1. doct. 5. ſum. 5. capite 4. appellatur, & eſt vena *Saluatella.*

ſub

ſub annulari & medio digito exporrecta. V rum alias ſubinde apud Arabes & Barbaros lam Sceilen vocari obſeruatur, quæ iuxta br chiale ab humerariæ ramo & axillaris venæ pr pagine conſtituitur, cui eadem quæ axillari m dicorum vulgus nomina imponit, hanc quoq ſaluatellam & ſalubrem vocans. Hæc obſtr cto hepate in dextra manu, liene vero in ſir ſtra incidi ſolet. Quare hoc fiat, ratione oſte dere non eſt, ſed experientia licet. Porro man illius cui hæc vena ſecatur, in calidam aqua ponenda eſt, donec locus infletur, & leuiter e tumeat, conſpicuuſque fiat: ſecta autem iam v na, iterum in aquam ponēda eſt: ideo vt ſangu cito eiaculetur, ſi eius eruptio debilis fuerit, ſ uti ſolet in pluribus eorum, quibus per hanc v nam ſanguis extrahitur, & ne ſanguis in ore v næ coagulatus illico reſtringatur. Cum aute ex ea quantum volueris emanarit, parum olei ſalis imponendum eſt, ne iuſto citius vulnus catrice obducatur. Rhazes libro ſeptimo, capi vigeſimoſeptimo ad Almanſorem, & Auicen 4.1.capite 20.

Axillaris. Axillaris ramus eſt baſilicæ, & apparet in cu uatura brachii verſus inferiora: de hac idē qu de baſilica iudicium.

Funis brachii ſimilis eſt cephalicæ: eſt enin ramus eius. Quanquam autem venæ ſectior quemadmodum idipſum à Galeno & Auice na adſeritur, vniuerſalis è toto corpore fiat uacuatio, non tamen ex omnibus venis æqu biliter, ſed tantum ex communibus, vt viſun eſt. Licet etiam venæ è toto corpore vacue

n

non tamen æqualis in omnibus est timor. Imo cephalica Rhazæ est securior: basilica vero & cardiaca magis timendæ, quanquam hæc quam illa minus.

Cephalica omniũ minus est noxia, quod nullus neruus, nulla arteria, nullus etiam tendo sub ea vena procurrens sectionem impediat.

Cardiacæ siue medianę incisio admodum difficilis ac periculosa est, propter subiacentẽ neruum ac tendinem: maxime si in ipso brachii sinu profundius incidatur.

Basilica inter cæteras eius loci periculosissimã habet sectionem: tum propter arteriam quæ subiacet, tum etiam propter incertum & variũ neruorum in ea parte procursum, qui te dubium & anxium reddunt: præsertim in interiore brachii plexu, qui minus carnosus est.

Sceilen siue saluatella non est periculosa, sed tamen subtilis: vnde conuenit vt in sectione eius manus in aqua calida detineatur, quo expeditius erumpat sanguis.

In pede tres venæ sunt, ischiatica scilicet, saphena & vena poplitis, quas incidere consueuimus sanguinem deorsum reuulsuri, vt in mensium prouocatione. *Pediũ vena.*

Sed in hoc vena poplitis, iuxta Auicennæ sententiam, efficacior est saphena, aut ischiatica: propinquior enim est vtero, vnde melius ab ipso deorsum trahit.

Saphenæ sectio à renibus, ab vtero, testiculis, & virga sanguinem educit.

Ischiatica ab ancha, id est, ischio, siue à coxa, renibus & membris versus exteriorem partem

sitis

sitis melius trahit. Iuuamentum sectionis eius magnum est in ischiade, podagra, varice & elephantiasi.

Saphena ab vtero trahit, & membris versus interiorem partem siris, licet eiusdem venæ sint rami, menses prouocat, & hæmorrhoidum orificia aperit.

Frontis vena. In media fronte inter duo supercilia sita est vena, cuius incisio confert grauitati capitis, & præcipue illi quæ est à parte posteriori, & antiquis faciei vitiis, nempe morpheæ, impetigini, scabiei, & oculorum affectibus, incisa tamen prius cephalica.

Nasi. Est in naso quoq; vena, in cuius incisione collum sudariolo stringere oportet, donec capitis partes intumescant, & vena conspicua fiat. Idem etiam in sectione venæ frontis faciendum.

Labiorum. Inter labra item & gingiuas venæ sunt, quæ propter oris aut gingiuarum abscessus scindi solent, cephalica tamen prius incisa.

In palato venæ sunt quatuor, quarũ incisio cõfert fluxioni rheumatis ad dentes ac in eis dolorem incitantis. Suntq; omnes conspicuæ, & incidendæ potissimum post concoctam materiam.

Oculorum. Sunt quoque venæ quædam in angulis oculorum lachrymalibus frontẽ versus, quæ inciduntur in passionibus oculorum, doloribus capitis, ophthalmia antiqua, & lachrymis, secta prius cephalica.

Linguæ. Præterea venæ quæ sub lingua conspiciuntur possunt in multis affectibus incidi, præsertim in angina, secta tamen prius cephalica.

Temporum. Quinetiam in temporibus iuxta aures venæ sunt,

ſunt, quæ inciduntur propter vertiginem, hemicraniam, vehementem capitis dolorem, & ægritudinem diuturnam: ſed hæc inciſio, vt in libro de genitur. & in libr. de aere, aquis, & locis Hippocrates autor eſt, hominem reddit ſterilem. Quibuſcunque, inquit, iuxta aures venæ ſectæ ſunt, hi coeunt quidem, & genituram emittunt, verum modicam, & debilem ac infœcundam. Nam plurima genituræ pars à capite iuxta aures in ſpinalem medullam procedit. Ipſe autem genituræ meatus cicatrice ſectioni inducta obſtruitur. Et proceres Scytharũ, inciſis iuxta aures venis, ſterileſcere affirmat. Auicenna eas iuueniles vocat.

In collo etiam venæ ſunt, quas Græci σφαγίτιδας, Latini iugulares, id eſt, venas faucium & gutturis, Arabes Guidez, Barbari Subeticas, Apoplecticas & ſomni venas appellant, quod preſſæ, ligatæ & complicatæ afferant κάρον, id eſt, ſomnum veternoſum, & torporem quendam apoplecticum. Hæ inciduntur, cum anhelitus in principio lepræ maxime conſtringitur coarctaturque, & in principio fortis anginæ, in aſthmate acuto, in raucedine vocis, in abſceſſu pulmonis, in dyſpnœa, quæ eſt ex multo ſanguine calido, & in ægritudinibus ſplenis ac laterum. Colli.

Plura in libro anatomiæ viuorum Galeno adſcripto, capite vigeſimooctauo, & apud Rhazen, & Auicennam locis citatis.

**

EMISSI SANGVINIS *obseruatio ex Ioannis Fernelii vacuandi ratione, cap. 20.*

EFfluens sanguis excipiendus mundis tersisque peluiculis, terrenis, vitreis, stanneis aut argenteis: non item æneis, ne ab his vel propriæ substantiæ, vel coloris, vel alterius qualitatis conuersionem subeat, quæ nostrum de corporis affectione iudicium peruertat. Sint & peluiculæ multæ, in quibus sanguinis varietas dispici ac distingui possit. Seponantur loco mundo, quo nec puluis, nec fumus, nec ventus, nec Solis radii pertingant.

Iudicium de sanguine emisso ex substantia.

Omnium prima in his obseruabitur sanguinis substantia. Viscosus est qui lente fluxit, & tanquam glutinum digitis adhæret: quorum neutrum efficit probus atque mediocris. Crassus est & densus, multasque fibras habet qui ocyus concrescit atque conglaciat: hic obstructionum aliorumque inde morborum fit autor. Qui tardius concrescit ac durescit, tenuis est: qui vero iam refrigescens minime durescit, is omnino vel aquosus vel putridus est, cuius fibræ omnes direptæ atque corruptæ vanuerunt. Idipsum planius distinguit fissio. Crassus ac compactus difficile finditur, tenuis facile: putridus vero non finditur, verum simul atque attingitur, totus in partes exiguas discerpitur.

Serum.

Serum multum tanquã aqua citrina concre-

to ſanguini innatans vel potum liberaliorem, vel iecur infirmum, quale hydropici, vel imbecillos renes, vel eoſdem obſtructos oſtendit: quibus ex cauſis ſerum redundans in venas ſanguini permiſcetur. Hunc tamen non eo prorſus deſtitui par eſt, velut in his qui frugalius bibunt, aut immoderatius ſeſe exercent: craſſeſcens enim ſanguis difficile in tenues venas diſtribuitur, eaſque prompte intercludit.

Spuma innatans, niſi fluoris impetu nata ſit, incendium atq; feruorem eius humoris oſtendit cuius calorem præ ſe fert: rubra quidem, ſanguinis: citrina, bilis: alba, pituitæ: liuida, melancholiæ. *Spuma.*

Dureſcentis ſanguinis color per ſumma rubicundus boni vtiliſque ſanguinis eſt index: ruber quidem ac lucidus ardentis, qualis eſt arteriarum: ruber vero & obſcurus mediocris, qualis eſt venarum. Color citrinus, bilem: albus, pituitam: viridis, bilem retorridam: liuidus aut plumbeus, atram bilem cum pernicie, vt diſparium colorum permiſtio varios humores exuperare commonſtrat: qui an etiam putridi ſint necne, ſanguinis ſubſtantia palam facit. Eſt autem quum albus color ex optima concoctione proficiſcitur: quod his præſertim accidit, quorum plenior eſt virtus, & quorum vrinæ bene coctæ viſuntur, multo alboque ſedimento confertæ. Illorum quippe ſanguis in venis tenuioribus concoctione iam albeſcit. *Color.*

Sanguinis parte ſumma innatat nõnunquam pingue quiddam & adipoſum inſtar telæ aranei cohærens. Hoc, ſi admodum pingue & obeſum *Pingue.*

corpus est, ex ipso sanguine causam habet, qui est in adipem pronus. Sin corpus strigosius fiat minusque optimum, idipsum colliquari & marcescere portendit.

Subsidentia. Ima parte concreti sanguinis subsidet quod terrenum magis est atque fæculentum. Id quum scinditur, sæpius apparet vel rubrum, obscurum, vel nigrum, vel lucidum, vel viride: vnde humoris, qui sanguinem perfundit, naturam videre est atque ex coloris copia assequi, quantum vnusquisque humor in venis abundet.

Grana. Si diffisso sanguine grana quædam arenularũ æmula offendantur, aiunt vel Elephantiasin, vel ad hanc propensionem notari: quanquam obseruantibus nihil tale deprehensum est.

Graueolentia. Rarum est sanguinẽ à venis graueolere: quod si contigerit, putredinis corruptionisq; deploratæ est indicium.

Sapor. Detractum sanguinem nemo degustarit: at si cui in os fortasse incidet, dulcisq; apparebit, secundum naturam est: qui amarus, biliosus: acidus aut stypticus, melancholicus: insipidus, pituitosus: salsus, pituita salsa perfusus.

Iudicium ex collatione peluicularum. Sanguinis substantia atq; colore animaduersis, conferendæ inuicem erunt peluiculæ. Quæ si omnes optimum sanguinem æquabiliter exhibeant, credibile est reliquum in venis similem haberi, illum tamen detrahendum fuisse, quod multitudine peccaret: quæ vna corpus grauat, sensus offendit, & in putredinem, aut in grauiorum malorum pericula coniicit. Si vitiosus & impurus sanguis conspicitur, multo etiam vtilius eductus est, vt qui & copia & qualitate mo-

lestus

lestus corpori negotium facesseret, sed & post hac diligentius vacuari corpus debet, aut pharmaco, aut venæ sectione. Si qui prius manauit, syncerus, qui autem posterius, prauus existit, multi huiusmodi resident in corpore, proba victus ratione, idoneisque vacuationibus exterminandi. At si hoc ex phlegmone accidit, bono esse solet: nempe indicium completæ & integræ vacuationis, quæ morbi materiam ex affecta sede extirpauit. Si postrema peluis purior est primis, consummata est vacuatio, quæ sanguinem vitiosum omnem detraxit, dum vtilis ac bonus dimanaret. Sanguis in tepescentem aquam effusus diuulsis secretisq; substantiis multa profert. Serum aquæ omnino confunditur, vt internosci nequeat: illi etiam permiscetur tenuior sanguinis portio, ex cuius colore liceat de humoris natura & specie quodammodo iudicium facere. Crassior sanguinis portio & fibrosa subsidet in imo: quæ pura & secundam naturam esse iudicabitur, si lucida, tenuis, subalbida & cohærens fuerit. At crassior, crassum etiam sanguinem inesse: obscura & nigra, aliove infecta colore, sanguinem vitiosorum humorum fæcibus inquinari commonstrat, quos ipsa coloris differentia discernit. Si parum illa cohæret distractaq; facile dilaceratur, summæ putredinis est argumentum.

DIOCLIS CARYSTII

Medici ab Hippocrate fama & ætate secundi, aurea ad Antigonum Asiæ Regum Epistola, de morborum præsagiis, & eorundem extemperaneis auxiliis, è Græco Latine reddita, per Antonium Mizaldum.

DIOCLES ANTIGONO
Regi salutem.

Antigoni Regis eruditio non vulgaris.

QVONIAM summa tibi inter omnes Reges, *ANTIGONE*, comparata est eruditio, & iam senilis procedit ætas, vniuersæque philosophiæ ac mathematicarum non vulgaris tribuitur cognitio, quibus singulis clarissimus haberis, & palmam aliis longe præripis: Ego regiam quoque & familiarem tibi esse debere existimans, eam philosophiæ partem quæ ad tuendam sanitatem pertinet, idcirco tuæ Maiestati hac nostra Epistola paucis complecti volui, vndenam infirmitates hominibus contingant: & quibus indiciis præcedentibus augurentur, quibusue præsidiis opportune eis prospiciatur. Quemadmodum enim signa quædam minime obscura, cœli tempestatem fere semper præueniunt, quibus nautæ, & alii rerum naturæ periti, quid faciendum sit vt tutiores euadant, facile colligunt: sic nullus præter naturam affectus homines corripit, nisi

Similitudo sane quam apposita.

certis præcurrentibus ſignis ille indicatus fuerit. Tu itaque noſtris ea de re præceptiunculis admonitus, illas obuiis vlnis excipere & ad vnguem obſeruare minime dedignaberis.

Diſtribuimus humanū corpus in partes quatuor. Caput, Thoracem, Ventrem & Veſicam. *Corporis partes quatuor.*

CAPVT.

CVM itaque morbus quiſpiam caput præhenſurus eſt, certa præſagia & ſigna illum magna ex parte ſolent prædicere. Cuiuſmodi ſunt capitis ad ſupercilia vſque grauitas, aurium murmurans ſonitus, & temporum pulſatio. Mane lachrimantur oculi & caligant: hebetatur odoratus, ac gingiuę intumeſcunt. Itaque dum eiuſmodi præſagiorum & ſignorum quippiam animaduerteris, caput confeſtim repurgandum eſſe iudicato, nullis, inquam, pharmacorū præſidiis, verum, ſumptis hyſſopi, vel origani ſummitatibus tritis, & in ollula ebullitis cum paſſo vel iuris ſemiſextario, quibus os ieiunum collues: & quo ad pituita educatur gargarizabis. Hoc ſane morborum capitis facilimum eſt remedium. Saluberrimum quoque fuerit, decocto ſinapi, in aqua mulſa & calente præmacerati, ieiunum os itidem colluere, & gargarizando humorem è capite deducere. Oportet autem caput ipſum antea perblande fricare, & tegumento quopiam calfacere: vt liquefacta pituita ſublato obſtaculo, melius fluere poſſit. Quiſq; præuiſa ſigna & poſita remedia neglexerit, ſe morbis iſtis opportunum fore certo ſciat: nem-

Præſagia inſtantiū morborū capitis.

Remedia morborum capitis.

Semi ſextarius unciæ decem.

Cautela notatu digna.

Accidentia ex neglectis remediis capitis.

pe ophthalmię, glaucomati, aurium dolori, strumis in ceruice, tabi cerebri & σφακελισμῷ, coryzę, raucedini, anginę nocturnę, lapsui vuluę, capillorum defluuio, vlcusculis capitis & dentium cruciatui.

THORAX.

Signa morborum thoracis impendentium.

QVando vero mali quidpiam thorax passurus est, his prę sagitur & prę significatur notis. Sudor quidam per corpus vndique diffluit: sed omnium maxime ad thoracis regionem. Lingua crassescit, & salsa, amara, aut biliosa expuuntur: spontanei dolores in lateribus & scapulis citra manifestam causam oboriuntur: oscitationes crebrę fiunt, vigilię fatigant, vrgent suffocationes, sitis adest, & ex somno labor & animi anxietas, infestant pectoris angustię, & brachiorum lassitudo, ac manuum tremula affectio. Quibus nec male, nec imprudenter ad hunc succurritur modum. Imprimis vomitus haudquaquam crapulosus, à cœna, quoad eius fieri potest, proritandus est ac mouendus: sed absq; medicamento. Prosunt etiam vomitus ante pastum matutini, & ieiuni, à gręcis συρμαΐσμοι nuncupati. Quibus igitur hoc pacto vomere placuerit, radiculas tenues, seu raphanos, nasturtium, erucam, sinapi, aut portulacam deuorēt, deinde aqua tepida affatim hausta vomant. Qui dicta prę sagia & prę sidia negligendo prę termiserint, hos metuant affectus, pleuritidem, peripneumoniam, melancholiam, febres acutas, phrenetidem, veternum, & cum singultu faucium ardorem & phlegmonem.

Remedia morborum thoracis.

Vomitorij paratu facillimum.

Incommoda ex neglectis prę sidijs thoracis.

VEN-

VENTER.

SI quis autem morbus ventrem inuasurus est, his detegitur indiciis. Venter in primis conuoluitur, obmurmurat, & perturbatur: esculenta cum poculentis amarorem præ se ferunt: genuum adest grauitas, spinæ & lumborum rigor inflexilis, cum vniuersi corporis lassitudine, citra manifestam causam. Vbi hæc signa obseruas, venter, nullo quidem medicamento, sed victus ratione emolliendus ac lubricandus est. Nam & melius & longe tutius est iis vti, quibus non facile potest delinqui. Ex horum classe & numero sunt beta aqua mulsa incocta: allia elixa, maluara, ramex, mercurialis, & omnia melle condita, cuncta enim hæc alui excrementa clementer ac benigne deiiciunt. Quod si præsagiorum quodpiam magis atque magis intentatur, cnici seu cartami liquorem omnibus decoctis infundes, nam is & suauior & tutior est. Vtilis etiam fuerit læuis brassica, multa aqua elixata. Huius etenim iusculum heminæ dimidiæ seu vnciarum quinque mensura cum melle & sale haustum, summe iuuabit, perinde atque cicerum decoctum ieiuno stomacho eadem mensura potum, nam eundem habet effectum. Hæc signa & auxilia paruipendentibus affectiones istæ sæpenumero succedere solent, diarrhœa, dysenteria, lienteria, voluulus, coxarius morbus seu ischias, tertiana febris, podagra, apoplexia, hæmorrhoides, & articularis cruciatus.

Indicia futurorū ventris morborū.

Remedia morborum ventris per illius lubricationem.

Alui blande & facile soluentia.

Quæ sequūtur neglectā ventris curationem.

VESICA.

Signa morborum vesicæ propinquantium.

QVando autem vesicæ mali aliquid imminet, his indiciis dignoscitur. Post exiguum cibum plenitudo infestare deprehenditur: oboriuntur flatus & inflationes, ructus & pallor vniuersi corporis. Somni adsunt graues, vrinæ tenues: aquosæ & ægerrime stillantes, necnon circa pudenda bubones, vel œdemata. Vbi sese proferent eiusmodi signa & præsagia, auxiliis lotium impellentibus & promouentibus, opportune succurrendum erit. Id quod sine periculo præstabunt apii & fœniculi radices, in vino albo, tenui & odorato, maceratæ & decoctæ: modo cyathi duo iusculi, seu vnciæ tres quotidie exhibeantur: mane nimirum & vesperi, cum aqua dauci, smirnii, vel enulæ campanæ: quodcunque horum ad manum fuerit, nam æque singula prosunt. Cicerum quoque præmaceratorum & coctorum aquam, si cum vino biberit ægrotans, idem prorsus consequetur. Qui vero scripta signa & auxilia imprudenter neglexerit, à sequentibus morbis sibi metuat: nimirum ab hydrope, lienis tumore, hepatis dolore, lithiasi, nephritide, stranguria, colico cruciatu, & torminibus. Cæterum, in omnibus signis & malis, quę hactenus proposuimus, infantibus quidem & iunioribus, clementiora medicamenta, grandioribus vero, & natu maioribus, validiora ac efficaciora exhibere conueniet.

Auxilia affectuum vesicæ.

Incommoda sequentia neglectam curationem vesicæ affectæ.

Aduertenda & notanda.

Cæterum, quoniam statis anni temporibus certi quidam morbi ingruere solent, quæ in singulis

gulis alimēta tibi ſumenda fugiendaue ſint, paucis exequar, auſpicatus à ſolſtitio hyberno.

SOLSTITIVM HYEMALE.

Solſtitium itaque hyemale vſque ad vernum æquiuuoctium auget in hominibus deſtillationes humiditateſque: ac propterea calidioribus vti cibis, parciore potu, ſed meraciore, atque ex origano bibere oportet, nec non Veneri indulgere. Numerantur ad æquinoctium dies nonaginta.

Hæc poſtrema ex I. Guinterii Andern. interpretatione tranſcripta ſunt.

ÆQVINOCTIVM VERNVM.

Hoc tempore pituita in hominibus creſcit, & dulce ſerum ſanguinis vſque ad Vergiliarū ortus: eoque tum maxime ſuccoſa acriaque aſſumi debent, corpus exerceri & Venus. Sunt autem ad vſque Vergiliarum ortum dies ſex & quadraginta.

Corn. oderatiſſime.

VERGILIARVM EXORTVS.

Hoc tempore bilis amara augetur, amarumq; ſerum vſque ad æſtiuum ſoſtitium: dulcia omnia tunc quæ aluum moueant conueniunt, Venus quam parciſſime exercenda. Hinc ad ſolſtitium æſtiuum dies quinque & quadraginta exiſtunt.

SOLSTITIVM ÆSTIVVM.

Hoc anni tempus atram bilem aduſque Æquinoctium autumnale promouet: Qua-

propter

propter aqua frigida atque odoratis omnibus vtendum eſt, venus perniccioſa, aut innocentius ſaltem quæ de ea præſcripſimus adhibeto. Porro ſunt ad Æquinoctium autumnale dies tres & nonaginta.

ÆQVINOCTIVM AVtumnale.

HÆc anni pars pituitæ copiam generat, tenueſque defluxiones, donec Vergiliæ occidant. Conuenit igitur tunc humores ex capite elicere atq; acerrima * maximeque ſuccoſa aſſumere, vomitum rariſſime citare, exerceri atque concubitum vitare. Numerantur ad Vergiliarum occaſum ſex & quadraginta.

Corn. odoratiſsima.

VERGILIARVM OCcaſu.

HOc tempore pituita ad vſque Solſtitium hyemale in hominibus redundat, quamobrem acerbiſſima quæque, vinum ſuauiſſimum aſſumere oportet, pinguibuſq; vti & exercitari. Sunt autem ad Solſtitium hyemale, dies quinque & quadraginta.

DE

DE SALVBRI DIÆTA incerti autoris Liber, Hippocrati quondam falſo adſcriptus.

Iano Cornario medico phyſico interprete.

Argumentum in librum ſequentem Ioan. Culm. Gepping.

I. Diæta idiotarum & priuatorum, qualis hyeme, vere, æſtate, & autumno eſſe debeat.

II. Diæta ad ætates, ad omne tempus, & ad corporum ſpecies conſtituenda.

III. Ambulandum hyeme velocius, æſtate tardius, niſi per æſtum iter facias. Carnoſi gracilibus citius ambulent. Balneis quomodo vtendum. Veſtes puræ hyeme induendæ, æſtate ſordidæ, & oleo imbutæ.

IV. Gracilitatem corporis quo ſtudio conſequaris. Pinguis ex gracili quomodo fias.

V. Vomendum ſex menſibus hybernis.

VI. Quæ infuſa, quibus temporibus, quibusq; naturis conueniant. Infuſa craſſa & tenuia quæ.

VII. Craſ-

VII. Crassos & graciles, quomodo ad vomitum prapares. Bis in mense vomere consueti, iis melius est, vt consequenter in duobus diebus, quam per maiora interualla vomant.

IIX. Cibos remouere consuetorũ, aut quorũ alui non probum transitum habent, curatio.

IX. Puerulorum infantium educandi & cibandi ratio.

X. Mulieribus ficcioris modi diata conuenit. Exercitiorum ratio iuxta temporum anni differentias instituatur.

XI. Alui profluuii in exercitiis vtentibus & excrementis ciborum speciem referentibus, curatio diatetica: Item quibus temperamentis hic morbus sit familiaris. Corpora densam carnem habentia, iis qua raram habent, à carniũ esu magis laduntur.

XII. Cibum postridie eructantes, longiori somno & aliis laboribus curantur.

XIII. Siti correptis cibi & labores detrahendi, vinum vero aquosum & frigidissimum exhibendum.

XIV. Aqua aut muci per nares vel aures eruptio, capitis torporem soluit. Sanitas res preciosissima.

1. EOs qui propria priuataq; negotia agunt homines, hac diæta vti oportet. Hyeme quidem

dem comedere quam plurima, bibere autem quam parcissime. Sit potus vinum quam meracissimum: cibi, panis, & obsonia assata omnia. Oleribus quam paucissimis hoc tempore vtendum est. Sic enim corpus maxime siccum ac calidum reddetur. Vbi vero ver apprehenderit, tunc sane potum ampliorem assumere oportet, vinum dilutius & paulatim: cibis quoque mollioribus ac paucioribus tum vtendum est: ablato pane mazam exhibere conuenit & iuxta eandem rationem obsonia detrahere, & loco assatorum omnia elixa facere. Oleribus vero paucis tunc vti oportet, donec ad æstatem perueniat homo, cibis mollioribus vtendo, & obsoniis elixis, & oleribus, tam crudis quam coctis, similiterq; potibus quam dilutissimis ac plurimis: ita tamen vt paulatim non derepente his vtatur, ne videlicet magna mutatio fiat. At vero æstate maza molli nutriatur, & potu aquoso ac multo, obsoniis omnibus elixis. Sic autem his vbi æstas fuerit vti oportet, vt frigidum sit corpus & molle. Tempus enim calidum est & siccum, & facit corpora æstuosa ac squalida. Quapropter tali studio auxiliari oportet. Iuxta eandem vero rationem, quemadmodum ex hyeme ad ver, sic ex vere ad æstatem deducendus est, cibo quidem detracto, potu vero aucto. Sic quoque contraria faciendo ex æstate ad hyemem perducatur. In autumno vero rursus cibi plures exhibendi sunt & sicciores, & obsonia iuxta eandem rationem: potus vero pauciores & meraciores, quo etiam hyems bona fiat, & homo in ipsa vtatur potibus meracioribus ac paucis, cibis vero quam plurimis ac siccis-

ſicciſſimis. Sic enim & maxime ſanus fuerit, & minime frigore impetetur. Nam tempus hoc valde frigidum ac humidum exiſtit.

2. Porro habitibus corporum carnoſis & mollibus ac rubris, plurimo anni tempore ſiccioribus diætis vti conducit. Humida enim eſt ipſorum natura. Verum ſiccos & graciles, fuluosque ac nigros, humidiore diæta maiore temporis parte victitare oportet. Corpora enim talia ſicca exiſtunt. Sed & iuuenibus corporibus, molliori-bus & humidioribus diætis vti confert. Nam ætas ipſorum ſicca eſt, & corpora compacta ſunt. Seniores autem ſicciore victus modo maiori temporis parte degere oportet. Corpora enim in hac ætate humida ſunt, & mollia ac frigida. Oportet igitur & ad ætatem & ad tempus anni, & ad corporum ſpecies ac habitus, diætas conſtituere, ita vt conſiſtentibus & caloribus & frigoribus nos opponamus. Sic enim maxime ſani fuerint.

3. Quin & ambulandum hyeme quidem velociter eſt: æſtate autem leniter, niſi per ſolis æſtum iter faciendum ſit. Oportet autem & carnoſos citius ambulare, graciles vero tardius. Balneis quoq; multis æſtate vtendum eſt, hyeme paucioribus. Gracilibus autem magis expedit lauari, quam carnoſis. Veſtes autem puras induere hyeme oportet: oleo imbutas ac ſordidas, æſtate.

4. Cæterum pingues, & qui graciles fieri volunt, omnes labores ieiuni facere debent, & cibos aſſumere anhelantes adhuc ex fatigatione, & non refrigerari, præpoto vino diluto, & non valde frigido, & obſonia præparata aſſumere ex ſeſa-

nis,

mis, aut condimentis hortensibus, & aliis huiuscemodi. Sint autem obsonia pinguia quæ offeruntur: sic enim à quam paucissimis impleri poterint. Sed & semel in die cibum sumere, & illotum manere, & stratum durum habere & nudum deambulare oportet, quantum eius maxime fieri potest. Quicunque vero graciles sunt, & pingues fieri volunt, tum alia his quæ dixi contraria facere, tum ieiunos nullum laborem subire oportet.

At vero vomitibus & alui per infusa elotionibus hoc modo vtendum est. Sex menses hybernos vomendum est. Hoc enim tempus pituitosius est æstiuo, & morbi circa caput fiunt & regionem eam quæ est supra septum transuersum. Quum vero ęstas ac calor fuerit, infusis vtendum est. Hora enim hæc æstuosa est, & corpus biliosius, & lumbi ac genua grauantur, & calores oboriuntur, & in ventre tormina fiunt. Quapropter corpus perfrigerare oportet, & quæ in sublime eleuantur, inferne subducere ex istis locis. 5.

Sint aũt infusa pro crassioribus ac humidioribus salsiora & tenuiora, pro siccis vero & gracilib: ac debilioribus, pinguiora ac crassiora. Crassa autẽ & pinguia infusa sunt quæ ex lacte fiunt, & cicerum decoctum, & alia huiusmodi. Tenuia vero & salsa, sunt muria & aqua marina, & eiuscemodi. At vero vomitus sic facere oportet. 6.

Quicunque homines crassi ac pingues sunt & non graciles, ieiuni vomant à cursu aut ambulatione cita, iuxta meridiem. Sit autem dimidia hemina hyssopi in aquę congio contriti, atq; hoc ebibat affuso aceto & adiecto sale, quo iucun- 7.

dius euadat. Bibat autem primum ſenſim ac lentius, poſtea citius. Qui vero graciliores ſunt ac debiliores, à cibis vomitum faciant hoc modo: Lotus calida præbibat meri heminam, deinde cibos omnigenos edat, & neque dum cibum ſumit, neque à cibo bibat, ſed contineat ſe donec quatuor ſtadia quis percurrat: deinde vina tria permixta ipſi in potu offerantur, auſterum, dulce, ac acidum: primum quidem meracius & paulatim, & per multum temporis ſpacium, deinde vero dilutius, & citius & multum. Quicunq; autem bis in menſe vomere conſueuit, huic melius eſt vt cõſequenter in duob. diebus vomat, quam per quintum & decimum. Verum aliqui penitus contrarium faciunt.

8. Quibuſcunq; vero commodum eſt reuomere cibos, aut quibus alui nõ probum tranſitum habent, his omnibus conducit ſæpe in die comedere, & omnigenis eduliis vti, & obſoniis variis modis præparatis, vinumque bibere duplex aut triplex. Qui vero reuomunt cibos, aut aluos habent humectas, his omnibus contrarium huiuſmodi facere conducit.

9. Cæterum puerulos infantes per multum tempus in aqua calida lauare oportet, & vinum bibendum dare aquoſum, & nõ penitus frigidum. Dandum eſt & id vinum, quod minime ventrem eleuet ac inflet. Hæc autem facere oportet, vt & conuulſionibus minus corripiantur, & maiores fiant, & meliorem calorem adipiſcantur.

10. Mulieres porro ſiccioris modi diæta vti oportet. Nam & cibi ſicciores ad muliebriũ carnium mollitiem cõmodiores ſunt, & meraciores potus

tus præſtabiliores ſunt ad vteros ac fœtuum nutrimenta. Qui exercitiis vtuntur hyeme currere ac luctari debent: Æſtate vero luctari quidem parum, currere autem minime, ſed multum deambulare ſecundũ frigus. Quicunq; ex curſibus fatigati fuerint, eos luctari oportet. Qui vero ex lucta fatigantur, eos currere expedit. Sic enim laborans, fatigata corporis parte vel maxime calfieri componique ac recreari queat.

Quoſcunque exercitiis vtentes alui profluuia corripiunt, & recrementa ciborum ſpeciem referentia ac cruda habent, his exercitiorum nõ minus quam tertiam partem detrahere oportet, & ciborum dimidium ſaltem exhibere (palam eſt enim quod ventriculus confouere non poteſt) quo ciborũ multitudo concoquatur. Sint autem his cibi, panis quam maxime aſſatus in vino intritus, & potus quam parciſſimi ac * meraciſſimi, & deambulationibus à cibo ne vtantur. Oportet autem ſub hoc tempus ſemel duntaxat in die cibum ſumere. Sic enim quam maxime concaleſcit ventriculus, & ea quæ ingeſta ſunt exuperauerit. Fit hic profluuii alui modus his corporibus, quæ denſam carnem habent, quum ad carnium eſum homo cogitur, natura eiuſmodi exiſtẽte. Venæ enim denſatæ cibos ingeſtos non ſuſcipiunt. Eſt autem hæc natura acuta, & in vtramq; partem vertitur, & ad modicum tempus viget bona habitudo in talibus corporibus. At vero rariores ac hirſutiores corporum ſpecies ac habitus tum carnium eſum ſuſcipiunt, tum labores magis tolerant, & bonæ habitudines ipſis fiunt diuturniores.

11. [margin]

* Mero temperati.

12. Quicunq; postridie cibos eructant, & præcordia ipsis eleuantur, vtpote cibis crudis & incoctis existentibus, his longiori quidem tempore dormire conducit, verum & aliis laboribus corpora ipsorum cogere oportet. Vinum autem meracius & amplius bibant, & cibis paucioritb. sub id tempus vtantur. Palam est enim quod ventriculus, præ imbecillitate ac frigiditate, ciborum multitudinem concoquere non potest.

13. Quoscunque vero sitis corripuerit, his & cibi & labores detrahendi sunt, & vinum bibant aquosum & quam frigidissimum. Quibuscunq; autem dolores fiunt ex visceribus, siue ex exercitiis, siue ex aliquo alio labore, his quiescere conducit cibis abstinentes: potione autem vtantur, quæ quam parcissime in corpus assumpta plurimam vrinam ducat, quo venę visceribus insitæ non distendantur repletæ. Ex talibus enim tubercula oboriuntur ac febres. Quibuscunque vero morbi à cerebro fiunt, torpor primum caput occupat, & frequenter mingit æger, & reliqua velut in vrinæ stillicidio perpetitur, atque hæc sane ad dies nouem patitur.

14. Et si quidem erumpat per nares aut aures aqua siue muccus, à morbo liberatur, & vrinæ stillicidium sedatur. Mingit autem multum, & citra dolorem, idque albũ, donec viginti præterierint dies, & capitis dolor hominẽ relinquit. Intendenti autem oculos splendor occultatur. Porro virum prudentem id secum reputare oportet, quod res preciosissima est sanitas, & proinde scire vt ex suo ipsius consilio in morbis vtilitatem percipiat.

DE

DE RATIONE VICTVS SALVtaris post incisam venam & emissum sanguinem, ad Armatum Epigramma Anastasii.

VEnam Armate tibi medici incidere, timenti
Nescio ventriculi qualia damna mali.
Nunc quo vita modo fuso peragenda cruore,
Sitq; diæta tibi qualis habenda rogas.
Illi morborum dicant Armate periti:
Hæc non est nostra falce metenda seges.
Non missum facis, & cupio ex te audire diserti,
Atq; aliquid tua, quod Pieris ornet, ais.
Accipe quandoquidem nugas ad seria ducis,
Quæ facias, octo versibus, octo dies.
Prima cœna die sit misso sanguine parca,
Lux abeat lætis aucta secunda modis.
Tertia sed placidæ debetur tota quieti:
Quarta & quinta sibi mollius esse volunt.
Balnea sexta petit: mox septima colligit auras.
Fertq; vagos circum rura nemusq; pedes.
Octaua amplexus dilectæ coniugis, & quæ
Ante fuit, vitam restituisse solet.

VICTVS ET CVLTVS RATIO exposita quaternis in singulos menses versibus, per Ioachimum Camerarium.

Ianuarius.

MEnsis amat tepido Iani decurrere victu,
Et refici grato sæpe liquore iubet.
Vena tibi nullos exudet secta cruores.
Sed calida fas est mergere corpus aqua.

Februarius.

Februa olus, volucresq́, cibis odore palæstres,
Esseq́, inertifica febre timenda solent.
Pharmaca tunc hauri, tunc scinde in pollice venam,
Et calido multum flumine membra foue.

Martius.

Martius humores & terræ & corporis auget,
Tunc ratio est puri magna tenenda cibi.
Dulcia tum prosunt acri condita sapore,
Pharmaca non prosunt, venam aperire nocet.

Aprilis.

Frigore vim lentæ reuocat telluris Aprilis,
Tunc etiam est tenuis perq́, forata cutis:
Tunc intus sunt aucta magis, suntq́, omnia plena,
Soluere se venter, vena aperire iubet.

Maius.

Omnia iam florent, iam formosissimus annus,
Iamq́, sibi cuncti mollius esse volunt.
Balnea nunc cole, nunc sit pharmaca sumere cura:
Et tibi nunc misso sanguine vena fluat.

Iunius.

Iunius & gaudet gelidis, & pascitur herbis:
Viuifico humori tunc inimica fuge.
Lætitia & recreet tunc mentem blanda voluptas,
Affligat corpus, nec medicina tuum.

Iulius.

Aëris ignifluos intendit Iulius æstus,
Hoc breuior somno tempore danda quies.
Balnea vitentur, nec venam tangere ferro,
Nec dominæ petulans accubuisse velis.

Augustus, siue Sextilis.

Ipse etiam Augustus somnum restringit & escas,
Et Veneris cupidos gaudia ferre vetat.

Pha-

Pharmaca nemo bibat, laceret neq; corpora ferro,
Nec gelidas intra delicietur aquas.

September.

Poma dat & gratos September ab arbore fructus,
Tunc etiam presso pascere lacte capræ.
Pharmaca nil prohibet tunc sumere, scindere venam,
Nec tuus externum vitet aroma cibus.

October.

Octobri offertur venatio, vina, volucres:
Vtere, nec dubites non tenuisse modum.
Sic tamen vt ne oneres nimio præcordia victu,
Cumq; modo studeas non tenuisse modum.

Nouember.

Esse salutaris perhibetur mulsa Nouembri,
Gingiber & dulci fissile melle natans.
Tum neq; sæpe laues, Veneris neq; sacra frequenter:
Ante senex tempus ne videare suum.

December.

Iuxta mense focum calidis vtare Decembri,
Tunc iaceant mensis gramina nulla tuis.
Incidas capitis defensi à frigore venam.
Cinnameoq; tuus fragret odore calix.

LOCI ALIQVOT PHILIPPI Melancht. in lib. de anima, de moderatione cibi & potus: item somni & vigiliarum.

1. Modus organorum hortatur ad temperantiam. Cum enim immodice onerantur, non potest coctio perfici. Et vitia primæ coctionis deinde non possunt corrigi in aliis coctionibus. Quare cibo immodico ingesto, cum fit malus chylus,

etiam postea fit insuaue nutrimentum, & corpus vitiosis humoribus impletur.

2. Traditur vtilissima regula: Vitium prioris coctionis non potest corrigi in posteriore. Quare cum ventriculus non facit suum officium, nunquam fiet ex crudo chylo sanguis bonus. Ideo intemperantes, qui non concedunt ocium primæ coctioni, replent corpus vitiosis humoribus, fiunt pallidi, & prosternuntur vires ventriculi, ac deinde hepatis.

Labores, cibi, potus, somni, omnia sint moderata.

3. Sæpe citatur dictum Hippocratis, in quo complexus est & res vtiles corpori, & earum modum & ordinem: πόνοι, σιτία, ποτὰ, ὕπνοι, πάντα μέτρια. Primum locum tribuit labori, qui propter multas causas præcedere cibos debet. Excitatur enim calor, superfluitates consumuntur & expelluntur, quod vtile est antequam ingerantur alii cibi. Vt enim si ad focum calfacias aquam, & iam feruenti infundas frigidam, rursus extinguitur calor, ita turbatur coctio, cum rursus cibi ac potus ingeruntur crudi: id cauere iubet Aphorismus, τὰ μὴ καθαρὰ τῶν σωμάτων ὁπόσῳ ἂν θρέψεις, μᾶλλον βλάψεις. Sunt autem vtiliora exercitia, in quibus agitantur brachia, & thorax panditur, vt discutiantur superfluitates in pectore & pulmone, & motus calorq́; diaphragmatis in ventriculo prosunt. Post cibum cauendi sunt omnes vehementiores motus corporis & animi, cauenda & vocis intentio. Tribuenda enim quies ventriculo amplexo iam cibum, qui cum agitatur, non potest integre concoqui. Motus enim aperit orificium, vbi exhalant calor & spiritus, aperit & pylorum, vbi crudus chylus

Non pura corpora, quanto plus nutries, tanto plus lædes.

ante

ante tempus effunditur. Ac interdum ſubitum exitium afferunt illi vehementiores motus poſt cibum. Nec quiſquam eſt, qui non experiatur ſibi tales contentiones nocere. Itaque videmus natura etiam pecudibus hunc ſenſum inditum eſſe, quietem vt ament poſtquam paſtæ ſunt. Qualis eſt autem immanitas, homines prorſus contemnere ordinem à natura inſtitutum, vtilem vitę & conſeruandis non ſolum ventris, ſed etiam ingenii viribus? Eſt etiam quædam diligentia, quæ eruditos decet, cibi & potus diſcrimina conſiderare, qui iuuent aut offendant corpus, vt calidis & ſiccis minime proſunt calida aromata, & pleniora vina. Ad ſomnum conciliandum proſunt lactucæ & cibi ex amygdalis facti. Obſeruet igitur quiſq; qualibus cibis opus habeat.

De ſomno.

4. Conducit quies ad recreandas tres virtutes. Ad rigationem cerebri, ad generandos ſpiritus, & ad perficiendum officium ventriculi & hepatis. Vere igitur Ouidius:

Is quoq; qui gracili cibus eſt in corpore ſomnus.

Et Vergil.

—*Feſſos ſopor irrigat artus.*

Nam cum coctio recte perfecta eſt, omnibus membris diſtribuitur nutrimentũ, quod membra irrigat, gignuntur ſpiritus, qui nouas vires addunt, & tamen æſtus corporis ipſa quiete mitigatur: perfunditur etiam corpus quadam vtili & ſuaui rigatione ex cerebro. Recipit & cerebrum vires, vnde fiunt nerui viuaciores.

De ordine cibi & somni.

5. Nec inanes suauiter dormiunt, nec immodico cibo onerati: Balneæ antecedant cœnas, à cœna exiguum sit interuallum ad somnum. Molli ambulatione cibus ex orificio ventriculi descendit, & orificium clauditur. Deinde quies gratissima est ventriculo, ac primum in dextro latere cubandum est, ne hiet os ventriculi. Fit igitur collecto calore in somno coctio, prohibetur cruditas, conseruatur calor naturalis, gignitur sanguis suauior, sequitur & virium & coloris bonitas. Nec dubium est, certissimam esse perniciem virium corporis & ingenii, extendere vigilias post cœnam in multam noctem. Quia non tantum cruditas sequitur, sed dissipatur calor naturalis, languescit virtus ventriculi, gignitur sanguis impurus, corpus vitiosis humoribus repletur, sequitur aut κακοχυμία, aut macies, accedunt pallor, conturbatio spirituum, debilitas cerebri. Quare assuefacienda est iuuentus, non modo ne conuiuia producat in multam noctem, sed etiam vt lucubrationes omittat principio noctis, nec tempus ad quietem diuinitus constitutum omnibus animantibus transferat ad exitiosos labores.

6. Est etiam opus animi tranquillitate. Nam dolor cordis, item sanguinis ac spirituum æstus in metu, mœstitia, ira, nimis intenta cogitatione, impediunt cerebri quietem, nec sinunt cor vacare huic actioni naturali.

NON-

NONNVLLA DE REGIMINE SANITATIS,

iuxta

SEX RES NON NATVrales, placita ex Hippocratis & Galeni libris desumpta, cum aliis, tum literarum studiosis, & iis, qui minus exercentur, cognitu necessaria:

PER D. IOANNEM KATZCHIVM, Hallensem Med. Doctorem iam olim edita, sed recens à variis mendis repurgata per

I. A. S. L.

TAMETSI duo esse humani corporis principia Galenus in primo de tuenda sanitate libro adfirmet, Semen videlicet viri, Sanguinemque menstruum mulieris: tamen tum veteres, tum neoterici Medici omnes ipsum sequuti

quuti prudentiſſime ſeptem res numerant, quæ corporis humani conſtitutionem ingrediuntur, quas quidem res naturales vocant: expeditque eaſdem tueri conſeruareque perpetuo ſimilibus. Nam Medicus, qui harum rerum naturalium exactam cognitionem non habuerit, neque per morbum ſanandum earum vires ſedulo tuebitur, in eum haud dubie incidet ſermonem: Morbus quidem curatus eſt; Homo autem obiit: id quod à quam plurimis quotidie factitari videmus, præſertim ab iis, qui rationi experientiam ſine ratione præferunt, teſte Galeno ſecundo artis curatiuæ libro ad Glauconem.

Sunt autem ſeptem res vocatæ naturales.

1. Elementa.
2. Temperamentum.
3. Humores.
4. Membra vel partes.
5. Virtutes ſeu facultates,
6. Operationes vel Actiones.
7. Spiritus.

De his ſingulis nunc diſſerere non eſt noſtri inſtituti: Verum hoc non eſt ſilentio prætereundum, principio, Sanitatem non eſſe abſolute elementorum, ex quibus conſtamus, aut medium temperamentum, quam Eucraſian vocant, aut debitam conuenientiam, quam Symmetrian appellant: ſed eam duntaxat, quæ ſimilarium eſt partium.

Deinde inſtrumentalium partium ſanitatem

in figura, numero, magnitudine ac compositione similarium consistere: functionibus vero secundum naturam obeundis sanitatis habitum discerni.

Postremo duplicem esse sanitatem: Vnam quę optima, consummata ac summa est: Alteram quæ imperfecta, & ceu ab hac deficiens est: quarum vtraque maioris minorisque ratione diuidua ingentem habet latitudinem. Veluti enim album corpus aliud magis, aliud vero minus album cernitur: ita & quod sanum dicimus, magis minusq; tale esse videtur. Cuius rei duplex est demonstratio: Prima sumitur ex mutatione, quæ ætatum vicissitudines sequitur. Alia enim sanitate fruuntur Infantes, alia itidem Iuuenes, & alia denique Senes, cum tamen omnibus per omnes ætates liceat esse sanis. Tametsi sint qui senectutem ipsam morbum esse velint. Altera administratio ab actionum differentia habetur. Siquidem nec qui sani sunt, omnes oculis æque cernunt: sed alii perspicacius, alii obtusius: Nec auribus pari modo audiunt. Sed nec pedibus nec manibus ex æquo similiter valent: sed hi probius, illi deterius. Neque reliquorum denique membrorum munia similiter omnes obeunt: imo in singulis pene magna est in excessu defectuque diuersitas: Tamen cuique propositum est seruare tueriq; eam quam ab initio accepit sanitatem. Nam si quis eos duntaxat sanos esse contendat, quorum singula membra functiones suas obeunt absolutissime, cæteros qui minus probe sint affecti, non esse sanos: is vniuersæ artis quæ de sanitate tuenda institui-

tur

1. libr. de sanitat. tuend. tur, fundamentum subuerteret. Hæc ex Galeno eam ob rem assignaui, vt quisque intelligat haud similem vniuersis hominibus naturam contigisse: ob idque nihilo felicius eandem victus rationem omnibus præscribi posse, quam si Sutor vnum calopodium omnibus hominibus adaptare conetur.

Porro ex prædictis septem rebus naturalibus humanum corpus constitutũ formatumq; duobus potissimum modis in sanitate conseruatur. Vno quidẽ ac primo modo. (Quia corpus in continuo fluere est) per restitutionem illius quod effluxit. Si enim ex corporibus nostris nihil efflueret, sed æqua moles substantiæ semper seruaretur, nulla foret alimenti necessitas.

Altero vero modo conseruatur corpus per excrementorum, quæ per concoctionem collecta sunt, expulsionem.

Quæ ambo si rite à medico ac sedulo procurantur, necessario sequitur, corpus præpropere nec senescere, neq; putrescere: Atque sic primo modo à celeritate mortis naturalis: Secundo vero modo à morte accidentali securus redditur. Nemo enim existimare debet, Artem de sanitate tuenda corporis immortalitatem præstare, quemadmodum Galeni temporibus quidam sophista edito libro immortalitatis viam docere aggressus est. Huius similes hodie sunt, qui tametsi omnium bonarum literarum experres sint, mira tamẽ βαττολογία aureos de se montes polliceri audent. Sed non est nunc de his locus. Vterque vero conseruãdi modus perficitur per sex ineuitabiles res, quas tum veteres, tum neoterici

cì Medici prudenter non naturales vocant: propterea quod tam morbi quam ſanitatis cauſæ eſſe poterunt. Si namque vt neceſſitas corporis exigit, cum menſura & æqualitate opportuna adhibentur, ſunt res ſalubres cauſæq; ſanitatis: Sin præter neceſſitatem citraq; modum corpori adferuntur, ſunt res inſalubres, cauſæq; morbi: ob id commodam artificialemq; requirunt adminiſtrationem.

Sunt autem hæ ſex Res non naturales:

1. Aër,
2. Cibus & potus,
3. Repletio & Euacuatio,
4. Exercitium ſeu motus, & quies,
5. Somnus & vigilia,
6. Accidentia ſeu motus animi.

Porro per haſce ſex res non naturales (quibus duæ virtutes, ſcilicet pulſatiua ſeu vitalis, & naturalis deſeruiunt) in ſanitate conſeruatur totum humanum corpus, ſi rite ac debite adminiſtrantur. Per eaſdem enim fit non modo refectio eius quod è corpore effluxit, verum etiam excrementorum expulſio.

Quod vero è corpore noſtro aſſidue effluit, aut eſt ſubſtantia aerea & ignea, & potiſſimum reſtauratur per aerem, mediante virtute pulſatiua: Aut eſt ſubſtantia ſicca, & reſtituitur per cibum: Aut eſt ſubſtantia humida, & reſtauratur per potum, agente virtute naturali: & ſic primæ duæ res non naturales, Aer videlicet, & cibus ac potus, potiſſimum refectioni deſeruiunt, quemadmodum deinceps videbimus.

DE

DE PRIMA RE NON *Naturali, Aëre.*

Quando vero Aër tam per inſpirationẽ, quam per arteriarum motũ ac pulſum attractus nobiliſſimam corporis noſtri partem, videlicet ſpiritus vitales, animales, naturaleſque, qui ſunt de ſubſtantia ignea aereaque, conſeruat: primum de ipſo, tanquam de nobiliore dicemus.

Sciendum quod aer inter cæteras res non naturales principatum obtinet, fortiuſque humanum corpus alterare poterit omni alia re nõ naturali: partim quia continuo degimus in ipſo, nullaque eius vitandi ratio eſt, quando ſine eo inſpirato non conceditur viuere, inuitiſque nobis hauriendus eſt: partim quia nunquam non nos vndique ambiens ſubtilitate ſuæ ſubſtantiæ in profundum corporis ingreditur, per vniuerſos corporis poros dilatatione arteriarum attractus: partim quia eſt pabulum, imo de ſubſtantia ſpiritus vitalis.

Ipſe vero aer in ſe multas patitur mutationes, tum propter ſubſtantiæ ſuæ raritatem, quæ valde mutabilis eſt, tum quia inter quatuor Elementa (ſi Aſtrologis credimus) plures habet Planetarum Sphæras, quæ ipſum continuo mouent ac alterare poſſunt. Sphæra namque Solis tantum mouet ignem: Sphæra Lunæ aquam: Sphæra ſtellarum fixarum terram: reliquæ vero Sphæræ omnes, ſicut Saturni, Iouis, Martis, Veneris & Mercurii, mouent aerem. *Si credimus, inquam Aſtrologis.*

Cuius rei gratia aer vbi bonus eſt & commodus,

dus, plus iuuamenti humano corpori adfert omni alia re naturali. Contra vero vbi nocuus eſt malusque, ibi omni re eſt nocentior, imo peſtilentiſſimus eſt.

Saluberrimus vero vniuerſis hominibus aer iudicatur, qui optimus ac puriſſimus. Optimus autem ac puriſſimus aer is eſt, qui nec ſtagni, nec paludis halitu ſit infectus, nec aliquid ex metallis, aut caminis, aut barathris ſibi admixtum habeat, nec ex profundo ſpecu peſtilentem auram ſpiret: Nec qui ex cloacis, quæ vrbem aut numeroſum exercitum purgant, vitium contraxerit: Nec qui ex animalium, olerum, aut leguminum, aut cuiuſcunque rei putredine coinquinetur: Nec qui ob ſtagnum aut flumen vicinum nebuloſus ſit: Nec qui editis vndiq; montibus aut ædificiis in cauo loco occluſus nullum recipit perflatum: ſuffocans enim putrisque eſt, ſimilis ei qui in domibus quibuſdam eſt incluſus, in quibus ob putredinem & perflatus defectum plurimus aceruatur ſitus. Huiuſmodi ergo aer omni ætati eſt noxius: ſicut è diuerſo qui purus omnino eſt, nulli non ætati eſt ſaluberrimus.

Hinc admodum prudenter mihi agere videntur Principes ac magnates, qui in locis liberis veluti ad finem ciuitatum, ad Orientem, Septentrionem, aut Occidentem arces ſuas ædificare ſolent, vbi commode perflari poſſint, & ab hominum mechanicorum fœtore, præcipue cadauerum, ſint liberæ.

Sic aeris quidem eſſentia vniuerſis hominibus æqualiter conuenit, quæ optima eſt.

At vero quæ ex ipſius qualitate, calido ſcili-

cet aut frigido, humido aut ſicco contingit diuerſitas, non perinde ſe ad omnes homines habet: Sed corporibus quæ optimo temperamento ſunt, etiam optime temperatus aer eſt ſaluberrimus. Optime autem temperati aeris termini hi ſunt, vt in aere quidē ambiente, neque horreat corpus propter frigus, neque ſudet propter æſtum. In quibus vero aliqua exuperans qualitas dominatur, his vtiliſſimus aer eſt, qui ei qualitati maxime eſt aduerſus: vtpote frigidus aer calidæ, calidus frigidæ: Humidiori qualitati, ſiccus aer: Sicciori quam par eſt, tanto humidior, quantum ſiccitas ipſa modum exceſſit. His omnibus proſpiciat oportet qui vires illæſas tueri velit.

DE QVATVOR MVNdi plagis.

Quod autem ad quatuor mundi plagas attinet, Orientem videlicet, Occidentem, Septentrionem, & Meridiem, nō ignorandum eſt, quod aer & venti Septentrionales omnium pene ſaluberrimi cenſentur.

Quippe qui non modo putredinem aliquam non adferunt, verumetiam ipſam, ſi adeſt, corrigunt. Quamobrem tempore peſtilitatis huic plagæ feneſtras nonnunquam apertas eſſe expedit, quia Boreas, qui frigidus & ſiccus natura ventus eſt, peſtilentem aerem, ſicut & ſolares radii, corrigere ſolet, omniaque imputria ſeruare. Orientales vero venti, quia calidi & ſicci, Occidentales vero, quia frigidi & humidi cenſentur, non inſalubres exiſtunt.

Galen. in 1. de temp. lib.

Om-

Omnium deterrimi ſunt Meridionales venti, quia calidi natura & humidi ſunt: qua de re omnia faciliſime Auſtrino flatu putreſcunt. Vitandi igitur ſunt, pręcipue vero infecti aeris tempore.

DE ANNI TEMporibus.

Inter quatuor anni tempora ſaluberrimum Ver eſſe Hippocrates teſtatur, ideoque temperatum eſſe conſtat: Longeq; errant qui ipſum Ver calidum humidumque eſſe autumant, cum nullum temperamentum putredini magis obnoxium ſit, quam calidum & humidum. Quod ſane temperamentū (ex Galeni ſententia) in quatuor anni temporibus inuenire nequeas: in graui ac peſtilenti aeris ſtatu nonnunquam incidit. Aer itaque Vernalis, tum quia temperatus eſt, tum quia ob ſolem aſcendentem à commixtis vaporibus depuratur: ſaluberrimus minimeque mortifer cenſendus eſt. *Ver.*

Autumnalis vero aer ſedulo fugiendus eſt, nō quod frigidus ſit & ſiccus, vt falſo quidam illi hoc temperamentum abſolute adſcribunt, ſed propter inæquabilem eius temperiem, qua maxime autumnum morbiferum facit & exitialem, ſicut Hippocrates illa ſententia ſignificauit: Cum eodem die modo frigus, modo calor nos vrget, Autumnales expectandi morbi ſunt. *Autumnus Gal.1.lib. de temp.*

Hyems vero frigida & humidá, Æſtas autem contra, calida & ſicca eſt. Et huiuſmodi, quidem temporum viciſſitudo iuxta Prouerbium, ἡ μεταβολὴ τῶν πάντων γλυκεῖα. non ſolum ſuauis *Hyems & aeſtas. 1. omnium rerum vi.*

eißitudo suauis est. Galen. de tempera. lib. 1.

est, verum etiam ad valetudinem necessaria. Nam si vnum anni tempus frigidum in corpore pituitoso aut parato commouere poterit Epilepsiam, Apoplexiam, Paralysin, aut similes morbos: Tempus vero calidum in corpore bilioso & parato, maniam, febres acutas, & id genus alios morbos: Quanto magis si duo triaue tempora, aut totus annus eiusmodi fuerit? præcipue si totus annus (aut magna ex parte) Austrinus fuerit, pluatque per æstum imber largus assidue. Id namque humidi ac calidi status proprium est, vt in æstu assidue pluat. Tum vero necesse est, vt aut magna pestilentia succedat, aut magna hominum corruptela, ob putredinē subsequatur. Quapropter excedens temporum qualitas cum contraria sibi qualitate semper corrigenda est.

Hæc quidem de aere, qui deperditam aeream igneamque corporis substantiam, videlicet spiritus, restaurat, nunc sufficiant: si modo hanc restaurationem, per virtutem pulsatiuam seu spiritualem perfici denuo admonuerimus. Nunc vero de restauratione humidioris sicciorisq; substantiæ quæ effluxit, dicendum est. Atque hæc quidem restauratio per virtutem naturalem nutritiuam perficitur. Cui quatuor virtutes naturales nulli non corporis parti insitę attractrix inquam, retentrix, concoctrix & expultrix deseruiunt. Cibus namque & potus non nutriunt, nisi perdictas virtutes probe mutati confectique sint & adsimilati.

De so-

De secunda re non naturali.

CIBO ET POTV.

Circa cibi potusque administrationem multa à multis dici solent, omnia tamen fere eo referuntur, vt bona commodaque comestorum in ventre fiat concoctio. Neque enim quisquam (si Galeno Medicorum principi credimus) morbo corriperetur, si accurate obseruaret, ne in cruditates incideret, nec post cibum vehementer exercitaretur. Hinc idem Galeuus à crassulentique succi cibis non prohibet eos, qui nnlla re impediti exercitatione multa somnoque ad satietatẽ vti possunt. Breuiter igitur circa cibi rationẽ sex consideranda sunt. *1. lib de cibis boni ac mali succi.*

Primum cibi substantia, secundum cibi quantitas, tertium cibi qualitas, quartum tempus, quintum ordo, sextum consuetudo.

DE CIBI SVBSTANTIA:

Primum quo ad substantium, An tenuis, aut crassi succi cibus sit, obseruandum est.

Quamuis neque crassus neque tenuis cibus damnandus sit, neuter tamen quandoque vitio caret. Siquidem crassus cibus difficulter concoquitur, lentumque ac glutinosum succum gignit, qui calorem innatũ suffocando extinguere potis est.

Tenuis autem cibus parum nutrit, corporaq; quæ eo aluntur, & gracilia & imbecilla reddit: imbecillitas vero morbis facile est obnoxia.

Ad bonam itaq; tenendam valetudinem cibi

ſunt eligendi, qui neque tenuem neque craſſum penitus ſuccum gignunt, ſed qui mediam quaſi inter tenue craſſumque naturam habeant. Cuiuſmodi ſunt.

DE PANE.

Panis mundiſſimus ex farina triticea cum ſale ac fermento ſecundum artem probe confectus: cuius grana non in aëre infecto, nec de terra corrupta ſed ſana ſunt collecta quiq; ob vetuſtatẽ non corruptus ſit, nihilq; vitiarum loliiue, quę oculis neruisq; incommodare ſolent, commixtum habeat.

Ex Gallinaceorum genere ſunt tam mares, quam fœminæ, & caro pullorum.

DE AVIBVS ET *Piſcibus.*

Ex auibus phaſiani, perdices, columbæ turtures, & omnes fere aues ſylueſtres.

Galen. in li. de boni maliq; ſucci cibis.

Ex piſcibus ſunt ſaxariles, marini & ſquamoſi, qui in aqua munda arenoſa & nati & capti ſunt habentes carnes duras, friabiles, ſapidas & bene odoratas.

Aues namque & piſces fere omnes boni ſucci cenſentur, exceptis lacuſtribus, paluſtribus, & qui in immundis fluminibus ac turpidis degunt: minus enim ſeſe natationibus exercent, vitiatoque tum aëre, tum victus genere vtuntur: præſertim ſi in aquas illas vrbis alicuius ampliſſimæ latrinarum, barlneorum, culinarumque loturæ purgamenta defluant. Caro enim animantium

tium, quæ in eiuſmodi aquis viuunt ac immorantur, deterrima eſt.

De ſylueſtribus & quadrupedibus.

Sylueſtrium animalium caro, quia multis curſitationibus ſe fatigant, & in aere ſicciore verſantur, quam domeſtica incolumior cenſetur. Pluribus enim diebus à putrefactione adſeruatur. Caro tamen hœdina, vitulina, aliorumque id genus laudabilium animalium, non eſt reiicienda.

DE LACTE.

Lac omnium vere Medicorum ſententia probatiſſimi ſucci habetur. Muliebre tamen lac primas ſibi vēdicat, deinde lac aſininum: poſtea caprinum, tandemque vaccinum & ouinum.

Neceſſe autem eſt vt animal, ex quo lac ſumitur, ſit boni habitus boniq; ſucci, qui quidem ex optimis paſcuis ac nutrimentis eueniunt.

Immiſcenda tamen lacti eſt vel mellis puri, vel ſacchari & ſalis nonnihil, ne in ſtomacho coaguletur: vacuo præterea ſtomacho ſumendum eſt ſeorſim, pręſertim abſq; piſcibus.

Porro aſſiduus lactis vſus dentibus ac gingiuis officere ſolet, has enim humentes & flaccidas, dentes vero putrefactioni & eroſioni obnoxios facit. Aſſumpto igitur lacte conuenit vino diluto, cui aliquid mellis ſit admixtum, aut (quod præſtantius eſt) primum melicrato, deinde vino adſtringente os abluere. Sic enim ſi quid ex lacte caſeoſum dentium interſtitiis gingiuiſque infarctum obhæſit, abſtergetur.

DE OVIS.

Inter cibos mediocres numerantur oua gallinarum. Eliguntur autẽ paruula, oblonga, ad mediocritatem cocta. Nam si nimis sorbilia sunt, vt facile digeruntur, ita & eorum nutrimentum facile euanescit, dissipaturq;.

DE CASEO.

Caseus omnis crassi, vetus vero etiã mali succi est: recens autem nonnunquam mali, sed minus crassi succi est quam vetus.

DE CIBIS OMNIBVS HOminibus vitandis.

Cibi vero vniuersis hominibus noxij sunt, qui excellentem in primis qualitatibus virtutem obtinent, siue in calido, siue in frigido, siue in humido, siue in sicco: vti sunt allia, cepæ, porri, caules, sinapi, & fructus pene omnes qui asseruari exiccarique nequeunt, sed antea quam exiccentur putrescunt, vt mora, persica, fungi, pepones, & id genus. Hæc de cibi substantia sufficiant.

DE CIBI QVANTItate.

Secundo consideranda est cibi quantitas, quæ tanta esse debet, vt commoda eius fiat in ventre concoctio, & quantũ naturæ, non appetitui sufficiat, quæq; minime grauet ventriculum: quod cum vitari in imbecillo ventriculo nequeat, pro-

ximum

ximum est vt quam citissime grauis esse desinat. Solus enim temperatus stomachus tantum appetit, quantum concoquere potest.

Frigidus vero natura stomachus melius appetit, quã cõcoquit: Calidior autẽ stomachus contra melius concoquit, quam appetat: potius ergo cibi crassi, quam subtiles ei conueniunt, quia illi concoquũtur, hi vero in eodem corrumpuntur. Exploranda igitur est stomachi tẽperatura, quæ pro ætate, sexu & aliis variatur. *Galen. in ar. med.*

Ad hæc sciendum quod vt nimia quantitas, ita & nimia cibi paucitas stomachi coctionem impedire poterit. Nam si in magno stomacho adeo exiguus sit cibus, vt stomachi corpus corrugatum vndiq; amplecti cibum non possit, non exacta, nec commoda fiet cibi concoctio. A nimio autem cibo stomachus multo vehementius læditur. Membrũ enim vltra modum extensum in continuitate sua nonnunquam soluitur, quare virtus eius naturalis omnino deficit, fitq; cruditas, quæ mater est omnium ægritudinum; ob idq; dici solet, Plures mori crapula, quam gladio. Etenim multis nominibus exitialis est cruditas. Primum enim crudi succi si copiosi in corpore sunt, grauãt: Deinde tum multitudine tum crassitudine sua exiguos corporis meatus obstruentes calorem innatum extinguunt. Rursus manifesta sua qualitate nõ tantum alterant temperamenti mediocritatem, verumetiam corrumpunt. Denique cum nutrire corpus, priusquam concoquantur, crudi succi nequeant, syncopæ obnoxium reddunt.

Quotquot enim superflue se repleuerunt, aut *2. Aph. 17.*

rupta vena, aut suffocato calore naturali subitó interierunt, vt Galenus de quibusdam athletis estatur. Et Hippocrates, Vbi cibus (inqnit) prætpræter naturam copiosior ingestus est, inde morbum creari sanatio indicat. Hinc est quod medici communiter ferculorum multitudinem in vna mensa damnant, ne ob varietatem, quæ delectare solet, plus cibi quam concoqui possit ingeratur. Quamuis mihi non pauci sunt noti, quos vnius cibi repletio magis quam moderata varietas lædit, vt in hoc certe consuetudo experientiaque non parum momenti habeant. Breuiter vero sciendum est. Quod

Cibus	Multus, plenus seu crassus Moderatus Paucus seu tenuis	corporis virtutem	auget conseruat, minuit.

Si igitur augere corporis robur voluerimus, vtemur alimento multo seu pleno: si custodire, mediocri. Si vero minuere ac demoliri vires corporis voluerimus (id quod per sanitatem nunquam, in morbis vero non omnibus, sed quibusdam iisq; acutis moliendũ est) vtemur alimento pauco ac tenui victu.

2. Aph. 4. Sicut igitur in substantia cibi dictum est, medios cibos eligendos, ita in quantitate etiã mediocritatem seruasse optimum fuerit. Hinc recte Hippocrates inquit: Non satietas, non fames, neque aliud quicquam, quod modum naturæ xcesserit, bonum: Omne enim nimium naturæ est inimicum.

Quando tamen à medio ad aliquod extremorum declinare necesse fuerit, tutius, meo quidẽ iudicio, erit vt plurimũ in paulo pleniore, quam nimis tenui victu excedere, vt clarissime Hippocrates testatur. Quiuis, inquiens, error cõmittitur grauior in tenui victu quam paulo pleniore. Propterea etiam sanis valde tenuit stataq; & exquisita victus ratio parum tuta, quoniam errores grauius ferunt, ob hoc igitur tenuis victus atque admodũ exquisitus, eo qui paulo plenior est, vt plurimũ magis periculosus existit. Ex his Hippocratis verbis manifestũ sit, per victum paulo pleniorem vires corporis augendas potius, quã per tenuem deiiciẽdas esse. Sicut enim corporis imbecillitas morbis fere omnibus obnoxia est, ita contra natura fortis nulli nõ morbo resistere potest, dum materiam morbi mire expellit, Galeno teste. Atque hæc fere causa est, cur violenti nonnulli homines omnibus pene in rebus inordinate viuẽtes nullam tamen ægritudinem incurrere videãtur. Adde quod nocumentum cruditatis & morbi materiales facilius sanantur, quam motbi immateriales & arefactionis.

Summe tamen curandum, vt si quando mediocritas plane seruari nequeat, excessus saltem sit mediocris. Ne habitus corporis ad summum bonitatis attingat: ue Si enim refectiones, siue euacuationes, si ad extremum perueniant, periculosæ sunt teste Hippoc.

DE CIBI QVALITATE.

Tertio consideranda est cibi qualitas, His enim qui æquali temperamento sunt præditi, æqua *6.lib.de sanitat.tuend.*

qua

quales ac temperati cibi ac potus maxime conducunt. Tanto enim melius est nutriens, quanto iis iucundius est quod comedunt. Itaque cibis medicamentosis vti iis temere non expedit, siquidem calidiores cibi(vt allia cępe, sinapi &c.) sanginem adurunt & excoquunt, frigidiores autem cibi phlegmaticum humorem generant, qui tum manifesta sua qualitate, tum substantia sua crassa & viscosa, calorem innatum suffocando extinguit.

Porro intemperatum quidem temperamentũ tum si vertere quis in melius velit, alimenti species cõtraria esse superanti qualitati debet. Sensim vero id citraq; noxam fiet, si & præsit medicus, & is qui curatur, à negotiis ita liber sit, vt omnia suo tempore peragat. Nam qui negotiis districtus est, illi longe tutius fuerit, vt nec tentet temperamentum suum mutare, sed accommoda sibi nutrimenta sumat. Apta autem sunt humidis quidem humida, siccis vero sicca: Nutritio enim fit, cum cibus corpori assimilatur. Citius vero adsimilantur sicca siccis, & humida humidis: hinc rectissime Hippocrates: Humidus victus omnibus febricitantibus (inquit) confert, maxime vero pueris, & aliis qui tali victu vti consueuerunt.

6. de sanitate tuenda.

1. lib. Aphoris. 16. 6. de sanitate tuenda.

Qui vero calidiore frigidioreve temperamento sunt præditi, ijs contraria dare semper expedit. Facilius enim similibus alimentis in morbosam intemperantiam abeunt, quam qui humidiore aut ficciore sunt temperamento, ob calidi frigidique vehementem efficaciam Physicis notam.

Porro

Porro tametſi moderata ciborum varietas cõcedenda ſit ſedulo, tamen cauendum eſt, ne cibi vna vice ſumendi ſiue ſubſtantia, ſiue qualitate valde inter ſe diuerſi ſint: Nam ob ſubſtantiæ diuerſitatem inæqualis fit concoctio, vt patet de carnibus boum & hœdi in eadem olla ſimul decoctis.

Ob qualitatis vero contrarietatem ac pugnam inter ſe oriuntur in ventre tormina & inflationes, quæ non niſi pugnantium expulſione finiri ſolent: vt Galenus de braſſica teſtatur, quæ licet ſimplex eſſe videatur natura, tamen compoſita eſt. Succus enim eius ad expulſionem ſtimulat, ſolida autem eius ſubſtantia ſtringit ventrem: ob id tutius eſt ſuccum à ſubſtantia ſeparare. *1. de alimentorum facul-ta.*

DE CIBANDI TEMPORE.

Quarto obſeruandum eſt in cibando tempus, quod trifariam conſideratur: Primo ratione anni, ſecundo ratione ætatis, tertio ratione diei. Non parum enim ad victus rationem inſtituendam anni tempora conferunt. Hyberno namque tempore & plus appetunt homines, & cibum facilius concoquũt, quam in æſtate. Cuius rei cauſam reddit Hippocrates, Ventres, inquiens, hyeme & vere natura calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi: quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda: Etenim calor innatus tum plurimus eſt, vnde & pluribus egent alimentis. Oportet enim eſſe alimenta non ſolum quantitati eius quod ex corporibus noſtris effluit, ſed & innati caloris multitudini proportionata. *1. Aphoriſmo. 15.*

Porro Hyemi adſimilatur & veris initium, & *Hip. de vict. rati. pri.*

Au-

Autumni finis: Æstati vero finis Veris, & Autumni initium similia sunt.

Hyems. Quod autem ad temporum qualitatem attinet, Hyemis quidem tempore, cum immoderate frigida humidaque sit, corpus calefaciendum exsiccandumque est: ideoque plurimo cibo, sed calido & sicco: potu vero paucissimo, eoque meracissimo: carnibus magis assatis, quam elixis: holeribus paucissimis hoc anni tempore vtendum est.

Ver. Vere autem: quia temperatum est, temperatis cibis ac potibus vtendum, paulo plus dilutiusq; quam in hyeme bibendum, ciboq; paululum demendum est.

Æstas. Æstate vero, quia hoc anni tempus calidum siccumque est, corpus exuritur, squalidumque euadit: ob id humectandum refrigerandumque corpus est. Commodissimum igitur fuerit tum temporis nutrimento vti humido & molli: carnibus potius elixis, quam assatis: potio sit multa, magisque diluta, quam in vere.

Autumnus. Per Autumnum vero cibo paulo pleniore & ficciore boniq; succi vti expedit: minus vero sed meracius bibere commodum est. A fructibus vero qui tum abundant, quia communiter putrescibiles sunt, abstinendum est, exceptis fructibus austeris, qui non facile corrumpuntur.

Secundum tempus ætatis. Differentia ætatum etiam nonnihil conducit ad victus rationem capiendam. Siquidem senes facile ferunt inediam: pueri difficulter: mediæ autem ætates inter senes & pueros, quanto alteri ipsorum proximiores sunt, tanto minus aut magis ex longis inediis offenduntur. Egregie igi-

igitur Hippocrates: Senes, inquit, facilime ieiunium ferunt: ſecundo loco, qui ætatem conſtantem agunt, minus adoleſcentes, omnium minime pueri, præſertim qui inter eos viuidiores ſunt: Qui enim creſcunt, plurimum habent calidi innati: plurimo igitur egent alimento: alioquin corpus abſumitur. Senibus vero parum calidi innati ineſt: paucis propterea fomitibus egent, quia à multis extinguuntur.

Ex his manifeſtum eſt, pueris multum cibi ac ſæpe in die dandum eſſe, propter multum eorum calorem innatum qui alioqui in ſubſtantia humida ac molli abſumitur defluitque. Senioribus vero ac decrepitis ſæpe quidem, ſed parum pro vice comedendum eſſe, ne paucus eorum calor multo alimento extinguatur: ſicut parua flamma multo oleo ſimul infuſo extingui ſolet.

Tempus vero diei ſic conſiderandum eſt: vt per æſtatem ſæpius quidem in die, parum tamen pro vice vna, & horis & locis cõmuniter ſiue arte ſiue natura frigidis, cibum ſumamus: in Hyeme vero contrario modo. Nunquam tamen, niſi priore cibo probe concocto verus ac naturalis adſit appetitus, edendum eſt: ſicut rurſus nec famelico ſtomacho cibus denegandus eſt, ne impleatur malis humoribus, videlicet bilioſis, pituitoſis ac ſeroſis, quos iecur nonnunquam ſtomacho valde appetenti trahentique remittit.

DE ORDINE CIBORVM.

Quamuis melius ſit minime varios neq; ſubſtantia, neque qualitate cibos ſimul in vna cibatione coniungere: tamen quando id ob con-

ſue-

ſuetudinem, aut magnatum reuerentiam hoc noſtro tempore vſu venit, tum ſi ſtomachus fuerit frigidus, qualis in ſenibus & ocioſis hominibus eſſe ſolet, ſemper mollia & humida & quæ concoctu ſunt facilia præmittere expedit. Contra vero, ſi ſtomachus fuerit præcalidus, vt eſt in quibuſdam iuuenibus laborantibus ac exercentibus ſe (quos Galenus facilius carnes bouinas, quam ſaxatiles piſces concoquere poſſe ſcribit) iis expedit craſſos, ſiccos, duroſque cibos præmittere ſubtilibus ac mollibus. Craſſi namque cibi ſat belle in eorum ſtomachis concoquuntur: ſubtiles autem in nidorulentam ac fumoſam quandam qualitatem corrumpuntur. Eiuſmodi vero cruditas, ſi Galeno credimus, deterior eſt ac promptius febres accendit, quam ea quæ ob frigiditatem cibos in acidam qualitatem vertit.

2. Alimen.

8. lib. ar. curat.

Communiter tamen humida, pinguia & dulcia primo loco: quæ ſicca aſtringentiaue ſunt, ſecundo loco aſſumuntur.

DE CONSVETVDINE.

Conſuetudo non ſolum in cibo & potu, verumetiam in omnibus aliis rebus non naturalibus diligenter obſeruanda eſt. Maximam namque, vbique & maxime principalem habet vim, tam in recuperanda, quam in conſeruanda ſanitate. Cuiusque enim corporis naturam oſtendit, adeo vt Galeno ſui temporis medici nõnulli etiam ſenſu communi caruiſſe videantur, qui eam velut inutilem reiicere audebant. Quis enim adeo ſtupidus eſt, vt magnopere ex aquæ frigi-

9. method. medend.

frigidæ potione læsus, hanc in diutinum vsum duxisse velit?

De consuetudine sic inquit Hippocrates: Qui consueti solitos labores ferre, etsi fuerint imbecilles & senes, non consuetis fortibus atque iuuenibus facilius ferunt. Quæ enim ex longo tempore consueta sunt, etsi deteriora sunt, insuetis minus molestare solent. Ac cum nemo sit hominũ, qui inopinatis rerum fortibus non subiiciatur, periculosa est vnica tantum cõsuetudo. Addit ergo Hippo. Oportet igitur ad insueta permutari: mutatio tamen debet esse modica. *2. Aphor. 49. 50.*

Quod vero consuetudo longo tempore contracta temere mutanda non sit, aptissime Galenus ex ista Hippocratis sententia euincit: Humidus omnis victus febricitãtibus est idoneus, potissimum autem pueris, & aliis qui ita cibari sunt sueti. Febricitãtibus enim, vt inquit, ex ipsa contrariorum indicatione, humidus victus conducit: Pueris vero & aliis qui tali victu vti consueuerunt, ex indicatione similium. Vt enim ætas pueris, non morbus, sed secundum naturam est: ita consuetudo ascititiam quandam naturam in corporibus gignere solet, cui contraria dedisse imprimis est noxium: gaudent enim naturæ cõsuetis semper. Ergo assuetudines tametsi prauæ sunt, tempore ægritudinis non sunt mutandæ. Imo nec per summam sanitatem semper id tentandum est: sed tum cum à negotiis maxime liberi sumus. *1. Aph. 16.* *8. lib. meth. medend.* *5. libr. de tuenda sanitat. Galen.*

Ad consuetudines etiam naturarum proprietates pertinẽt, quas recentiores Medici Naturas specificas, aut insequentes materiam appellant.

Secundum quas quidem proprietates (ex Galeni ſententia) alii ſemper ad alios cibos & potus recte ſe aut non recte habent. Et in hoc certe falluntur nonnulli, ac imprudenter operantur, qui exhibent vinum, aut aliud quippiam ſecundum proprietates ſpecificas alicui contrarium, quantumuis cognouerint illud ſecundum qualitates manifeſtas conuenire. Proprietates enim in omnibus, ſiue ſpecifica, ſiue inſequens materiam, eſt ſupra omnes diſpoſitiones manifeſtas obſeruanda. Et hoc eſt, quod Hippocrates ait: Parum deterior cibus & potus, delectabilior vero, melioribus quidem, ſed minus ſuauibus eſt præferendus. Atque in hoc experimentum vincit rationem.

7. art. curat. libr.

2. Aphoriſmo. 38.

DE POTV.

Quoniam compendioſe de ratione cibi, quo ſubſtantia ſicca è corpore noſtro effluxa reſtauratur, actum ſit: nunc breuiter dicendum eſt de potu, qui ſubſtantiam corporis humidam effluxam reſtituit, tametſi ſint qui eſſe ipſum vehiculum tantum cibi exiſtiment.

DE POTIONIS MODO.

Potionis, Galeno credimus, is modus erit, vt nec in ventriculo innatet, nec fluctuationis vllius ſenſum inuehat. Illico etiam poſt cibum antequam concoquatur, bibendum non eſt: ſiquidem innatant cibi ſi bibantur, ita vt eos ventriculi corpus propter interpoſitum humorem non contingat: veruntamen ſitibundus ſi quis fuerit, prohibere eum in totum vt graue eſt, ita nec expediens: ſed tantillum indulgendum eſt, quod

7. lib. method. medend.

& desiderium soletur, & sitim leuet. Posteaquam vero nutrimentum concoxerit, abunde bibere sinendus est: quippe celerrime, si ita fecerit, per corpus alimētum distribuitur, id quod extenuatis cumprimis conducit. Qua de causa potum hora cibationis non in quantitate continua, sed discreta, non vna inquam, sed pluribus vicibus assumere expedit.

Potus vero tum substantia tum qualitate eiusmodi esse debet, vt præcordia celeriter transiens non diu in ventre fluctuet.

DE AQVA.

Aqua quidem optima est fontana recens, cuius nulla qualitas vitiosa aliunde sit contracta, cuius fons ad orientem solem erumpit, quæque per meatum aliquem mundum, aut puram colletur terram, quæque calefiat, refrigereturque ocyssime. Cauendæ vero sunt aquæ quæ ex stagnis hauriuntur, & quæ turbidæ, & quæ male olentes, & quæ salsæ: Denique in quibus qualitas aliqua gustu deprehenditur: quando quæ optima est, non gustui modo, verumetiam olfactui omnis qualitatis expers videbitur. Eadem quoque tum potui iucunda erit, tum plane pura. Quod si præcordia quoque celeriter transit, nihil est quod magis idoneam requiras: quãdo si qua pura lympidaque est, nec potu insuauis, ac nihilo secius tamen circa præcordia hæret, hæc vitio non caret, atque abstinendum ab ea censeo: vti cum prorsus est frigida calefacta, non dissuadeo. Tutissimum tamen fuerit experientia ipsa de eiusmodi aqua iudicium fieri.

Gal. 1. de sanitate tuenda.

DE VINO.

Vinum haud ita omnibus ſicuti aqua conducit: quam enim iam optimam iudicauimus aquam, hac vti puero, iuueni, ſeni (velut & de aere dictum eſt) conducet. Vino autem aliis alias pro ætatis ratione vti expedit. Sciendum enim quod vinum calefacit & humectat: cuius rei gratia pueris, qui calido humidoque ſunt temperamento, minime conducit. Nam præterquam quod nihil commodi ex vini potione ſentiunt: etiam læduntur, eo quod non ſolum plus æquo calefiunt humectanturque, ſed etiam quia caput iis halitu repletur, ſicuti & aliis omnibus, qui calido humidoque temperamento ſunt præditi.

Quare neque adoleſcentibus vinum niſi modice ſumptũ vtile eſt, quod videlicet & ad iram & libidinem eos præcipites faciat, & animi rationem hebetem turbidamque reddat. Cum autem ſit omnis exceſſus fugiendus, maxime hunc fugere expedit, ex quo nõ corpori modo, ſed etiam animo damnum accedit. Senes autem quia frigido ſiccoque temperamento ſunt, omnium commodiſſime vino vtuntur.

DE VINI IVVAMENTIS.

Iuuamenta vini ſunt humectare ac nutrire quicquid immodice ſiccatum eſt, ſiue ex immodicis laboribus, ſiue ex proprio ætatis temperamento ſiccitas prouenerit. Bilis item amaræ acrimoniam mitigare ac frangere, per ſudores vrinaſque eandem vacuare: ea quæ in ventriculo aut venis ſunt concoquere: vires organorum:

12. lib. art. curat.

rum augere: excrementis expellendis viam facere, & cum vina boni ſucci ſint, corpus nutrire: quorum tamen iuuamentorum pene nullo egent pueri.

Porro vina validiſſima ſunt, quæ plurimum aquæ in mixtura ſuſtinent, qualia mox colore flaua, ætate vetera, boniq; odoris eſſe ſolent: quæ vero paulo minus calida exiſtunt, fulua ſunt: quę adhuc plus à vehementia caloris recedunt, rubra ac dulcia ſunt: quæ vero colore alba & aquoſa conſpiciuntur, omnibus minus calefaciunt, & quaſi media inter aquam & vinum videntur. *Gal. lib. 12. meth. med.*

Auſtera vina roborant quidem ventrem, caputq; inter omnia minime tentant, cæterum digeſtionem in corpus minime accelerant.

Vinum ſubſtantia tenui & qualitate calidum conducit phlegmaticis, crudos humores habentibus, ob idq; in ſyncopen incidentibus. Vinum vero ſubſtantia craſſum confert macilentis, qui impinguari deſiderant. Cauendum autem, ne obſtructiones inuehat.

Ieiuno præterea ſtomacho bina communiter cauenda ſunt. Quemadmodum autem diluenda ſint vina ratione temporum, dictum eſt ſupra, cum de cibandi tempore ageretur. Breuiter cuique obſeruanda eſt ſua conſuetudo. Sunt enim quibus caput ob imbecillitatem, ſi vel paulo meracius biberint, ſtatim tentatur: rurſus ſunt, qui meraciore adeo delectantur, vt ſi dilutius biberint, eorum ſtomachus ſubuertatur. Vetus vero vinum adeo ſitim non extinguit, vt inexhauſtam etiam ſitim generet. Quidam enim veteri vino obrutus ac inebriatus ſiti periiſſe legitur.

Et immoderatius ingestum, præter cætera nocumenta, etiam apoplexiam, morbum comitialem, & id genus alios morbos frigidos excitabit, calorem innatum suffocando.

De tertia re non naturali.

REPLETIONE ET euacuatione.

Dixi hactenus nonnihil de primo sanitatis tuendæ, scilicet de refectionis eius, quod è corpore effluxit, modo. Nunc breuiter dicendum est aliquid etiam de altero conseruandi sanitatem modo, qui per excrementorum, quæ per concoctionem collecta sunt, expulsionem fit.

De repletione, quod vitanda sit, dictum est supra in cibi quantitate: quia omnis immoderata repletio, siue ad vasa, siue ad virtutem, siue ex potu, siue ex cibo perniciosissima existit.

Hic præter dicta obiter notandum, duplicem esse repletionem: vnam recens factam: alteram paulo ante factam. Recens factam repletionem voco, quando quispiam se nimio cibo & potu sic repleuit, vt grauem se crudumq; sentiat. Et ista quidem repletio per purgantia pharmaca, vt nonnulli ignari faciunt, haud curanda est, sed potius per abstinentiam, per deambulationem, per somnum multum, & his similia, donec cibus ad inferiora descenderit. Tum enim adiuuari potest, aut glande subdita, aut leui per anum infusione.

4. lib. de sanit. tuend. Nam si crudi humores in corpore collecti admodum pigri, & ad expulsionem inepti ob crassitu-

ſitudinem frigiditatemque ſunt: quanto magis cibi nondum in ventriculo confecti, neque in humores conuerſi. Vbi igitur cruditas in corpore eſt, alui deiectio plus periculi, quam iuuamenti adfert: præterquam enim quod nec notatu quippiam dignum educit, etiam tormina, roſiones & animi deliquia creat: id quod Hippocrates illo oraculo præcauit, quo breuiſſime præcipit, Concocta medicamento tentanda eſſe, non cruda, &c. *1. Aphor. 22.*

Paulo ante facta repletio eſt, quando cibi & potus longo temporis ſpacio in humores conuerſi, ac per calorem innatum iam nonnihil concocti ſunt. Et huic quidem repletioni conuenit Euacuatio, quia rectius non curatur, quam euacuatione. Hanc duplicem repletionem innuit Hippocrates illa ſententia: **Sudor multus ex ſomno factus abſq; cauſa manifeſta, &c.** *4. Aphor. 41.*

DE EVACVATIONE.

De euacuatione ſciendum, quod Hippocrates euacuationem ſimpliciter vocare ſolet, quando humores omnes æqualiter euacuantur: purgationem vero appellare, quando humores praua qualitate affecti educuntur. Vbi enim æqualiter inter ſe ſucci ſunt adaucti, id & plethoran Græci vocant, nos plenitudinem & ſuccorum redundantiam dixerimus: vbi vero vel flaua bili, vel nigra, vel pituita, vel ſeroſis humoribus refertum corpus eſt, eum habitum cacochymiam, quaſi ſuccorum vitium dicas, nominant. *4. Aphor. 17.* *Gal. lib. 13. meth. med.*

Ergo plethora tum ſanguinis miſſione ſcarificationeve curatur, tum frequenti balneo: tum

exercitatione: tum frictione præterea digerentibus medicamentis, & præter hæc omnia ex accidenti inedia.

Succorum vero vitium, purgatione, quæ cuiq; superanti ſucco ſit accommodata, corrigitur.

Cum autem purgantium medicamentorum vſus ſanitatis tempore rarus eſſe debeat, nec niſi valde indigentibus, & ex longis interuallis vtilis ſit (quoniam earum, quæ quotidie generantur, in corpore ſuperfluitatū euacuatio plerunq; minor eſt, quam vt purgantis pharmaci operationem exigat) non erit nunc de iis locus.

Sed breuiter notandum, cum eorum, quæ è corpore exigenda ſunt, variæ ac multæ ſint ſpecies, non ſolum vacuationem ſecundum eaſdem variandam eſſe, ſed vnumquodque etiam excrementum per conuenientem regionem ac propriam à natura ſibi inordinatam viam excernendum eſſe.

Sunt enim excrementorum ſpecies: aliæ quidem eorum, quæ in ventre perficiuntur, & à ſero ſeparantur, ac per omnia inteſtina paulatim impulſa tandem per ſeceſſum excernuntur. Aliæ vero eorum, quæ in iecinore perficiuntur, & eſt aut flaua, aut atra bilis: quæ & per aluum, & per vomitum expurgari poſſunt. Cæterum aptior eſt vacuatio per aluum, tanquam vſu iam valentibus inteſtinis iecinoris ſuperflua tolerare. Aliæ eorum, quæ in arteriis & venis: & eſt vrinalis aquoſitas, per renes ad veſicam tranſmiſſa. Aliæ eius, quod per ſingula membra diſtribuitur alimenti: & eſt partim ſudor, partim materia, quæ per omnes exiguos corporis meatus ſeu poros

Gal. lib. 7. method. medend.

Gal. 1. de ſanitat. tuend.

ros euaporat, ac per occultam tranſpirationem euaneſcit, quę vt ſenſum fugit, ita & nomen non habet. Sunt præterea tamen partes, quæ præter hos latentes meatus alios quoſdam apertos & conſpicuos obtinent: ſicut cerebrum propter ſuam eminentiam plurimis maximisq; canalibus expurgatur, primum per nares & palatum: ſecundo per vtramq; aurem: tertio per caluariæ commiſſuras: nec non etiam aliquid ab eo confluit ad oculos. Oculus vero, quo probius munus ſuum obeat, per euidentes meatus eiicit, quicquid in eo excrementi gignitur, nempe per nares genasq;. Sic pulmo per ſputum ac tuſſim præcipue expurgatur.

Porro omnium excrementorum retentorum commune hoc documentum eſt: quod retentionis cauſę ſemper contraria cauſa admouenda ſit. Exempli gratia, ſi reſtricta aluus fuerit ob comeſtorum paucitatem ac ſiccitatem, videndum, vt tum plura, tum humidiora exhibeamus: ſi vero ob ſiccitatem tantum, non quidem plura, ſed humidiora offeramus: ſi ob comeſtorum auſteritatem & acerbitatem dulcibus & pinguibus cibabimus.

Quod ſi in ordine ciborum erratum eſt, vt ſi ea, quæ adſtringunt ſiccantq; primo: quæ vero humida, dulcia ac pinguia ſunt, ſecundo loco ſunt comeſta: tunc corrigendus error, & mutandus ordo eſt.

Si vero ob vtendi modum, vt ſi quis cum bis edendum eſſet, tantum ſemel comederit, non bis tantum, ſed & ſæpius cibabimus.

Deinceps, ſi excrementi mora ob ventris in-

testinorumq; intemperiem quandam euenerit, considerandum est, an naturalis, an recens contracta intemperies sit. De naturalibus quidem hic nihil agetur.

Recentium vero intemperierum octo sunt differentiæ: quatuor simplices, calidæ, frigidæ, humidæ, siccæ: quatuor compositæ, calidæ & humidæ, calidæ & siccæ, frigidæ & humidæ, & frigidæ & siccæ.

Quæcunque ergo ex his recens contracta intemperies, siue simplex, siue composita fuerit, contrariis sibi remediis reducenda ad æqualitatem est, quam ad rem peritus nonnunquam ac fidelis aduocandus est medicus.

Sic de reliquorum excrementorum in corpore retentorum speciebus haud dissimile esto iudicium.

DE VOMITV.

5. lib. de vsu part.

Bene, inquit Galenus, antiqui medicorum simul cum aliis documentis ad sanitatem tuendam pertinentibus, à cibariis vomitum singulo mense suadebant: nonnulli quidem semel sufficere existimantes, alii autem etiam bis concitandum censentes. Omnes tamen hi qualitates ipsas comestorum acres & abstersorias eligendas suadent, vt totum phlegma ventris expurgetur, & nihil cacochymia lædatur corpus. Frequens tamen & laboriosus vomitus omnibus fere hominibus cauendus est, præcipue vero iis, qui stricto pectore & ad sanguinis reiectionem per os parati sunt. Nocet enim pectori, auribus, oculis, dentibus, & ipsi quoq; capiti, nisi ob stomachi repletionem sit læsum.

DE

DE PHLEBOTOMIA ET ſcarificatione.

Venam per annum ſæpius incidere haud conuenit: vna enim cum ſanguine vitalis ſpiritus excernitur, qui ſi copioſius abſumatur, fit vt tota moles reddatur frigidior, operaq; naturalia deterius perficiantur. Quamobrem à minus principalibus, puta cruribus, detractio cum ſcarificatione facienda eſt. *Ex lib. Gal. de hyru. & re vul. cucurbitula & ſcarificat.*

Vbi tamen magni cuiuſdam morbi metus immineret, cum virium robore florenteq; ætate, tuto ſanguis mittendus eſſet. *Gal. in lib. de rat. curandi per ſanguin. miſſ. & 3. lib. de locis affect.*

In hoc tamen conſideranda eſt naturalis hominis temperies. Nam quibus amplę ſunt venæ, quiq; modice graciles ſunt, nec candidi, nec tenera carne præditi, ſecurius ſanguinis miſſione vtuntur. Contrarii vero minus tuto: quippe qui exiguum ſanguinis habeant, carnemq; facile tranſpirabilem: cuius rei gratia nec pueris venam ſecare tutum eſt vſq; ad quartum decimum ætatis annum. Qui igitur nigriores natura ſunt, craſſiorem ſanguinem ac magis melancholicum colligunt: magis vero, ſi etiam magnas habere venas conſpiciuntur, ac corpore hirſuti ſint, ii ſecta vena iuuantur. Qui vero albidiores natura ſunt, & carnoſi, & paruas venas habentes, ſanguinem plerunq; tenuem accruare ſolent: quocirca iis malleolos aut poplites ſcarificare, quam venam incidere, præſtiterit.

Senibus prætera venam incidere periculoſum eſt: Ætas tamen ſenilis, non annorum numero ſolum, ſed & corporis habitu æſtimanda eſt.

eſt. Sunt enim, qui ſeptuaginta nati annos venæ ſectionem adhuc perferant, cum rurſus ſint, qui ne ſexageſimo quidem ætatis anno ferant. Si igitur vires robuſtæ adfuerint, quas pulſus vehemens cum æqualitate indicare perpetuo ſolet, vel ſeptuagenariis (ſi affectus iubeat) venam ſecare par eſt: minus tamen vtique iis detrahendum eſt ſanguinis, quam ætate florentibus, tametſi affectio ſit vtriſq; æqualis.

DE BALNEIS.

2. Aphoriſ. Com. 17. 3. Aphoriſ. Com. 15. 4. Aphoriſ. Com. 2. 3. lib. de viuend. rat. in morb. acut.

Balnea, quia per cutem æqualiter corpus euacuant, recte ad ſanitatẽ tuendam nonnunquam adhibentur. Et quamuis parua ſit, quæ per balnea fit euacuatio, tamen à Galeno omnes pene euacuationes, quibus Medici circa ægrotantium corpora vtuntur, recenſente, etiam balnea inter ipſas adnumerantur tutiusq; crebro, quam purgantia pharmaca adhibentur. Raro autem lauacro vtuntur homines (ſi Hippocrati credimus) quod ipſum præparare neſciunt: Balneæ namq; ſi veterum Medicorũ ritu inſtituuntur, quatuor partibus varia facultate preditis conſtant: ob idque Galenus recte eaſdem calidæ intemperiei hecticisq; febribus duplici ratione, tam per ſe, quam ex accidenti prodeſſe autumat.

10. lib. meth. medend.

Primum enim homines balneandi in aëre verſari calido debent: poſtea in aquam calidam deſcendere (lauacrum vocant) mox ab hac egreſſi in frigidam: poſtremò ſudorem detergere. Quibus enim omnia rite adhibita ſunt, ii poſt frigidæ vſum adhuc ſudant, & omnia ipſis excrementa euacuantur. Præcipue autem euacuatur per bal-

balneas quicquid in corpore vel fuliginoſum vel fumidum fuit. Conſiſtunt autem in naturali ſymmetria, tum caro ipſa, tum cutis: ſolidarum partium ariditas corrigitur, & calor non modo is qui ex lauacro acceſſit, verum etiam qui prius fuit ex frigidæ vſu, ſummouetur.

Hæc quidem commoda balnea aquæ dulcis potabilis ſequuntur.

Aquæ vero naturaliter calidæ medicamentoſæ (quas thermas vocant) ſiue marinæ atq; ſalſæ fuerint, ſiue nitroſæ, ſiue ſulphureæ, plus quidem bilis educunt, quam dulces: ſed non ita humectant, neque proſunt: imo qualitate ſua nonnunquam plus nocere, quã euacuationibus iuuare conſpiciuntur, vti Galenus teſtatum reliquit de quodã, qui corrupto iudicio iis balneis vſus, ad tantam corporis extenuationem ac perniciem peruenit, vt tabe conſumptus interiret. *Gal.3 lib de ſanit.tuend.* Dulcium autem calefactarum aquarũ, ſi media temperie ſint, vis calida & humida eſt: ſin tepidiores ſint, humida & frigida: quod ſi iſto calidiores fiant, calida quidem, ſed non perinde humida vis eſt. Qui carnis augendæ gratia balneantur, ſicut macilenti, & qui atrophia vexantur, nullumque ex cibo fructum ſentiunt, poſt comeſtionem, facta tamẽ prima & ſecunda concoctione, balneas ingredi debent, ac tantiſper in iis morari, donec membra ac venæ in tumorem attollantur: ſed antequam concidat tumor egrediantur, ne id quod attractum eſt nutrimẽtum reſoluatur.

Qui vero gracilis eſſe cupit, ieiunus ac famelicus balneandus eſt, calide magis quam frigide,

mo-

moreturque in lauacro, donec tumor ac venarum inflatio minuatur, ac post exitum dormiat.

DE CAPITIS LOTIONE.

Caput vero lauandum est aqua aut lixiuio valde calido, quantum scilicet quis tolerare poterit, ne superfluitates ob tepiditatem aut frigiditatem in capite retineantur: moxque pannis calidis caput exiccandum est.

De quarta re non naturali.

MOTV ET QVIETE.

Motus quidem omnis calefacit corpora, contra vero quies refrigerat. Hæc calidis, ille frigidis naturis ex vsu est.

Non omnis motus ex æquo omnibus exercitatio est: Idem enim motus alteri potest exercitatio esse, alteri vero non.

Is vero motus exercitatio dicitur, qui anhelitum crebriorem citatioremque reddit. Sed omnium exercitationum vtilissimæ hæ esse probantur, quæ non corpus solum, sed & animum oblectare poterunt. Hinc admodum sapienter fecisse videntur, quicunque venationes aliasque animalium capturas excogitarunt.

2. libr. de sanit. tuenda. Exercitationis iuuamenta licet multa sint, tamen tria præcipue numerat Galenus, quibus reliqua priuatim commoda accepta referuntur.

Primum est, membrorum durities ac robur, ex mutuo eorum contritu eueniens.

Secundum, innati caloris augmentum.

Tertium, spiritus citatior motus.

Porro ex membrorum duritia vtiq; sequitur,

vt & membra ex labore minus afficiantur, & ad labores valentiora promptioraque reddantur.

Ex calore vero aucto omnes corporis virtutes seu facultates, præsertim naturales, vegetiores redduntur. Atque adeo tum validior fit deducendorum in corpus attractio, tum immutatio magis expedita, tum nutritio magis fœlix.

Ex spiritus vero valentiore motu, & purgari omnes exiguos corporis meatus necesse est, & excrementa expelli.

Si igitur hoc præstat exercitatio, sicq́ue impura atque ab excrementis parum mundata corpora quanto magis nutriuntur, tanto magis lęduntur, vtilius certe est ante cibationem omnem adhibere exercitationem. Id quod Hippocrates his verbis indicat: Labor, cibus, potio, somnus, Venus, omnia mediocria. Singulorum enim mediocritatem seruandam esse: per epitheton mediocria præcipit. Tempus vero ipso sermonis ordine definiuit, interpretante sic Galeno. Illud idem Hippocrates clarius sic ostendit: Labores, inquiens, cibos præcedant. Ex his manifestum est, prauam atq; erroneā esse in omnibus ferme gymnasiis literariis consuetudinē: vbi literarum studiosa iuuentus nunquam pene nisi ab assumpto statim cibo corpora exercitare solet. Sicut enim maximi momenti ad sanitatis tutelam est exercitium ante cibos, ita perniciosissima res est, omnis post cibum motio: distribuitur namque tum cibus ex ventre per omne corpus, priusquam concoctus ac vtilis factus sit, &c.

2. Aphorismo, 10.

Ga. li. de cib. boni ac mali succi.

Cōmodissimum ergo ad exercitationem tempus est, cum hesternus cibus prorsus iam duplici

con-

2. de tuenda valet. concoctione sit confectus, ea videlicet quæ in ventre & ea quæ in vasis sanguinis agitur, ac iam denuo cibandi tempus instet. Nam si aut prius, aut posterius exercitatione vtere, aut crudis humoribus hominem impleueris, aut pallidæ bilis prouentum auxeris. Huiusce vero temporis nota, calor propriæ vrinæ cuique esse poterit. Vrina namq; quæ aquę speciem pręfert, erudam adhuc in venis esse succũ eum indicat, qui à ventre submittitur. Quæ vero ruffa biliosaq; est, iamdudũ concoctum esse huiusmodi succum: quæ modice pallet, peractæ iamiam secundæ concoctionis est signum: cum namque bili infecta vrina nondum est, aquæ speciem albedinemque præfert. Cum vero plus iusto eius bilis acceperit, ruffa cernitur. Ergo cum mediocriter est ruffa, mediocriterve pallens, tum est exercitatio adeunda: expulsis tamen prius excrementis, quæ vel in vęsica vel in inferiore ventre continentur, ne quid ex his vi caloris (qui per exercitationem accenditur) in habitum corporis rapiatur.

Hæc de exercitationis tempore iam dixisse satis sit. Quod autẽ ad exercitationis quantitatem seu mensuram attinet, sciendum quod tum demum à motu desistere fas est, quando vel tumor corporis detumescit, vel coloris pulchritudo & robur mutatur, aut cum ex motu vel lassitudo
2. Aphor. 48. vel sudoris copia sequitur: id quod Hippocrates partim in Aphorismis testatur, partim in se-
6. Epi. p. xto Epidemiorum libro, quem nostra tempesta-
3. Aphor. 5. te Leonhardus Fuchsius, Medicus omni & bonarum literarum & rerum cognitione insignis, doctissime felicissimeque interpretatus est: cum

pri-

primum enim laſſari cœperit corpus, confeſtim quieſcendum eſt.

Qualitas etiam exercitationis corpus alterare poteſt. Motus namque in quibus validiſſime ocyſſimeque corpus mouetur, gracile, muſculoſum, durum, compactum ac vegetum corpus reddunt: contra vero remiſſi, tardi ac languidi motus plane diuerſum à prædicto, languidum videlicet ac molle corpus efficiunt.

DE QVIETE.

Eſſe quoſdam eorum qui florente ætate ſunt, qui quietem poſtulant, teſtatur Hippocrates in libro de vulgo graſſantibus morbis, vbi calidis naturis quietem imperat. Magnæ enim flammæ, eo quod calorem accendat minime egent, cum ſatis ipſæ ſibi ad tutelam ſint, & vt materiæ dominentur. Vnde præclare Galenus: Illud multo maxime, inquit, mirandum eſt, cum Hippocrates moneat, calidis naturis vtilius eſſe in ocio agere, quam exercitari, non paucos tamen Medicos eſſe, qui ne norint quidem: cuiuſmodi tamen homines ſint: ſed omnibus iuxta exercitationes iniungant.

4.p.6. lib. ſen. 13.

5. libr. de ſanitate tuenda.

Non tamen ignorandum eſt, quod Hippocrates per ocium non plane intelligat deſidiam, qua nuſquam in totum adiutus quiſquam eſt: ſed cum quietem agere calidis naturis ſuadet, vehementi motione vti vetat. Qui enim calido & ſicco ſunt temperamento, ob vehementes motus plerumque in æſtate bilioſos morbos incurrunt: intermiſſis vero immodicis laboribus ſani ſeruantur.

Similiter etiam à cibo tum animi tum corporis quies habenda est.

DE FRICTIONE.

Quia corporis frictio eandem fere cum exercitatione vim habet, recte de ea hoc in loco agitur. Debito enim modo adhibita vitale robur exsiccat, & modice calefacit: vnde fit vt distributio alimenti sit facilior, & nutritio promptior. Nam multi, quorum corpori longo tempore ex alimento nihil accessit ἀτροφοῦντας Græci vocant, commoda frictione adhibita paucis diebus carne impleti sunt.

Frictionis quatuor præcipua sunt genera:

Frictio	dura mollis multa mediocris	vim habet	ligandi soluendi minuendi augendi	carnem.

Expedit autem varium in frictione fieri manuum iniectum & circumactum, quo videlicet vniuersæ musculorum fibræ, quoad fieri potest, omni ex parte fricentur.

2. sanit. tuend. Porro apud veteres frictionum plurimus erat vsus, adeo vt nemo etiam ex iuuenibus prius exercitaretur, quam fricatus oleoque inunctus fuisset. Nostro vero seculo tum potissimum eius vsus est, quando vel ob impeditum motum, vel aliam quamcunque causam exercitatio fieri nequit: supplet enim vicem exercitationis. Frictionis quantitas, qualitas, ac tempus eundem pene scopum, quem exercitatio & balneæ habent.

His enim qui carnis augendæ gratia fricantur

tunc

tunc plane finienda frictio eſt, cum corpus & intumuit, & ad ſummum fere tumorem peruenit. Qui autem ad excitandum iam præparantur, his minime id tempus expectandum, ſed longe prius deſiſtendum à frictione eſt: potiſſimum ſi optimi temperamenti & ætate puerili ſunt.

Qui vero carnis minuendę cauſa fricantur, eatenus fricandi ſunt, donec corporis tumor concidat in ſeſe molesq; deponatur: primum namq; corpus attollitur, deinde ſit gracile, veluti aquā calidam infundas, primum quidem corpus intumeſcit: deinde ſi largius infundas, concidit: ita & frictio quoque attollit quidem primum, poſtea contrahit ac molem deponit.

Poſtremo quia frictio vacuandi vim obtinet, maxime confert iis qui prauis ſimul ac crudis humoribus oppleti ſyncope prehendi ſolent, cuiuſmodi nonnullos vidi. Hi ſane vacuari poſtulant, verum neque venæ ſectionem, neque alui deiectionem citra noxam ferunt. Nulla igitur alia iis vacuatio excogitari poteſt commodior, quam ea quæ ex frictione paratur. *Galen. libr. 12. method. medend.*

De quinta re non naturali.

SOMNO ET VIGILIA.

Somnus vtrumque fere ſanitatis tuendæ modum adiuuare videtur. Primū reſtitutionis modum, quia per ſomnum ſpiritus reſoluti regenerantur, & calor & humiditas radicalis conſeruatur augeturque.

Alterum vero, qui per excrementorum expulſionem fit: quia neminem latet toto hoc tempore, quo quis dormit, animalem facultatem quieſcere: *Gal. in lib. de morb. cauſis.*

3. Aphoris mo 15. Gal. de morbor. causis.

scere: naturalem vero validius agere. Ob id in somnis longioribus superfluitates expurgantur, quæ quidem exquisite extenuantur per cutem: quæ vero in vapores conuertuntur, per expirationem: quæ vero sufficientem habent crassitudinem, per vrinas.

Hippoc. 2. reg. acc. vi- san. de mor. caus.

Experientia enim videmus, quod somno conuenienrer facto omnes fere corporis superfluitates per suos meatus rite expurgantur, siue id ob naturam instauratam contingat, siue quia materia concocta sit. Optima enim fit per somnum, non solum in ventriculo, verum per vniuersum etiam corporis habitum concoctio: & sunt qui præcipuum esse somni officium putant, adiuuare concoctionem. Siquidem multæ vigiliæ cibos potusq; tum crudos, tum incoctos reddunt. Ad hæc quia per somnos quiescit prima sentiendi vis, quæ non in corde, vt Aristoteli, sed in cerebro residet, vt Galeno Medicorum principi placuit: quamobrem temperatus somnus non solum corporis, sed & animi sanitatem conseruat, eiusq; morbis, vti Phrenitidi, Melancholiæ, amentiæ, & similibus mederi solet: Vigiliæ vero, quia somno plane contrarium effectum obtinēt, corpusque exsiccant, omnibus tum morbis, tum naturis siccis aduersissimæ sunt. Vt autē somnus sit temperatus, quatuor breuiter obseruāda sunt. Primum Tempus, secundum Locus, tertium Corporis situs, quartum Somni quantitas.

DE SOMNI TEMPORE.

2. præsa. 11. & 12.

Scribit Hipp. ad hunc modum: Quod ad somni rationem pertinet, quemadmodū secundū na-

naturam consuetũ nobis est, interdum quidem vigilare, noctu vero dormire oportet: ab hac consuetudine si quis aberrauerit, peior erit somnus, qui à tertia diei parte ad noctem vsque capitur, quam qui matutino tempore fit. Pessimũ tamen est, si somnus neq; noctu, neq; interdiu accedit: id enim vel ob dolorem laboremq; accidit, vel delirium futurum significat. Ex quibus Hippocratis verbis manifestum est, aptissimum somno tempus ob tranquillitatem eius, noctem esse, hanc si quis insomnem transegerit, aptius dormiendo tempus esse matutinum, minus vero aptum tempus pomeridianum, quia somni tum non quieti, nec sine interruptione fiunt, quod citra digestiuę virtutis noxam non contingit. quãquam dandum sit aliquid consuetudini. Quæ enim ex longo tempore cõsueta sunt, minus molestare solent insuetis.

Huc pertinet quod illico post assumptum cibum dormire nocet & sensibus, neruis & capiti, multarumq; ægritudinum occasio est, præterquã quod somni sunt inquieti, vanis ac phantasticis somniis perturbati, quæ ob cerebri repletionem sæpe eueniunt. Conducit ergo à cœna vnam & alteram horam ante confabulando, aut instrumentis musicalibus, aut aliter lætãdo transigere, quam quis somnum admittat. Ieiuno etiam dormire stomacho, corpus debilitat & extenuat, stomachumque malis replet humoribus. 2. Aph. 50.

DE SOMNI LOCO.

Secundo conuenit, vt locus, in quo dormitur sit subobscurus, radiis solaribus ac lunaribus pri-

natus: in caliditate vero ac frigiditate temperatus, aut subfrigidus potius, quam calidus & vaporosus. Si enim in loco præcalido admittatur somnus, periculum est ne accedat syncope, ob somni & caloris extranei mutuam inter se pugnam. Spiritus enim & calor innatus propter somnum suapte natura ad interiora refugere soliti, ad exteriora & ad circumferentiam corporis à calore extrinseco trahuntur.

DE SITV CORPORIS *per somnum.*

Primus & vltimus noctis somnus fieri debet super dextro corporis latere: medius autem super sinistro, capite semper eleuato: quanquam etiam super ventre dormire adiuuat stomachum in concoquendo. In dorsum vero dormire supine, omnibus malum est, quia præparat corpus ad multas & periculosas ægritudines, superfluitates cerebrales retinendo, atque ab expulsionis viis auertendo, quæ in anteriori parte capitis existunt.

DE SOMNI QVANTITATE.

Gal. in lib. de ar. cur. per san. miss.

Somni quantitas vniuersis hominibus æqualiter præscribi facile non potest. Nihil enim est, quod artem Medicam æque coniecturalem reddat, atque singulis in rebus quantitas.

Solum autem optime temperati absq; præceptore somno modum præfiniunt: alii autem qui intemperati sunt, egent aut prohibente, aut adiuuante somnum, penes quantitatem suorũ lapsuum ad calidum vel frigidum, humidum vel sic-

ſiccum, &c. In frigido enim & humido corpore cum maior ſoleat eſſe ſomnus, quam vt ſolum reſtauret quod diſſolutũ eſt, nimia etiam caloris cõſtrictione ipſum corpus ſuffocat & extinguit: in corpore vero calido & ſicco minor eſt ſomnus, quam vt reſtauret deperditum. Atq; hoc eſt quod Hippocrates ait: Somnus & vigilia, vtraq; ſi modum exceſſerint malum.

Tametſi autem ſint, qui ſomni naturalis terminum communiter in ſeptem horarum ſpacio conſiſtere contendunt: rectius tamen, quod eorum pace dixerim, & perfecta ciborum concoctione, quam ex horarum numero ſomni terminus ſumendus eſt. Non enim eſt dubium, quin ſenibus & aliis qui debili ac frigido ſunt ſtomacho, aut βραδυπεψίᾳ, id eſt, concoquendi tarditate quacunq; de cauſa laborant, longior ſomnus ſit concedendus.

Ad hæc manifeſto nouem horas æquinoctiales ſomno naturali præſcribere Galenus videtur, idq; non plane liberis, ſed aut Romæ aut in magna Alexandria ſic miniſtrantibus, vt ſole occidente libere à miniſterio recedãt, corporiſq; curam agant. Nam cum minima nox (inquit) nouẽ horas æquinoctiales æquet, abunde iis fuerit, ſi id totum tempus ſomno dederint.

6. libr. de ſanita. tuenda.

ibidem.

Somni igitur terminum manifeſtat perfecta ciborum concoctio. Hanc autẽ perfectam eſſe præſumitur, primum ex ſtomachi contractione ventriſq; ob ciborũ deſcenſum mollitie: poſtea ructuum paucitate, aut ſaltem eorum inſipiditate, deinde ex capitis totiuſq; corporis leuitate ac agilitate: poſtremo ex vrinæ colore &c.

De sexta & vltima re non naturali

ANIMÆ ACCIDENTIBVS.

Gal. lib. de exer. paruæ pila.

Adeo potentes sunt isti motus animi, vt multi, morbis sæpe ex lætitia liberati, multi rursus ex nimia cõturbatione mente capti sint: Nullus est autem corporis morbus tantus, qui vehemẽtior animæ ægritudinibus esse possit, quapropter minime sunt eæ affectiones negligendæ, qualescunque tandem fuerint: sed tanto diligentior istarum, quam corporis passionũ habenda ratio est, quanto anima corpore præstantior censetur.

Gal. lib. 12. meth. medend.

Non solum autẽ subiti timoris, sed & immodici gaudii seu voluptatis occasione nonnullos periisse, non tantum historicorum, sed & Medicorum testimonio constat. Quamobrem manifestum est sanitatis conseruatori vitandos esse omnes animi immodicos affectus, videlicet iræ, tristitiæ, furoris, timoris inuidiæ, &c. Hæc enim alterant & à naturali statu corpus auertunt. Imo si magnitudine non iugulant, ac certe facile resolubilem infirmumq; spiritum reddunt, viresque resoluunt, sicut frequentes vigiliæ. Vehementes sane animi motus, si modum nimium excedunt, biliosum calidumq; hominem reddunt, febresque accendunt: sin intra modum nimium subsistunt, pituitosum frigidumq; reddunt, atq; adeo viscerum obstructionibus, comitialibus morbis, apoplexiæ, & ceteris frigidis morbis obnoxium efficiunt. Hinc legimus non paucos ægros à Galeno quotannis persanatos esse, solis animi motibus ad debitum modum reuocatis.

Reuocantur autem vehementes animi motus

ad mediocritatẽ, tum per non ſpernendam artẽ Muſicam inſtrumentaq; Muſicalia, tum per hiſtriones & mimos, & cantilenas ridicularum rerum. Quo nomine non temere, nec ſine ſingulari conſilio aut prudentia factum eſſe arbitror, vt in omnium fere Principum aulis id genus moriones alantur, qui facete ſuis dictis aut factis Principum ac magnatũ animos, ob varias rerũ publicarum curas ſeueriores mulcere atq; ad mediocritatẽ reducere queant. Id porro Æſculapius, totius fere Aſiæ numen, primus inſtituiſſe fertur. *Gal. lib. 1. de ſanit. tuend.*

Rurſus quibus ſegniores deiectioreſq; animi motus ſunt, illis profecto non ſolum venandum, equitandum, & in armatura corpus exercitandum: verumetiam & venationis & armorum & motuum ſpecies definienda eſt.

Non enim pari modo excitatur animi vis, quando leporem, aut capream, & id genus fugacia ac timida animalia ſectamur, atque vbi cum apris, vrſis, tauris & id genus robore præualentibus feris agitandis ſumus attenti: Nec ſimiliter cum in leui armatura, & graui exercitamur, nec pariter cum citato curſu dimouemur, & cum mediocri motu agimur: nec vbi cum aliis contendimus, aut vbi ſoli agimus: Iam clamorene an tacitus & labores inhorteris irriteſque, non parum intereſt.

Denique vnuſquilibet immoderatus animi affectus contrario ſibi affectu corrigendus eſt. Perpetuo namque certa atq; rata hæc regula eſt, Contraria contrariorum eſſe remedia, non ſolũ in elementarium qualitatum, verumetiam in omnis alterius rei exceſſu.

DE VENERE.

Quia vſus Venereus abſq; imaginatione fieri poſſe non videtur, ſolēt ipſum Medici animæ accidentibus annectere, deq; eo hoc loco nonnihil dicere: quanquam non abſurde & inter euacuationes numeretur.

Innoxia autem his tantum Venus eſt, qui calidi natura ſunt & humidi, quique genitura naturali abundant. Maxime vero aduerſa res eſt iis, qui frigidi ſunt ac ſicci.

Preterea Venus nō, ſicut cibus & potus ſomnus & vigilia, & exercitium, & cętere res non naturales cuiuſque eſt ætatis, ſed tantum ætate florentium eſt. Quæ enim hanc vel præcedunt, vel ſequantur ætates, aut plane ſemen non effundunt, aut certe male fœcundum effundunt.

Tempus vero ad vtendum Venere opportunū eſt, quando in omnium exceſſuum mediocritate corpus conſtiturum fuerit, quando ſcilicet nec ſupra modum plenum, neque vacuum extiterit, neque nimio calore aut frigore, neque nimia ſiccitate aut humiditate affectum fuerit.

Gal. in 3. techni.

Quod ſi in his alicubi aberrare cōtigerit, enitendum eſt, vt exceſſus ſit exiguus. Deinde ſciendum, quod tolerabilior tamen exceſſus ſit, ſi calefacto potius quam infrigidato, & pleno quā vacuo, & humecto potius quam exiccato corpore Venereis vtamur: eo quod cruditas & repletio facilius tollitur, quam maraſmus, phthiſis, aut arefactio corporis.

Tantum denique interualli in Venereorū vſu adhibendum eſt, vt neque reſolutio aliqua in-

de

de sentiatur, & homo seipso quodammodo leuior sibi factus, ac melius spirare videatur. Sic enim venereorum vsus corpus leuat, animam exhilarat, iram ingentem remittit, & plerasq; phlegmaticas melancholicasq; ægritudines aufert, vertiginemq; tollit, seminis videlicet fumos à cerebro expellendo.

Tempus vero ad prolem procreandã aptissimum est, vel incipientibus, vel cessantibus mulieris menstruis: id enim conceptionis tempus est. Cum enim fœmina conceptura est, acetabula, hoc est, venarum ora, per quæ singulis mensibus sanguinis superfluum in vterum deriuatur, mensesque expurgari solent, aperiuntur: quamuis autem reliquo toto expurgationis tempore aperta ora hæc sunt, non tamen tunc concipere mulier vllo modo potest, cum semen nequeat in matrice remanere, sed ab influentis sanguinis copia eleuetur. At cessantibus vel incipientibus menstruis & ora aperta sunt, & menstruum non multum, neq; vniuersum, sed paucum & paulatim effluit, quasi humiditate quadam insudante: vnde efficitur, vt ob asperitatem matricis semen adhæreat, satisq; alimenti ex sanguinis confluentis paucitate habeat. Ante enim quam menses veniant, conceptus fieri propterea non valet, quia & alimento caret semen, & adhærentiam nullam inuenit. *Gal. lib. de vul. diff.*

Ad hæc tam mari, quam fœminæ commodissimum est, post congressum Venereum somnum admittere: mari quidem, vt lassitudo quæ Venerem comitatur, dissipetur, viresq; resarciantur: fœminæ vero, vt semen genitale eo facilius retineat,

neat. Tametſi autẽ ex retento ſemine longe maior, quã ex menſtruis mulierũ noxa vniuerſo corpori accedere poſſit, ex immoderato tamẽ Venereorum vſu grauius, quam ex eius intermiſſione corpus lædi poſſe exiſtimandum eſt. A Venere namque & laxius corpus & frigidius & imbecillius & ſiccius efficitur. Nulla præterea res eſt, quæ ſic debiliter ſenectamq; acceleret, atque immodicus creberq; Venereorum vſus: quippe vna cum ſeminali humiditate vitalis ſpiritus ex arteriis euacuatur, vt minime ſit mirum, intemperantius coeuntes & imbecilliores effici, & voluptate immodica accedente, quæ ipſa per ſe vitale robur diſſoluere poteſt, nonnunquam ſubito interire poſſe. Itaq; ſi omnibus in rebus modus ſeruandus ſit, vt Hippocrati placet, profecto in Venereorum vſu ſapientis hoc dictũ, vt ne quid nimis, ſedulo obſeruandum eſt: præcipue tamen pestilentiæ tempore.

Multis præterea cõducit poſt iuſtum cibi modum aliquid eorum accipere, quæ ſtomachum roborant, cuiuſmodi ſunt auſtera fere omnia, vt mala, pyra & punica: nam horum vſum ventrem ſoluere experientia compertum eſt. Non tamen multum de horum ſingulis pro vice ſumendum eſt, ſed quantum imbecillitatem ſtomachi reficere queat. Nullum autem medicamentum admodum calidum, quod ad cibi diſtributionem vehementer faciat, poſt cibum ſumendum eſt: Non enim diſtribui tum quæ ſumpta ſunt, ſed concoqui eſt vtilius. Satius ergo fuerit iis, qui externo aliquo præſidio ad concoctionẽ egent, hoc tempore exhiberi medicamentum, quod ex

4. ſanita. tuenda.

tribus

tribus piperum generibus fit, Diatrion pipereon vocant, non medicamentoſum illud magis operoſum & compoſitum, ſed ſimplex. Cuius compoſitio talis eſt:ad cuiuſq; trium piperum drachmas quinquaginta abunde adduntur aniſi & thymi & gingiberis, ſingulorum drachmæ alias octo, alias ſedecim, in puluerem omnibus redactis,ac per tenue cribrum transmiſſis : admiſcetor mellis odori, flaui acerrimi dulciſſimiq;, adhæc curioſe deſpumati,quantum ſatis eſt,aut loco mellis admiſcetor zaccharum albiſſimum, & formetur ad ſumentis placitum eclegma: Varianda namque ſunt pro ſumentis tum natura, tum placito pleraq; medicamenta. Nec probandi ſunt, qui omnibus ſub vna quapiam menſura eadem medicamenta conficiunt. Simpliciſſimũ quidem medicamentum hoc eſt, atque hoc ipſo magis ſimplex,à quo detractũ gingiber eſt. Prudens hic omitto varia quædam medicamenta, quæ tamen fere omnes hoc tempore prædicto medicamento admiſcent,veluti ammi, cuius loco nonnulli amomum ponunt, Seſeli, libyſticũ, helenium,nardi ſpicam,& caſſiam. Cum Galeno namque ſentio, hæc medicamento ſubtrahenda eſſe, propterea quod cruda minimeque mutata ab iis qui ea ſumpſerint, longo tempore durare in ventre intelliguntur.

Debet autem,ſi haberi poteſt,aniſum Cretenſe eſſe,thymum vero vel Atticum, vel plane ex editis locis ac ſiccis: piper vero quod quidem longum eſt, & ſimiliter gingiber, debent eſſe vtraq; integra minimeq; perforata atq; ex Barbaria allata:Album vero & nigrum piper vtrunq; eligen-

dum

dum est, quod ponderoſum, pleniſſimum, maximumque ſit, quod nec rugoſum, nec exile, nec craſſi corticis fuerit. Ad hunc quidem modum hoc medicamentum rite paratum auxiliatur iis, qui parum concoxerunt, & qui recens frigus in ventre habent, ac pituitoſum ſuccum: adhæc acidos ructus diſſipat: quemadmodum fumoſos ructus ſanare ſolet medicamentum ex aloe factum, quod hieram picram vocant: verum ſic aſſidue eo vti non licet, ſicut prædicto diatrion pipereon, quo etiamſi quotidie vtatur, quem frigidus venter infeſtat, nihil incõmodi ex eo ſentiet. Imo quia huius medicamẽti calor in totum corpus nõ defertur, veluti aliorum quorundam, ſed circa ipſas primas venas extinguitur, non tantum ſemel aut bis quotidie porrigere conueniet, ſed & ſæpius. Siquidem mane, & ante cibum, & poſt, etiam cubitum euntibus recte datur.

3. de locis affectis lib. Galen.

F I N I S.

FRANCOFORTI,

E Typographéo Iohannis Saurii, Impensis Vincentii Steinmeieri.

Anno M.D.CV.

Lactis abundantiam nutricib. facit
caulis decoctus. Plin. It. glaucis seu
è iure sumtus. Vid. in Decimat. Lac.

A. Lex. Recim.

Alvum insigniter riet, herba Mercurialis. Bingelkraut Mercurius Kraut.

B.

Bilis atra expurgao. 286.

C.

Capitis dolor. 287.

D.

Defluxio capillor. 287.
Dentium cura. 288. 283.

E. G.

F. H.

I. M. .

L. N.
Lachenar-curat. 288.

O.

P.

5 U.

Vipes glervao. 117.

T.

1887
1605
282

Ne imitare malos Medicos, qui in alienis morbis profitentur, se tenere medicinae scientiam; ipsi se curare non possunt. Cic. in Epist. l. 4. 7. Famil.